

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**OSMANLI SIBYAN MEKTEBİ GELENEĞİNİN 20. YÜZYIL BATI
TRAKYA'SINA YANSIMALARI: 1923-1980 YILLARI ARASI BATI
TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM**

Yüksek Lisans Tezi

NEMPIE RASIT

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**OSMANLI SIBYAN MEKTEBİ GELENEĞİNİN 20. YÜZYIL BATI
TRAKYA'SINA YANSIMALARI: 1923-1980 YILLARI ARASI BATI
TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM**

Yüksek Lisans Tezi

NEMPIE RASIT

Danışman: Doç. Dr. F. BETÜL ARGIT

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi NEMPIE RASIT'ın OSMANLI SİBYAN MEKTEBİ GELENEĞİNİN 20.YÜZYIL BATI TRAKYA'SINA YANSIMALARI:1923-1980 YILLARI ARASI BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.08.2019 tarih ve 2019-27/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 26/08/2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Doç. Dr. FATMA BETÜL ARGIT	
2.	Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi HARUN YILMAZ	
3.	Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Z. ŞEYMA ALTIN	

ÖZET

OSMANLI SIBYAN MEKTEBİ GELENEĞİNİN 20. YÜZYIL BATI TRAKYA'SINA YANSIMALARI: 1923-1980 YILLARI ARASI BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM

Batı Trakya bölgesi 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık 550 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı medeniyeti dönem içerisinde bölgeyi sosyal, kültürel ve mimari alanda yeniden yapılandırmıştır. Osmanlı-İslam medeniyet geleneğinde eğitim, sosyal nizamın teşkil edilmesinde merkezi öneme sahiptir. Bu doğrultuda, diğer vilayetlerde olduğu gibi Batı Trakya bölgesinde de her köy ve mahallede sıbyan mektepleri kurulmuş; halka temel eğitime erişebilme imkânı sağlanmıştır. Osmanlı sıbyan mektebi eğitim kültürü, bölgenin Yunan idaresine geçmesinden sonra da uzun yıllar etkisini sürdürmüştür. Batı Trakya'da birçok azınlık ilkokulunda 1980'li yıllara kadar eğitime Osmanlıca olarak devam edilmiş ve sıbyan mektebi kültürüne ait pek çok âdet ve gelenek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu tezde, Batı Trakya azınlık ilkokullarında eğitime yakın tarihe kadar Osmanlıca olarak devam edilmesi, fergab ve hatim geleneklerinin sürdürülmesi gibi sıbyan mektebi kültürel mirasının bölgedeki izleri incelenmiştir. Bu bağlamda yazılı kaynaklar ve süreli yayınların incelenmesinin yanında, azınlık ilkokullarında Osmanlıca olarak eğitim almış-eğitim vermiş kişilerle sözlü tarih kapsamında görüşmeler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Batı Trakya, Osmanlı geleneği, sıbyan mektepleri, Osmanlıca-Latince eğitim.

ABSTRACT

THE REFLECTION OF THE OTTOMAN SIBYAN (PRIMARY) SCHOOL TRADITION IN THE 20TH CENTURY WESTERN THRACE: TRADITIONAL EDUCATION IN MINORITY PRIMARY SCHOOLS IN WESTERN THRACE BETWEEN 1923-1980

The Western Thrace region remained under Ottoman rule from the 14th to the early 20th century for about 550 years. During this period, Ottoman civilisation restructured the region in social, cultural and architectural fields. In the Ottoman-Islamic civilisation, education has central importance in establishing of social regulation. Accordingly, as in the other provinces, sibyan schools were established in every village and neighbourhood in the Western Thrace region in order to provide access to basic education. The education culture of the Ottoman sibyan school continued its influence for many years after the transition of the region to the Greek administration. With the continuation and preservation of this culture until the 1980s, Ottoman Turkish, traditions belonging to the culture of primary schools and many other traditions have survived. In this thesis, traces of the cultural heritage such as continuation of education in Ottoman Turkish, fergab and hatim traditions till early 80's in the sibyan (primary) schools in Western Thrace minority primary schools were examined. In this context, written sources and periodicals were examined as well as interviews were conducted with those who have been trained and educated in Ottoman Turkish.

Keywords: Western Thrace, Ottoman tradition, sibyan (Ottoman primary) schools, Ottoman Turkish-Turkish.

TEŞEKKÜR

Öncelikle eğitim sürecime katkıları bulunan tüm hocalarıma ve özelden çalışmadaki katkıları ve yönlendirmelerinden dolayı tez danışmanım Betül Argıt'a teşekkür ediyorum. Arşivlerinden ziyadesiyle istifade ettiğim Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ)ne ve çalışmanın önemli bir bölümünü teşkil eden sözlü tarih kapsamındaki görüşmeleri kendileri ile gerçekleştirdiğim katılımcıların tümüne ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Son olarak teşvik ve duaları ile her zaman yanımda olan kıymetli aileme, tez metninin son okumasını yaparak yönlendirmeleriyle desteğini esirgemeyen değerli kardeşime ve tez sürecinde görüş ve önerileriyle destek vererek her daim motivasyonumu yükselten sevgili eşime şükranlarımı sunuyorum.

Nebiye Raşit

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
EKLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

OSMANLI DÖNEMİ BATI TRAKYA’SINDA SIBYAN MEKTEPLERİ

1. BATI TRAKYA	9
1.1. 20. Yüzyıl Kısa Yunanistan Tarihi	12
1.2. Batı Trakya Türk Azınlığının Eğitim Sistemiyle İlgili İkili Antlaşmalar, Kanunlar ve Kanun Hükmünde Kararnameler	14
2. OSMANLI SIBYAN MEKTEPLERİ	17
3. OSMANLI DÖNEMİ BATI TRAKYA’SINDA MEKTEPLERDE EĞİTİM....	20

İkinci Bölüm

OSMANLI SONRASI BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM (1923-1980)

1. BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM... 25	
1.1. Eski Türkçe-Yeni Türkçe Tartışmaları	28
1.2. Eski Türkçe (Osmanlıca) Eğitim	37
1.3. Okul, Öğretmen ve Öğrencilerin Durumları	47
1.4. Eğitimin Başlama ve Bitiş Tarihleri	77
1.5. Müfredat Programları ve Dersler	83
1.6. Geleneksel Eğitim Vermiş İlkokullarda Okutulan Kitaplar	99
1.7. Eğitimin Kalitesi	123
2. SİBYAN MEKTEPLERİNİNİN KÜLTÜREL MİRASI: BATI TRAKYA'DA UYGULANAN GELENEK VE MERASİMLER	135
2.1. Âmin Alayı	135
2.2. Fergab Geleneği ve Fergab Merasimi	138
2.3. Hatim Merasimi	147
SONUÇ	162
EKLER	170
KAYNAKLAR	235

EKLER LİSTESİ

	Sayfa No.
EK 1: Sözlü Tarih Yöntemiyle Görüşme Yapılan Kişilerin Listesi.....	170
EK 2: Batı Trakya’da Osmanlıca Eğitim Vermiş Azınlık İlkokullarında Okutulan Kıraat Kitaplarından Latinize Edilmiş Okuma Örnekleri.....	172
EK 3: Haritalar.....	193
EK 4: Osmanlı Devlet Arşivlerinde Batı Trakya’daki Sıbyan Mektepleriyle İlgili Belgeler.....	194
EK 5: Batı Trakya’da 1920’li Yıllardan 1970’li Yılların Sonuna Kadar Çıkan Gazetelerden Örnek Görseller.....	198
EK 6: Batı Trakya Azınlık İlkokulları Fotoğrafları.....	200
EK 7: Batı Trakya Azınlık İlkokulu Diplomaları.....	203
EK 8: Fergab ve Hatim Merasimlerinden Fotoğraflar.....	208
EK 9: 1945 Tarihli Öğretmenlik Tayin Belgesi ve Aynı Öğretmenin 1300(1883) Tarihli Osmanlıca Mektep Şahadetnamesi.....	210
EK 10: 1957 Yılında Bir Öğretmen ve Encümenler Arasında İmzalanmış Anlaşma Örneği.....	212
EK 11: 1960’larda Osmanlıca Eğitim Veren Bir İlkokulda Öğrenci Olan Ayşe Sarı’nın Defterinden Örnek Sayfalar.....	213
EK 12: Hatim Duası/İlahisi.....	214
EK 13: Hatimlerde Okunan Manzume ve Şarkılar.....	216
EK 14: Batı Trakya’da Osmanlıca Eğitim Vermiş Azınlık İlkokullarında Okutulan Kitaplar.....	223
EK 15: Batı Trakya’da Osmanlıca Eğitim Vermiş Azınlık İlkokullarında 1960-1972 Yılları Arası Son Sınıf Sınav Örnekleri.....	234

KISALTMALAR

BAKEŞ	: Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
ed.	: editör
haz.	: hazırlayan
no.	: numara
s.	: sayfa numarası
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÖPA	: Selanik Özel Pedagoji Akademisi
ss.	: sayfa aralığı
s.y.	: sayfa numarası yok
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: tarih yok
y.y.	: yayınevi yok

GİRİŞ

Batı Trakya’da bulunan Dedeağaç, Gümölcine ve İskeçe şehirleri, 1360’lı yıllarda Gazi Evrenos Bey tarafından fethedildikten sonra Osmanlı beylikleri olarak imar ve iskânları başlamıştır. Bölgede camiler, medreseler, mektepler, hanlar, hamamlar yapılmış ve Osmanlı-İslam medeniyeti çerçevesinde kültürel faaliyetlerle birlikte eğitim faaliyetleri de başlayarak bölge kısa bir sürede Osmanlı beyliği niteliğine kavuşmuştur.

Batı Trakya’nın Osmanlı idaresinde kaldığı yaklaşık 550 yıllık dönemde bölgedeki tüm şehir ve köylerde küçük çocuklara temel düzeydeki eğitimin ulaştırılması kapsamında mektepler açılmış; bölge Osmanlı idaresinden çıkarak Yunan idaresine geçtikten sonra da bu mektepler maddi ve kültürel açıdan varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlı geleneğinde sürdürülen sıbyan mekteplerindeki eğitim, eğitim kültürü ve bazı gelenekler günümüze ulaşmıştır. Osmanlı döneminde ve sonrasında Batı Trakya’da her Türk köyünde mutlaka bir cami ve bir mektep bulunmuştur.

Bu çalışmada, Batı Trakya Osmanlı idaresinde iken kurulan ve faal durumda olan sıbyan mekteplerinin Osmanlıdan sonra da varlığını koruması ve bu mekteplerin 1920’den sonra Yunanistan idaresindeki ilkokullar olarak bazı bölgelerde 1980’li yıllara kadar Osmanlıca yani eski Türkçe yazı dilinde eğitime devam etmeleri (tezde geleneksel eğitim olarak adlandırılmıştır) ele alınacaktır. Geleneksel eğitim veren bu ilkokullarda Osmanlı kültürünün etkisiyle uygulanan âdet ve merasimler ve ilkokulların Osmanlı idaresinden sonra geçirdikleri gelişim ve değişim süreci de tezin incelediği konular arasındadır. Tezin amacı, Batı Trakya Türk azınlığının eğitiminde Osmanlıdan miras kalan öğelerin tespit edilmesi, Osmanlıdaki uygulamalarla benzerlik ve farklılaşmaların araştırılması ve eğitimle ilgili âdet ve geleneklerin de tespit edilmesiyle Batı Trakya’daki eğitim kültürünün ortaya konmasıdır.

Tezde, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla Batı Trakya Türk azınlık okullarının Yunanistan hâkimiyetine geçmesi dolayısıyla bu tarihten sonrası ve

Osmanlı sıbyan mektebi geleneğinin kayda değer şekilde uygulanmaya devam ettiği son tarih olarak 1980 yılına kadar olan süreç konu edilecektir. 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla bölgede yaşayan Türkler azınlık olarak tanımlanmış ve birtakım hakları güvence altına alınmıştır. Eğitim alanında okul açma, öğretmenlerini seçme ve ana dillerinde eğitim görebilme azınlığa tanınan haklardan bazılarıdır. Dolayısıyla Osmanlı idaresinden sonra ilk yıllarda bölgedeki okullarda çok fazla değişiklik yaşanmamış ve aynı şekilde kurulup yönetilmeye devam etmişlerdir. Yunan idaresi tarafından atanan Azınlık Okulları Müfettişliği ise bu okulları denetlemek ve öğrenci velileri tarafından anlaşma sağlanan öğretmenlerin resmi onay işlemlerini gerçekleştirerek başlangıçlarını sağlamakla görevlidir. Uzun yıllar boyunca birçok ilkokulda Osmanlı geleneğinde sürdürülen eğitim 1970'li yıllardan sonra aşama aşama değişime uğramış ve 1980 yılından sonra Batı Trakya'da Osmanlıca yazı dilinde eğitime devam eden ilkokul kalmamıştır. Bu sebeple araştırma 1980 yılı ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca dönemin hükümetlerinin azınlık eğitime daha fazla müdahil olmaya başlamalarıyla bu tarihten sonra dersler tüm ilkokullarda devletin öngördüğü program çerçevesinde verilmeye başlanmış ve öğretmenler de devlet tarafından atanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla geleneksel eğitim veren ilkokullarda dinî ağırlıklı ders programından, kültürel dersler ve Yunanca derslerin de ağırlık kazandığı modern eğitim sistemine geçiş yaşanmıştır.

Batı Trakya'nın üzerinde en çok konuşulan-yazılan konularından biri Batı Trakya Türk azınlığının eğitimidir. Bu konuda önemli bir literatür de oluşmuştur. Batı Trakya Türk azınlık eğitimiyle ilgili kayda değer çalışmaları bulunan araştırmacılar olarak Şerafettin Hurşit, İmpraım Kelağa Achmet, Ali Hüseyinoğlu, Chousein Bostantzi, Nilüfer Erdem, Pervin Hayrullah ve Sebahattin Abdurrahman isimleri sayılabilir. Bu bağlamda Şerafettin Hurşit'in *Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi* (Gümölcine, 2006) adlı kitabında, Batı Trakya Türk azınlığının eğitim sistemiyle ilgili tüm antlaşmalar, kanunlar, bakanlık kararları, kanun hükmünde kararnamelemler tanıtılmış ve Batı Trakya Türklerinin ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki eğitim süreçleriyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. İmpraım Kelağa Achmet'in *Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi* (2005) adlı doktora tezinde, Batı

Trakya’da ikidilli eğitim gören öğrencilere Türkçe ve Yunanca çoktan seçmeli testler yapılmış, kompozisyonlar yazdırılmış ve bu veriler neticesince ikidilli eğitim sistemiyle ilgili yorumlar ve öneriler sunulmuştur. Ali Hüseyinoğlu *The Development of Minority Education at the South-easternmost Corner of the EU: The Case of Muslim Turks in Western Thrace, Greece* (2012) adlı doktora tezinde, Batı Trakya Türk azınlık eğitim sistemini siyasi gelişmelerin etkileriyle değişen şartlara paralel olarak dönemlere ayırmış ve bu dönemlerde azınlığın eğitiminde ne gibi gelişmeler-değişmeler yaşandığını incelemiştir. Chousein Bostantzi’nin *Lozan Antlaşması Sonrası Batı Trakya’da Din Eğitiminin Problemleri* (2014) adlı doktora tezinde ise, Batı Trakya’da din eğitiminin hukuki dayanakları olarak antlaşmalar, kanunlar ve kararnameler incelenmiş ve Yunanistan’ın din eğitim politikaları ele alınmıştır. Ayrıca Batı Trakya’da din eğitiminin hangi kurumlar tarafından ne şekilde verildiği ve bu kurumların yapıları-işleyişleri incelenmiştir. Sebahattin Abdurrahman’ın *Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları* (İstanbul, 2019) kitabı ise, Batı Trakya azınlığının eğitimiyle ilgili Türkiye’de basılmış ilk kitap olma özelliği taşımaktadır. Kitapta azınlık eğitiminin dönemsel faktörler neticesinde geçirdiği süreç, okulların statüsü, yönetim şekli, öğretmenler, öğrenciler ve eğitim materyalleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmalarda genel olarak Batı Trakya’da eğitim, eğitimle ilgili antlaşmalar, eğitimin tarihsel gelişimi, öğretmenlerin durumları ve ders materyalleri ile ilgili bilgiler önemli bir yer teşkil etmekte; özellikle de azınlık eğitiminin sorunları ele alınmaktadır. Bu tezle hedeflenen ise yapılmış çalışmalardan farklı olarak, Batı Trakya azınlık ilkokullarında Osmanlıdan miras kalan öğelerin tespit edilmesi ve bölgedeki eğitim kültürünün ortaya konmasıdır. Şu ana kadarki çalışmalarda azınlık eğitimi farklı yönleri ile ele alınmış olsa da; bu konuda Osmanlı kültürünün bölgedeki etkileri, eğitimdeki âdet ve gelenekler, 1980’lere kadar bölgede Osmanlıca eğitime devam eden ilkokulların Latinceye geçiş süreçleri, geleneksel eğitimde okutulan ders ve kitaplar ayrıntılı bir şekilde inceleme konusu edilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışma zikredilen konularla ilgili Batı Trakya eğitim tarihine yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır.

Tezde, ilk olarak Osmanlı dönemi Batı Trakya’sındaki mekteplerin durumunu tespit etmek için Osmanlı Devlet Arşivleri’nden istifade edilerek bu dönemle ilgili

veriler incelenmiştir. Arşiv belgelerindeki yazışmalar, Batı Trakya’da sıbyan mekteplerinin Osmanlı Devleti tarafından kuruldukları, Maarif, Evkaf ve Menâfi Sandığı bütçeleriyle inşa edildikleri ve aynı zamanda mekteplerin işletimlerinin de devlet eliyle yapıldığıyla ilgili açılım sağlamaktadır. Ancak bu belgelerde sıbyan mekteplerindeki dersler, derslerin işlenişi, ders materyalleri ya da öğrenci ve öğretmenlerin durumları ve öğrenim süresi gibi bilgilere yer verilmemektedir.

Osmanlı sonrası dönemle ilgili ise bölgede mevcut yazılı kaynaklar olarak Batı Trakya’da 1920’lerden 1980’lere kadar çıkan süreli yayınlar taranmış ve konuyla ilgili makalelerden dönemsel veriler elde edilmiştir. Türkiye’de 1928 yılında gerçekleşen harf inkılabının etkileri Batı Trakya’ya da sıçramış ve bölgedeki inkılapçı-muhafazakâr görüşlü aydınlar ve gazete yazarları arasında yıllarca süren tartışmalara neden olmuştur. Gazetelerde bu çatışmalara ek olarak, Batı Trakya’daki eğitimin kalitesi, okul ve öğretmenlerin durumları, okutulan ve basılan kitaplarla ilgili bilgiler, ders dönemlerinin başlama-bitiş tarihleri ve azınlık okullarındaki problemler ele alınmıştır. Ancak gazetelerde Batı Trakya ilkokullarında Osmanlıdan miras kalan âdet ve merasimlerle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu gibi ancak dönemin tanıklarının ifadeleri vasıtasıyla ortaya çıkarılabilecek bilgiler için sözlü tarih çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler tezin önemli bölümüne kaynaklık etmiştir.

Bu bağlamda, Batı Trakya ilkokullarında geleneksel sistemde eğitim almış- eğitim vermiş yirmi kişiyle sözlü tarih yöntemiyle görüşmeler yapılmış ve kendilerine ilkokullardaki eğitim kültürüyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Sözlü tarih yapılacak kişiler belirlenirken Gümölcine, İskeçe ve Dedeoğaç şehirlerinden Balkan kolunda farklı dönemlerde, farklı ilkokullarda eğitim almış- eğitim vermiş kişiler arasından seçim yapılmış; böylece bölgelerin tamamında ortak ya da farklı olan özellikler ve dönemsel gelişmeler tespit edilebilmiştir. Görüşme yapılan kişiler; sekiz emekli ilkokul öğretmeni, bir emekli medrese hocası ve yazar, bir azınlık lisesi din dersi öğretmeni ve kitap müellifi, bir üniversite öğretim üyesi, iki Kur’an kursu hocası, bir imam, iki gazeteci-yazar, bir medrese terk ve dört ilkokul mezunu şeklinde eğitim durumları ve faaliyet alanlarına göre kategorize edilebilir. Sözlü tarih yöntemiyle görüşme yapılacak kişilerin 1980 yılına kadar eğitim almış- eğitim vermiş olmaları koşulu gözetilmiş ve bu

doğrultuda 1931-1968 yılları arasında doğmuş kişiler tercih edilmiştir. (Sözlü tarih yöntemiyle görüşme yapılan kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ek1)

Görüşme yapılan kişilere bölgedeki azınlık ilkokullarının nasıl bir özellik arz ettiği, harf inkılabından sonra senelerce Osmanlıca okutulmaya devam edilmesinin nedenleri, öğretmenlerin nasıl seçildiği/tayin edildiği ve maaşlarının kimler tarafından karşılandığı, öğrencilerin yaş aralığı ve sınıf taksimatı, ders günleri ve ders döneminin süresi, ilkokullarda hangi kitaplardan ne tür dersler okutulduğu, eğitim kalitesinin ne düzeyde olduğu, Osmanlı geleneğinin devam ettirilmesiyle uygulanan âdet ve merasimlerle ilgili sorular sorulmuş; cevaplardan elde edilen bilgilerin analizi ile tezin önemli bölümü için kaynaklık teşkil eden ve çalışmanın niteliğini belirleyen sözlü tarih verisi oluşturulmuştur. Görüşülen kişiler özellikle bölgede eğitimin tarihsel gelişimi ve siyasî olayların eğitime etkileri, Osmanlıca eğitime devam edilmesinin nedenleri ve Latinceye geçiş süreci, okul, öğretmen ve öğrencilerin durumları, ders ve tatil dönemleri, geleneksel eğitimde okutulan dersler ve kitaplar, bölgede eğitimin kalitesi ve ilkokullardaki âdet ve merasimlerle ilgili açılım sağlamışlardır. Sözlü tarih kapsamında yapılan görüşmelerde en fazla istifade edilen konulardan biri, Batı Trakya’da Osmanlı sıbyan mektepleri geleneğiyle uygulanmaya devam edilen fergab ve hatim merasimlerindeki uygulamalarla ilgilidir. Bölgede bu merasimler ve merasimlerdeki uygulamalarla ilgili yazılı kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bu gelenekler mülakatlardan elde edilen verilerle tespit edilebilmiştir. Ayrıca Batı Trakya Balkan kolunda Osmanlıca eğitime devam edildiğiyle ilgili yazılı kaynaklarda bilgi verilse de bu durumun hangi yıla kadar devam ettiği, bölgede Latinceye geçiş sürecinin ne şekilde olduğu ve en önemlisi Osmanlıca olarak eğitim almış-eğitim vermiş kişilerin bu konudaki görüşleriyle dönemle ilgili tespitlerine dair bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Dolayısıyla bu konuda da ilgili kişilerle yapılan görüşmelerden çıkan veriler önem arz etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde esas olarak Osmanlı dönemi Batı Trakya’ında sıbyan mektepleri ele alınacaktır. Bu bölüm üç başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Batı Trakya’nın coğrafi bilgileri, tarihi, şehirleri ve nüfusuyla ilgili bilgi verilecektir. Son yüzyılda Yunanistan’da meydana gelen savaş ve siyasî olayların Batı Trakya azınlık

ilkokullarına etkileri tez içerisinde konu edildiğinden burada Yunanistan tarihine kısa bir giriş yapılacaktır. Sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan eğitimle ilgili antlaşmalar ve Yunanistan'ın Türk azınlığının eğitimiyle ilgili çıkardığı önemli kanun ve kararnameler tanıtılacaktır. Tezde, Batı Trakya'daki ilkokullarda Osmanlı sıbyan mekteplerinden süregelen miras ve gelenekler konu edileceğinden sıbyan mekteplerinin niteliği ve bu mekteplerin Osmanlıdaki işlevleriyle ilgili bir tanıtım yapılacaktır. Bu bölümdeki son başlık ise Osmanlı hâkimiyeti sırasında sıbyan mekteplerinin Batı Trakya'daki varlığı ve yapısıyla ilgilidir. Bu bağlamda Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'si*, Osmanlı Devlet Arşivleri ve *Edirne Vilayet Salnamesi*'ndeki veriler ışığında dönemin tarihsel eğitim süreci ortaya konacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümü, ana argümanların ortaya konduğu bölümdür. Bu bölüm iki temel başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta, Batı Trakya azınlık ilkokullarında Osmanlı sonrası sıbyan mektebi eğitim geleneğinin devam ettirilmesi ele alınırken ikinci başlık ise sıbyan mekteplerinin kültürel mirasının devamı niteliğinde bölgede uygulanan gelenek ve merasimlerle ilgilidir. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye'deki harf inkılabının Batı Trakya'ya yansımalarıyla bölgede yeni Türkçe-eski Türkçe tartışmaları konu edilecek ve ilkokulların yeni Türkçeye geçiş süreçleri değerlendirilecektir. Batı Trakya'da erken dönemde yeni Türkçeye geçen ilkokullar bulunduğu gibi özellikle Balkan kolunda 1980'lere kadar eski Türkçe olarak eğitime devam eden pek çok ilkokul da bulunduğundan, bölgede Latinceye geçiş sürecindeki gecikmenin sebepleri, tesirleri ve bu durumun ne gibi avantajları ve dezavantajlarının olduğu değerlendirilecektir.

Batı Trakya'daki ilkokullarda öğretmenler 1970'lere kadar halk tarafından seçilmiş ve maaşları da halk tarafından karşılanmıştır. Bu öğretmenlerin hangi eğitimi alarak bu vasfı kazandıkları veya bu vasfın kazanılması için belli bir eğitimi tamamlama gerekliliği bulunup bulunmadığı ve ne şekilde göreve getirildikleri konularına temas edilecektir. Ayrıca Yunanca öğretmenlerinin bölgedeki varlığı da konu edilecektir. Bölgede eski sistemde ilkokula devam eden öğrencilerde yaş sınırı, öğrencilerin sınıf taksimatı ve devam ya da devamsızlık konuları ele alınarak ilkokullardaki eğitimde düzen ve disiplinin ne derece olduğu tartışılacaktır. Batı Trakya'da ilkokuldan mezuniyette öğrencilere diploma ya da şahadetname denilen bir belge verilmektedir.

Tezde, bu belgelerin düzenli bir şekilde tüm öğrencilere verilip verilmediği ve belgelerin niteliği de incelenecektir. Ayrıca bölgede eğitime kasım ayında başlanarak mart sonu ya da nisana kadar yaklaşık altı ay devam edilmesi, derslerin Osmanlı sıbyan mekteplerindeki gelenekle perşembe günü öğleden sonra ve cuma tam gün tatil olmak üzere diğer tüm günlerde sabah erken saatlerde başlayıp ikindi ya da akşama kadar sürdürülmesi incelenecek ve bu durumun eğitimdeki etkileri tartışılacaktır.

Batı Trakya'da eski sistemdeki müfredat programıyla ilgili bilgi verilerek geleneksel eğitim veren ilkokullarda hangi derslerin ve hangi kitapların okutulduğu ortaya konacaktır. Osmanlıca olan bu kitaplar ayrıntılı bir şekilde incelenecek ve kitaplardan örnek parçaların Latinize edilmiş hali tanıtılacaktır. Ayrıca Osmanlıdan kalma disiplin cezası gelenekleri olarak dayak, değnek, falakanın bölgedeki varlığı ve bu cezaların ne kadar süreyle devam ettiği araştırılacaktır. Tezde Batı Trakya'da, özellikle Balkan kolunda eğitimin kalitesinin ne düzeyde olduğu tartışılacak; bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı ve İç Savaş yıllarında bölgede eğitimin ne şekilde devam ettiği, düzenli bir eğitimden söz etmenin mümkün olup olmadığı konu edilecektir.

Batı Trakya azınlık ilkokullarında Osmanlı sıbyan mekteplerinden miras kalan birtakım âdet ve gelenekler de uygulanmaktadır. Tezde, bu geleneklerden âmin alayları, fergab ve hatim merasimleri ayrıntılarıyla ortaya konacaktır. İlk olarak dönemin yazarlarının hatıratlarından yola çıkarak bu geleneklerin Osmanlı'daki uygulaması incelenecek, sonra da sözlü tarih yöntemiyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin ışığında son yüzyıl içerisinde Batı Trakya'da ne şekilde uygulandıkları ele alınacaktır. Bu merasimlerin zamanla değişim ve dönüşüm yaşayıp yaşamadıkları araştırılacak ve Osmanlıdaki uygulamalarla benzerlikleri ve farklılıkları tartışılacaktır.

Birinci Bölüm

**OSMANLI DÖNEMİ BATI TRAKYA'SINDA SIBYAN
MEKTEPLERİ**

1. BATI TRAKYA

Batı Trakya, adını, milattan önceki zamanlarda bölgeye gelip yerleşmiş ancak zamanla yok olmuş Trak kabilesinden almaktadır. Bölgeye zamanla pek çok millet yerleşmiş ve hükmetmiştir.¹ Batı Trakya'nın Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girmesi ise, 1360 yılında Dedeağaç ve Dimetoka'nın fethi ile başlamış; 1363 yılında Gazi Evrenos Bey tarafından Gümölcine ve çevresinin de Osmanlı topraklarına katılmasıyla tamamlanmıştır.² 549 yıl Türk hakimiyetinde kalan Batı Trakya³ Osmanlı'nın Balkan Savaşlarından mağlup olarak ayrılması sonucunda Osmanlı idaresinden çıkmıştır.⁴

Batı Trakya, Balkan Savaşları nihayetinde 10 Ağustos 1913 Bükreş Antlaşmasıyla Bulgaristan'a bırakılmıştır. Ancak Bulgar varlığı ve baskılarını kabul etmeyen bölgedeki Türkler ayaklanarak Batı Trakya'yı kontrol altına almışlar ve 31 Ağustos 1913'te "Garbî Trakya Hükümet-i Muvakkatesi"ni kurmuşlardır. Bağımsız ilk Türk Cumhuriyeti olma özelliği taşıyan bu hükümet sadece elli yedi gün sürdürülebilmiş ve 29 Eylül 1913 İstanbul Antlaşması ile Batı Trakya tekrar Bulgaristan'a verilmiştir.⁵ Batı Trakya 1919 yılına kadar Bulgar egemenliğinde kalmıştır. 27 Kasım 1919 yılında ise Neuilly Antlaşmasıyla bölgenin dağlık kısmı Bulgaristan'a bırakılıp güney kısmı Müttefiklere teslim edilmiştir. Müttefiklerden Fransa burada "Müttefiklerarası Trakya Hükümeti"ni kurmuştur.⁶

14 Mayıs 1920'de harekete geçen Yunan ordusu sırasıyla Gümölcine, Dedeağaç ve Dimetoka'yı ele geçirmiştir. 10 Ağustos 1920'de de Fransa'nın Sevr şehrinde yapılan Trakya antlaşmasıyla Batı Trakya Müttefiklerden alınarak Yunanistan'a devredilmiştir.⁷ 30 Ocak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla Türkiye'deki gayrimüslim azınlıklar ile

¹ Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986, s.7.

² Yusuf Halaçoğlu ve Halit Eren, "Batı Trakya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 1992, Cilt: 5, s.144.

³ Hikmet Öksüz, **Batı Trakya Türkleri**, Çorum: Karam Yayınları, 2006, s.1.

⁴ Adil Özgüç, **Batı Trakya Türkleri**, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974, s.19.

⁵ Halaçoğlu ve Eren, s.145.

⁶ Oran, ss.10-11.

⁷ Oran, s.12.

Yunanistan'daki Müslüman azınlığın hukuki statüsü belirlenmiş⁸ ve azınlıkların hakları garanti altına alınmıştır.

Lozan'da imzalanan Türk ve Rum halkının mübadelesine dair anlaşma ve protokolün 1. maddesi gereğince, Türkiye'de bulunan Türk uyruklu Rumlarla, Yunanistan toprakları içinde bulunan Yunan uyruklu Müslümanlar zorunlu mübadeleye tabi tutulması kararlaştırılmıştır. Ancak aynı anlaşmanın 2. maddesiyle Batı Trakya'daki Türk nüfus ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rum Ortodoks nüfus, iki ülke arasındaki zorunlu mübadelenin dışında bırakılmıştır.⁹ Mübadele dışında bırakılan halklar yerleşik anlamında "etabli" olarak adlandırılmış ve 10 Haziran 1930 yılında imzalanan "Ankara Mukavelesinde"nde statülerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰

İki ülke sınırları içinde kalan azınlıklarla ilgili olarak ise Lozan Barış Antlaşmasının 3. Faslı olan "Azınlıkların korunmasına dair protokol" imzalanmıştır. Bu protokol anlaşmanın 37-45. arasındaki maddeleri kapsamaktadır.¹¹ Protokoldeki 37. Maddeye göre bu antlaşmanın hükümleri Yunan anayasası ve iç hukukun üstündedir. Anayasa ve yasalar Lozan Barış Antlaşması'ndaki hükümlerle çelişemez.¹²

Batı Trakya'nın sınırları, doğuda Meriç (Εβρος), batıda Mesta Karasu (Νέστος) nehirleri ile, kuzeyde Bulgaristan ve güneyde de Ege Denizi ile çevrili olup¹³ Türkiye'nin Kuzey Batı'sında toplam 8578 kilometre karelik dar bir şerit halinde kıyı boyunca uzanır. Batı Trakya bölgesi üç ilden oluşmaktadır: En doğuda Evros (Merkezi: Dedeağaç / Αλεξανδρούπολης 'Aleksandroupolis'), ortada Rodop (Merkezi: Gümülcine / Κομοτηνή 'Komotini') ve batıda Ksanthi (Merkezi: İskeçe / Ξάνθη 'Ksanthi') illeri.¹⁴

1920'de yapılan nüfus sayımına göre Batı Trakya'da 129.120 Türk bulunmakta olup Türkler toplam nüfusun %67'sini oluşturmaktadır. Son resmi veriler 1961 yılına aittir ve Batı Trakya'da genel nüfus 356.511 iken Türklerin sayısı 130.000'dir. 1991'de ise resmi olmayan verilere göre Batı Trakya'nın toplam nüfusu 360 bin iken Türklerin

⁸ Turgay Cin, **Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği (Müftülük Meseleleriyle İlgili Yunan Yargıtay ve Danıştay Kararları ve Diğer Belgeler)**, Ankara: Orion Kitabevi, 2009 s.75.

⁹ Özgüç, s.21.

¹⁰ Halit Eren, **Batı Trakya Türkleri**, İstanbul: Rebel Basım, 1997, s.65.

¹¹ Özgüç, s.36.

¹² Cin, s.76.

¹³ Özgüç, s.11.

¹⁴ Oran, s.7.

sayısı 130.000-150.000 civarındadır. Son veriler neticesinde Türklerin nüfusu, bölgenin toplam nüfus oranına göre %40 civarına düşmüştür.¹⁵

Batı Trakya bölgesinin Ege denizine yakın düzlük bölümüne “Ova”, burayla Rodop Balkanları arasında kalan kısma “Yaka” ve bölgenin kuzeyinde Bulgaristan sınırında bulunan dağlık bölgeye ise “Balkan Kolu/Dağ Kolu” adı verilmektedir.¹⁶

İkinci Dünya Savaşından sonra 1953 yılında Batı Trakya'nın Balkan kolunda Bulgaristan sınırı boyunca 10-25 kilometre derinliğinde kuzeyden komünizm gelmesi tehlikesini önlemek amacıyla “tampon bölge” adıyla bir Yasak Bölge oluşturulmuştur. Bu bölgede 133 Türk köyü bulunmakta ve 40.000 civarında Türk yaşamaktadır.¹⁷ Bölgede askeri birlikler bulunmakta¹⁸, buraya giriş-çıkış ancak özel paso (yazılı izin belgesi) ile mümkün olabilmekte ve bölge içerisinde ikamet edenlerden başkası buraya izinsiz olarak alınmamaktadır.¹⁹ Bu bölgenin nüfusunu oluşturan Türk asıllı Pomaklar istismar mevzusu olmuşlar ve ırk olarak azınlığın geri kalan kısmından ayrı tutulmak istenmişlerdir.²⁰ Yaklaşık 40 yıl devam ettirilen tampon bölge uygulaması 1995 yılında kaldırılmıştır.

Batı Trakya Balkan kolu ilkokulları çalışmada önemli bir yer teşkil ettiğinden, Balkan kolunun nüfusunu oluşturan Pomaklarla ilgili ek bilgi vermek yerinde olacaktır. Batı Trakya ve Balkanlara 4. yüzyıldan itibaren Türk kavimleri gelip yerleşmişlerdir. 11. yüzyılda da Kuman Türkleri bölgeye gelmiştir. Bu Türk kavimleri Osmanlının Balkanları fethi sırasında Osmanlıya yardım etmişler ve faydalı olmuşlardır. Bundan dolayı fetih sırasında Osmanlı tarafından Kuman Türklerine, Balkanlar'daki Slav dilinde “yardımcı” anlamına gelen “pomagaç” ya da “pomagodiç” kelimelerinden türeyen “Pomak” ismi verilmiştir.²¹ Pomak Türkleri 11. Yüzyılda Ukrayna ve Romanya'dan Balkanlara gelen Kuman-Kıpçak Türklerinin torunlarıdır. Osmanlı döneminde kendi kültürlerine yakın olmasının da etkisiyle İslam dini ve kültürünü kabul

¹⁵ İlker Alp, “Batı Trakya Türkleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı.33 (Kasım 1995), ss.618-619.

¹⁶ Alp, *Batı Trakya Türkleri*, s.614.

¹⁷ Ali Balkan Metel, **Lozan Barış Antlaşması ve Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığının Yunanistan'daki Durumu**, İstanbul: Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, t.y., s.42; Alp, “Batı Trakya Türkleri”, s.632.

¹⁸ Ahmet Kayıhan, “Batı Trakya Türkleri ve Lozan Anlaşması”, **Batı Trakya Dergisi**, Sayı.8 (Aralık 1967), s.19.

¹⁹ Oran, s.7.

²⁰ Mestan Yücel, “Batı Trakya'da Son Olaylar”, **Batı Trakya Dergisi**, Sayı.3 (Temmuz 1967), s.23.

²¹ Eren, *Batı Trakya Türkleri*, s.14.

etmişlerdir. Böylece diğer kültürlerin üzerlerindeki etkisi azalmış; yeniden Türk kültürü ve Türklük bilincine sahip olmuşlardır. Pomaklar her zaman kendilerini Türk olarak hissetmiş ve Türk olduklarını ifade etmişlerdir.²² Pomakların konuştukları dilin içinde Slav kökenli kelimelerin bulunması, onların Türk olmadıkları iddialarına sebep olmuşsa da; konuştukları dildeki kelimelerin %30'unun Ukrayna Slavcası, %25'inin Kuman-Kıpçakça, %20'sinin Oğuz Türkçesi, %15'inin Nogayca ve %10'unun da Arapça'dan oluştuğuna dair bilgi verilmektedir.²³

1.1. 20. Yüzyıl Kısa Yunanistan Tarihi

Tez içerisinde Yunanistan'ın son yüz yılına damga vurmuş savaş dönemleri ve siyasi gelişmelerin Batı Trakya azınlık eğitimine ve Türk ilkokullarına etkisi konu edileceğinden Yunanistan'ın son yüzyıldaki tarihi gelişmelerini kısaca incelemek yerinde olacaktır.

Yunanistan, yaklaşık beş asır (1364-1829) Osmanlı idaresinde kaldıktan sonra, Fransız milliyetçiliğinin Balkanlar'daki etkisi sonucunda Petersburg ve Londra Protokolleriyle 1827 yılında öncelikle Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi veren bir Yunan beyliği statüsü elde etmiştir. 1829 yılında da Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya mağlup olması sonucunda bağımsız Yunan Devleti kurulmuştur. Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşında İtilaf devletlerinin safında yer alması Ege adaları ve Batı Trakya'yı alarak topraklarını genişletmesini sağlamıştır. 1924 yılına kadar krallıkla yönetilen Yunanistan'da 25 Mart 1924'te cumhuriyet ilan edilmiştir.²⁴ Yunanistan, 1924 yılından sonra cumhuriyet rejimini benimsemişse de İkinci Dünya Savaşı'na kadarki süreç darbeler ve devrimlerle geçmiştir.²⁵

Yunanistan başlangıçta İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalsa da İtalya'nın 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'a saldırması ve Almanya'nın da 1941 yılında Yunanistan'ı

²² İlker Alp, **Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)**, Edime: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 2008, ss.78-79.

²³ Hüseyin Memişoğlu, "Pomaklar", **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 2007, Cilt: 34, s.320.

²⁴ Mehmet Hacısalihoğlu, "Yunanistan", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 2013, Cilt: 43, ss.588-590.

²⁵ Rahmi Ali ve Tefik Hüseyinoğlu, **(1946-1949) Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türk Azınlığı**, Gümölcine: Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ) Yayınları, 2009, s.1.

işgal etmesiyle savaşa dahil olmuştur. İtalyanlarla Almanların işgallerinden sonra, Doğu Makedonya ve Batı Trakya bölgelerini de Bulgarlar işgal etmiştir.²⁶ İtalyanlar, Almanlar ve Bulgarlar tüm Yunanistan'ı aralarında paylaşmışlardır. İşgalin devam ettiği 1940-1944 yılları arasındaki sürede üçlü işgal kuvvetleri tarafından Yunan bankaları boşaltılmış, devlet depolarındaki stoklar ve temel ihtiyaçlar savaş ganimeti olarak kullanılmış, ülke büyük bir yoksulluk ve sefaletle sürüklenmiştir.²⁷

İkinci Dünya Savaşının Almanya ve İtalya'nın aleyhine dönmesiyle 1944 yılının Ekim ayında işgal kuvvetleri Yunanistan'ı terk etmiştir. İşgalin bitmesiyle bir süre rahat nefes alan ülkede çok geçmeden komünist ve milliyetçiler arasında çatışmalar başlamış ve İç Savaş patlak vermiştir.²⁸ 1946-1949 yılları arasında dört yıl devam eden Yunan İç Savaşı genel itibariyle Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk sınırlarında cereyan etmiştir. Batı Trakya bölgesi de Bulgaristan sınır hattında bulunmaktadır. İsmi anılan sınır komşusu ülkelerin o dönemde komünist iktidarlar tarafından yönetilmesi komünist cephe adına savaşan Andart*ların bu ülkelere destek almalarını sağlamış ve buralara kolaylıkla girip çıkabilmelerini mümkün kılmıştır.²⁹ 1949 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle komünistler yenilgiye uğratılmış ve İç Savaş sona ermiştir.³⁰

21 Nisan 1967 tarihine gelindiğinde ise Yunanistan'da siyasi istikrarsızlık ve yaşanan hükümet krizi sonucu, ordu darbe ile yönetime el koymuş ve hükümet "Albaylar Cuntası" yönetimine geçmiştir. Albaylar Cuntası iktidarında Yunan kültürü ve milliyetçiliği vurgusu hâkim kılınmış; komünizm ve benzeri siyasi fikirlerin üzerinde şiddetli bir baskı oluşturulmuştur. Ancak 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapması sonucu, savaş tehlikesiyle karşı karşıya kalan Yunanistan'da askeri yönetim yıkılarak Eski Başbakan Karamanlis hükümetin başına geçirilmiştir.³¹

²⁶ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, Dilek Şendil (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, ss.149-151.

²⁷ Ali ve Hüseyinoğlu, s.6-7.

²⁸ Hacısalıhoğlu, s.590.

* Gerilla.

²⁹ Öksüz, s.207

³⁰ Clogg, s.177.

³¹ Hacısalıhoğlu, s.590.

1.2. Batı Trakya Türk Azınlığının Eğitim Sistemiyle İlgili İkili Antlaşmalar, Kanunlar ve Kanun Hükmünde Kararnameler

Batı Trakya Türk azınlığının eğitim sistemiyle ilgili olarak Türkiye ile Yunanistan arasında zaman zaman antlaşmalar imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan ilki olarak, 40. ve 41. maddeleri* Batı Trakya Türk azınlığının eğitimiyle alakalı olan Lozan Barış Antlaşması kabul edilebilir. 40. madde azınlığa giderlerini kendileri ödemek kaydıyla kendi okullarını açma, yönetme, denetleme yetkisi vermekte ve Türkçe'nin okullarda serbestçe kullanılmasını garantilemektedir. 41. maddede ise Yunanistan tarafından azınlığa Türkçe eğitim konusunda her türlü kolaylığın sağlanacağı ve okullara gereken ödenek ve parasal yardımın devlet ve belediye bütçelerinden karşılanacağı bildirilmektedir.

20 Nisan 1951 tarihine gelindiğinde Türkiye ile Yunanistan arasında 21 maddelik bir Kültür Anlaşması imzalanmıştır. Dostluk havasında gerçekleştirilen bu antlaşma genel olarak iki ülkenin birbirlerine katkı bursları vermelerini, karşılıklı öğretmen değişimleri yapmalarını, kitap ve her türlü kültürel araç-gereç temininde yardımlaşmalarını ve ders kitaplarının içerik hatalarına karşı denetlenmesi gibi konuları içermektedir.³²

1968 tarihinde ise Türkiye ile Yunanistan Kültür Komisyonları Ankara ve Atina'da toplantılar yaparak protokol imzalamışlardır. 21 Ekim-9 Kasım 1968'de Ankara ve 11-20 Aralık 1968'de Atina'da iki ülke arasında kültürel iş birliği yapılmıştır. "Azınlığın dili; Göze hitap eden eğitim araçları; Okul kitapları; Ders

* **MADDE 40:** Müslüman azınlığa mensup Yunan uyruklular hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Yunan uyruklulara uygulanan aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini törenlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

MADDE 41: Genel eğitim konularında, Yunan Hükümeti, Müslüman uyrukluların önemli bir oranda yaşadıkları il ve ilçelerde bu Yunan vatandaşlarının çocuklarının ilkokullarda kendi dilleriyle öğrenim görmelerini sağlamak için uygun kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Yunanistan Hükümeti'nin, söz konusu okullarda Yunan dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Müslüman azınlığa mensup Yunan uyrukluların önemli oranda mevcut oldukları il veya ilçelerde Devlet Bütçesi, belediye ya da öteki bütçelerce eğitim, din veya hayır amacıyla genel gelirlere sağlanabilecek paralardan yararlanma ve ödenek konması hususunda bu azınlık, adil bir biçimde pay alacaklardır. Bu paralar, ilgili kurumların yetkili temsilcilerine teslim edilecektir. (Şerafettin Hurşit, **Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi**, Gümölcine: y.y., 2006, s.34; Balkan Metel, ss.26-27.)

³² M. Sıtkı Bilmen, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf veya Dahil Olduğu Kültür Anlaşmaları**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966, ss.7-10.

kitapları; Din, ırk ve milliyet şuuruna saygı gösterilmesi” şeklinde beş başlık halinde oluşturulan bu protokolle, azınlık dilinin okullardaki etkinliklerde rahatça kullanılması, her iki devletin konsoloslukları aracılığıyla azınlıklara okullardaki kitaplarla ders araç gereçlerini göndereceği; böylece Batı Trakya’daki azınlığın kitaplarının Türkiye tarafından hazırlanacağı ve azınlık okullarında eğitim gören öğrencilerin dini ve milli bilinçlerine saygı gösterilmesi gibi tavsiyeler kabul edilmiştir.³³

Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan antlaşmaların yanı sıra Yunanistan Hükümeti de Batı Trakya Türk azınlığının eğitim sistemiyle ilgili kanun, bakanlık kararı ve kanun hükmünde kararname çıkararak azınlığın eğitimini düzenlemeye ve programlamaya çalışmıştır.

Yunan Parlamentosunda 1950’lerden sonra Batı Trakya Türk okulları eğitimini ilgilendiren pek çok kanun, bakanlık kararı ve kanun hükmünde kararname çıkarılmış olsa da burada ilkokulların denetlenmesi ve yönetiminde etkili olanlara değinilecektir. 6 Ekim 1954 tarihinde “Meraşal Papagos Kanunu” şeklinde meşhur olan 3065 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. 25 Ocak 1972’de Cunta hükümeti tarafından çıkarılan 1109 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle, 3065 sayılı Kararıname birtakım değişiklikler yapılmıştır.³⁴ 1977 yılına kadar ilkokullar 3065 ve 1109 sayılı kanunlarla yönetilmektedir.³⁵ 16 Eylül 1977 de ise 694 ve 695 sayılı Kanunlar çıkarılmış ve araştırmaya konu olan 1980 yılına kadar olan dönemde azınlık ilkokullarının idaresinde bu kanunlar esas teşkil etmiştir.

3065/1954 sayılı kararıname, Batı Trakya Türk okullarının kuruluş ve faaliyet şekli ile bu okulların idarecilerini ve Türk okulları müfettişlerini ilgilendiren bazı meselelerin düzenlenmesi konu edilmekte ve ilkokulların işleyiş ve müfredatına dair yönetmelik ve diğer yasal hükümler düzenlenmektedir. Bu kanunla azınlık okulları, “Türk Okulu” olarak tanınmıştır.³⁶

³³ **Azınlık Postası**, “Kültür İşlerimiz – Protokol: Türk-Yunan Kültür Komisyonu Ankara ve Atina Toplantıları”, 27 Ocak, 12 Şubat, 26 Şubat 1969.

³⁴ Yapılan değişiklikler için bkz. **Azınlık Postası**, “Batı Trakya Azınlık Okullarını İlgilendiren Yeni Kanun İradesi”, 21 Şubat, 29 Şubat, 14 Mart, 29 Mart, 11 Nisan 1972.

³⁵ Özgüç, s.19.

³⁶ **Azınlık Postası**, “Özellikle Azınlığımızı İlgilendiren Kanunlar – 3065 Sayı ve 1954 Tarihi Kanun”, 27 Ocak, 12 Şubat 1969.

1109/1972 sayılı kararname, 3065/1954 sayılı kararname hükümlerini tadil, ikmal ve tebdili ile genel olarak Batı Trakya’da azınlığının eğitimini ilgilendiren bazı meselelerin düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu kanunla “Türk Okulu” yerine “Azınlık Okulu” ifadesi getirilmiştir.³⁷

694/1977 sayılı yasa, daha önce çıkarılmış olan yasalardan bu yasaya aykırı olanları geçersiz kılmıştır. Bu yasayla encümen atamaları valiye devredilmiştir. Ayrıca bu yasayla bu tarihte görevde bulunan öğretmenlerin görev yerlerini değiştirmeleri engellenmiş ve görev süreleri bitinceye kadar aynı okulda kalma mecburiyeti getirilmiştir.³⁸

695/1977 sayılı yasa ise, Azınlık okulları yönetimi ve Selanik Özel Pedagoji Akademisi ile ilgili düzenlemeler getirmiştir. Bu yasaya göre Azınlık okullarına Türk öğretmen istihdamında Selanik Özel Pedagoji Akademisi (SÖPA) mezunu öğretmenlerin tercih önceliği olacak ve SÖPA mezunları bu okullara devlet memuru olarak atanacaklardır.³⁹

1882 yılından günümüze tarihsel süreç içerisinde Azınlık okullarının kanunsal çerçevede isimlendirilmesindeki değişiklikler de dikkat çekicidir. Azınlık okulları süreç içerisinde çıkan yasalarla sırasıyla “Türk” (1882), “Osmanlı” (568/1915) “Müslüman” (1618/1919, 2781/1922), “Türk” (3065/1954), “Müslüman” (4242/1962) ve son olarak “Azınlık” (159503/1971, 57658/1972) olarak isimlendirilmişlerdir.⁴⁰

³⁷ **Gündem**, “1109 Numaralı Eğitim Kanunu”, 24 Mart, 31 Mart 1998, s.5-6.

³⁸ **Gündem**, “Batı Trakya Türk Azınlığının Azınlık Okullarına İlişkin 694/1977 Numaralı Yasa”, 4 Kasım 1997, s.5.

³⁹ **Gündem**, “Azınlık Okulları ile Özel Pedagoji Akademisi Öğretim ve Denetim Görevleri Sorunlarının Düzenlenmesine İlişkin 695/1977 Numaralı Yasa”, 9 Aralık, 23 Aralık 1997, s.5

⁴⁰ Konstantinos Tsitselikis (Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης), **Ί Μιονοτική Εκπεδψι τισ Θρακίς (Η Μειονοτική Εκπαίδευση της Θράκης)**, Atina: Atina Üniversitesi Yayınları, 2007, s.14.

2. OSMANLI SIBYAN MEKTEPLERİ

Batı Trakya bölgesinde Osmanlı sıbyan mektebi geleneğinin etkilerini tespit etmeden önce, Osmanlı sıbyan mektepleri ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır.

Sıbyan kelimesinin etimolojisine inildiğinde, sıbyanın (صبيان), Arapça “küçük çocuk” anlamına gelen (صبي) kelimesinin çoğulu olduğu görülmektedir. Mektep (مكتب) kelimesi ise Arapçadaki (كتب) fiilinden köken almakta ve “yazı yazılan yer, yazıhane” anlamına gelmektedir. Türkçedeki kullanımı ise “okuma yeri” yani “okul” anlamındadır. “Sıbyan mektebi” şeklindeki terkip ise, Osmanlıda küçük çocuklara ilk eğitimin verildiği okullar için kullanılmıştır.

Osmanlı döneminde resmi vesikalarda “sıbyan mektebi” olarak geçen bu ilk eğitim kurumları ayrıca taştan yapıldıkları için “taş mektep”⁴¹, her mahallede birer tane bulunduğundan dolayı “mahalle mektebi” olarak isimlendirilmişler, Tanzimat’tan sonra ise “ibtidaiyye” ve son olarak da “ilk mektep” adlarını almışlardır.⁴²

Sıbyan mekteplerinin varlığı, İslamî eğitim geleneğinin ilk yıllarına dayanmaktadır. Kur’an eğitimi amacıyla açılmış olan bu ilk mektepler zamanla geliştirilerek daha işlevsel hale getirilmişler ve Osmanlı devleti tarafından da hem okuma-yazma hem de temel dini bilgilerin öğretildiği ilk eğitim merkezlerine dönüştürülmüşlerdir.⁴³ Böylece sıbyan mektepleri, çocuklara Kur’an okumak, namaz kılmayı ve namazda okunacak duaları öğretmek ve biraz da yazı yazdırmak gibi üç temel amaca hizmet etmişlerdir.⁴⁴ Osmanlıda sıbyan mekteplerinde okutulan dersler ise elifbadan başlayarak Kur’an, tecvid, ilmihal, yazı ve biraz hesaptan ibarettir. Sonradan tarih ve coğrafya gibi dersler de eklenmiştir.⁴⁵

Sıbyan mekteplerindeki dersler dini ağırlıklı olduğundan, buralarda genellikle köy ya da mahalle camiinin imamları ders vermektedir. Bu mekteplerde ders veren

⁴¹ Ali Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mekteb İlâhileri”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.23.

⁴² Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1939, s.69, 82.

⁴³ Ahmet Cihan, **Osmanlı’da Eğitim**, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2014, ss.127-128.

⁴⁴ Ergin, s.71,

⁴⁵ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III**, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s.202.

kişiler önceleri “hâce” olarak anılırken, Osmanlının son zamanlarında ise “muallim” olarak isimlendirilmiştir. Öğrencisi çok olan mekteplerde ayrıca hocanın yardımcısı olarak “kalfa” ve hademe olarak “bevvab” bulunur. Bevvaplar sabahları evlerinden çocukları toplar, onların yiyecek çantalarını taşır ve akşamları evlerine dağıtır.⁴⁶

Sıbyan mekteplerine kız ve erkek çocuklar genellikle altı-yedi yaşlarında başlarlar⁴⁷ ve öğrenci grupları Kur’an-ı Kerim dersindeki ilerleyiş aşamalarına göre oluşturulur. Bu minvalde üç kademededen bahsedilebilir. İlk kademe harfleri öğrenmeye çalışan “elifbacılar”, ikinci kademe kelimeleri birleştirerek okumayı sökmeye çalışan “cüzçüler” ve son kademe de Kur’an okumaya başlamış “Mushafçılar”dır. Bunların dışında mekteplerde hafızlık yapan öğrenciler de bulunmaktadır.⁴⁸ Çocuklar derslerde yerdeki minderlerin üzerinde ve rahlenin önüne otururlar.⁴⁹ Kur’an dersi gibi kademeli dersler ayrı ayrı işlenirken, diğer dersler ise bütün çocuklar için müştereken hocanın anlatması⁵⁰ ve bazı derslerde soru-cevap şeklinde çocukların sesli tekrarıyla işlenmektedir.

Bu mekteplerde dersler sabah erkenden başlar ve ikindiye kadar devam eder. Aralarda teneffüs yoktur. Sadece öğlende yemek molası verilir. Bu arada yemek yenir ve namaz kılınır. Teneffüs ihtiyacı olmaması, derslerde hocanın bir grup öğrenciyle ilgilenirken diğerlerinin serbest kalmasındandır. Ders görmeyen öğrencilerden isteyen kendi derslerine çalışır, isteyen yazı yazar ya da ses çıkarmamak koşuluyla boş durabilir.⁵¹

Sıbyan mekteplerinde eğitim ücretsiz olup öğrencilere hem günlük yemek hem elbise ve bazen para dahi verilir⁵². Öğretmenlerin maaşları okulun vakıf gelirlerinden karşılanır. Ancak okulun vakfının bulunmadığı durumlarda, öğrenci velilerinin maddi durumlarına göre paylaşarak öğretmenin maaşını ödedikleri de vaki olmaktadır.

⁴⁶ Birinci, s.24.

⁴⁷ Pakalın, s.202;

⁴⁸ Abbas Çelik. “Hatıralarla Sıbyan Mektepleri.” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 27 (2007), s.132.

⁴⁹ Ergin, s.76,

⁵⁰ Birinci, s.24.

⁵¹ Pakalın, s.202.

⁵² Ergin, ss.73-74.

Devletin öğretmenlere maaş bağlaması ise ancak 20. yüzyılda başlayabilmiştir.⁵³ Sıbyan mekteplerinin bağlı oldukları vakfın öngördüğü okuma-yazma ve temel dini bilgiler dışında ciddi manada bir müfredat programları olmamıştır.⁵⁴

Sıbyan mektepleri için örgün eğitimin programlandığı ve denetlendiği bir yönetim anlayışından da söz edilemez.⁵⁵ Tanzimat'tan sonra sıbyan mekteplerini yenilemek ve fonksiyonel hale getirmek için büyük bir çaba sarf edilmişse de 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kânunu'ndan sonra birkaç sene daha eğitim faaliyetlerini sürdüren bu mektepler, 1 Kasım 1928'de Latin harflerinin kabulü ile kapatılmışlardır.⁵⁶

⁵³ Howard E. Wilson ve İlhan Başgöz, **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Ankara: Dost Yayınları, 1968, s.16.

⁵⁴ Cihan, s.129.

⁵⁵ Cihan, s.128.

⁵⁶ Birinci, s.24.

3. OSMANLI DÖNEMİ BATI TRAKYA'SINDA MEKTEPLERDE EĞİTİM

Osmanlı döneminde sıbyan mektepleri, Osmanlı Devleti yönetimindeki tüm yerleşim yerlerinde olduğu gibi Batı Trakya'da da mevcut olup sıbyan mekteplerinin kuruluş ve işleyişlerine dair esaslar bu bölgede de aynıyla uygulanmıştır.

Osmanlı dönemi Batı Trakya'sında sıbyan mekteplerinin varlığına ilişkin erişilebilen en erken kayıtların 17. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı *Seyahatnâme* adlı eserinde mevcut olduğu söylenebilir. Evliya Çelebi, Yunanistan ve Batı Trakya bölgesindeki sıbyan mektepleriyle ilgili sayısal veriler paylaşmaktadır. Evliya Çelebi, Batı Trakya bölgesinde, şu anda Evros iline bağlı olan Dimetoka ve Ferecik'te 5'er adet sıbyan mektebi⁵⁷, Gümölcine'de 7 adet sıbyan mektebi⁵⁸ ve İskeçe iline bağlı olan Yenice Karasu'da 3 adet sıbyan mektebi⁵⁹ bulunduğu bilgisini vermiştir. Ayrıca, Batı Trakya Bölgesinde yer almasa da Yunanistan sınırları içinde olup o dönemde Osmanlı toprağı olan yerleşim yerlerinde de aynı şekilde sıbyan mekteplerinin bulunduğuyla ilgili kayıt düşmüştür. Örneğin Drama'da 3 adet⁶⁰, Selanik iline bağlı olan Karaferye'de 10 adet⁶¹, Teselya bölgesindeki Tırhala'da 9 adet sıbyan mektebi olduğu kaydedilmiştir.⁶² Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgiler büyük yerleşim yerleri ve şehirlerde bulunan sıbyan mekteplerinin sayılarını bildirmektedir. Geçtiğı köylerle ilgili de bilgiler veren Evliya Çelebi, genellikle sıbyan mektebi varlığına ilişkin kayıt düşmese de birkaç köyde mektep bulunduğundan bahsetmiştir.⁶³

Osmanlı Devlet Arşivlerinde kayıtları mevcut olan belgelerdeki, Batı Trakya bölgesindeki kaza ve kasabalarda bulunan sıbyan mektepleriyle ilgili yazışmalardan o dönemde mekteplerin Osmanlı Devleti tarafından kuruldukları ve Maarif, Evkaf, Menâfi Sandığı bütçeleriyle inşa ve tamir edildikleri tespit edilmiştir. Bu belgelerde, 1311(1893) yılında İskeçe'nin Cedid mahallesine yerleştirilen muhacirler için yapılan

⁵⁷ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, c.1, s.71, 74.

⁵⁸ Evliya Çelebi, s.85.

⁵⁹ Evliya Çelebi, s.109.

⁶⁰ Evliya Çelebi, s.119.

⁶¹ Evliya Çelebi, s.179.

⁶² Evliya Çelebi, s.203.

⁶³ Evliya Çelebi, s.68, 79,

mektebin masraflarının Hazine-i Evkaf tarafından karşılandığı⁶⁴, 1264 (1847) yılında Dimetoka kazasında harap olan mektebin tamir ettirilmesinin devlet kanalıyla yapıldığı⁶⁵, 1323 (1905) yılında Gümülcine kazasında muhacirlerin iskanı için kurulan Osmaniye köyüne inşa edilen mektep⁶⁶ ve Ertuğrul adıyla kurulan köyde inşa edilen mektep masraflarının Maarif bütçesinden ödendiği⁶⁷, 1323 (1905) yılında Dimetoka kazasında inşa edilen mektebin masrafları için Sofulu kazası Menâfi Sandığından borç alındığı⁶⁸ ve 1325 (1907) yılında Sofulu kasabasında açılacak olan mektep içinse Maarif bütçesinde kaynak bulunduğu⁶⁹ kaydedilmiştir.

Aynı belgelerde, Batı Trakya'daki sıbyan mekteplerinin öğretmen tayinleri ve mekteplerin denetimi hususlarına yer verilmesiyle mekteplerin işletilmesinin de Osmanlı Devleti tarafından yapıldığı tespit edilmektedir. Örneğin, 1125 (1713) yılında Dimetoka'da bulunan Nasuh Bey mescidinin imamlığı ile sıbyan mektebi muallimliğine Halil Halife adındaki şahsın atanması⁷⁰, 1225 (1810) yılında Gümülcine'de bulunan Buğli sıbyan mektebine öğretmen atanması⁷¹, 1307 (1889) yılında Sofulu kazasında inşaatı bitirilip açılışı yapılan Müslümanlara ait mektebin yapımında emeği geçenlerin ödüllendirilmesi⁷², 1309 (1891) yılında İskeçe kaymakamı ve yardımcısının Kireççiler köyünde vakfa ait sıbyan mektebinde keyfi uygulamalarda bulunarak muallim değişikliği yaptıklarıyla ilgili şikayet üzerine konunun araştırılması⁷³, 1326 (1908) yılında Gümülcine'de bulunan Debbağhane mektebi muallimliğine Darulmuallimîn mezunlarından Hacı Arif Efendi'nin, Kuş Mahallesi mektebi muallimliğine ise Şevket Efendi'nin tayin edilmesi⁷⁴ ile ilgili yazışmalar bölgedeki mekteplerin öğretmen atamaları, işletim ve denetimiyle ilgili kayıtlardır.

Devlet Arşivlerinde sadece Batı Trakya'daki Müslüman Türk mektepleriyle ilgili değil Rum ve Bulgar azınlığının mektepleriyle ilgili de belgelerin olduğu göze

⁶⁴ BOA, BEO, nr.239.

⁶⁵ BOA, MKT.DV, nr.8.

⁶⁶ BOA, MKT.MHM, nr.528.

⁶⁷ BOA, DH.MKT, nr.977.

⁶⁸ BOA, BEO, nr.2734.

⁶⁹ BOA, MF.MKT, nr.1007.

⁷⁰ BOA, İE.EV, nr.53.

⁷¹ BOA, C..MF., nr.114.

⁷² BOA, DH.MKT, nr.1718.

⁷³ BOA, DH.MKT, nr.1901.

⁷⁴ BOA, MF.MKT, nr.1055.

çarpmaktadır. 1300 (1882) yılında Dimetoka sancağı Sofulu kazası Yaşmak köyünde Rumlar için sıbyan mektebi inşa edildiği⁷⁵, 1317 (1899) yılında Sofulu kazası Rum mektebi Osmanlı dili muallimliğine Menlaos Efendi'nin tayin edildiği⁷⁶, 1326 (1908) yılında Gümülcine'de Karaağaç köyünde bir Bulgar mektebi inşa edildiği⁷⁷, 1330 (1911) yılında Gümülcine kazası Manastır köyünün Müslim mahallesinde Aya Yorgi kilisesi avlusunda Bulgar çocukları için bir mektep inşasına izin verildiğiyle⁷⁸ ilgili yazışmaların bulunduğu belgeler neticesince azınlık ilkokullarının inşası ve öğretmen tayini gibi hususların da Osmanlı Devletinin yetkisi dahilinde sürdürüldüğü tespit edilebilir.

1901 yılı *Edirne Vilâyet Sâlnâmesi*'nde, Gümülcine Sancağı 245.579 nüfuslu olup bunun 53.273 kişisi Müslümanlardan oluşmaktadır. Gümülcine Sancağının Merkez İlçesinden başka, Eğri Dere, Darı Dere, Sultan Yeri, İskeçe ve Ahi Çelebi adlı beş ilçesi bulunmaktadır.⁷⁹ Bu ilçelerden İskeçe günümüzde Batı Trakya'nın üç şehrinden biri iken diğer ilçelerin bazı köyleri Gümülcine, bazıları İskeçe, bir kısmı da Bulgaristan sınırları içerisinde yer almaktadır.

Salnamede, Gümülcine'nin Merkez İlçesinde toplamda 300 okul⁸⁰, Eğri Dere İlçesi'nde 136 okul⁸¹ Darıdere İlçesinde 67 okul⁸² İskeçe İlçesinde 130 okul⁸³ olduğu kaydedilmiştir. Sancakların yönetim kurulu, maarif meclisi gibi resmî görevlilerinin yer aldığı tabloda Gümülcine Sancağı Darıdere İlçesinin İlçe Okulları bölümünde 82 adet sıbyan mektebi ve 1255 erkek 926 kız öğrenci mevcudu olduğu kaydedilmiştir.⁸⁴ Darıdere ilçesi için verilen okul sayısı ve sıbyan mektebi sayılarının aynı olmadığı görülmektedir. Bu fark sayılardan birinde ilçe merkezindeki okullar ifade edilirken ikinci bilgide ise merkeze bağlı köyler ve taşrada bulunan mekteplerin de sayıya dahil

⁷⁵ BOA, İ..DH., nr.891.

⁷⁶ BOA, MMF.MKT, nr.494.

⁷⁷ BOA, İ..AZN, nr.82.

⁷⁸ BOA, BEO, nr.4058.

⁷⁹ **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi (Edirne İl Yıllığı) – H.1319- M. 1901**, haz. Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe ve Musa Öncel, Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2014, c.2, s.308.

⁸⁰ **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi**, c.2, s.310.

⁸¹ **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi**, c.2, s.317.

⁸² **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi**, c.2, s.319.

⁸³ **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi**, c.2, s.325.

⁸⁴ **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi**, c.2, s.145.

edilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Diğer ilçelerle ilgili tablolarda birkaç ilkokul öğretmeninin ismi verilse de toplam öğrenci adedi ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Salnamede, Dedeğaç Sancağının ise 88.971 nüfusa sahip olduğu ve nüfusun 45.081 kişinin Müslümanlardan oluştuğu belirtilmektedir.⁸⁵ Dedeğaç Merkez İlçesi, Sofulu İlçesi ve İnoz “Enez” ilçelerinden oluşmaktadır. Dedeğaç’ın Sofulu İlçesinde 81 okul⁸⁶, İnoz İlçesinde ise 13 okul⁸⁷ olduğu bilgisi yer almaktadır.

Aynı Salnamede, yaklaşık on yıllık bir zaman dilimi için devlet merkezi yönetiminin tüm kurumlarıyla iller arasındaki görevlere ait, kanun yönetmelik ve emirlere ilgili yazışmalar hakkında bir bölüm mevcuttur.⁸⁸ Bu bölümün Maarif başlığı altında Eğitim Bakanlığı’ndan gönderilen yazılarda her köyde okul açılması ve bu okulların masraflarının nasıl karşılanacağı (yıl: 1883), il ve sancak öğretmenlerine verilecek maaşlar (yıl: 1884), ilk okullarda okutulan kitapların parası (yıl: 1885), mevcut olan ve yeniden açılacak ilkokullar için karşılık sağlanması (yıl: 1887), ilk okulların kurulup yenilenmesi için harcanacak paranın halk veya vakıflardan karşılanacağı (yıl: 1890), eğitime ait bütün konularda valiliklere müracaat edileceği (yıl: 1892), köylerde ilkokul açılması ve mevcut olanların onarılması (1894)⁸⁹ hakkında yazılar bulunduğu görülmektedir. Bu durum da, ilkokulların kurulması ve işletilmesi hususundaki tüm idare sorumluluğu ve yetkinin Osmanlı Devleti Eğitim Bakanlığı’na ait olduğunu göstermektedir.

Müdefa-i İslam gazetesindeki bir yazıda ise, Batı Trakya’nın Osmanlı’nın bir parçası olduğu Balkan Savaşına kadar, okul öğretmenlerinin Eğitim Bakanlığınca temin edildikleri ve bundan dolayı halkın öğretmen arama zorunluluğu olmadığı bildirilir. Savaştan sonra bu toprakların Osmanlı idaresinden çıkmasıyla okul ve öğretmen ihtiyaçları karşısında Batı Trakya halkı, adeta kendi yağında kavrulmak mecburiyetinde kalmıştır.⁹⁰

⁸⁵ Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi, c.2, s.330.

⁸⁶ Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi, c.2, s.335.

⁸⁷ Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi, c.2, s.339.

⁸⁸ Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi (Edirne İl Yıllığı) – H.1319- M. 1901, haz. Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe ve Musa Öncel, Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2014, c.1, s.19.

⁸⁹ Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi, c.1, ss.319-326.

⁹⁰ Müdefa-i İslam, “Medrese ve Mektep 3”, 6 Mayıs 1935, s.1.

İkinci Bölüm

OSMANLI SONRASI BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM (1923-1980)

1. BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARINDA GELENEKSEL EĞİTİM

Batı Trakya'nın Osmanlı idaresinden çıkması bölge halkının günlük yaşamları ve sosyal hayat içerisinde gözle görülür pek az değişiklik meydana getirmiştir. Dil, değerler, örf, âdet ve geleneklerde Osmanlı medeniyetinin öğretileri, o zamandan günümüze değin mevcudiyetini sürdürmüştür. Eğitim alanı da geleneğin devamlılığına önemli bir örnek teşkil etmektedir. İlkokulların işleyiş ve idaresinde uzun bir dönem Osmanlı geleneği esas teşkil etmiştir. Yakın bir tarihe kadar bölgede öğretmenin “muallim, muallim efendi ve hoca”, öğrencinin “talebe” ve ilkokulun da “mektep” isimleriyle anılmaya devam etmiş olması, bu etkinin fark edilebilen ilk emarelerine dair örneklik teşkil edebilir. 1928 yılında Türkiye’de gerçekleşen harf inkılabı ve modern eğitime geçiş sürecinin etkileri Batı Trakya’ya da sirayet etmiş ve bölge halkı eğitim ve yazı dili tercihi konusunda ayrışma yaşamıştır. Bazı bölge ilkokullarında hızlıca Latince eğitime geçilse de birçok bölgede dil, müfredat ve işleyiş bakımından Osmanlı geleneği sürdürülmüştür. 1980’li yıllara kadar okuma-yazmada sadece eski Türkçe yani Osmanlıca’nın kullanıldığı önemli sayıda ilkokul mevcuttur. Bu bölümde araştırmaya konu olan ilkokullar, Osmanlı geleneğini devam ettiren ve eski Türkçe eğitim veren ilkokullardır. Bu ilkokullarda verilen eğitim ise “geleneksel eğitim” olarak adlandırılmıştır.

Azınlık eğitiminin tarihi, Batı Trakya'nın Yunan yönetimine geçmesiyle başlasa da dayandığı kanunlar köklerini, Thesallia bölgesi ve Girit adasındaki Müslüman toplumun eğitim gördükleri okulların sistemsel çerçevesinden almaktadır. 1881 yılında İstanbul antlaşmasının ilk defa uygulanmasıyla Thesallia-Arta Müslümanları Türk dilli ilkokul ve ikinci düzey eğitim kurumlarını devam ettirme hakkı elde etmişlerdir. Bu okullarda Yunanca eğitimi dil dersi kapsamında verilmektedir. Müslüman toplumların eğitim kurumlarını düzenleyen bu sistemsel çerçeve 1889-1912 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan otonom Girit hükümetinde de etkili olmuştur. 1912 Balkan Savaşları sonrası aynı sistemsel çerçeve, yeni bölge Müslümanlarının eğitimlerinde de etkili olmuştur. (Makedonya, İpiros, Girit, Doğu Ege Adaları). 1913 tarihli Atina Antlaşması ile Müslümanlar, Yunanistan Eğitim Bakanlığı gözetimi altında

eğitim özerkliklerini korumuşlardır. 1920 tarihli Sevr Antlaşması aynı eğitim haklarını yeniden şekillendirirken, 1923 tarihli Lozan Antlaşması ise halen daha azınlık eğitiminin kanunsal temelini teşkil etmektedir. 1968 tarihli Türkiye-Yunanistan Kùltür Komisyonları protokolü ve 2000 tarihli Türkiye-Yunanistan Kùltürel İşbirliği anlaşması azınlık eğitimine son halini kazandırmıştır. 20 Nisan 1951 tarihli eğitim anlaşması ise 2000'deki anlaşmadan sonra açıkça yürürlükten kaldırılmıştır.⁹¹

Batı Trakya bölgesinin 1920 yılında Yunanistan idaresine geçmesi ve 1923 Lozan Barış Anlaşması sonrasında azınlık eğitimi ilk zamanlarda Osmanlı döneminden kalan eğitim kadrosu ve sistemi ile yürütölmüştür. Öğretmenlerin büyük bir bölümü aynı zamanda cami imamlığı görevini de birlikte yürüten şahıslar oldukları için ilkokullar genellikle cami ile aynı bina içerisinde veya müşterek avlu çevresinde yer almaktadır.⁹² Batı Trakya Müslüman Türk halkının azınlık statüsü kazandığı dönemde her köy ve mahallede sıbyan mektepleri ya da bu sistemi temsil eden bir merkez bulunmaktadır.⁹³ Ancak bu dönemde düzenli bir eğitimden söz etmek mümkün değildir. Eğitim kurs şeklinde devam etmektedir. Okuma yazmayı öğrenmek isteyen öğrenciler mahalledeki bir hocaya gider ya da caminin bir köşesinde eğitim görürler. Okullar her dönemde varlığını sürdürmüşe de, bugün anlaşıldığı şekilde sınıf ve düzenli müfredat içeren bir program çerçevesinde değildir. Yani, diploma ya da icazet alınarak üst sınıflara geçilen veya tamamlanan bir program değildir. Öğrencinin performansına göre kademeli bir ilerleyiş söz konusudur. Eğitim, örgün eğitim değil yaygın eğitim şeklinde dir.⁹⁴

1940'lı yıllara kadar azınlık eğitimi ile ilgili çok fazla gelişme ve değişiklik yaşanmamışken, 1941-1944 yılları arası İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Bulgar işgali dönemi ve izleyen 1946-1949 yılları arası İç Savaş dönemlerinden azınlık eğitimi olumsuz etkilenmiştir. İç Savaş sırasında bazı köyler komünist cephe savaşçıları olan Andartlar tarafından ele geçirildiği için birçok köy boşaltılmış ve zorunlu olarak cepheye dahil edilen genç erkek nüfus hariç merkezlere göç ettirilmiştir. İç Savaş yılları

⁹¹ Tsitselikis, ss.14-15.

⁹² Hurşit, s.62.

⁹³ Chousein Bostantzi, "Lozan Antlaşması Sonrası Batı Trakya'da Din Eğitiminin Problemleri", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2014), s.255.

⁹⁴ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Demircik Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

sonrası iç siyaset ve azınlıkları konu edinen dış siyasetteki normalleşmeden sonra yapılandırılma dönemine geçilmiş bir okul düzeninden bahsedilebilir.

İç Savaşın sona ermesiyle Yunanistan, Türkiye'yle ikili ilişkilerini normalleştirme ve sıkılaştırma yolunu benimsemiş ve bu çerçevede eğitim alanında da gelişmeler yaşanmıştır. İki ülke arasında bu dönemde atılan en önemli adım 1951 Türk-Yunan Kültür Anlaşması olmuştur. 1950'lerin sonunda ise Kıbrıs konusunda yaşanan olumsuzluklar, Yunanistan'ın eğitim konusundaki politikalarını etkileyerek dinî, millî ve dilsel konularda azınlığı kısıtlayıcı bir siyaset izlemesine zemin hazırlamıştır.⁹⁵

1960'lı yıllar Batı Trakya azınlık eğitiminde baskıların arttığı ve azınlığın eğitim haklarına ilişkin ihlallerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, 1967 yılında Yunanistan'da Albaylar Cunta'sının yönetime gelmesiyle baskılar daha da hissedilir olmuştur. Bu bağlamda 1968 yılında Selanik'te Özel Pedagoji Akademisi açılmış ve hükümet azınlık eğitime daha fazla müdahil olmuştur. 1970'li yıllardan 1980'li yıllara kadar olan süreçte de azınlık eğitimi için olumlu olarak vasıflandırılacak gelişmeler mevcut değildir. Askeri yönetimin 1972'de çıkardığı Kanun Hükmünde Kararname ile azınlık eğitiminde geniş haklar tanıyan 1954 tarihli Kanun Hükmünde Kararnamesinde verilen haklar sınırlandırılmıştır.⁹⁶ Askeri yönetim sonrasında, 1977 yılında çıkarılan yasalar çerçevesinde encümen atamaları valiye devredilmiş ve görevde bulunan öğretmenlere görev süreleri bitinceye kadar aynı okulda kalma mecburiyeti getirilmiştir. Ayrıca azınlık okullarına Türk öğretmen istihdamında, Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenlere tercih önceliği getirilerek SÖPA mezunlarının bu okullara devlet memuru olarak atanacakları belirlenmiştir.

Bölgede eğitimin 1980 yılına kadar olan tarihsel çerçevesi çizildikten sonra, Türkiye'deki harf inkılabının Batı Trakya'ya yansımaları ve bölge halkının eğitim dili tercihi konusunda yaşadığı ayrışmayla bölüme başlamak uygun olacaktır.

⁹⁵ Ali Hüseyinoğlu, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin 'Kalanlar'/ 'Bırakılanlar' Boyutu: Yunanistan'daki Batı Trakya Türkleri ve Geçmişten Günümüze Azınlık Eğitimi", **Bir Zamanlar Balkanlar: 6. ve 7. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri**, Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları, 2014, s.243-244.

⁹⁶ Sebahattin Abdurrahman, **Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları**, İstanbul: Tarih Vakfı, 2019, ss.49, 75-76.

1.1. Eski Türkçe-Yeni Türkçe Tartışmaları

Türkiye’de 1928 yılındaki harf inkılabı ve Latin harflerine geçiş Batı Trakya’da da yankı bulmuş ve eski Türkçe-yeni Türkçe tartışmaları başlamıştır. Bu tartışma ve gruplaşmaların tarafları ilerici-gerici, yenilikçi-gelenekçi/tutucu, inkılapçı-muhafazakâr, Kemalist-anti Kemalist/İslamcı, pazarcı-cumacı ve şapkacı-sarıklı gibi isimlerle nitelenmişlerdir. Bu gruplaşma, dönemin Türkiye hükümetinin devrim ve inkılaplarının taraftarlığı veya karşıtlığı zemininden beslenmiştir. Türkiye hükümeti ve devrimlerinin karşıtı olanlar Osmanlıca’yı savunurken, devrim taraftarları ise Latineden yana taraf tutmuştur. Bu bağlamda Batı Trakya’da yeni Türkçe-eski Türkçe tartışmaları en erken tarihte *Yeni Adım* gazetesinin sahibi yenilikçi ve inkılapçı öğretmen Mehmet Hilmi ile Türkiye’den firar ederek Batı Trakya’ya yerleşen ve muhafazakâr çizgiyi savunan *Yarın* gazetesini çıkaran son Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi arasında cereyan etmiştir. Mehmet Hilmi, Atatürk inkılaplarının uygulandığı yeni harflerle eğitime geçişin gerekliliğini savunurken, Mustafa Sabri ise inkılaplara ve yeni harflere cephe alarak eski Türkçe taraftarlığı yapmıştır.

Bu bağlamda Mustafa Sabri’nin çıkardığı *Yarın* gazetesinde, Türk hükümetinin Latin harf inkılabında asıl maksadın Kur’an-ı Kerim’i ve İslam dinini ortadan kaldırmak olduğu şu sözlerle vurgulanır: “Halkın Kur’an ile alakasını kesmek ve onu ilga etmek için tedrise müracaat ettiler. Kur’an’ı kaldırmak için milletin okumasını yazmasını alt üst etmek ve maarifi esasından yıkmağa kadar göze aldılar.”⁹⁷ Aynı gazetede, Türkiye hükümetinin bu yazıya husumetinin Arap yazısı olduğundan değil Kur’an-ı Kerim ve Müslüman yazısı olmasından ileri geldiği de kaydedilmiştir.⁹⁸ Başka bir yazıda ise, Ankara hükümetinin emir ve cebri ile Latin harflerinin Türkiye’de tatbikindeki amacın Türklerin Kur’an-ı Kerim ile münasebetlerini kesmek olduğu ve yeni yazı ile Kur’an-ı Kerim ve Arapça kelimelerini harf ve mahreçlerine halel getirmeden yazmanın mümkün olmadığı belirtilir.⁹⁹

Yeni Adım gazetesinin sahibi Mehmet Hilmi ise yeni harflere geçmenin gerekliliğini savunur ve Mustafa Sabri’nin “Arap harfleriyle beraber Arap kelimelerini

⁹⁷ **Yarın**, “Latin Harflerinin Dine Zararı Var Mı?”, 26 Teşrin-i Evvel 1928, s.1.

⁹⁸ **Yarın**, “Müslüman Yazısı, Ankara Yazısı!”, 21 Kanun-i Evvel 1928, s.1.

⁹⁹ **Yarın**, “Yeni Türk Harflerinin Muzırratları”, 9 Teşrin-i Sâni 1928, s.1.

de atmamız gerekecek ve dinsiz kaldığımız gibi dilsiz da kalacağız” iddiasına cevap olarak, bu mantığı ancak Türkleri bir millet olarak kabul etmeyenlerin ortaya atabileceğini ve Türklük bir millet ise onun dilinin de, dininin mevcut bulunduğunu belirterek şöyle cevap verir: “Zavallı Mustafa Sabri! Bu mantık ile gülünç hallere düşüyor. Eğer Türk harflerini öğrenerek dinden çıkacağından ürküyorsa ona kimsenin bir şey dediği yok. Dininde oturadursun.” Mehmet Hilmi yeni Türkçe eğitim verecek muallim yok diyenlere cevaben ise, eğer cemaatler emrederse muallimlerin bir ay içinde yeni Türkçeyi öğrenip eğitime başlayabileceklerini belirtmektedir.¹⁰⁰

Yarın gazetesinde ise, *Yeni Adım* gazetesi ile yeni harflere geçme çabası eleştirilir; bu gazetenin İslam düşüncesine muhalif ve Müslümanlığa karşı olmakla tanındığı belirtilir. Ayrıca eski harfler; yani Kur’an-ı Kerim okunabilecek harflerle eğitime devam etmenin gerekliliği savunularak Müslüman cemaatlerle ailelerin bu şekilde eğitim yapılmasında sorumlu oldukları vurgulanır. *Yarın* gazetesinde eski yazıyı kaldırmakla dinin ve Kur’an’ın kaldırılmasının amaçlandığı şeklinde bir algı olduğu ya da bu şekilde bir algı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bundan dolayı da yeni yazıya geçiş dinsizlikle özleştirilir ve bundan sakınılması gerektiği savunulur.

Yeni Türkiye’de kabul ve tatbik başlanılan Latin harufatın Garbî Trakya Müslümanları arasında da Türkiye’yi itbaen kabulü ile Mekatib-i İslamiye tedrisatında, Türklerin Müslüman oldukları tarihten itibaren on asırdan beri yazılarını teşkil eden huruf-u Arabiyye makamına ikame edilmesini terviç maksadıyla İskeçe’de münteşir *Yeni Adım* ve *Zaman* gazeteleri tarafından vuku bulan neşriyatın, Garbî Trakya efkar-ı İslamiyesine kat’an muhalif olduğunu ve mezkur gazetelerin muhitimizde efkar-ı umumiyye-i İslamiyeyi temsil etmekten çok uzak bir vaziyette bulunarak bilakis Müslümanlığa muzad ve menafi cereyanlara alet-i terviç olmakla tanındıklarını beyana lüzum görüyoruz. Sair mesail-i İslamiyede olduğu gibi bu harf meselesinde de Garbî Trakya Müslümanlarının fikirleri ancak muhterem “*Yarın*” gazetesinin neşriyat-ı mefkuresine tevafuk etmektedir. Mekatib-i İslamiyede Müslüman çocuklarına Kur’an-ı Kerim okuyabilecekleri haruf ile tedrisatta bulunmak ve

¹⁰⁰ Mehmet Hilmi, “Hükümet Müdahale Etmemiş ve Edemez – Maarif Müfettişliğinin Vazifesi – Türk Harflerini Okutmak Mecburiyeti – Mustafa Sabri Neler Diyor”, *Yeni Adım*, 6 Teşrin-i Evvel 1928, s.1.

bulundurmak Müslüman cemaatlerin ve Müslüman ebeveynlerin la yetegayyer bir vazifesidir.¹⁰¹

Yeni Adım gazetesindeki başka bir yazıda Mustafa Sabri Efendi yeni harflere geçişi kabul etmemesiyle ilgili olarak ağır eleştirilere maruz kalmıştır: “Mustafa Sabri Hoca Gümölcine’deki cehalet ve taassup yuvası içinde öttükçe ötüyor. Türklere hücum eden, Türklüğü hakir gören bu hoca, yeni harflerin tamimi ve bütün Türklük alemini tarafından kabulü üzerine çıldırarak hale girdi.”¹⁰² Ayrıca eğer cemaatlerde ve maarifte iş bilir adamlar olsa ve firarilerle hocalar bulunmasa, 1928 yılında hemen Türk harfleriyle eğitime başlanabileceği belirtilerek firarilerin öğretmenliğe getirilmeleri eleştirilir.¹⁰³

Gazeteler incelendiğinde iki taraf arasındaki eleştirileri ve tartışmaların dozunun giderek arttığı görülmektedir. İnkılapçı kesim diğer kesimi cahillik ve Türklüğü aşağılamakla suçlarken; muhafazakâr kesim ise inkılapçıları dinsizlik ve din düşmanlığı yapmakla itham eder.

Bu memlekette Türkiye’den gelen dinsizlik ve hafif meşreplik inkılabını kabul edenler ve etmeyenler şeklinde iki grup vardır. Bunlardan ekalliyet içinde ekalliyet teşkil eden birinci kısım dinsizler, kendilerini maarif taraftarı ve mütedeyyin kısmı da maarif düşmanı göstermek hevesindedirler. *Yeni Adım* gazetesini okuyanlar sahibinin din düşmanı olduğunu teslim mecburdur. Bu dinsiz kısım, din düşmanlığı olarak yaptıklarını gizlemek için maarifi benimseyip yüzlerine maarif maskesi geçirmişlerdir.¹⁰⁴

Mehmet Hilmi, *Yarın* gazetesinde, yeni harflerle ilgili bilgi vererek yeni harflerin ne kadar kolay öğrenildiğini anlatır ve hocaların yeni harfleri öğrendikleri halde halkı bu yazıya karşı doldurarak propaganda yaptıklarını belirtir:

Yeni harfler Arap harflerinden çok kolaydır. Çocuk yalnız elifbayı hakkıyla sekiz ayda öğrenirken, yeni harfleri yirmi günde okuyup yazmayı öğrenir. Yeni harfleri öğretmek ve öğrenmek bizim için milli bir mecburiyettir. Hocalar ve firariler yeni harflerin dine

¹⁰¹ *Yarın*, “Latin Harfleri ve Müslüman Efkâr-ı Umumiyesi”, 9 Terin-i Sâni 1928, s.1.

¹⁰² *Yeni Adım*, “Mustafa Sabri Hoca Neler Söylüyor”, 15 Kanun-ı Evvel 1928, s.2.

¹⁰³ *Yeni Adım*, “Geri Kalmak Lazım Değil Midir?”, 8 Eylül 1928, s.1.

¹⁰⁴ *Yarın*, “Maarif Meselesi”, 12 Temmuz 1929, s.1.

zarar verdiği, bu harflerle Kur'an yazılamayacağı yalanlarıyla halkı kandırıyorlar. Halbuki kendileri yeni harflerle okuyup yazmayı öğrenmiştir. Allah'ın lisanı Arapça değildir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın "Benim dilim Arapçadır. Kur'an da Arapça olacak, siz de yazınızı Arapça harflerle yazacaksınız" diye bir ayeti yoktur.¹⁰⁵

Mehmet Hilmi yazılarında Türkiye'den kaçıp gelen firarilerin yeni yazıya geçişi geciktirdikleri ve eğitime zarar verdikleri konusunda eleştirilerde bulunsa da bu şahısların bazılarının azınlık ilkokullarında oldukça başarılı çalışmalar yaptıkları ve siyasi görüşleri ne olursa olsun yeni Türkçe alfabeye eğitim verdiklerinden de bahsedilmektedir.¹⁰⁶

Bu dönemde yeni yazıyı savunanların ileri giderek, Kur'an'ın da yeni harflerle yazılabileceğini savunması dikkat çekicidir. Bu konuyu dile getirenlerden biri de Mehmet Hilmi'dir. Bir yazısında dilimizdeki tüm kelimelerin yeni yazı ile yazıldığı gibi Kur'an'ın metninin de yazılabileceğini ve tercümelerinin de hocalara gerek kalmadan okunup anlaşılabilceğini savunur.¹⁰⁷ Mehmet Hilmi aslında yeni yazıya karşı olduğu kadar bazı noktalarda halkı geri bıraktıklarını düşündüğü için hocalara da karşıdır.

Dikkate değer bir husus da *Yeni Adım* gazetesinin Latinceye geçişi savunurken bunu Osmanlıca yazıya devam ederek yapmasıdır. *Yarın* gazetesinde bu konuya değinilmiş ve *Yeni Adım* gazetesinde Latin harflere geçmekle ilgili propaganda yapıldığı ve Yunanistan'da Latin harflerle matbaa bulunduğu halde gazetede yeni harflerin tatbik edilmeyerek Osmanlıca olarak yayınlanmaya devam etmesi eleştirilmiştir.¹⁰⁸ Aslında eski yazıyı savunan muhafazakarların çıkardığı *Yarın*, *Müdafâ-i İslam* gazeteleri de, yeni yazıya geçiş için mücadele veren inkılapçıların çıkardığı *Yeni Ziya*, *Yeni Adım*, *Ülkü* gibi gazeteler de harf devriminden sonra da uzun yıllar Osmanlıca olarak çıkmaya devam etmiş ve eski yazı-yeni yazıyla ilgili propagandalarını Osmanlıca olarak yayınlamışlardır.

¹⁰⁵ Mehmet Hilmi, "Yeni Harfler ve Hocalar", *Yeni Adım*, 6 Nisan 1929, s.1.

¹⁰⁶ Rahmi Ali, *Ebcet'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nde Eğitim (İnceleme-Yorum-Am-Belge)*, Gümülçine: BAKES Yayınları, 2015, s.58.

¹⁰⁷ Mehmet Hilmi, "Yeni Türk Yazısını Niçin Alıyoruz?", *Yeni Adım*, 3 Teşrin-i Evvel 1928, s.1.

¹⁰⁸ Mustafa Sabri, "Latin Harflerin Tahribatı", *Yarın*, 18 Kanun-i Sâni 1929, s.2.

1929 yılında *Yeni Adım* gazetesinde, Yunan hükümetinin Rodop valisine Türk mekteplerinde yeni Türk harfleriyle eğitim yapılmasına izin verilmesini emrettiği büyük bir sevinçle bildirilmiştir.¹⁰⁹ Bu haber *Yarın* gazetesinde ise *Yeni Adım* gazetesinin sevinci eleştirilerek yer bulmuştur: “Garbi Trakya Kemalist Türkleri Müslüman mekteplerinde Latin harufu ile tedrisata müsaade aldıklarını ilan ediyor. Lakin Ankara hükümeti hariçte ne kadar el tutsa Türkiye’nin la dînî mektepleri gibi buralardaki mekteplerin İslamî ananelerini bozamayacak.” Aynı yazının devamında herhangi bir yazı ya da Latin harflerini okumakla kafir olunmayacağı; problemin bu yazının dini yazıya rekabet ettirilmesi ve Kur’an yazısının atılarak unutturulmaya çalışılması olduğuna değinilmiştir.¹¹⁰

Devletin Latince eğitime geçilmesine izin vermesiyle, Türk Cemaatleri*ne bağlı bazı okullarda yeni Türkçe harflerle eğitime geçilmeye başlanmıştır. Ancak bu kesin bir şekilde tüm okullarda aynı anda olmamıştır. Bazı okullar daha erken yeni Türkçe eğitime geçerken bir kısmı ise eski Türkçe eğitime devam etme konusunda diretmışlerdir.

Batı Trakya’da *Yeni Adım* gazetesinden sonra, *Ülkü* gazetesi yenilikçi ve inkılapçı çizgiyi savunmuştur. 1933 yılına gelindiğinde *Ülkü* gazetesinde, Gümülcine Türk Cemaatinin Gümülcine’deki mekteplerinde yeni Türk harflerini okutma ve öğrencilerin kıyafetini medenileştirme kararı aldığı ve bunu Merkez, Tabakhane ve Kırmahalle mekteplerinde başarıyla tatbik ettiği bildirilir. Ancak Şhreküstü ve Yenice mahallesindeki iki küçük mektep yeni harflerle eğitim kararını kabul etmek istememiştir. Bu mektepler adına söz söyleme yetkisini kendinde bulan Hafız Galip (Gümülcine milletvekili), halkın yeni harflerle eğitim istemediğini, mekteplerine şapkakalı talebe kabul etmeyeceklerini ve idarelerindeki mekteplere cemaatin müdahaleye hakkı olmadığını iddia etmektedir.¹¹¹ Aynı gazetede başka bir yazıda, bu iki mektebin eski sistemde eğitime devam etmede diretmeleri şu sözlerle eleştirilir: “Şhreküstü ve

¹⁰⁹ **Yeni Adım**, “Yeni Harflere Müsaade Edilmiştir”, 21 Şubat 1929, s.2.

¹¹⁰ **Yarın**, “Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası”, 22 Mart 1929, s.1.

* Batı Trakya Türk Cemaatleri bölgede Osmanlı döneminde kurulmuş ve 1913 Atina Antlaşması ile yeni bir statüye kavuşmuştur. 1920 yılında Yunanistan idaresi tarafından 2345 sayılı yasayla Cemaatlerin teşkilatlanması ve yönetiminin “Cemaat İdare Heyetleri”, “Başmüftü” ve “Müftüler” aracılığıyla olacağı belirlenmiştir. (Eren, *Batı Trakya Türkleri*, ss.69-70)

¹¹¹ **Ülkü**, “Hafız Galip İrtica Bayrağını Açtı”, 5 Kanun-i Sâni 1934, s.1.

Yenice mekteplerindeki tedrisat pek iptidai şekilde bürokrasisiz icra edildiği gibi, asrın icabatına ve milletin menfaatine en uygun olan yeni harf tedrisi men' edilmekte, mektebe medeni kıyafet olan şapkalı talebe kabul edilmemektedir.”¹¹²

Yarın gazetesinin eski yazıyı savunan muhafazakâr çizgisini ise *Müdafa-i İslam* gazetesi üstlenmiştir. Gazetede, yenilikçi kıyafet olarak kabul edilen şapka ve Latin harfleri şu sözlerle eleştirilir: “Şapka ve Latin harflerle dinî tedrisatın Müslümanlar yanında yeri olmadığı, şapka iktibasının küfrü mucip ve Latin harfleriyle tedrisatın haram olduğu kat'i olarak Kur'an-ı Kerim ve Ehadis-i Şerifeye de müsteniden müdellel surette ispat, i'lam ve vaz' edilmiştir.”¹¹³

Yine *Müdafa-i İslam* gazetesinde, yenilikçilerin din düşmanlıklarını saklayabilmek için maarif dostluğunu kendilerine siper yaparak halkı şeytanî telkinlerle kandırmaya çalıştıkları ve inkılaplara karşı duran dindar ve muhafazakârları milleti cahil bırakmakla suçladıkları bilgisi verilerek¹¹⁴ dine ve muhafazakarlığa karşı olan öğretmenlerin elinde yetişen çocukların Müslüman kalacağına inanmanın budalalık olacağı savunulur. Çocukların da mutlaka toplumun sefaletine sebep olacak olan din düşmanı öğretmenlere ayak uyduracağı ve ailelerin bununla ilgili önlem alması gerektiği telkin edilir.¹¹⁵

Yenilikçiler ve muhafazakârlar arasındaki bu tartışmalarda Yunan makamları başlarda taraf tutmamış ve her iki kanadın da tercih ettikleri eğitim dilini kullanmalarına müsaade etmiştir. Yunanlı yazar Kostis Tsioumis'in belirttiğine göre, Yunan hükümeti 1946 yılında azınlık içerisinde yenilikçilerin güç kazanmasıyla birlikte azınlık ilkokulları için Latince dilde bastırılmış bazı okuma kitapları hazırlatmış ve Osmanlıca eğitimin de aynı anda devam etmesine müsaade ederek tercihi bölge halkına bırakmıştır.¹¹⁶

¹¹² **Ülkü**, “Gümülcine'nin Maarifperver Türk Halkına”, 26 Kanun-i Evvel 1933, s.2.

¹¹³ **Müdafa-i İslam**, “Kur'an ve Şeriata Nazaran Şapka Latince ve Hakikat”, 9 Teşrin-i Sâni 1936, s.1.

¹¹⁴ **Müdafa-i İslam**, “Mektep Meselesi Garbî Trakya Müslümanlarının En Ön Safta Gelen, En Mühim Dertlerinden Biridir – 1”, 19 Ağustos 1935, s.1.

¹¹⁵ **Müdafa-i İslam**, “Mektep Meselesi Garbî Trakya Müslümanlarının En Ön Safta Gelen, En Mühim Dertlerinden Biridir – 2”, 26 Ağustos 1935, s.1.

¹¹⁶ Kostis A. Tsioumis, (Κωστής Α. Τσιούμης) **Leptes İsorropies: Mionotika Zitimata kai Ekpedefsi Glossikon Mionontiton sti Metapolemiki Ellada (Λεπτές Ισορροπίες: Μειονοτικά Ζητήματα και Εκπαίδευση Γλωσσικών Μειονοτήτων στη Μεταπολεμική Ελλάδα)**, Selanik: Ekdotikos Oikos Ant. Stamouli Yayınları, 2009, s.121,139.

Nelli Askuni'ye göre 1950'li yıllara kadar Yunan makamlarının azınlık eğitimine sınırlı dahli neticesinde gelenekçilerin azınlık eğitiminin yönünün belirlenmesindeki etkisi gittikçe gerilerken, dönemin Türkiye'sinin eğitim prototipleri azınlık eğitiminde merkezi konuma yerleşir. Yunanlı yazar İkinci Dünya Savaşı (1940-1944) ve Yunan İç Savaşı (1946-1949) sonrası yıllardan 1950'lerin ortasına kadar Yunan makamlarının yenilikçi akımın konumunu, dolayısıyla da Türkiye'nin azınlık üzerindeki etkisini arttıran değişiklikleri desteklediğini belirtir. Yazı dili tercihi konusunda da 1955 yılına kadar merkezi politika yenilikçilerin savunduğu Latinceyi desteklemek yönünde olmuştur. Yunanlı yazar kitabında bu dönemin Yunanistan-Türkiye arası iyi ilişkilerle nitelendirildiğini ifade ederken¹¹⁷, Sebahattin Abdurrahman ise, bu dönemin Batı Trakya'da azınlık eğitiminde art arda yaşanacak olumlu gelişmelerin gözlemlendiği en verimli ve sorunsuz on yıl olarak kabul edildiğini belirtmektedir.¹¹⁸

1955 yılı sonrası ülkeler arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyen gelişmelerin yaşanması ve bunu Kıbrıs probleminin takip etmesi neticesinde Yunan makamlarının azınlık eğitim politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'nin azınlık üzerindeki etkisinin azalması amaçlanarak değişik yollarla yenilikçilerin azınlık eğitimi üzerindeki etkisinde güç kaybı meydana gelmesi için çalışılmıştır. Azınlığın yenilikçi kanadına karşı sertleştirilen tutumun yanı sıra, Yunan makamları gelenekçilerin Türkiye karşıtı tutumlarından istifade etmek üzere azınlık içerisindeki pozisyonlarını sistematik bir biçimde desteklemiştir.¹¹⁹ Yunanlı yazar Kostis Tsioumis, 1960'lı yıllardan sonra Yunanistan-Türkiye ilişkilerini ve azınlık bölgesini etkileyen değişikliklerin sebeplerini iki ana başlık altında toplamaktadır: Kıbrıs sorunu ve Türkiye'deki siyasi dönüşüm.¹²⁰

Nathanail Panagiotidis'e göre ise, 1968 Anlaşmasına kadarki süreçte azınlık ilkokullarında eski Türkçe eğitim azınlığın din temelli birlik anlayışını ve İslam kültürüyle bağını sürdürmesini sağlamıştır. Bu tarihten sonra sistematik olarak Osmanlıca alfabenin yerini Latincenin almasıyla dini ideolojik mekanizma da gözle

¹¹⁷ Nelli Askuni (Νέλλη Ασκούνη), **Ϊ Εκπεδψι τισ Μιονοτιτασ στι Θρακις (Η Εκπαίδευση της Μειονότητας στη Θράκη)**, Atina: Aleksrandria Yayınları, 2006, ss.86-87.

¹¹⁸ Abdurrahman, ss.23-24.

¹¹⁹ Askuni, ss.87-88.

¹²⁰ Tsioumis, s.128.

görülür biçimde gerilemiştir. Bu anlaşma azınlığın dini karakterinin etnik karaktere kademeli dönüşümünde temel teşkil etmiştir.¹²¹ Bir diğer Yunanlı araştırmacı Hristos Gramatikas, bu karakter dönüşümünün 1953-1954 eğitim yılında Türkiye Eğitim Bakanlığınca hazırlanmış kitapların Yunan Hükümeti tarafından Batı Trakya azınlık ilkokullarında kullanılmak üzere kabul edilmesiyle başladığını ifade etmektedir.¹²²

Sözlü tarih kapsamında görüşme yapılan kişilerin ifadeleri ise, eski Türkçe-yeni Türkçe tartışmalarında Yüzelliliklerle muhafazakâr ve tutucu hocaların etkileri konusunda açılım sağlamaktadır. Görüşmeciler Yüzelliliklerin Batı Trakya bölgesindeki yeni harflere ve inkılaplara karşı yaptıkları propagandalarla halkı etkilediklerini ve yeni Türkçeye geçişi geciktirdiklerini belirtmişlerdir. Emekli öğretmen Ali Haseki Yüzelliliklerin Yunanistan'a iltica etmesiyle Batı Trakya bölgesinde öğretmen ve vaiz olarak Türkiye aleyhtarlığı yaptıklarını ve eski harf-yeni harf meselesi, giyim-kuşam gibi konularda ikilikler çıkararak halkı oyaladıklarını belirtir. Eski Türkçe-yeni Türkçe tartışmalarıyla ilgili olarak “eski hurufat-yeni hurufat meselesiyle dağ ve ova köylerini ayırmak istediler. Yeni hurufatı haram kıldılar. Bunu bilene küfür isnat etmek istediler. Gavur yazısı dediler. Yunancayı gavur yazısı görmeyip Latinceyi gavur yazısı gördüler” şeklindeki ifadeleriyle bu konuda yapılan aşırı propagandaları eleştirmiştir.¹²³ Gazeteci-yazar Feyzullah Hasankâhya da, Batı Trakya'da muhafazakâr-laik çatışması olduğunu, Yüzelliliklerin bölgede anti laik propaganda yaptıklarını ve onlardan etkilenen veya onların eğitiminden geçenlerin medreseler açtıklarını belirtir. Örneğin İskeçe'nin Paşevik, Yassıören Şahin köylerinde ve Gümülcine'de böyle medreseler kurulmuştur. Bu medreselerde verilen eğitimle Latin harfleri adeta küfür olarak nitelendirilmektedir. Ancak Yunan harfleri caizdir. Bundan dolayı bölgede yaşayan encümenler, mütevelliler veya ileri gelenler muhafazakâr ve tutucuysa, bu hocalardan da etkilenerek Latin harflerine geçişi geciktirmişlerdir.¹²⁴

¹²¹ Nathanail M. Panagiotidis (Ναθαναήλ Μ Παναγιωτίδης), **To Mionotiko Ekpedeftiko Sistima tis Elladas (To Mειονοτικό Εκπαιδευτικό Σύστημα της Ελλάδας)**, Dedeoğaç: Gnomi Yayınları, 1996, s.32-33.

¹²² Hristos Gramatikas (Χρήστος Γραμματικός), “İ Sigkrotisi kai Litourgia tis Miktis Morfotikis Ellinoturkikis Eritropis kai i Simasia tous Gia Ti Mionotiki Ekpedefsi stin Ellada kai tin Tourkia (Η Συγκρότηση και Λειτουργία της Μικτής Μορφωτικής Ελληνοτουρκικής Επιτροπής και η Σημασία τους Για τη Μειονοτική Εκπαίδευση στην Ελλάδα και την Τουρκία (1951-1974))”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selanik Üniversitesi, 2018, s.408.

¹²³ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Kartunça Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

¹²⁴ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Nilüfer Erdem'e göre de, Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye firarileri ve Yüzelliliklerin Batı Trakya'ya yerleşerek muhafazakarlar üzerinde etki kurmaları Türkiye'deki inkılapların bu bölgede uygulanmasında engel teşkil etmiştir.¹²⁵ Bu kesim, özellikle Balkan kolunda yaşayan halkın dini ve milli duygularını kullanarak eski yazıya düşman olma ve cephe almanın, Kur'an-ı Kerim'le dine cephe almak demek olduğunu ve kişiyi küfre götürdüğünü ileri sürmüştü; eski yazıya hizmet etmenin ise İslam kültürüne hizmet olduğunu belirterek bölgedeki okulların eski Türkçe eğitime devam etmesini sağlamıştır.¹²⁶ Batı Trakya'da siyasi mültecilerin Türkiye ve inkılap aleyhtarlığı sonucu eski Türkçeden vazgeçmek istemeyen muhafazakarlarla tüm bölgede tamamen yeni Türkçe eğitime geçiş için mücadele veren inkılapçılar arasında eski yazı-yeni yazı çatışmaları uzun yıllar devam etmiş; bazı okullar yeni Türkçe eğitime geçse de, bölgede 1980'lere kadar eski Türkçe eğitime devam eden ilkokullar olmuştur.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, 1928'de Türkiye'de gerçekleşen harf devrimi sonrası oluşan toplumsal ayrışmanın Batı Trakya'daki azınlığa yansımaları neticesinde Latince öğretim dilini savunan ve genellikle merkezlerde yerleşik bulunan Kemalistler/inkılapçılar ile Osmanlıca öğretim dilini savunan ve genellikle dağlık bölgelerde yerleşik bulunan İslamcılar/muhafazakârlar olmak üzere iki blok ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllara kadar azınlık eğitimi üzerinde etkili olan bu bloklaşmanın azınlık eğitimi üzerindeki farklı etkileri, Nelli Askuni'ye göre bugün dahi görünür halde mevcudiyetini sürdürmektedir. Yunan makamları azınlık içerisindeki bu toplumsal ayrışma karşısında nötr bir tutum içerisindeymiş gibi görünse de, Yunanlı yazara göre uygulamada sabit bir yaklaşım söz konusu değildir ve Türkiye ile olan ilişkilerin gidişatına göre süreç içerisinde iki bloktan biri desteklenmiştir.¹²⁷

¹²⁵ Nilüfer Erdem, "Mehmet Hilmi'nin Yeni Adım Gazetesi'nde Batı Trakya Türkleri'nin Yeni Türk Alfabesi'ne Geçmesi İçin Verdiği Mücadele", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.14, Sayı.2 (Aralık 2012), s.174.

¹²⁶ Ali, s.78.

¹²⁷ Askuni, ss.83-86.

1.2. Eski Türkçe (Osmanlıca) Eğitim

Türkiye’de 1928 yılında yapılan harf inkılabının Batı Trakya’da da yankı bulmasıyla, Batı Trakya’da yeni Türkçe eğitime geçen ilk ilkokul İskeçe şehrindeki Kireççiler Türk İlkokulu olmuştur. Kireççiler köyünde üç ayrı ilkokul bulunmaktayken bu okullar birleştirilerek yeni harflerle eğitim veren teşkilatlı bir ilkokul kurulmuştur.¹²⁸ Bu devrimi Gümülcine’ye de taşımak isteyen bazı veliler yeni Türk harfleriyle eğitim verecek bir ilkokula izin verilmesi talebiyle Rodop Valiliğine müracaat etmişlerdir. İzin çıkmasıyla da, 1929 yılının Aralık ayında “Rodop Hususi Türk İlk Mektebi” adıyla Gümülcine’de yeni harflerle eğitime başlayan ilk ilkokul olma özelliği taşıyan bir ilkokul kurulmuştur.* Rodop Valiliğinin Cemaat idarecilerini değiştirmesi sonrasında 1933-1934 ders döneminde Cemaate bağlı okullarda da yeni harflerle eğitim vermeye başlanmıştır. Birkaç yıl eğitime devam eden Hususi Mektep de Cemaate bağlı okulların Latinceye geçmesiyle kadrosunu Cemaat okullarına aktarmıştır.¹²⁹ Ancak Cemaate bağlı ilkokullar sadece şehirlerin içinde bulunan ilkokullardır. Cemaate bağlı ilkokulların hepsinde de aynı anda yeni Türkçeye geçilmemiştir. Köy ilkokulları ise halkın ve encümenlerin yetkisinde kendi kendilerini idare etmektedir. Bundan dolayı ancak tüm velilerin istemesiyle gerçekleşebilecek olan yeni Türkçeye geçiş süreci köylerde daha geç dönemlerde olmuştur. Gramatikas ise, 1931 yılının Ekim ayında Batı Trakya Azınlık okullarının %50’sinin Latince alfabeyi kabul ettiğini belirtmektedir.¹³⁰ Ancak şehirlerdeki Cemaat okullarının dahi 1933-1934 yılından sonra Latinceye geçtiği ve köy okulları için bu sürecin daha da uzadığı göz önünde bulundurulduğunda bu bilgi sağlıklı görünmemektedir.

Vemund Aarbakke’nin paylaştığı, 31.12.1928 tarihli Yunanistan Dışişleri Bakanlığı imzalı bir belgeye göre Yunan Devleti, azınlığın eski Türkçe ya da yeni Türkçe alfabe kullanmasını önemsememektedir. Ayrıca Yunan yetkilileri yenilikçiler ve muhafazakârlar arasındaki anlaşmazlıkta taraf tutmamışlardır. Halkın isteği doğrultusunda ilkokullarda hem yeni Türkçe hem de eski Türkçe eğitim verilmiştir.

¹²⁸ Erdem, s.169.

* Sebahattin Abdurrahman’ın verdiği bilgiye göre, bu okulu da İskeçe ilinin merkezinde Çocuk Yuvası isimli okulun açılması takip etmiştir. (Abdurrahman, ss.30-31.)

¹²⁹ İsmail Şahap Üstün, “Gümülcine Hususi Okulu Nasıl Açıldı”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.56 (Aralık 1971), ss.3-5.

¹³⁰ Gramatikas, s.51.

1955 yılında ise Yunan yetkilileri Türkiye'nin gönlünü alma adına Azınlık Okulları müfettişi vasıtasıyla muhafazakâr Balkan bölgesindeki 105 öğretmene yeni Türkçeyle eğitim vermesini tavsiye etmiş ancak herhangi bir zorunluluk koşmamıştır. Aarbakke'ye göre ise, Türkiye ile ilişkilerin iyi olduğu durumlar haricinde Yunan yetkilileri muhafazakâr grubu desteklemişlerdir.¹³¹

1954 yılında *Trakya* gazetesinde, Gümülcine'de eski mektep yeni mektep rekabetinden bahsedilir. Eski harflerle eğitim yapan okullardan yeni harflerle eğitim yapan Cemaat okullarına gelen öğrencilerin sınava tâbi tutularak kaldırabilecekleri sınıfa alınmaları tavsiye edilir.¹³² Asım Haliloğlu 1957 yılındaki bir makalesinde, yeni yazının birçok okula hala girmediğini ve okulların kullandıkları yazıya göre üç kısma ayrıldığını bildirilir. Bunlar eğitimde yalnız yeni yazıyı kullanan okullar, yalnız eski harfleri kullananlar ve yeni harfleri kullanmakla beraber Kur'an-ı Kerim okutulmasında eski harflere yer veren okullar şeklinde sıralanabilir. Aynı makalede, yeni harflerle kolaylıkla eğitim yapılabilecekken eski harflerin kullanımına devam edilmesinin öğrencilerin zamanlarını heba ettiği ve onları çağdaşlarından geri bıraktığı görüşü ifade edilmiştir.¹³³

Trakya gazetesinde 1959 yılında kaleme alınan yazıda, eski harfler ve yeni harflerle eğitim yapan okullar ve eski harflerle eğitim veren okullardaki eğitim kalitesi ayrıntılı bir şekilde yer bulmuştur:

Yeni harf eski harf meselesi Batı Trakya'da kültürel kalkınmayı sabote etmek için kullanılan bir vasıta. İskeçe şehri ile şehrin güneyinde ve dağ eteklerinden denize kadar olan köylerde tedrisat kamilen yeni harfle yapılır. Dağ köylerinin pek azında yeni harf de gösterilir. Sözüm ona eski harfle tedrisat yapılır. Halbuki eski harfte ısrar eden öğretmenlerin çoğu eski harfleri değil hiçbir şeyi bilmezler. Gümülcine havalisinde ise: Şehirde cemaat okulları tamamıyla yeni yazı ile tedrisat yaparlar. Buna mukabil bazı mahallelerde siyasi maksatla açılmış eski yazı okulları vardır ki otorite bunları manevi bakımdan olduğu gibi maddi bakımdan da destekler. Köylere gelince: Gümülcine havalisinde yalnız yeni harf ile tedrisat yapan köy okulları

¹³¹ Vemund Aarbakke, "The Muslim Minority of Greek Thrace", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Bergen Üniversitesi, 2000, s.126, 129, 136.

¹³² **Trakya**, "Türk Okullarında", 20 Eylül 1954, s.2.

¹³³ Asım Haliloğlu, "Harf İnkılabı ve Okullarımız", **Akın**, 1 Kasım 1957, s.1.

azdır. Ova kısmında olan köylerin pek çoğu hem yeni hem de eski yazı kullanır. Dağ köylerinde ise eski yazı okutulur ki okutan onu bilmediği için hiçbir şey okutulmaz demektir. Harekeli harflerle Kur'an'ı Kerim ve ezbere Mevlid okutmak başlıca bir marifettir.¹³⁴

1966 yılında *Akın* gazetesinde de, eski Türkçeye eğitime devam edilmesi konusuna yer verilmiştir. Eski Türkçe eğitim veren okullarda ne bu harflerin tam anlamıyla okunup yazılabildiği ne de çocukların gerekli temel bilgi ve eğitime sahip olabildikleri vurgusu yapılarak eski yazıya artık son verilmesi gerektiği¹³⁵ ve ailelerin bu okullara çocukları göndermekten vazgeçmeleri tavsiye edilir.¹³⁶

1967 yılında Gümölcine'de bütün masrafları Türk Cemaati tarafından karşılanan, Türk Cemaatine bağlı dört ilkokul olduğu ve bu okullardan Şehreküstü ilkokulunun hala eski harflerle eğitime devam ettiği kaydedilmiştir.¹³⁷ Yeni Türk harflerinin azınlıkta tamamen benimsenip her okulda okutulması için gazetelerde eski Türkçe ile mücadele uzun yıllar devam etmiştir.¹³⁸ 1975 yılında da Batı Trakya'daki azınlık ilkokullarında üç çeşit eğitim olduğu bilgisi verilmiştir. Okulların bir kısmında yeni Türkçe, bir kısmında hem yeni Türkçe hem eski Türkçe ve bir kısmında da sadece eski Türkçe eğitim verilmektedir.¹³⁹

Sebahattin Abdurrahman'ın verdiği bilgiye göre, 1969 yılında 283 azınlık ilkokulundan 104 tanesinde yeni Türkçe, 75'inde eski Türkçe ve geri kalan 104 ilkokulda ise her iki alfabe kullanılmaktadır.¹⁴⁰ Şerafettin Hurşit ise *Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi* adlı kitabında, 1970'li yıllara geldiğinde eski harflerle eğitimin Medreseden sonra Selanik Özel Pedagoji Akademisinden mezun olan öğretmenlerce devam ettirildiğini kaydetmiş ve *Akın*

¹³⁴ **Trakya**, "Kültür Durumu: Batı Trakya Türklerinin Her Yönden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 21", 14 Nisan 1959, s.1.

¹³⁵ Asım Haliloğlu, "Okullar Açılırken Bir Sohbet", **Akın**, 4 Eylül 1966, s.2.

¹³⁶ Mehmet Arif, "Çocuklarınızı Eski Harflerle Öğretim Yapan Okullara Göndermeyiniz", **Akın**, 4 Eylül 1966, s.3.

¹³⁷ Galip Ayna, "Batı Trakya'da Türk Azınlığı Eğitimine Yapılan Baskı", **Batı Trakya Dergisi**, Sayı.3 (Temmuz 1967), s.10.

¹³⁸ Asım Haliloğlu, "Yolun Neresindeyiz?", **Akın**, 30 Kasım 1971, s.1.

¹³⁹ Selahattin Yıldız, "Okullar Açılırken", **Batı Trakya Dergisi**, Sayı.101 (Eylül 1975), s.4.

¹⁴⁰ Abdurrahman, s.75.

gazetesinin 18 Aralık 1971 tarihli sayısına göre o tarihte 110 okulda eski harflerle eğitim yapıldığını belirtilmiştir.¹⁴¹

Ümit Kurtuluş ise Batı Trakya ilkokullarının bir kısmında eski Türkçe, bir kısmında ise yeni Türkçe eğitim yapıldığını ve Yunan hükümetinin eski harflerle eğitim yapan okulları desteklediğini belirtir.¹⁴² Aynı şekilde Halit Eren de Batı Trakya'daki okullarda eğitimin sadece yeni Türkçe, yeni ve eski Türkçe ve sadece eski Türkçe eğitim veren ilkokullar olmak üzere üç çeşit olduğunu belirtmektedir.¹⁴³

1.2.1. Köylerde Yeni Türkçeye Geçiş Süreci

Batı Trakya'da eski Türkçe eğitim ova bölgesindeki köy ilkokullarında genel bir ifadeyle 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren bazı okullar daha erken bazı okullar daha geç de olsa kademeli olarak Latinceye geçiş yaşanmıştır. Balkan bölgesindeki köylerde ise 1980'lere kadar eski Türkçe olarak eğitime devam eden ilkokullar olmuştur.

İlk olarak bazı ova köylerinin Latinceye geçişini, bu süreci yaşayan kişilerin ifadelerine dayanarak ele almak uygun olacaktır. Emekli lise öğretmeni Mehmet İmamoğlu, muhacirlik döneminde ova köyü olan Basırlıköy'de okuduğunu, burada eski Türkçe eğitim verildiğini ve 1950'de son sınıfta iken okulda Latince eğitimin başladığını belirtmiştir.¹⁴⁴ Emekli Öğretmen Ahmet Veysel, ova köylerinden Bıyıklıköy'de 1950'lere kadar Arapça ağırlıklı eğitim yapıldığını belirtir.¹⁴⁵ 1943 doğumlu Emekli öğretmen İsmail Haliloğlu, Aşağıköy İlkokulunda iki sene eski Türkçe eğitim aldığını, sonrasında Latinceye geçildiğini bildirir. Bu da, 1950'lerin başına denk gelmektedir. İsmail Haliloğlu sonraki yıllarda Türkiye'ye Öğretmen Okulu'na gidip buradan mezun olduğu için köyüne döndüğünde selamına karşılık verilmeyerek "Sen, Allah'ı, Peygamberi, Kur'an'ı ağzına alma, çünkü sen Latince okudun, alafranga

¹⁴¹ Hurşit, s.129.

¹⁴² Ümit Kurtuluş, **Batı Trakya'nın Dünü Bugünü**, Ankara: Sincan Matbaası, 1979, ss.123-132.

¹⁴³ Halit Eren, "Yunanistan – Batı Trakya Türkleri", **Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar Sempozyumu**, İstanbul, 9-10 Mayıs 1998, s.223.

¹⁴⁴ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Gümülcine'de, Evinde Yapılan Görüşme.

¹⁴⁵ İbrahim Baltalı, **Bir Efsane Sona Ererken – Emekli Öğretmenlerle Yapılan Röportajlar**, Gümülcine: Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği Yayınları, 2012, s.79.

okudun” şeklinde cümlelere maruz kaldığını belirtir.¹⁴⁶ Mehmet Karabekir de 1964-1965 ders yılında Hacıköy’de öğretmenliğe başlamadan önce kendisini eski Türkçe bilip bilmediğine dair imtihana tabi tuttuklarını, öğrencilerin dedelerinin eski yazıyı, babaların ise yeniye istediklerini; bundan dolayı ikisiyle de eğitim verdiğini bildirir. Ayrıca yeni Türkçeyle eğitim verdiği için kendisine “Günaydınca öğretmen” dendiğinden de yakındır.¹⁴⁷

Hasan Paçaman ise, İç Savaş döneminde (1946-1949) iki sene muhacir olarak yerleştikleri ova köyü olan Ballahor köyünde eğitim aldığını, burada Kur’an-ı Kerim dışında eğitimin yeni harflerle olup Latin harfleriyle basılmış coğrafya, tarih kitapları bulunduğunu ve eğitim kalitesinin Balkan köylerine göre daha iyi olduğunu belirtmiştir. Kendi köyü olan Kozdere’de ise 1950’lere kadar eğitim Osmanlıca olarak devam etmiştir. Ancak İç Savaş dönemindeki muhacirlik vesilesiyle Kozdere köyünden şehre ve ova köylerine inen halk, yeni harflerin varlığından haberdar olmuş ve yeni Türkçeyle de eğitime başlamıştır.¹⁴⁸

Osmanlı geleneğini savunan öğrenci velileri ve hocaların varlığı devam ettiği sürece eski Türkçe eğitim de devam etmiştir. 1950’lerden sonra eski Türkçe eğitim geleneğini savunan hocaların ve azınlık otoritelerinin belirleyici etkinliklerinin azalmasıyla bu gelenekten kademeli olarak vazgeçilmiş ve yeni eğitim sistemine geçiş başlamıştır. Bu süreç ilk olarak ova köylerinde hızlı bir şekilde yayılmıştır. Balkan köylerinde ise geleneksel eğitimden daha geç vaz geçilmiştir. Bunda dönemin Yunan hükümetinin Osmanlıca okutulmasını teşvik etmesinin de etkisi vardır. Çünkü Latin alfabesi ile eğitim, Türkiye ile irtibat kurmak demektir. Mehmet Efendioğlu bu konuda, dönemin Yunan hükümetinin Batı Trakya’daki azınlığın Türkiye ile irtibat kurmasını istemediğini, bundan dolayı Osmanlıca eğitim isteyenlerden yana tavır aldığını belirtmiştir. Hükümet yetkilileri eski Türkçe eğitim verenleri öğretmen tayin etmiş ve kadro vermiştir. Mehmet Efendioğlu’na göre eski Türkçe eğitim yapanlar ve savunanlar için Kırılma noktası, 1974 Kıbrıs harekâtı olmuştur. Bu dönemden sonra azınlığın Türkiye’ye karşı hâkim tavrı savunuculuk ve garantör devlet algısı ekseninde

¹⁴⁶ Baltalı, ss.51-54.

¹⁴⁷ Baltalı, s.169.

¹⁴⁸ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Gümölcine’de, Ofisinde Yapılan Görüşme.

perçinlenerek yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla eski sistemde yetişmiş öğretmenlerin de azalmasıyla kademe kademe Latinceye geçilmiştir.¹⁴⁹

1948 yılından 1980’li yıllara kadar öğretmenlik yapmış olan emekli öğretmen Ahmet Bekir yeni Türkçeye geçilmesinin nedeni olarak bütün gazete ve kitapların Latince çıkmaya başladığını, Osmanlıca kitap, gazete kalmadığını; ayrıca Osmanlıca okumanın zorluğundan dolayı halkın Latinceye geçmek istediğini belirtmiştir. Ancak Latinceye geçiş kolay olmamıştır. Hükümet yeni Türkçeye geçilmesini desteklemediği için başlangıçta izin verilmemiş; öğretmenler Latince kitapları almak için çok uğraşmış ve sıkıntılar çekmişlerdir. Bu çabaların sonunda Latinceye geçişi kabul ettirmişlerdir. Geçişten sonra ise hem Osmanlıca hem Latince olmak üzere ikili eğitim verilmiştir. Ahmet Bekir çocukların Latinceye adaptasyonunu ise şöyle ifade etmektedir: “Yeni Türkçeye geçiş çocuklar için kolay oldu. Çünkü Latince kolaydır. Asıl yazı ve zor olan Osmanlıcadır. Eskimez yazı budur.”¹⁵⁰

Evros bölgesinde Balkan kolu köylerinden Latince eğitime ilk geçen köyler Kartunça ve Çilingir Mahalle olmuştur. Kartunça İlkokulu emekli öğretmeni Ali Haseki, kendisinin öğretmenliğe ilk başladığı 1965 yılından 1970 yılına kadar eski harflerle eğitim verdiğini; ancak bu tarihten sonra bölgede ilk olarak Kartunça ve Çilingir Mahalle köylerinde yeni harflerle eğitime başladıklarını ve halkın yeni harflerle eğitime başlamak için imza topladığını, Latince kitaplar için de para toplandığını belirtmiştir.¹⁵¹ Çilingir Mahalle İlkokulu emekli öğretmeni Hasan Bostancı ise, eski Türkçe zor olduğu ve çocuklar öğrenemedikleri için yeni Türkçe eğitime geçmeye karar verdiklerini, ancak Latinceye ilk geçen okullardan biri olarak zorluklar çektiklerini ve dönemin müfettişinin kendilerini “niye yeni Türkçe kitap aldınız, siz kendiniz okuyamıyorsunuz çocuklara mı okutacaksınız, sizi azledeceğim” gibi cümlelerle tehdit ettiğini belirtmiştir.¹⁵²

Emekli öğretmen Hasan Nizam, Evros bölgesinde yer alan Demirören köyündeki öğretmenin Latinceye karşı tavrı olduğu için dolayı yeni Türkçeye geçmek

¹⁴⁹ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde İstanbul’da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Yapılan Görüşme.

¹⁵⁰ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihlerinde Örpek Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme

¹⁵¹ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁵² Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Çilingir Mahalle’de, Evinde Yapılan Görüşme.

istememediğini, bundan dolayı da o köye yeni harflerin zor girdiğini belirtmiş ve bu konuda şöyle bir anısını aktarmıştır: “1978’de son sınıf öğrencilerini genel sınav için merkez köy olan Derbent İlkokuluna götürmüştük. Sınavda biz soruları tahtaya Latince yazarken Demirören köyünden gelen öğrenciler için aynı sorular eski Türkçe yazılmıştı.” Hasan Nizam, Evros bölgesinde Latincenin en son Demirören köyüne girdiği kanaatini paylaşmıştır.¹⁵³

Feyzullah Hasankâhya İskeçe bölgesinde Memkova köyünün Balkan kolu köylerinden olmasına rağmen Harf inkılabıyla birlikte daha ilk yıllarda Latinceye geçtiğini, ancak diğer köylerde geçişin daha geç olduğunu, kendisinin de ilkokulu okuduğu Demircik köyünün ise bölgede Latincenin girdiği en son köy olduğu kanaatini şu sözlerle belirtmiştir:

Ben ilkokulu 1977’de bitirdim ve ilkokulda hiç Latince okumadım. Burası zannediyorum, Batı Trakya’da Latincenin girdiği en son köydür. Çünkü her tarafta Latince eğitime başlanmıştı. Demircik köyünde ise ilk defa 1980 yılında Latince eğitime başlanmıştır. Hatta Memkova ile Demircik arasında Latince oraya ilk girdi buraya en son gibi bir kıyaslama vardır. Demircik’te 1980’e kadar ilkokulda ilmihal bilgileri, tarih bilgileri ve bütün notlar Osmanlıcaydı; İslam tarihi, Ashab-ı kiram, Siyer-i Nebi ne varsa. Zaten genellikle dini dersler vardı. Matematikte sadece dört işlem gösterilirken geometri türü dersler yoktu.¹⁵⁴

Bir başka İskeçe Balkan köyü Paşevik’in Latinceye geçmesiyle ilgili olarak ise emekli öğretmen Salih Celep’in belirttiğine göre Albaylar Cuntasından (1967-1974) sonra da Osmanlıca eğitime devam edilmiş ve Selanik Özel Akademi mezunları öğretmen olduktan sonra yeni Türkçeye geçmiştir. Halk Latinceye geçmek istese de dönemin hükümeti müsaade etmemektedir. Latince kitap için müracaat etseler de kendilerine Osmanlıca Kıraat kitapları verilerek Türkiye’den gelen kitaplardan verilmemiştir. Ayrıca 1968 Türkiye-Yunanistan Kültür Protokollerinden sonra Rodop Bölgesi Azınlık müfettişi tüm öğretmenleri topladığı bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda müfettiş “Çocukların gözlerini açması için Türkçe bilmeleri lazım” demiştir. Ancak iki-üç sene sonra gene toplantı yapılarak bu sefer de “Bundan sonra Kur’an,

¹⁵³ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Çilingir Mahalle’de, Evinde Yapılan Görüşme.

¹⁵⁴ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Tecvid, Mevlid ve Meşrut* okutun” demiştir.¹⁵⁵ Bu durum, Yunan makamlarının azınlık eğitim politikalarıyla ilgili tutum belirlemelerinde, Türkiye ile ikili ilişkilerin gidişatının belirleyici olduğunu göstermektedir. Yerel idarecilerin tutumlarındaki bu hızlı değişiklik Kıbrıs sorununun başlaması ile ilgilidir.

Rodop bölgesi Balkan kolu köylerinde Latinceye geçiş de aynı anda olmayıp kademeli olmuştur. Ali Çilingir 1973 yılında ilk öğretmenliğe başladığı dönemde Taşağıl ilkokulunda Osmanlıca eğitim verildiğini, sonraki yıllarda kendisinin ova köylerindeki arkadaşlardan kitap bularak eski Türkçenin yanında yeni Türkçeye başladığını ifade etmiştir. Ali Çilingir’in belirttiğine göre, Rodop bölgesindeki Balkan köylerinde ise yeni harfleri en son 1976-1977 eğitim yılında Kaypak İlkokulu almıştır. Kaypak mahallesinde halk yeni harflere geçmek istediği halde öğretmen karşı çıkmış, bundan dolayı yeni Türkçeye geçiş gecikmiştir. Müfettişlik de öğretmenleri yeni harflere geçmemeleri konusunda teşvik etmiştir.¹⁵⁶

Mustafa Çilingir, Balkan köylerinde yeni Türkçeye geçişte çok zorluklar çekildiğini, bir dönem Latince kitaplar geldiği halde bu kitapların Balkan bölgesinde okutulması istenmediği için çuvalar içinde bekletildiğini, karakolun da gelip kitaplar çuvalardan çıkarılmış mı, okutuluyor mu diye kontrol ettiğini belirtmektedir. Halk da Osmanlıca-Latince ikiliğinde doldurulmaktadır. Hafız Reşad**’ın medresesi bunun için kurulmuştur. Burada okuyan öğretmenler halkı Osmanlıca okumaya teşvik etmektedirler. Hatta ileri giderek “cebinde Latince yazı bulunanın namazı olmaz” diyenler olmuştur.¹⁵⁷ Emekli öğretmen Ali Haseki ise, Hafız Reşad’ın medreselerinde üç ayda öğretmen yetiştirildiğini ve müfettişliğin öğretmen alımlarında dört yıl medrese okuyanlardansa Hafız Reşad’ın medresesinden mezun olanlara öncelik verdiğini belirtmiştir.¹⁵⁸ Yine bu zihniyete sahip olanlar tarafından Latince için yarı Türkçe yarı

* Salih Celep’in belirttiğine göre Müfettiş, “Şurüt” ve “Meşrut” kelimelerini karıştırmıştır.

¹⁵⁵ Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Paşevik Köyünde, Cami Ofisinde Yapılan Görüşme.

¹⁵⁶ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Evrenköy’de, Evinde Yapılan Görüşme.

* Ankara karşıtı Çerkezlerden olan Hafız Reşad 1922’de Yunanistan’a iltica etmiştir. Hafız Reşad Mustafa Sabri Efendi ile Batı Trakya’da anti-Kemalist hareketin çekirdeğini oluşturmuştur. Hafız Reşad 1950’den sonra kurs, okul ve medreseler açarak hayatı boyunca yaklaşık 400 öğrenciye ders vermiştir. (Caner Yelbaşı “Bir Muhalifin Portresi: Hafız Ali Reşad”, (Mayıs 2015). <http://ajanskafkas.com/gorus/bir-muhalifin-portresi-hafiz-ali-resad/> (Erişim tarihi: 23.07.2019))

¹⁵⁷ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁵⁸ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Derbent Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Arapçadan türetilen “lâ dince” kelimesi metaforu kullanılmıştır.¹⁵⁹ İbrahim Baltalı'nın emekli öğretmenlerle röportajlar yaptığı kitabında bu konuda Mehmet Karabekir'in şöyle bir anısı kaydedilmiştir:

Çocuklara kendi paramla Türkçe kitaplar alırdım. Bir sabah okula girdim. Çocukların önlerinde kitapları yoktu. “Kitaplarınızı neden çıkarmıyorsunuz?” dediğimde, çocuklardan biri şu cevabı verdi: “Babam, “ben senin için cehenneme gitmem” dedi. Kitapları sobaya attırdı!” Bütün çocuklardan aynı yanıtı almıştım. Yeni Türkçeye karşı bazı kişilerin çalışmaları vardı. Komşu köyde çalışan hoca cuma günleri camiye gelir ve verdiği vaazda “evladını Latince okutan ana-baba, Cehennem'in ortasında Gayya kuyusu var, öldüğünde oraya gidecek!” derdi.¹⁶⁰

Balkan bölgelerinde eski Türkçe eğitime devam edilmesinin nedenlerinden biri de Rodop Azınlık Okulları Müfettişi Minas Minaidis'in gittiği köylerde Kur'an, Tecvit ve Mevlid'in okutulmasını teşvik ederek yeni Türkçeye geçilmesine karşı çıkmasıdır.¹⁶¹ Emekli öğretmen Hamdi Nizam'ın aktardığına göre, Minaidis bu konuda “Ne lazım size sosyoloji, tabiat bilgisi. Bunlardan bir şey çıkmaz. Siz biraz Tecvid, biraz Mevlid, yeteri kadar da Kur'an okuyun, bunlar yeter” gibi ifadeler kullanmaktadır. Halktan muhafazakâr olanlar da eğitime eski Türkçe olarak devam etmek istemektedirler. Hamdi Nizam, önceleri bölgenin Türkiye Konsolosunun Balkan köylerine hiç çıkmadığını, 1974'ten sonra konsolosun bu bölgeye gelerek halkı bu hususta birleştirdiğini ifade etmiştir. Konsolosun bu tarihe kadar Balkan köylerine çıkmamış olması, bu bölgenin 1995 yılına kadar mukîm olmayanlar için izin belgesiyle girilebilen yasak bölge oluşu ve bundan kaynaklı siyasi zorluklar sebebiyle olabilir. Konsolos “Azınlık içinde azınlık olmaz. Bazıları eski Türkçe, bazıları yeni Türkçe okuyor. Bu doğru değil” şeklinde ifadeler kullanmış; sonrasında halkın bu husustaki düşüncesinin zamanla değişmesiyle eski Türkçeden aşama aşama vaz geçilmiştir. Zaten eski Türkçe kitap da kalmamıştır. Eskiden ne varsa kopya çeke çeke idare edilmektedir. Bundan dolayı yeniye geçiş mecburiyeti doğmuş ve tüm okulların encümenleri müfettişliğe gidip yeni Türkçe kitap talep etmişlerdir. Ancak müfettiş başlangıçta kitap vermek istememiş ve “Bu hastalığı

¹⁵⁹ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁶⁰ Baltalı, s.168.

¹⁶¹ Bostantzi, s.260.

size kim soktu, bu yazı iyidir, Kur'an yazısıdır" gibi sözlerle encümenlere karşı çıkmıştır. Buna rağmen halk kararlı davranmış ve geçiş tüm köyler için aynı anda tamamlanmasa da neticede tüm okullarda Latinceye geçilmiştir.¹⁶² Böylece ova köyleri ile Balkan köyleri arasında birlik tesis edilmiştir.

Tüm Balkan köylerinde 1980 itibariyle yeni Türkçe eğitime başlansa da birçok okulda eski Türkçe eğitim de devam etmiş; Mevlid dersinin de 2000'lere kadar okutulmasıyla Osmanlıcadan tamamıyla kopuş gerçekleşmemiştir. Hasan Nizam 1978 yılında Çilingir Mahalle İlkokulunda öğretmenliğe başladıktan sonraki dönemde Türkçe okuma derslerinde iki türlü eğitim yapıldığını, yıllarca öğrencilere hem eski Türkçe hem de yeni Türkçe okuma kitapları okutulduğunu ve neticede Osmanlıcanın kaybolma noktasına gelmesiyle yavaş yavaş tedavülden kalktığını belirtmiştir.¹⁶³ Örpek köyünde de Latinceyle beraber Osmanlıca kıraat kitapları da okutularak 1990'ların sonuna kadar ikili eğitim devam etmiştir.¹⁶⁴

1970'lerin sonuna kadar Balkan bölgesinde sadece eski Türkçe eğitim olduğu için bu dönemde ilkokulda okuyup mezun olan kişilerin çoğu yeni Türkçeyi sonradan kendi çabalarıyla öğrenmişlerdir. İlkokulda Osmanlıca eğitim alan ve yeni Türkçeyi ilkokuldan mezun olduktan sonra öğrenen Muhsine Nizam, Atmezar İlkokulunda kendisinin okuduğu dönemde Latincenin henüz okula gelmediğini; sadece eski Türkçe eğitim verildiğini ancak okula devamlı gidemediği ve metinler harekesiz olduğu için okumayı sökmede çok zorlandığını ifade etmektedir. Yeni Türkçe ise mezun olduğu 1975 yılından sonra okula gelmiştir. Ancak kendisine göre Latince Osmanlıcadan daha kolay olduğu için kardeşlerinin kitaplarından kendi çabasıyla Latinceyi öğrenmiştir.¹⁶⁵ Bir jenerasyon da geçiş döneminde ilkokul eğitimi almıştır. 1974-1980 yılları arasında ilkokul eğitimi alan Fatma Mustafa Paşa, ilkokulda ilk üç sene eski Türkçe eğitim gördüğünü ve öğretmenlerinin değişmesiyle dördüncü sınıftan itibaren yeni Türkçeye

¹⁶² Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Kozlukebiri Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

¹⁶³ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁶⁴ Ahmet Bekir, 17.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme; Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Beşikli Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

¹⁶⁵ Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

geçtiklerini belirtmiştir. Fatma Mustafa Paşa, Latinceyi Osmanlıcaya göre daha kolay ve daha çabuk öğrenmiş olsa da, şimdi ikisiyle de rahatlıkla okuyup yazabilmektedir.¹⁶⁶

İlkokulda sadece Osmanlıca eğitim görmüş kişilerden bazıları, eski Türkçenin kendilerine daha kolay geldiğini ve yeni Türkçeye alışmakta zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Hasan Paçaman, ilkokulda eski Türkçe eğitim aldığından dolayı notlarını hala Osmanlıca aldığını ve 20 sene dergi çıkarmasına rağmen yeni harflere ısınmadığını ifade etmektedir.¹⁶⁷ Emekli öğretmen Hasan Nizam da öğretmenliği boyunca yeni Türkçe eğitim vermiş olsa da, notlarını eski yazıyla aldığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Biz ilkokulu Osmanlıca okuduğumuz için bu yazının ürünüyüz. Latince ikinci planda geliyor. Ben hızlı not alacağım zaman Osmanlıca not alırım.”¹⁶⁸

1.3. Okul, Öğretmen ve Öğrencilerin Durumları

Batı Trakya'nın Yunanistan hâkimiyetine geçtiği dönemde okul sayısı ile ilgili ulaşılabilen en erken veri Vemund Aarbakke'nin *The Muslim Minority of Greek Thrace* başlıklı doktora tezinde paylaştığı bilgidir. Aarbakke, 1920 yılında halihazırda eğitim veren 86 Türk okulu bulunduğunu ve Yunanistan'ın 1922 yılı sonrasında azınlık okullarına verdiği finansal destekle birlikte 1931 yılına gelindiğinde okul sayısının 305'e yükseldiğini belirtmektedir.¹⁶⁹ Ancak Sebahattin Abdurrahman, 1926 yılında dönemin Trakya Genel Valisi'nin hazırladığı rapora göre bölgede 307 Türk ilkokulu bulunduğu ve bunlardan 48 tanesinin kapalı olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁰ Buna istinaden 1920 yılında 86 Türk okulu olduğu bilgisi sağlıklı görünmemektedir. Çünkü 1901 yılı *Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi*'ndeki veriler baz alındığında, sınırların değişikliğe uğradığı göz önünde bulundurularak Eğridere, Darıdere ve İnoz gibi ilçeler hariç tutulsa dahi sadece Gümülcine'nin merkez ilçesinde toplamda 300 okul, İskeçe ilçesinde 130 okul ve Dedeoğaç'ın Sofulu ilçesinde 81 okul¹⁷¹ bulunmaktadır. Gümülcine, İskeçe ve Dedeoğaç okullarının toplam sayısının 500'ü aşkın olduğu görülmektedir. 19 yılda bu

¹⁶⁶ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

¹⁶⁷ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁶⁸ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁶⁹ Aarbakke, s.127.

¹⁷⁰ Abdurrahman, s.25.

¹⁷¹ **Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi**, c.2, s.310, 325, 335.

okulların 86'ya düşmesi ve sonra 6 yıl içinde tekrar 307'e yükselmesi olanaklı görünmemektedir. Ancak 1901 ile 1920 yılları arasında gerçekleşen Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Bulgar işgali gibi olumsuz faktörlerin etkisiyle mevcudiyetini sürdüren okullardan bir kısmının kullanımda olmaması söz konusu olabilir.

Trakya gazetesinde verilen bilgiye göre de 1930 yılında Batı Trakya'da Türklere ait 305 okul mevcuttur.¹⁷² 1955 yılına gelindiğinde ise bölgede toplamda 292 Türk ilkokulu olup Rodop (Gümülcine) vilayetinde 155, İskeçe vilayetinde 120 ve Evros (Dedeağaç, Dimetoka, Sofulu) vilayetinde 17 Türk ilkokulu bulunmaktadır. Gümülcine'de 8151, İskeçe'de 4925 ve Evros'ta da 402 ilkokul öğrencisi mevcuttur. Bu tarihte Batı Trakya Türk nüfusu yüz bine yakın olup bölgede toplamda 13.478 ilkokul öğrencisi bulunmaktadır.¹⁷³ 1955 yılına gelindiğinde okullarda bir azalma olduğu görülmektedir. Ancak 1940-1949 yılları İkinci Dünya Savaşı ve İç Savaş gibi faktörler sebebiyle yaşanan olumsuzluklar ve göçler göz önünde bulundurulduğunda olası bu azalma normal sayılabilir.

Aynı yazıda belirtildiğine göre, 292 Türk ilkokulunda 31'i Türkiye'den gelmiş Türk vatandaşı ve 323'ü yerli Türk öğretmen görev yapmaktadır. Yerli öğretmenlerin 182 tanesi Gümülcine'de 126 tanesi İskeçe'de ve 17 öğretmen de Evros bölgesinde bulunmaktadır. Türk okullarında ders veren Rumca öğretmenlerinin sayısı ise 190'dır.^{174*} Gümülcine'de 100, İskeçe'de 82 ve Evros'ta da 8 Rumca öğretmeni vardır.¹⁷⁵

1975 yılında Selahattin Yıldız tarafından kaleme alınan yazıda ise, Yunanistan tarafından yapılan istatistiklere göre Batı Trakya'da 297 ilkokul bulunup bu okullarda yaklaşık 15 bin öğrencinin eğitim gördüğü bilgisi verilmiştir.¹⁷⁶

¹⁷² **Trakya**, "Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 9", 24 Ocak 1955, s.1.

¹⁷³ **Trakya**, "Okul, Öğretmen ve Öğrencilerimiz Hakkında Önemli Bir İstatistik - 14", 28 Mart 1955, s.1.

* Aynı yılla ilgili verdiği bilgide Yunanlı yazar Kostis Tsioumis ise, 279 Türk ilkokulunda 13500 öğrencinin eğitim gördüğünü, 385 Türk öğretmenden 350'sinin azınlık içerisinde olduğunu, 35 öğretmenin ise Türk vatandaşı kontenjan öğretmenleri olduğunu belirtmektedir. Bu yılda Yunan öğretmenlerin sayısı ise 190'la sınırlı kalmaktadır. (Tsioumis, s.144.) Verilere karşılaştırıldığında Türk öğretmenlerin sayılarında değişiklik olsa da, öğrenci sayılarının yakın olduğu ve Yunanca öğretmenlerin sayılarının aynı olduğu görülmektedir.

¹⁷⁵ **Trakya**, "Okul, Öğretmen ve Öğrencilerimiz Hakkında Önemli Bir İstatistik - 14", s.1.

¹⁷⁶ Yıldız," s.4.

1.3.1. Okul Binaları ve Sınıfların Durumları

Batı Trakya’da Türk nüfusunun çoğunluğu köylerde ikamet etmektedir. Şehirlerde bulunan yaklaşık 10 okulun dışındaki Türk okulları köylerde dir. Batı Trakya’da her Türk köyünde mutlaka bir okul binası ve öğretmen mevcuttur. Bu Osmanlı idaresi zamanından beri böyledir.¹⁷⁷ Ancak köylerdeki bu okullar zamana uygun binalar değillerdir. İç Savaştan sonra ise köylerdeki pek çok okul harap olmuş veya yıkılmıştır. Bununla beraber savaş öncesinde ve sonrasında okul binaları tamir edilmiş ve yenilenmişlerdir.¹⁷⁸ Bu okullar temel eğitim araçlarına da sahip değildir. Okulların büyük bir kısmında tüm öğrenciler tek sınıfta eğitim görmektedir. Örneğin 1929-1930 eğitim yılında 241 ilkokuldan 217’si tek sınıfa sahipken sadece 2 ilkokul altı dersliğe sahiptir.¹⁷⁹

Batı Trakya’da her köyde en az bir ilkokul varken bazı köylerde ise iki ya da daha fazla ilkokul vardır. Köyde iki okul olması ya köyün büyük olmasından ya da köyde bulunan ihtilafın dolayısıdır. Kalfa köyü, halk arasındaki ihtilaf dolayısıyla iki ilkokul bulunması durumuna örnek verilebilir. Bu köydeki eski Türkçe-yeni Türkçe tartışmaları¹⁸⁰ ve Batı Trakya’da Hafız Reşad ve ekibinin Pazar değil de cuma günü tatil yapılması yönündeki ısrarları köyde ikilik çıkmasında neden olmuş ve köylünün bu hususlarda anlaşamamaları sonucu 1960’lı yıllarda Kalfa köyünde ikinci bir ilkokul açılmıştır.¹⁸¹

Batı Trakya’da eski dönemlerde öğretmenler çoğunlukla imamlık görevini de birlikte yürüttükleri için okullar cami ile aynı binayı veya avluyu paylaşan bir oda şeklinde olabilmektedir. Daha eski dönemlerde ise eğitim evlerde verilmektedir. Bu sistemde genellikle çocukların tamamı tek bir sınıfta, sırada değil de yerde kepe (hasır) üstünde ve dizlerinin üstüne otururlar. Öğrencilerin önünde ufak rahleler olur ve kitaplarını bu rahlelerin üstüne koyarlar. 1950’lerden sonra sıraların bulunduğu sınıflarda eğitim vermeye başlamıştır. Ancak okullarda sıra bulunsa da bütün

¹⁷⁷ **Trakya**, “Batı Trakya Türklerinin Her Yönden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 19”, 25 Mart 1959, s.1.

¹⁷⁸ **Trakya**, “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 9”, 24 Ocak 1955, s.1.

¹⁷⁹ Abdurrahman, ss.27-28.

¹⁸⁰ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁸¹ Hurşit, s.123.

öğrencilere yetmeyebilmektedir. Bundan dolayı yeni başlayan öğrenciler yerde otururlar. Sıralar da epey uzundur. Erkek ve kızlar farklı sıralarda otururlar.¹⁸²

Mehmet Efendioğlu eğitim gördüğü sınıfı şu şekilde tarif etmiştir: “Ben okula başladığım zaman bana yer yoktu. Bir soba vardı ve sobanın yanında posteki serili idi. Ben oraya oturdum. Sonrasında birkaç gün içerisinde *Elifba*’yı söktüm ve Kur’an’ı okumaya başladım. Kur’an’a başlayınca hoca bana sıralarda yer gösterdi.”¹⁸³ Sıraların yetmediği durumlarda yeni başlayan öğrencilerin yerde oturması durumunun okumada aşama kat etmeyle aşıldığı ve *Elifba*’dan Kur’an’a geçiş gibi bir aşamayla öğrencinin kendisine büyük öğrencilerin yanında yer bulduğu anlaşılmaktadır.

Batı Trakya’da okul binası bulunmasa da eğitim hiçbir zaman aksamamış; bu gibi durumlarda eğitim evlerde yapılmıştır. Bulgar işgali sırasında (1940-1944) halk çocuklara yakın evlerde, birini öğretmen tayin edip çocuklarına temel bilgiler ve Kur’an’ı öğretmeye çalışmıştır. Özellikle dini eğitim savaş yıllarında dahi aksamamıştır.¹⁸⁴ Çilingir Mahalle ise sonradan kurulan bir yerleşim yeri olduğu için başlangıçta burada okul bulunmamaktadır. Bir süre müsait evlerde toplanılarak eğitim evlerde sürdürülmüştür. Dolayısıyla bu evlerde sıra ve rahle gibi eğitim araçları yoktur. Diz çökerek yerde oturulur. 1960’tan sonra veliler köye bir ilkokul inşa etmiştir. Sonrasında eğitim bu okulda devam etmiştir.¹⁸⁵

1.3.2. Öğretmenlerin Durumu

Osmanlı dönemi sıbyan mekteplerinin eğitim kadrosu yere ve zamana göre değişiklik gösterse de pek çok yerde o zamanın tabiriyle sadece “muallim ya da hoca” bulunur. Eğitim faaliyetlerini tek başına yürütmesinin yanında, okulun idaresinden binanın gözetimine her iş kendisinden sorulur. Öğretmen genellikle aynı köyden olur. Eğer aynı köyden değilse köylü tarafından kendisine sırayla yemek götürülür. Dışarıdan gelen öğretmene yemek götürme âdeti Batı Trakya köylerinde Osmanlıdan sonra da

¹⁸² Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁸³ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁸⁴ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁸⁵ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

“geze” ya da “gezek” adıyla uzun yıllar uygulanmaya devam edilmiştir. Sıbyan mekteplerinde öğretmen olan kişi genellikle köyde cenaze yıkama, beş vakit namaz kıldırma, cuma günleri hutbe okuma gibi dini vazifeleri yerine getiren cami imamıdır. Ancak medresede eğitim görmüş ve sadece öğretmenlik yapan kişiler de bulunmaktadır.¹⁸⁶

Batı Trakya'nın Osmanlı idaresinden çıkmasından sonra ise öğretmenlerle ilgili en erken bilgi Rahmi Ali'nin *Ebced'li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türkleri'nde Eğitim* adlı kitabında paylaşılmaktadır. Rahmi Ali, Batı Trakya Türklerinin 1912 Balkan Savaşı sonrasında Bulgar işgalinde iken Türk azınlık okullarında azami on-on beş kadar meslek tahsili görmüş öğretmen olduğunu, oysa yüz bin üzerinde nüfusu bulunan azınlık okulları için yüzlerce öğretmene ihtiyaç duyulduğunu ve bu ihtiyacın karşılanması için de elinde herhangi bir şahadetname bulunup öğretmenliğe talip olan her şahsa öğretmenlik izni verildiğini belirtir. Böylece ilkokullardaki eğitim ilkokul ve medrese mezunu öğretmenler tarafından idare edilmiştir.¹⁸⁷ Zira Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı gibi savaşlar Batı Trakya halkını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Gençler arasında çok kırılmalar, ölümler ve göçler meydana gelmiştir. Dolayısıyla ilkokullara yetkili öğretmen bulmak zorlaşmıştır. Çünkü bu dönemde faaliyette olup öğretmen yetiştirecek ortaokul, lise ya da medrese benzeri bir kurum kalmamıştır.¹⁸⁸ Mehmet İmamoğlu bu dönemle ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

1912'de Bulgaristan Batı Trakya'yı işgal etti. İşgal eder etmez Bulgarlar kendi eğitimini uygulamaya ve Türkçeyi sıfırlamaya kalktı. Tabi Bulgar 14 Mayıs 1920'de buradan püskürtüldü ve Batı Trakya Yunanistan idaresine verildi. O zaman bizim okullarımız tekrar Osmanlı usulüne göre devam etmeye başladı. Bulgar idaresindeyken de Türkçe ve medreseler vardı ama öncelik Bulgarcaydı. 1920'lerden sonra ilkokullarda öğretmen kıtlığı görüldü. Bir devre buraya Türkiye'den kaçak öğretmenler (Yüzellilikler) geldi. Onlardan da görev alanlar oldu. Onlar daha da ağdalı Osmanlıca konuşurlardı. Daha sonraları bunlar da azaldı. O zaman yerli öğretmen yetiştirmek

¹⁸⁶ İsmail Kara, **Aramakla Bulunmaz**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006, s.46; Wilson ve Başgöz, s.20.

¹⁸⁷ Ali, s.35.

¹⁸⁸ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

için eski müftü 1950’de Gümölcine’deki Medrese*’yi açtı. Burada daha önce çalışan medreseler vardı. Fakat zaman içerisinde bu medreseler çalışmaz hale geldi. O zaman öğretmen olmak için diploma aranmazdı. Yokluk olduğu için okuma-yazma bilen biri Müfettişe gidip öğretmen olmak istediğini belirtir, Müfettiş de uygun görürse o kişi öğretmen olabilirdi. İmam, müezzin ve hocalar ilkokullar için tercihi öğretmenlerdi. Ama onlar bulunmadığı zaman ilkokuldan mezun olanlar da yine aynı ilkokula öğretmen olabilirdi. Böyle bir devre geldi geçti.¹⁸⁹

1925 yılında Mehmet Hilmi, Gümölcine’de beş bine yakın çocuktan ancak beş yüz kadarının gerçek manada eğitim görebildiğini, geri kalanının cahil hocalara hizmet etmekle vakit geçirdiğini kaydetmiştir. Yazının devamında ise isminin sonuna bir “molla” ilişiren ve *Muhammediye* ile *Mevlid*’i okuyacak kadar bilgisi olan hanım teyzelerin mahalle mekteplerinde muallimlik yaptığını ve Gümölcine’deki çocuklara ders verdiğini belirtir. Mehmet Hilmi’nin ifadesiyle o dönemde “Gümölcine’de maarif yok gibidir ve dört tarafı tutan hoca bozuntuları, memlekette hakimdir.”¹⁹⁰ Mehmet Hilmi’nin eğitimin kalitesine dair söyledikleri doğruyu yansıtsa da hocalara, geleneksel eğitim ve dini eğitime olan muhalefeti sebebiyle eğitimin bu yönünü özellikle tahfif etmiş olma ihtimali vardır. Ayrıca “hanım teyze” ve “hanım nineler” diyerek bayanların öğretmenlik yaptığını belirtmesi muhtemeldir ki bu dönemde şehirlerde vaki olmuştur. Araştırma sırasında köylerde 1950’li yıllara kadar bayanların öğretmenlik yaptığını dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Aarbakke’nin verdiği bilgiye göre 1924-1927 yılında Türkiye’den kaçan Yüzelliliklerden 26 kişi Batı Trakya’daki okullarda öğretmen olarak görev almış, birçoğu sonraki yıllarda azledilse de 1929 yılına kadar 3 kişi öğretmenliğe devam etmiştir.¹⁹¹ 1926 yılında Türk okullarında toplamda 305* Türk öğretmen

* 1949’larda Türklerin herhangi bir lisesi ya da programlı ve faaliyet halinde bir medresesi olmadığından dönemin Gümölcine müftüsü Hüseyin Mustafa bu eksikliği gidermek için var olan binasız, nizamsız birkaç medreseyi bir yerde nizamlı bir okul şeklinde birleştirmeye karar vermiş ve şu an dahi eğitime devam eden Medrese-yi Hayriye’yi kurmuştur. (Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.)

¹⁸⁹ Mehmet İmamoglu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

¹⁹⁰ Mehmet Hilmi, “Gümölcine’de Maarif Hayatı”, **Yeni Ziya**, 27 Teşrin-i Sâni 1925, s.1-2.

¹⁹¹ Aarbakke, s.129.

* Buradaki veri dönemin Batı Trakya Genel Valiliğinin hazırladığı rapordan elde edilmiştir. Batı Trakya’daki medreseler de Batı Trakya Genel Valiliğine bağlı Türk Azınlık müfettişliği sorumluluğundadır. Dolayısıyla bu sayıya Batı Trakya’daki Medreselerde görev alan öğretmenler de dahil edilmiş olmalıdır. Çünkü sonraki veride 277 ilkokul öğretmeninden bahsedilmektedir.

bulunmaktayken¹⁹² 1920'lerin sonunda ise 277 ilkokul öğretmeni mevcuttur ve bu öğretmenlerden yalnızca 24 tanesi öğretmenlik eğitimi almıştır. Diğer öğretmenler medrese ya da ilkokul mezunlardır.¹⁹³

1935 yılına gelindiğinde *Müdafa-i İslam* gazetesinin bildirdiğine göre, o dönemde öğretmenlik yapanların çoğunluğu Osmanlı idaresi zamanında öğretmenlik yapan ehliyetçe daha yetkin olan kişiler tarafından yetiştirilmiş kimselerden oluşmaktadır. Öncekilerden bazılarının vefatı ve bazılarının o günün idarecileri tarafından -şapka giymedikleri ya da fesli ve sarıklı oldukları gibi meşru olmayan sebeplerle- kadro dışı bırakılmaları nedeniyle pozisyonları boşalmıştır. Dolayısıyla da Batı Trakya'da öğretmen kıtlığı yaşanmaktadır.¹⁹⁴ Aynı gazetede bölgede öğretmen ihtiyacı olmasına rağmen medreselerde öğretmen yetiştirilmesi için gerekli dersler işlenmediğinden, medreselerde tahsilini tamamlayan öğrenciler arasında öğretmenlik yapabilecek vasıfta kimse bulunamadığından yakınıdır.¹⁹⁵

1952 yılında, Batı Trakya'da yetişmiş Türk öğretmen kıtlığından dolayı ve 1951 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Kültür anlaşması uyarınca halk ve cemaatler Türkiye'den öğretmen getirilmesini talep etmişler, Yunan hükümeti de 16 Türk vatandaşı öğretmenin Batı Trakya'ya gelmesine izin vermiştir.¹⁹⁶ Ancak İskeçe'de öğretmen talep eden ilkokulların fazla olması nedeniyle gelecek öğretmen adedinin 25'e çıkarılması istenmiş ve Hariciye Vekaleti, Türkiye'den 25 ilkokul öğretmenin Batı Trakya Türk okullarında görev yapabileceğini Türkiye Cumhuriyeti sefaretine bildirmiştir.¹⁹⁷ Birkaç hafta sonra *Trakya* gazetesinde, Batı Trakya İlkokullarına gönderilecek 24 öğretmenin seçiminin yapıldığı ve 20 Kasım'da vazifelerine başlayacakları bildirilmiştir.¹⁹⁸

Aynı ders yılının Nisan ayında, Türkiye'den gelen öğretmenlerin talep eden köylerin okullarına dağıtıldığı, ancak İskeçe'nin Şahin ve Yassiören köyleri de birer

¹⁹² Abdurrahman, s.25.

¹⁹³ Ali Hüseyinoğlu, "The Development of Minority Education at the South-easternmost Corner of the EU: The Case of Muslim Turks in Western Thrace, Greece", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Sussex Üniversitesi, 2012, s.141.

¹⁹⁴ **Müdafa-i İslam**, "Medrese ve Mektep 2", 27 Nisan 1935, s.1.

¹⁹⁵ **Müdafa-i İslam**, "Medrese ve Mektep 4", 20 Mayıs 1935, s.1.

¹⁹⁶ **Trakya**, "Türkiye'den Gelecek Öğretmenler İşi", 13 Ekim 1952, s.2.

¹⁹⁷ **Trakya**, "Öğretmenler Yakında Gelecek", 20 Ekim 1952, s.1.

¹⁹⁸ **Trakya**, "Türkiye'den Öğretmenler Geliyor", 14 Kasım 1952, s.1.

öğretmen talep etmelerine rağmen buralar askeri bölge olduğu ve yabancıların buralarda oturamayacakları sebep gösterilerek öğretmenlerin vazifeye başlayamadıkları bilgisi verilmiştir.¹⁹⁹ Birkaç ay sonra ise birçok makama müracaat edilmesine rağmen olumlu bir netice alınmadığı ve Yunanistan Hükümetinin Balkan köylerine öğretmen gitmesine izin vermediği bildirilmiştir.²⁰⁰ 1954 yılında çıkan bir yazıda ise, Bulgar hududu ile ova arasındaki dağlık saha yabancılar için yasak askeri bölge olduğundan, burada bulunan en büyük ve en muhtaç köylere Türkiye kontenjan öğretmenleri göndermenin mümkün olmadığı kaydedilmiştir.²⁰¹ Dolayısıyla Balkan kolundaki köylerde Türkiye’den gelen öğretmenler hiçbir zaman ders verememiştir. Bu konuda Ramadan Küçük de şu ifadeleri kullanmıştır: “Türkiye’den gelen öğretmenleri dağ köylerine göndermiyorlardı. Zaten buralar yasak bölge idi. Giriş-çıkışlar özel kartlarla, kontrollü oluyordu.”²⁰²

Yunanlı yazar Kostis Tsioumis, Türk hükümetinin Türkiye’den gelen kontenjan öğretmenlerinin büyük bölümünün Pomakların* yaşadığı dağ bölgesindeki ilkokullara yerleştirilmeleri ve eğitim dili olarak Latincenin zorunlu hale getirilmesi taleplerini Yunan hükümetine iletmişse de bunların kabul görmediğini belirtmiştir. Tsioumis ayrıca, Osmanlıca eğitim dilinin Batı Trakya azınlık ilkokullarında 1970’li yıllara kadar devam ettiğini teyit etmekte ve bunun özellikle dağ bölgesindeki köylerde ve sakinleri dini geleneklere sıkı bağlı olan diğer köylerde gerçekleştiğini ifade etmektedir. İlkokullarda eğitim dili tercihi olarak kendini gösteren bu ayrışma ortaokul ve lise tercihinde de ön plana çıkmakta; yenilikçi ailelerin çocukları eğitim için Celal Bayar Lisesini tercih ederken, gelenekçi ailelerin çocukları Medreseleri tercih etmektedirler.²⁰³

1954 yılında *Trakya* gazetesinde, Batı Trakya’da on iki yıl eğitim görmüş öğretmenlerin yok denecek kadar az olup öğretmenlerin %90’dan fazlasının ilkokul mezunu olduğu, dolayısıyla eğitim meselesinde bölgenin en ihtiyaç duyduğu şeyin yeni

¹⁹⁹ **Trakya**, “Türk Teb’alı Öğretmenler”, 9 Şubat 1953, s.2.

²⁰⁰ **Trakya**, “24üncü Türkiyeli Öğretmen”, 13 Nisan 1953, s.2.

²⁰¹ **Trakya**, “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 3”, 15 Kasım 1954, s.1.

²⁰² Ramadan Küçük, 28.06.2019 Tarihinde Paşevik Köyünde, Cami Ofisinde Yapılan Görüşme.

* Pomak Türkleriyle ilgili bkz. Tezin Birinci Bölümü, 1. Ana Hatlarıyla Batı Trakya.

²⁰³ Tsioumis, s.141-145.

bilgilerle donatılmış ve meslek bilgisine sahip öğretmenler olduğu kaydedilmiştir.²⁰⁴ Başka bir yazıda ise öğretmenlerin bir kısmı ilkokul mezunu olsa da, çoğunun tam teşkilatlı bir ilkokul dahi bitirmediği ve ilkokuldan daha yüksek eğitim görmüş öğretmenlerin 10 kişiyi geçmediği bildirilmiştir.²⁰⁵ Bu durumun en önemli nedeni, 1940-1949 yıllarında Yunanistan'da savaşlar ve iç karışımlar olmasının etkisiyle eğitimin aksaması sonucu öğretmen yetişmemesi; dolayısıyla sonrasındaki yıllarda öğretmen bulunamadığı için ilkokul mezunları ya da biraz yetenekli olanların öğretmen olarak göreve başlamalarıdır.

1950'lerin sonuna kadar bir kişinin kabiliyeti olsun olmasın Batı Trakya'da öğretmen olması için müfettişin arzusu yeterlidir. Ayrıca bir öğretmenin bir kişiye eğitim verdiğini söylemesi ve ona kefil olması, o kişinin öğretmenliğe başlamasını sağlayabilir.²⁰⁶ Öğretmen olarak alınacak kişilerin sadece müfettişlerin raporuna dayandırılması, ilkokul eğitimi dahi görmemiş kişilerin öğretmen olmasına; ilkokuldan daha yüksek eğitim görmüş olanların alımında ise problemler çıkarılmasına sebep olmuştur.²⁰⁷ Mehmet Efendioğlu bu konuda, Batı Trakya'da okuma yazma bilip biraz hocalık tarafı, biraz kabiliyeti olan herkesin öğretmen olabileceğini belirterek şu ifadeleri eklemiştir: “Bir hocadan okumuşsa, namaz kıldırıyorsa, hutbe okuyabiliyorsa o kişi öğretmen olabiliyor. Öğretmenlik kadar namaz kıldırma da önemli. Çünkü genelde ikisi beraber yürütülüyor. Devlet zaten karışmıyor. Çünkü öğretmeni köylü tutuyor, parasını da köylü veriyor.”²⁰⁸

Emekli öğretmen Hasan Nizam ise, Yunanistan makamlarının Batı Trakya Türk azınlık öğretmenlerinin çalışmasını istemediği şeklinde bir düşünce hâkim olsa da, her öğretmenin sınıfta serbest bırakılıp dersi istediği şekilde işlemesine müsaade edildiği; dolayısıyla bu düşünceyi dile getirenlerin tembelliğe kılıf uydurduklarını belirtmektedir. Kendisi öğretmenliği boyunca her türlü imkânı oluşturup kullanan ve öğrencilere en iyi şekilde eğitim veren bir öğretmen olarak bölgede nam salmıştır. Bu

²⁰⁴ **Trakya**, “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 2”, 8 Kasım 1954, s.1.

²⁰⁵ **Trakya**, “Eski Köye Yeni Âdet – 48”, 25 Ocak 1960, s.1.

²⁰⁶ **Trakya**, “Kültür Durumu: Batı Trakya Türklerinin Her Yönden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 20”, 31 Mart 1959, s.1.

²⁰⁷ Nuri Fettahoğlu, “Batı Trakya Türkleri Üzerindeki Manevi Baskının Başlıca Amilleri – 6”, **Trakya**, 20 Mart 1962, s.1.

²⁰⁸ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

doğrultuda, müfettişliğin kendisine hiçbir zaman “niye bu kadar uğraşıyorsun” şeklinde ya da benzeri bir ifade kullanılmadığını, aksine sınıftaki bazı icatlarının diğer öğretmenlere örnek gösterildiğini ifade etmiştir.²⁰⁹

Batı Trakya’da köy ve şehirlerde 6 farklı kökenli öğretmen görev yapmıştır. Bunlar: 1- İlkokul mezunu, 2- Medrese mezunu, 3- Türkiye’de kurs görmüş kurs mezunu 4- Türkiye uyruklu kontenjan öğretmen 5- Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu 6- Türkiye Öğretmen Okullarından mezun olmuş formasyonlu öğretmen. Batı Trakya’da 1970’lerde 300 civarında formasyonlu öğretmen olduğu halde o dönemde bunların ancak 20 kadarı öğretmenlik yapabilmektedir.²¹⁰ Bunların dışında 1920-1930 arasındaki yıllarda Türkiye’den Batı Trakya’ya firar etmiş Yüzelliliklerden de öğretmenlik yapanlar olmuştur.

Balkan kolundaki öğretmenler ise 1970’lere kadar ya ilkokul mezunu ya da medrese mezunudur. 1970’lerden sonra bunların yanında Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenler de görev almışlardır. Türkiye kontenjan öğretmenleri ya da Türkiye Öğretmen Okulu mezunu öğretmenler bu bölgede görev yapmamışlardır. Feyzullah Hasankâhya bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: “Dağ bölgesindeki öğretmenler genelde hudayınabit*tirler. Okuma yazması olan, mahreçleri biraz düzgün çıkaran öğretmen olabilir.”²¹¹

Balkan kolunda öğretmenlerde aranan vasıflardan biri dinî bilgi düzeyinde yeterli olması iken, öğretmenlerde bulunması gereken başka bir vasıf da sarık takmalarıdır. Mehmet Efendioğlu bu konuda “dağ köylerinde öğretmenlerin hepsi sarıklıydı. Sarıksız hoca olmaz. Hocalar beyaz sarıklı, hacılar sarı sarıklıdır. 1950’lerden önce ise Osmanlının devamı olarak fes giyilirmiş”²¹² şeklinde bilgi verirken, Hasan Nizam da “öğretmenin muhakkak fes ve beyaz ya da sarı sarıklı olması gerekirdi. Başı açık dolaşmak mümkün değil; başı açık olan gavur sayılırdı. Fes ve sarık öğretmen nişanesiydi. Sonra fes ve sarıktan takkeye dönüştü. Şimdi artık takke de

²⁰⁹ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²¹⁰ Batı Trakya Dergisi, “Batı Trakya’da Eğitim”, Sayı.41 (Eylül 1970), s.4.

* Eğitim görmemiş, kendi kendini yetiştirmiş olan kimse.

²¹¹ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²¹² Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

kalmadı”²¹³ ifadelerini kullanmıştır. Öğretmenlerin sarıklı olması gerekliliği o kadar benimsenmiştir ki şu anekdot Yunan müfettişin dahi sarığın gerekliliğine kâni olduğunu göstermektedir: “Bir öğretmen sarığını takmayıp kenara koymuştur. O sırada da müfettiş gelip sınıfa girmiş ve “öğretmen nerede” diye sormuş. Öğretmen durumu anlamış ve “gel göstereyim” diyerek dolabı açmış, sarığı göstermiş.”²¹⁴

1.3.2.1. Öğretmenlerin Tutulmaları ve Maaşları

Osmanlı sıbyan mekteplerinde eğitim ücretsizdir.²¹⁵ Öğretmenlerin maaşları okulun vakıf gelirlerinden karşılanır. Ancak okulun vakfının bulunmadığı durumlarda, öğrenci velilerinin öğretmen maaşını ödedikleri de vaki olmaktadır.²¹⁶ Bu bağlamda okulun vakfi yoksa, eğitim veren öğretmenler devletten değil halktan ücret alırlar.²¹⁷ Öğrenci velileri maddi imkânlarına göre bir ücret verirler. Memur olanlar aylık, çiftçiler ise buğday ya da benzeri bir mahsul verirler.²¹⁸ Aynı uygulama Osmanlıdan sonra da Batı Trakya’da azınlık ilkokullarda uzun bir süre devam etmiş ve öğretmenlerin maaşları halk tarafından mahsul cinsinden karşılanmıştır.

Batı Trakya’da öğretmen olmak isteyenler okul encümenlerinin isteği ve Azınlık Okulları Müfettişinin tasdiki ile tayin edilir.²¹⁹ Azınlık okullarında öğretmenlik yapma hakkı verilen kimselerin eline öğretmenlik yapabileceğine dair genel valinin imzasıyla bir belge verilir. Bu belgeye sahip olan kişiler azınlığa ait her okulda öğretmenlik yapabilirler. Bu belge daimî bir belgedir. Ancak öğretmenler okul değiştirdiklerinde, bu değişikliği müfettişliğe resmen haber vermekle yükümlüdürler.²²⁰

Batı Trakya’da 1928 yılında öğretmenlerin aldıkları 1200 ile 1800 drahmi arasında değişen maaşlarının çok az olmasından dolayı maddi açıdan krizde oldukları,

²¹³ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²¹⁴ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²¹⁵ Ergin, ss.73-74.

²¹⁶ Howard E. Wilson ve İlhan Başgöz, **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Ankara: Dost Yayınları, 1968, s.16.

²¹⁷ Sennur Sezer ve Adnan Özyalçiner, **İstanbul’un Taşı-Toprağı Altın: Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1995, s.118.

²¹⁸ Pakalın, s.202.

²¹⁹ Özgüç, ss.98-99.

²²⁰ Nuri Fettahoğlu, “Batı Trakya Türkleri Üzerindeki Manevi Baskının Başlıca Amilleri – 7”, **Trakya**, 29 Mart 1962, s.1.

bu maaşla bir ailenin sadece ekmek yeseler bile geçinemeyecekleri ve bu yetmezmiş gibi aylardır maaşlarının ödenmediğiyle ilgili bir eleştiri yazısı dikkat çeker.²²¹ Bu yazıdan Batı Trakya halkının bahse konu olan dönemde iktisadi açıdan çok parlak bir durumda olmadıkları anlaşılmaktadır. Dikkati celbeden asıl husus ise bu dönemde bölgede öğretmenlerin maaşları buğday, ekin, tütün gibi mahsullerle karşılandığı halde drahmi olarak belirtilmesidir. Yazıda geçen miktar bu mahsullerin para cinsinden karşılığı olmalıdır. Bu konuyla ilgili olarak *Ülkü* ve *Trakya* gazetesinde çıkan yazılar delil teşkil etmektedir.

1934 yılında *Ülkü* gazetesinde, Batı Trakya’da öğretmenlerin köylülerden çocuk okutma hakkı olarak aldıkları buğdayların toplama memurlarınca satın alınacakları yerler duyurulmuştur.²²² Daha sonraki tarihlerde ise *Trakya* gazetesinde, öğretmenlerin maaşlarının köylülerce kendilerine verilen tütün ve ekinle karşılandığı,²²³ şehirlerdeki öğretmenlerin Cemaatler, köylerde de maarif encümenleri tarafından birer yıllık süreyle tutulduğu ve her yıl ya aynı öğretmen ya da farklı bir öğretmenle devam etmek üzere bu akdin tazelenildiği kaydedilmiştir.²²⁴ Öğretmenlerle genellikle eylül ayında anlaşma yapılmaktadır. Şehirlerde okul kadrolarını Cemaat belirleyip öğretmenleri tutsa da maaşlarını gene halk öder.²²⁵

Batı Trakya’da öğretmenleri halk tutmaktadır. Halkla öğretmen yıllık anlaşma yapar ve encümenler müfettişliğe bir müracaat yapıp durumu haber verirler. Müfettişliğin onayı ve öğretmenin çalışma izninin verilmesiyle öğretmen tayini gerçekleşir. Öğretmenin yıllık ücreti para ya da ekin, buğday, tütün gibi mahsul üzerinden halk ve öğretmenler arasında yapılan pazarlıkla belirlenir. Anlaşmalar genellikle yıllık olduğu için halk öğretmenden memnun kalmazsa ertesi yıl değiştirebilmektedir.

Emekli öğretmen Naim Kazım 1970’lere kadar Batı Trakya’da bulunan Türk ilkokullarından herhangi birinde çalışabilmek için öğretmenin encümen ve çocuk velileriyle anlaşma düzenlemesi gerektiğini, köyün bağlı bulunduğu belediye ve nahiye

²²¹ **Yeni Adım**, “Muallimlerimiz Zaruret İçinde Çırpınıyorlar”, 30 Haziran 1928, s.1.

²²² **Ülkü**, “Köy Muallimlerimiz Okusun”, 21 Ağustos 1934, s.4.

²²³ **Trakya**, “Yeni Ders Yılına Giriyoruz!”, 6 Eylül 1948, s.1.

²²⁴ **Trakya**, “Türk Okullarında”, 20 Eylül 1954, s.2.

²²⁵ **Trakya**, “Cemaatler- Okullar – Halk”, 1 Ekim 1951, s.1.

müdürünün mührü ve imzası alındıktan sonra bu belgelerin azınlık ilkokulları müfettişliğe sunulduğunu ve bu şekilde çalışma izni alındığını belirtmiştir.²²⁶ Mehmet Kör Hacı Hasan ise okul encümenlerinin köyleri dolaşıp öğretmen bulduklarını ve öğretmenlerin okul encümenleriyle anlaşma yaptıklarını, ilk başlarda eğitim kasımla nisan ayları arasında olduğu için altı aylık anlaşma yapıldığını, daha sonra sekiz aylık anlaşma yapılmaya başlandığını belirtmiştir.²²⁷

Batı Trakya’da öğretmenler genellikle imamlık ve öğretmenlik olmak üzere iki vazife yapmaktadırlar. Bu konuda Ahmet Bekir “muallim hem köyün camisinde namaz kıldırır hem çocukları okuturdu. Halk iki görevin hakkını birlikte verirdi. Halk istediğini öğretmen olarak tutar istemediğini de çıkarırdı. Öğretmenlerin maaşlarını halk öderdi” şeklinde bilgi vermiş; ayrıca öğretmene her gün köydeki bir ailenin “gezek” adıyla yemek götürdüğünü ifade etmiştir.²²⁸

Emekli öğretmene Ali Çilingir öğretmen pazarlığı, öğretmen olarak tutulma süreci ve öğretmene verilen hakla ilgili şunları dile getirmiştir:

Ben Selanik Özel Pedagoji Akademisini bırakıp döndükten sonra 1973 yılında Taşağıl köyünden hoca ve öğretmenlik teklifi geldi. O dönemde yıllık 8.000 drahmiyle öğretmenliği kabul ettim ve müfettişliğin de onayıyla öğretmenliğe başladım. Bu köyde yedi sene öğretmenlik yaptım. Yedi senenin sonunda öğretmenlik hakkını 10.000 drahmiye çıkarmak istedim fakat maaşı arttırmadılar. Ben oraya öğretmen girmeyince Fındıcak köyünden benim boşta olduğumu öğrenmişler; bana öğretmenlik ve hocalık teklifiyle geldiler. Ben de çok uzak olduğu için uçuk bir fiyat söyleyerek 80.000 drahmi istedim. Ancak onların bu teklifi kabul etmeleri üzerine orada göreve başladım. Birkaç sene orada görev yaptıktan sonra bir sene Kaypak İlkokulunda ve on dört sene de Örpek İlkokulunda öğretmenlik yaptım. Bu iki köyde halktan herhangi bir ücret almadım, sadece devlet yardımı vardı. Ancak Devlet 2008 yılında yardımı kesti. Sonra bize emekli maaşı da vermedi.²²⁹

²²⁶ Baltalı, ss.65-66.

²²⁷ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Musacık Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

²²⁸ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²²⁹ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

1954'te çıkarılan 3065 sayılı kanunla Türk azınlık öğretmenlerine tanınan haklardan olan tayin serbestliği 1967 yılında Yunanistan'da Cunta yönetiminin başa gelmesinden sonra tamamen durdurulmuştur.²³⁰ Bu konuda Ali Haseki başlangıçta öğretmenleri halkın tuttuğunu ve her sene yer değiştirebildiklerini, ancak Albaylar Cuntasından sonra herkesin yerinde kaldığını; kendisinin 1965 yılından 2004 yılına kadar 39 yıl boyunca aynı köyde öğretmenlik yaptığını belirtmiştir.²³¹ Emekli öğretmen Salih Celep de aynı şekilde Cunta'nın gelmesiyle değişiklik yapamadıklarını belirtmiş ve öğretmen olarak tutulmasıyla ilgili şunları ifade etmiştir:

Ben Medrese mezunuyum. Öğretmen kıtlığında Paşevik köyünde halk beni öğretmen olarak tuttu. 1965 yılında öğretmenliğe başladım. 1974 yılına kadar halkla senelik anlaşma yapıyorduk. Pazarlık tütün üzerinden oluyordu ve maaşlar tütün olarak ödeniyordu. Albaylar Cuntasından sonra herkes öğretmen olduğu yerde kalacak, değişiklik olmayacak şekilde kanun çıktı ve ben de 2002 yılına kadar buradaki ilkokulda 42 sene öğretmenlik yaptım. Cunta gelince, bizi ilkokul öğretmeni olarak devlet memuru yapmak için Selanik'te seminerlere aldılar. Ancak Cunta düşünce durum değişti ve devlet memuru olamadık. Ama devlet bize gizli ödenek olarak "yardım" adıyla bir miktar ödeme yapmaya başladı.²³²

Mehmet İmamoğlu da, eskiden halkta para olmadığı için anlaşmaların genellikle mahsul üzerinden yapıldığını ve köyün büyüklüğü ya da küçüklüğüne göre öğretmen hakkının değiştiğini; küçük köyler daha az ödeme yapabilirken büyük köyler daha fazla hak vererek, daha kaliteli öğretmenler tutabildiklerini belirtmiştir.²³³ Bu konuda Ahmet İdrisoğlu, 1950 yılında yıllık 1200 okka yarı buğday yarı mısır öğretmenlik vazifesini kabul ettiğini ve encümenlerle birlikte müfettiş Minaidis'e gidip çalışma izni aldığını belirtmiştir.²³⁴ Emekli öğretmen Mehmet Karabekir ise, 1953 yılında Kızılağaç köyü halkıyla on iki ay hem imamlık hem öğretmenlik olmak üzere, çifte vazife için hane başına ikişer teneke çavdarla kırk haneden seksen tenekeye anlaştıklarını belirtmiştir.²³⁵

²³⁰ İleri, "Bir Bildiri Üzerine", 15 Eylül 1976, s.1.

²³¹ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²³² Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²³³ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²³⁴ Baltalı, ss.150-151.

²³⁵ Baltalı, s.167.

Hasan Paçaman ise Gümülcine ve civar köylerin öğretmen tutmalarıyla ilgili olarak, kasım ayına doğru köyün ileri gelenlerinden birkaç kişinin şehre giderek Gümülcine'deki Sultantepe kahvehanesinde öğretmenlerle oturup anlaşmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Öğretmen görüşmeleri genelde burada olduğu için, bu kahvehane “öğretmen pazarı” olarak anılmaya dahi başlamıştır. Halk anlaşabilirlerse öğretmenleri hem çocuklara eğitim vermek hem de camileri açıp kapamak ve namaz kıldırmak üzere tutar. Hasan Paçaman çifte vazife ve bir sürü sorumluluk olmasında rağmen, eski zamanlarda doğru dürüst bir hak verilmediğini dile getirmiştir.²³⁶

1.3.2.2. Selanik Özel Pedagoji Akademisi (SÖPA) Mezunu Öğretmenler

Günümüzde Batı Trakya'da azınlık ilkokullarında görev yapabilen tek öğretmen grubu olan Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenlerin aldıkları eğitimin niteliği, mezun oldukları Akademi'nin kuruluşu ve göreve gelme yöntemleri Batı Trakya azınlık eğitiminde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.²³⁷

Yunan Hükümeti, 1968 yılında askeri yönetim döneminde Selanik'te Özel Pedagoji Akademisini kurmuştur. Kuruluş amacının Yunan uyruklu Müslüman öğretmen yetiştirmek olduğu bildirilmiştir. SÖPA'ya genellikle Gümülcine'deki Medrese-i Hayriye ve İskeçe'deki Şahin Medresesi* mezunları alınmaktadır. Akademide eğitim ilk yılı hazırlık olmak üzere üç yıldır. Normal lise mezunları için ise bu süre iki yıldır.²³⁸ Yunanistan Türkiye'de yetişen öğretmenleri, ülke bütünlüğüne zarar verecek bir tehdit olarak algılayıp SÖPA'yı kurmuştur. SÖPA, azınlık

²³⁶ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²³⁷ Abdurrahman, ss.165-166.

* Ali Genç Haseki, medreselerin idaresi ve müteveli heyetleri önceden müftü ve eşraftan oluşurken lise statüsü kazanması ve 1968'de SÖPA'nın açılmasıyla medreselerin de müfredat ve idare şeklinin değiştiğini ve Yunan makamlarının idaredeki etkinliğinin arttığını belirtmiştir. Yani SÖPA'nın açılması ve bu medreselerden öğrenci alması medreselerin işleyişine etki etmiştir. (23.07.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.)

²³⁸ İmpraım Kelağa Ahmet, “Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2005), ss.127-128.

ilkokullarında öğretmenlik yapmak isteyenlere yeni bir imkân sunmuş ve böylece Türkiye Öğretmen Okullarına bu amaçla gidilmesinin önü kesilmiştir.²³⁹

Bu Akademiye Yunanca eğitim gören mezunlar daha sonra Türkçe eğitim vermek üzere Batı Trakya'daki ilkokullara atanırlar. Buradan mezun olan öğretmenlerin maaşları da yüksek tutulur.²⁴⁰ 695/1977 sayılı yasayla azınlık okullarında istihdam yapılırken Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenlerin tercih önceliği olacağı ve SÖPA mezunlarının bu okullara devlet memuru olarak atanacakları belirlenmiştir. SÖPA mezunu öğretmenlerin göreve başlamasına kadar olan dönemde, Batı Trakya'daki azınlık öğretmenleri memur değil maaşını halkın ödediği ücretli öğretmen statüsündedir.

Bu konuda emekli öğretmen Nevin Raife Mustafaoğlu 694/77 ve 695/77 sayılı yasalar çıkana kadar encümenlerin istedikleri öğretmeni seçerek onunla sözleşme yaptıklarını, bu sözleşme müfettişlik tarafından onaylandıktan sonra öğretmenin sözleşme imzaladığı okulda görev yaptığını belirtmiş ve SÖPA mezunlarını okullara atama yoluyla yerleştirebilmek için tayinlerin dondurulduğunu ifade etmiştir.²⁴¹

1977 yılında *İleri* gazetesinde yaklaşık on yıl içinde tüm azınlık okullarının Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenlerle doldurulacağı ve Türkçe dersleri bu öğretmenlerin vereceği öngörülmüş ve bu zamana kadar ilkokul mezunu dahi olmayan, ilkokul mezunu, ortaokul, medrese ve öğretmen okulu mezunu öğretmenler ders verirken bundan sonra ise Akademi mezunu öğretmenlerin bunların yerini alacağı belirtilmiştir.²⁴² Akademi mezunlarının atama önceliğinin olmasının neticesi olarak bu öngörü büyük oranda gerçekleşmiştir. Şu anda Batı Trakya'daki okulların neredeyse tamamında SÖPA mezunu öğretmenler görev yapmaktadır.

Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenlerin Yunanca eğitim gördükten sonra Türk okullarında ders vermeleri ve Lozan Antlaşması uyarınca halk kendi öğretmenlerini seçerken bu haklarının elinden alınarak SÖPA mezunlarının

²³⁹ Hüseyinoğlu, *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin 'Kalanlar' / 'Bırakılanlar' Boyutu: Yunanistan'daki Batı Trakya Türkleri ve Geçmişten Günümüze Azınlık Eğitimi*, s.245.

²⁴⁰ Kurtuluş, ss.132-133.

²⁴¹ Baltalı, s.111.

²⁴² İleri, "Çocuklarımızın Eğitimi ve Thesaloniki Özel Akademi Mezunu Öğretmenler Meselesi", 3 Ocak 1977, s.1.

hükümet tarafından doğrudan atanması gibi nedenlerle bu Akademi yıllarca Batı Trakya’da tepkilere yol açmış ve 2011 yılında da kapatılmıştır.

Emekli öğretmen Ali Çilingir ilk kurulduğu dönemde Selanik Özel Pedagoji Akademisine başladığını, ancak vaziyeti beğenmedikleri için yedi kişiyle beraber eğitimlerini yarıda bıraktıklarını, bu durum sonrasında geri dönmeleri için ikna edilmeye çalışıldığını belirtmiştir:

1964 senesinde Gümülcine Medresesine gittim ve burada beş sene okudum. Mezun olduğum sırada Selanik’te öğretmen yetiştirmek için Özel Akademi açılmıştı. Ben de buraya gittim ve kırk gün kaldım. Ancak Akademi’nin vaziyetinin iyi olmadığını, burada azınlığın eğitimine dair bir derdin olmadığını gördüm ve bıraktım. Biz yedi kişi anlaşıp Akademi’yi bıraktık. Döndüğümüzde gelip bizi buldular ve geri dönmemiz için uğraştılar. Ben yatalak babamı bahane edip dönemeyeceğimi söyledim ve dönmedim. Biz Akademi’yi bıraktıktan sonra başkalarının da bırakacağını anladılar ve orayı rahatlattılar.²⁴³

SÖPA mezunu emekli öğretmen Hasan Nizam ise, Akademiyle ilgili çok fazla iftiralar atıldığını, oysa Akademi’deki öğretmenlerin kendilerine din konusunda önder olmalarını tavsiye ettiklerini belirtmiştir:

Zaman içerisinde Türkiye’den kontenjanlı öğretmenler gelmiş, Türkiye’ye okumaya gidenler olmuş. Tabi Selanik’teki Akademi de işin içine girdi. Akademililer ilk zamanlarda hemen atanırlardı. Ancak zaman içerisinde özellikle ova kesiminde Akademilileri istememe durumu oldu. “Bunlar satılmış, bunlar gavur, bunların gavurca kod ismi var, bunlar namaz kıldırmamaya yeminli” şeklinde propagandalar ve iftiralar oldu. Oysa Akademi’de Ramazan ayında sahur için en güzel yemekler hazırlanırdı. Öğretmenler de, siz köylere gittiğiniz zaman sakın camiden uzak durmayın, namaz kıldırın derdi. İnsanlara din konusunda önder olun, yardımcı olun derlerdi. Ben öğretmenliğe memur olarak tayin usulüyle başladım. Maaşımızı devlet veriyordu. Ben memur olsam da hiçbir zaman halka mugayir bir şey yapmadım. Her zaman halkın istediği şekilde halkla beraber çalıştım.²⁴⁴

²⁴³ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁴⁴ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

1.3.2.3. Yunanca Öğretmenleri

Lozan Antlaşmasından itibaren Batı Trakya azınlık ilkokullarının bir parçası olan Yunanca eğitimi konusunda uzun yıllar yetersiz kalınmış; Yunan öğretmenlerin düzenli şekilde azınlık ilkokullarında eğitim vermeleri 1950'lerin sonuna kadar mümkün olmamıştır. Örneğin 1926 yılında dönemin Trakya Genel Valisi'nin hazırladığı rapora göre Batı Trakya'daki Türk okullarında Yunan öğretmen bulunmadığı bildirilmiş²⁴⁵, 1929 yılında ise 241 Türk okulunda sadece 20 Yunanca öğretmeni görev almıştır.²⁴⁶ 1930 yılından sonra Yunancanın aşamalı bir şekilde tüm azınlık ilkokullarında okutulmasına karar verilmiştir. Bunun neticesi olarak 1931 yılında 44 okulda ve 1934 yılında 60 okulda Yunanca eğitime başlanmıştır.²⁴⁷ 1936-1939 yıllarında Metaksas Cuntası döneminde, Yunan milli bilincin gelişmesi amaçlanmış ve 1940 yılında azınlık ilkokullarında ders veren Yunanlı öğretmen sayısı 172'ye çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve İç Savaş dolayısıyla 1946-1948 yıllarında azınlık okullarındaki Yunan öğretmenlerin sayısı 12-21* aralığına düşse de sonraki yıllarda tekrar yükselmeye başlamış²⁴⁸ ve 1957 yılındaki Bakanlık Kararı ile azınlık ilkokullarında Yunanca ders saatlerinin arttırılmasına paralel olarak, bu yıldan sonra Yunanca öğretmenlerinin sayıları aşama aşama artmıştır. 1970'lere gelindiğinde artık her azınlık ilkokulunda en az bir Yunanca öğretmeni görev almaktadır.²⁴⁹

Mehmet İmamoğlu 1950'lere kadar her azınlık ilkokulunda Yunanca öğretmeni bulunmaması ve Yunan öğretmenlerin yeterli olmamasıyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

1950'lere kadar ilkokullarda doğru dürüst Yunanca yoktu.
Çünkü Yunanlıların kendi aralarında çok problemleri vardı. İhtilaller

²⁴⁵ Abdurrahman s.25,172.

²⁴⁶ Hüseyinoğlu, *The Development of Minority Education at the South-easternmost Corner of the EU: The Case of Muslim Turks in Western Thrace, Greece*, s.135.

²⁴⁷ Aarbakke, s.132.

* Yunanlı yazar Tsioumis, İkinci Dünya Savaşı sonrası Yunan öğretmenlerin sayısının azınlık ilkokullarında çok azalmış olduğunu, hatta bir dönem sayılarının 10'a kadar indiğini ifade etmektedir. Devlet'in resmi dilinin eğitimi 1915 yılından itibaren kanunen zorunlu olsa da İkinci Dünya Savaşına kadarki dönemde azınlık ilkokulları özelinde bu konudaki gelişmeler tatmin edici seviyeye ulaşamamıştır. Her ne kadar azınlık ilkokullarında Yunanca eğitimin yaygın hale gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşmiş olsa da, bu konudaki açıklar savaş sonrası yıllarda da varlığını sürdürmüştür (Tsioumis, s.140,159)

²⁴⁸ Hüseyinoğlu, *The Development of Minority Education at the South-easternmost Corner of the EU: The Case of Muslim Turks in Western Thrace, Greece*, s.144, 152.

²⁴⁹ Abdurrahman, ss.172-173.

vesaire. 1945-1949 arası burada İç Harp oldu. O harpte Yunanlılardan pek çok kişi öldü. Kendi okullarına bile yeterli öğretmen yoktu. Ben ilkokul okuduğum zaman sadece son sınıfta bir Yunan öğretmen geldi. Ondan sonra işler biraz düzeldi. Öğretmenlerin adedi arttı. Her okula birer ikişer öğretmen derken şimdi çoğaldı. Şimdi neredeyse derslerin çoğu Yunancaya dönmeye başladı.²⁵⁰

Batı Trakya Balkan bölgesi köylerine Yunan öğretmenlerin gelmesi, ova bölgesine göre daha da geç olmuştur. Ancak merkez köylerden bazılarında devamlı surette olmasa da 1950'lerden sonra Yunan öğretmenlerin eğitime başladığı söylenebilir. Rodop bölgesi Balkan kolunda merkez köylerden biri olan Mehrikoz köyünde eğitim almış olan Ali Haseki, bu köye ilk defa 1950'lerde Yunan öğretmenin geldiğini, ancak bir yıl gelirse diğer yıl gelmediğini; 1965 yılında başladığı öğretmenliği döneminde dahi Yunan öğretmenlerin eğitim vermesiyle ilgili düzenin oturmadığını dile getirmiştir.

Ben Mehrikoz ilkokulunda okurken 1953 yılında Yunan öğretmen geldi. 1954 ve 1955 yıllarında yoktu. 1956'da tekrar geldi. Ülke savaştan yeni çıktığı için hükümet her köye Yunan öğretmen yetiştiremiyordu. Genelde merkez köylere gönderiliyordu. Bunda da ara veriliyordu. Atmezar, Örpek gibi mahallelere Yunanca öğretmenleri çok daha geç gitmiştir. Kartunça köyüne öğretmen olarak girdiğimde, bu köye de 1970'ten sonra Yunan öğretmen gelmeye başladı. Yunanca öğretmenleri sadece okuma dersi ve resim dersi veriyorlardı. Ancak her gün gelmezlerdi. Gelseler de çok bir şey öğretmezlerdi. Başlangıçta programın üçte ikisi Türk öğretmenin dersleri, üçte biri de Yunancaydı. Sonra yarı yarıya çıktı.²⁵¹

Hasan Bostancı kendisinin öğrenci olduğu 1950'li yıllarda Fırlıç İlkokulunda Yunan öğretmen bulunmadığını ve öğretmenliğe başladığı Çilingir Mahalle İlkokulunda da 1970'e kadar Yunanca ders olmadığını, bu köye ilk defa 1971 yılında Yunan öğretmen geldiğini belirtmiştir.²⁵² Mehmet Kör Hacı Hasan da, Atmezar İlkokulunda öğretmenliğe başladığı 1966 yılından üç-dört sene sonrasında 1970'lerde Yunan öğretmen geldiğini, bundan öncesine Yunanca öğretmeni bulunmadığını ifade

²⁵⁰ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁵¹ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁵² Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

etmiştir.²⁵³ Bu konuda Mehmet Koca da “1960’lı yıllara kadar dağ köylerinde Yunan öğretmen yok gibidir. Çoğu köye 1970’lere kadar Yunan öğretmen atanmamıştır” şeklinde bilgi vermiştir.²⁵⁴

Feyzullah Hasankâhya Yunanca eğitimin düzene girmesinin 1967 Cuntasından sonra olduğunu, o zamana kadar her köyde Yunan öğretmen bulunmazken, Askeri Cuntanın her ilkokulda Yunanca eğitimin başlaması için bütün köylerde Yunan öğretmenlere lojmanlar yaptırdığını belirtmiştir.²⁵⁵ Özellikle Balkan köyleri şehre uzak olduğu ve kış aylarında yolların kapandığı durumlar vaki olduğu için lojman bulunmaması durumunda öğretmen bu köylerde ikamet etme hususunda zorluklarla karşılaşabilmektedir.

Emekli öğretmen Hasan Nizam ise, kendisinin öğretmenliğe başladığı 1978 yılından sonra devamlı olarak Yunanca öğretmeni bulunsa da, düzenli ders işlemediklerini ve iyi bir eğitim vermediklerini belirterek “Yunan öğretmenler cuma-cumartesi tatil olduğu için gelmiyorlardı. Pazar gün de kilise günümüz deyip gelmiyorlardı. Bundan dolayı haftanın üç günü yoktular. Bu açıdan cuma-cumartesi tatil olması sıkıntı oluyordu” ifadelerini kullanmıştır. Bu dönemde Yunanca dil eğitiminin yanında coğrafya ve tarih dersleri de Yunanca işlenmektedir.²⁵⁶ Yunanca derslerin içeriği başlangıçta sadece Yunanca dil eğitimine münhasırken, sonrasında tarih ve coğrafya dersleri de Yunanca programa dahil edilmiş ve kademe kademe Yunanca dersler arttırılmıştır.

1.3.3. Öğrencilerin Durumu

Batı Trakya’da Osmanlı döneminde ve sonrasında mecburiyet olmasa da bir şeyler öğrensin diye genellikle tüm çocuklar okula gitmektedir. *Trakya* gazetesinde “Batı Trakya’da okul çağına gelen kız ve erkek tüm çocuklar okula devam ederler”²⁵⁷ şeklindeki ifade de bu konuya delalet eder. Zaten eski sistemde ilkokul eğitimiyle

²⁵³ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁵⁴ Mehmet Koca, 26.06.2019 Tarihinde Mail Yoluyla İlettiği Yazıdan.

²⁵⁵ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁵⁶ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁵⁷ **Trakya**, “Eylül Ayı Münasebetiyle: Azınlığımızın Kültürel Kalkınması”, 2 Eylül 1963, s.1.

çoğunlukla dinî eğitimin verildiği bir kurum kastedilmektedir. Aileler için ise çocuklarının dini sorumluluklarını yerine getirip abdest alacak ve namaz kılacak kadar bir dini eğitim alması önem arz etmektedir. Bundan dolayı savaş yıllarında dahi eğitim aksamamış; bu yıllarda ilkokula gidemeyenler olduysa dahi sonrasında on sekiz-yirmi yaşlarında gençler olarak eğitim için ilkokula devam etmişlerdir.

1.3.3.1. Öğrencilerin Okula Başlama ve Mezuniyet Yaşları

Osmanlı döneminde mektebe kayıt belli bir zamanda ya da yaşta olmayıp erkek ve kız çocukları genelde altı ya da yedi yaşında sıbyan mekteplerine başlamaktadırlar. Dört yaş, dört ay ve dört günlük iken okula başlama uğurlu sayıldığından bu yaşta başlayanlar da bulunmaktadır.²⁵⁸

Osmanlı dönemi sıbyan mekteplerinde ilk derste çocuk *Elifba* cüzünü kesesinden çıkararak rahlenin üzerine koyar. Hocayla çocuk birlikte Besmele'yi okuduktan sonra önce hoca ve ardından çocuk kelime kelime “Rabbim! kolaylaştır zorlaştırma. Rabbim hayırla sonuçlandır” manasına gelen “Rabbî yessir velâ tüassir, Rabbî temmim bi'l-hayr” duasını okurlar. Üç defa da “Rabbim ilmimi artır” anlamında “Rabbî zidnî ilmen” dedikten sonra çocuk Besmele ile *Elifba* cüzünden okumaya başlar. Çocuğa *Elifba* cüzünden birkaç harf ve çoğu kez sadece elif harfi okutulur.²⁵⁹ Hasan Ali Yücel mektepteki ilk dersinde, önce hocanın ardından kendisinin talimli bir şekilde Besmele ile başladıklarını, bundan sonra hocanın peşinden “Rabbî Yessir” duasını tekrarladığını kaydetmiştir.²⁶⁰

Batı Trakya'da da eski zamanda, okula başlama sırasında Osmanlı sıbyan mekteplerindeki gelenekle diz çöküp yerde oturulur ve ilk derse “Rabbî Yessir” duası ile başlanır.²⁶¹ Mustafa Çilingir bu konuda şu sözleri dile getirmiştir: “Ben ilk Rabbî

²⁵⁸ Pakalın, s.202; Gülsüm Pehlivan Ağırakça, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mekteplerde Ahlâk Eğitim ve Öğretimi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2012), s.10.

²⁵⁹ Abdülaziz Bey, **Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri: Âdât ve Merasim-i Kadime, Tabirât ve Muamelât-ı Kavmiye-i Osmaniye**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s.60; Birinci, s.27.

²⁶⁰ Hasan Âli Yücel, **Geçtiğim Günlerden**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s.39.

²⁶¹ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

Yessir’imi Beşikli İlkokulunda öğretmenimiz Molla Hasan’ın önünde diz çökerek çektim. İlk ders Rabbî Yessir duası öğretilir.”

Batı Trakya’da özellikle Balkan kolu ilkokullarında devletin programının uygulanmaya başlandığı ve denetiminin düzenli hale geldiği 1970’lere kadar öğrenciler istedikleri yaşta başlayıp istedikleri yaşa kadar eğitim almışlardır. Bu konuda emekli öğretmen Hamdi Nizam “eskiden kim hangi yaşta isterse o zaman okula başlar ve istedikleri kadar okula devam ederlerdi. Çünkü kayıt yoktu. Mesela bizim ilkokul hocamız on sekiz yaşına kadar ilkokulda okumuş. Evli olup ilkokula devam edenler de varmış.”²⁶² Salih Celep, 1970’lerden önce öğrencilerin istedikleri yaşta başlayıp istedikleri kadar eğitime devam ettiklerini; on beş yaşına kadar ilkokula devam edenler olduğu gibi dördüncü veya beşinci sınıfa kadar devam edip erken bırakanların da bulunduğunu belirtmiştir.²⁶³ Mehmet Efendioğlu ise, ilkokula başlamada yaş sınırı bulunmadığını, mezuniyetin ise öğrencinin hatim yapmasıyla olabildiğini ifade etmiştir:

İlkokula başlama normalde altı ya da yedi yaşındadır. Ama ben okumaya hevesliydim. Bundan dolayı beş yaşında başladım. Annem bana bir takke ve bir tane de çanta dikti; ben de takkemi giydim çantamı taktım. Bana hoca seni kabul etmez dediler. Gittim yer yok hakikaten, sıraların hepsi dolu. Benim gittiğim zaman okulda on yedi-on sekiz yaşında adamlar ve genç kızlar vardı. Öğrenci eğer Kur’an’ı hatmedemezse okuldan ayrılamıyor. Âdet öyleydi. O zaman yaşa çok bakılmıyordu. Daha çok yazı öğrendi mi, Kur’an öğrendi mi buna önem verilirdi.²⁶⁴

Mehmet İmamoğlu geç yaşlara kadar ilkokula devam edilmesinin nedeni olarak, İç Savaş sırasında birçok yerde ilkokullar kapalı olduğundan savaş süresince ilkokula gidemeyenlerin sonrasında hangi yaşta olurlarsa olsunlar ilkokula kaydolabildiklerini; o zamanda yaş sınırı bulunmadığını belirtmiştir.²⁶⁵ Ancak ilkokula geç yaşlara kadar devam edilmesinin tek nedeni İç Savaş değildir. Bazı öğrenciler daha fazla eğitim almak istedikleri ve başka bir okula gitme imkânları bulunmadığı için uzun

²⁶² Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁶³ Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁶⁴ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁶⁵ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

yıllar ilkokula devam etmişlerdir. Örneğin Ali Tikman imam ya da hoca olmak istediği için on beş yıla yakın ilkokulda eğitim aldığını dile getirmiştir:

Atmezar, Örpek ve Mehrikoz ilkokullarında on beş seneye yakın bir süre okudum. Hoca ya da imam olmak istiyordum. O dönemde isteyen istediği kadar okurdu. Öğretmen “sen mezun oldun artık devam etme” demezdi. Okula devam eden on beş yaşında kızlar on sekiz-yirmi yaşında erkekler vardı. Evlenip okula devam edenler dahi olurdu.²⁶⁶

Ali Haseki de kendi öğrenciliği döneminde yaşları büyük öğrencilerin ilkokula devam ettiğini; ilkokulda yirmi bir yaşında eğitimini tamamlayan ve öğretmen olan birinin bulunduğunu belirtmiştir.²⁶⁷

1.3.3.2. Öğrencilerin Sınıf Taksimatı

Osmanlı sıbyan mekteplerinde sınıf taksimatı yoktur. Öğretmen dersleri paralel olanları bir araya toplayarak bu öğrencilere sınıf gibi ders gösterir. Kur'an'ı baştan sona bitirip hatim yapan öğrenci mektebi bitirmiş kabul edilir. Bundan sonra öğrencilerden isteyenler hafızlık yapar isteyenler de medreseye giderler.²⁶⁸ Mehmet Efendioğlu Batı Trakya'daki geleneksel eğitime devam eden ilkokullarda da aynı şekilde ilkokulu bitirme ve mezuniyetin öğrencinin hatim yapması neticesinde olabildiğini belirtmiştir.²⁶⁹

Batı Trakya'da eski dönemde sınıf taksimatı yoktur. İlkokullarda genellikle tek sınıf odası mevcuttur ve tüm öğrenciler aynı sınıfta ders görürler. Ancak okulda iki oda mevcutsa öğretmen öğrencileri “küçükler” ve “büyükler” şeklinde ikiye böler. Okulda daha fazla oda bulunuyorsa öğrencileri daha küçük gruplara böler. İlkokullarda kız çocuk-erkek çocuk ayrımı yoktur. Sınıfta kızlar ve erkekler birlikte ders görürler, ancak farklı taraflarda otururlar.

²⁶⁶ Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

²⁶⁷ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁶⁸ Pakalın, s.202.

²⁶⁹ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Feyzullah Hasankâhya ilk dönemlerde Batı Trakya'daki ilkokulların kurs şeklinde faaliyet gösterdiklerini, sınıf taksimatı bulunmadığını, her öğrenci için kademeli bir ilerleme söz konusu olduğunu ve de normal ilkokul düzenine 1967 Albaylar Cuntasından sonra geçildiğini dile getirmiştir:

Eskiden burada ilkokullar bugünkü anladığımız birinci sınıf ikinci sınıf şeklinde değil bir kurs gibi çalışıyordu. Balkan bölgesinde Osmanlı döneminde de böyledir. Yunan hâkimiyeti altına girdikten sonra da bilhassa kırsal kesimde ilkokullar kurs gibi faaliyet göstermiştir. Yani sınıf yoktur. Dersler belli bir noktadan başlar ve kademeli olarak ilerler. Öğrenci *Elifba* cüzünü bitirdiği zaman *Amme* cüzüne geçer. *Amme* cüzünü bitirdiği zaman *Tebareke* sonra da *Kad Semia (Mücâdele)* ve *Zâriyat* cüzlerini bitirir. Bu şekilde dört cüz vardır (27,28,29,30. cüzler). Sonra Kur'an-ı Kerim'e geçer. Yüzünden pekiştirme dediğimiz okuma bu şekilde devam eder. Okulda sınıf sistemi olmadığı için öğrenciler yaş ve sınıflara göre kategorize edilmez. Altı sınıflı normal ilkokullar 1967 Cuntasından sonra başlamıştır. Bu tarihten sonra tüm köylerde ilkokullar düzenli bir şekilde sınıf tertibiyle eğitime başlamıştır.²⁷⁰

Emekli öğretmen Ali Haseki 1950'li yıllardaki öğrenciliği sırasında sınıf sistemi bulunmadığını, aynı sınıfta birilerine *Elifba* öğretilirken diğerlerine Kur'an okutulduğunu ve başka bir gruba hesap gösterildiğini belirtmiştir. Ali Haseki 1965'ten sonraki öğretmenliği döneminde de aynı şekilde tüm öğrencilere tek sınıfta ders gösterdiğini ve bir gruba ders anlatırken diğerlerine yazı ya da ödev gibi susturucu bir ders verdiğini ifade etmiştir.²⁷¹ Ali Tikman da 1950'lerde Mehrikoz İlkokulunda yetmiş-seksen kadar öğrenci ve iki öğretmen bulunduğunu, yeni başlayanlar ve büyüklerin ayrı sınıflarda eğitim aldıklarını, küçüklerin minderlerde büyüklerin sıralarda eğitim gördüklerini ve kız çocuklarıyla erkek çocuklarının birlikte ders görerek erkeklerin önde kızların arkada oturduklarını bildirmiştir.²⁷² Mehmet Efendioğlu ise 1960'larda sınıf taksimatı ve derslerin işlenişiyile ilgili şu bilgileri vermiştir:

Tek öğretmen bulunuyor. Bütün sınıflara tüm dersler beraber işleniyor. Kur'an'da herkes kendi yerini okuyor. Genelde birer sayfa okunuyor. Geçemeyen ertesi gün aynı sayfayı tekrar ediyor. Geçen

²⁷⁰ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷¹ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷² Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

devam ediyor. Sadece Kur'an dersinde bireysel, diğer derslerde toplu. Hoca mesela toplama çıkarma anlatıyor. Biraz bilenler yani büyükler anlıyor. Küçükler de oradan başlıyor. Bir müddet sonra onlar da anlamaya başlıyor. Ezber dersi, din dersi de tekrar ede ede ezberleniyor. Zaten bunlar her gün tekrar ediliyor.²⁷³

1970'lerde eğitim alan Muhsine Nizam da aynı konuda şunları ifade etmiştir: "Okulda yaklaşık otuz beş öğrenci vardı ve tüm öğrenciler aynı sınıftaydı. Din dersi işlenirken tüm öğrenciler dinlerdi. Diğer derslerde öğretmen bir sınıf grubuyla ders işlerken diğer sınıflar kendi derslerini çalışırdı."²⁷⁴ Aynı yıllarda ve sonrasında öğretmenlik yapmış olan Mehmet Kör Hacı Hasan, öğrenci sayılarının mahallelere göre değiştiğini, ancak tüm okullarda 1,2,3. sınıflar beraber, 4 ve 5. sınıflar beraber ve 6. sınıf için ise ayrı ders işlendiğini ifade etmiştir.²⁷⁵ İskeçe Paşevik köyü emekli öğretmeni Salih Celep ise köylerinin büyük ve öğrencilerin çok olması sebebiyle dört ayrı sınıfta ders işlendiğini ve kız-erkek çocukların farklı sınıflarda ders gördüğünü dile getirmiştir:

1974'e kadar kız ve erkekler ayrı sınıflarda ders görüyordu. Yüz elli civarında öğrenci vardı. Okulda dört sınıfta eğitim veriliyordu. İki kız sınıfı ve iki de erkek sınıfı vardı. 1,2,3. sınıflar beraber ve 4,5,6. sınıflar beraber ders görüyordu. Üç Türk öğretmen ve iki Yunan öğretmen vardı. Bir ara ilkokuldan mezuniyet için imtihanlar oluyordu ve imtihanları geçemeyen öğrencileri sınıfta bırakma kanunu gelmişti. O zaman öğrencilerin adedi iki yüz otuzlara kadar çıkmıştı. Sonra bu sınıfta bırakma kanunu kaldırıldı.²⁷⁶

1.3.3.3. Öğrencilerin Devam ve Devamsızlıkları

Osmanlı sıbyan mekteplerinde okula kayıt yoktur. İsteyen her çocuk okula gider. Okulda yoklama alınmaz. Gelmeyen çocuk olursa ailesine haber verilir.²⁷⁷ Batı Trakya'da da Osmanlıdan sonra uzun yıllar aynı uygulama devam etmiş ve ilkokullarda devam zorunluluğu bulunmadığı gibi yoklama da alınmamıştır.

²⁷³ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷⁴ Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷⁵ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷⁶ Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷⁷ Wilson ve Başgöz, s.20.

Feyzullah Hasankâhya öncelerde ilkokulla ilgili bir düzen olmadığı için okula gitme hususunda bir mecburiyet bulunmadığını, dolayısıyla devamsızlık alınmadığını ve 1967'den sonra sınıf sistemine geçildiğinde de aylarca okula devam etmeyen öğrenci olursa sınıfta bırakıldığını belirtmiştir. Ancak gene de yoklamada sıkı bir denetim yoktur. Özellikle işlerin açıldığı son aylarda yoklama alınmaz. Çünkü öğrencilerin çoğunluğu okula devam etmemektedir. Öğretmen de mecburen okula bir ay geç başlayıp bir ay erken kapatır.²⁷⁸

Emekli öğretmen Ahmet Bekir ilk zamanlarda ilkokula isteyen çocukların geldiğini ve mecburiyet bulunmadığı halde genelde tüm çocukların ilkokul eğitimi aldığını belirtmiştir.²⁷⁹ Ali Çilingir de öğrenciliği sırasında gelen-gelen gelmeyen kayıt altına alınmadığını; öğretmenlik yıllarında kayıt alınsa da devamsızlıktan dolayı sınıfta bırakmanın uygulanmadığını ifade etmiştir.²⁸⁰ 1970'lerden sonra ise ilkokula gelmeyen öğrenci için "nâ mevcut" işareti konur ve öğrenci bir ay üstü devam etmezse sınıfı geçemez. Ancak 1975'lerden sonra okulda çok fazla çocuk birikmemesi için müfettişlikten öğrencilerin sınıfta bırakılmaması konusunda emir gelmiştir ve artık devamsızlık ya da başka bir sebeple sınıfta bırakma uygulanmaz.²⁸¹ Emekli öğretmen Salih Celep Albaylar Cuntasından sonra okula devam zorunluğu geldiğini ve devam etmeyen öğrencilere para cezasının bulunduğunu dile getirmiştir:

Okula gitmeyen seyrek olurdu. Neredeyse tüm çocuklar okula giderdi. Cunta zamanında okula mecburiyet kanunu çıktı. Devam etmeyenlere para cezası vardı. Herkesin işi olduğundan ve de yoksulluk olduğu için işler açılınca veliler öğrencileri gönderemiyorlardı. Daskalos (Yunan öğretmen) beni devamsızlık yapanları müfettişliğe bildirmem konusunda sıkıştırsa da ben öğrencilerin devamsızlık nedenlerini bildiğimden bildirmezdim.²⁸²

Muhsine Nizam ise ilkokula yeterince devam edemediğini, gene de gidebildiği dönemlerde alt sınıflarla da olsa eğitimine devam etmeye çalıştığını ancak diploma alamadığını şu sözlerle bildirmiştir:

²⁷⁸ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁷⁹ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁸⁰ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁸¹ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁸² Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Ben altı sene içinde ilkokula ancak on iki ay kadar gidebilmişimdir. Çünkü o dönemde yoksulluk vardı, annem hastaydı ve aileme yardım etmem gerekiyordu. Önceki senelerde çok gidememiş olmalıyım ki kendimi sadece 1974 ve 1975 yıllarında ilkokulda hatırlıyorum. Okula gidebildiğim günlerde 4. ve 5. sınıfta olmama rağmen 1. sınıflarla ders görüyordum. Okula devamlı gidemediğim için ilkokul diploması da almadım.²⁸³

1.3.3.4. Kız Öğrencilerin Okula Devamı

Kız çocukları Osmanlı döneminde ve sonrasında her zaman ilkokula devam etmiş olsalar da okulda bazı negatif ayrımcılıklara maruz kaldıkları vaki olmuştur. Osmanlı döneminde kız çocukları, okuma-yazma öğrendiklerinde evlenip aileden koparlar endişesiyle okula gitmeler de yazı öğrenmekten alıkoyulabilmişlerdir.²⁸⁴ Mustafa Çilingir'in verdiği bilgilerden aynı uygulamanın Osmanlı dönemi Batı Trakya'sında da mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Çilingir'in bildirdiğine göre, Osmanlı idaresi zamanında Batı Trakya'nın Mehrikoz bölgesinde bir öğretmen çocuklara matematik ve hesap öğretiyormuş. O dönemde ihtiyar heyeti varmış ve bu heyete öğretmenin çocuklara matematik, hesap öğrettiğiyle ilgili haber gitmiş. Özellikle kız çocuklarına matematik ve yazı öğretilmesi yasakmış. İhtiyar heyeti bundan dolayı o öğretmeni hesaba çekmiş.²⁸⁵ Osmanlı sonrasında da Batı Trakya'da ilk zamanlarda genel kanı, kız çocuklarının namaz duaları ve Kur'an-ı Kerim'i öğrenmelerinin yeterli olduğu yönündedir.²⁸⁶

1940'ların başında ilkokul eğitimi alan Mersine Kasap o dönemde kız-erkek tüm çocukların ilkokula gittiğini ve okula devam etmeyenlerin bulunmadığını, ancak kızların ergenlik çağına girdikten sonra okula devam edemediklerini; erkeklerin ise daha fazla devam edebildiklerini ifade etmiştir.²⁸⁷ 1950'lerden sonra otuz yıl boyunca öğretmenlik yapmış olan Ahmet Bekir ise, ilkokulda kız öğrencilerden bazılarının yazı yazdırmayı öğrettiği için ailelerinden aldığı tepkileri şu sözlerle dile getirmiştir:

²⁸³ Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁸⁴ Sezer ve Özyalçın, s.119.

²⁸⁵ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁸⁶ Ali, s.61.

²⁸⁷ Mersine Kasap, 13.06.2019 Tarihinde Mehrikoz Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Ben çocukların hepsine yazı, matematik, geometri öğretiyordum. Ancak bir kız çocuğunun ninesi okula geldi ve kızlarına yazı yazdırdığım için bana söylemediğini bırakmadı. Bir gün okulda bir öğrencinin silgisi kayboldu. Tüm öğrencileri aradım. Bu kızın yeğelinin cebinde bir kalem ve küçük bir defter buldum. Defteri açtım, benim tahtaya yazdıklarımın hepsini oraya geçirmiş. Kız gizli gizli her şeyi kaydetmiş. Bunu görünce duygulandım ve gözlerim yaşardı. Başka bir kızın ise babası gelip “benim kızıma yazı yazdırma” dedi. O kız da çok istekliydi ama ailesinin isteği üzerine hiçbir harf yazmadan öylece okula gelip gitti. Bunun nedenlerinden biri şudur: Mehrikoz köyünde Belediye’de çalışan Yunan bir kâtip vardı. “Kız çocuklarını okutmayın. Kur’an, Mevlid yeter. Bu tarihi, matematiği bırakın” şeklinde devamlı propaganda yapardı.²⁸⁸

Bu bilgiler neticesinde kız çocuklarının her dönemde ilkokula devam ettikleri, ancak yazı ve matematik gibi bazı dersleri almalarının önüne geçilebildiği anlaşılmaktadır.

1.3.3.5. Öğrencilerin Okula Giderken Yanlarında Odun Götürmeleri

İsmail Kara Osmanlı sıbyan mekteplerinin köy okullarındaki bir uygulamasının devamı olarak, dört yaşını geçmiş bütün mahalle çocukları gibi kendisinin de bir odun alarak mahalle camiinde okula başladığını ve kışın okula giden çocuklar için odun götürmenin en önemli görev olduğunu belirtir.²⁸⁹ Aynı uygulama eski dönemde Batı Trakya köy ilkokullarında da varlığını sürdürmüştür. Mehmet Efendioğlu çocukların sabah okula giderken odun götürmesiyle ilgili şu sözleri dile getirmiştir:

İlkokulda en önemli şeylerden biri de, ısınma için tüm öğrencilerin sabahleyin sobaya göre kesilmiş bir odun götürmesiydi. Herkes birer odun götürmek mecburiyetindeydi. Hoca girişte tüm öğrencilerin odun getirip getirmediğini kontrol ederdi. Çünkü ısınma sobayla olurdu. Odunu herkes kendisi götürürdü; bu âdetti. Eğer götürmezlerse öğrencileri tek ayak üstünde durma cezası beklerdi.²⁹⁰

²⁸⁸ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁸⁹ Kara, **Aramakla Bulunmaz**, s.43.

²⁹⁰ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Mehmet İmamoğlu da öğrenciliği sırasında ilkokulun ısınmasının sobayla olduğunu, odun işinin çocuklara ait olduğunu, her çocuğun ısınmak için her sabah birer odun parçası götürdüğünü ve nöbetçi öğrencinin de her çocuğun odun getirip getirmediğini kontrol ederek getirmeyen olursa o öğrenciyi geri gönderdiğini bildirmiştir.²⁹¹ Emekli öğretmen Emine Mehmet, Yunanistan'ın Albaylar Cuntası idaresinde olduğu dönemde (1967-1974) görev yaptığı okulun odun sobasıyla ısındığını ve çocukların sabahları okula gelirken birer odun getirdiklerini belirtmiştir.²⁹²

1.3.3.6. Öğrencilerin İlkokuldan Mezuniyeti

Batı Trakya'da ilkokuldan mezuniyette diploma ya da şahadetname denilen bir belge verilir. Ancak eskiden tüm ilkokullarda düzenli bir şekilde bütün öğrencilere diploma verilmemektedir. Talep eden öğrenciye düzenlenir. Bazı ilkokullarda ise diploma isteyen öğrenci müfettişliğe gönderilerek diplomasını oradan alması söylenir. Batı Trakya'nın Osmanlı idaresinde bulunduğu dönemde bu belgeler sadece Osmanlıca olarak düzenlenirken Osmanlıdan sonra 1940'lara kadar bir tarafı Yunanca bir tarafı Osmanlıca, Bulgar işgali sırasında (1940-1944) Bulgarca ve yeni Türkçe, sonrasında 1966'ya kadar Yunanca ve Türkçe olarak verilmiştir. 1967 Albaylar Cuntasından sonra ise ilkokul diplomalarının sadece Yunanca olarak düzenlendiği görülmektedir. (Batı Trakya azınlık ilkokullarında verilen şahadetname ve diploma örnekleri için bkz. Ek7)

1931 doğumlu emekli öğretmen Ahmet Bekir eski sistemde ilkokuldan mezun olan öğrenciye diploma verme şeklinde bir uygulama olmadığını dile getirmiştir: "Eski zamanlarda diploma ya da mezuniyet belgesi gibi bir şey yoktu. Sonra devlet eğitime el atınca tasdikname vermeye başlandı."²⁹³ Hamdi Nizam ise 1960'lara kadar ilkokuldan mezuniyette diploma almak isteyen öğrencilerin müfettişliğe giderek almaları gerektiğini belirtmektedir:

1960'lara kadar ilkokulda tasdikname ya da şahadetname verilmezdi. Ben 1968 yılında öğretmenliğe başladım. Okulda herhangi

²⁹¹ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁹² Baltalı, ss.44-45.

²⁹³ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

bir arşiv yoktu. Bu tarihten sonra okula gelen öğrencileri kaydetmeye, arşiv tutmaya ve diploma vermeye başladık. Öncesinde diploma almak isteyen öğrenci Gümülcine'ye müfettişliğe gidermiş. Kendisine oradan diploma verilmiş.²⁹⁴

Bazı ilkokullar ise öğrencilere diploma veremedikleri için öğrenciler altı sene eğitim görmelerine rağmen bir sene daha merkez bir ilkokula devam ettikten sonra diploma alabilmektedirler. Örneğin Ali Çilingir altı sene Çilingir Mahalle İlkokulunda eğitim görmesine rağmen Medreseye kayıt yaptırmak için diploma talep ettiğinde kendisine diploma verilememiş ve bir sene de Büyük Derbent İlkokulunda eğitim aldıktan sonra ilkokul diploması temin edebilmiştir.²⁹⁵ Mustafa Çilingir de aynı şekilde altı sene Çilingir Mahalle İlkokuluna devam etmesine rağmen 1964 senesinde diploma talep ettiğinde alamadığı için bir sene daha Mehrikoz İlkokuluna gitmek mecburiyetinde kaldığını ve on dört yaşında ilkokuldan mezun olabildiğini belirtmiştir.²⁹⁶ Hasan Bostancı dört yıl ilkokul eğitimi gördükten sonra diploma talep ettiğinde eğitime devam ettiği Fırlıç İlkokulundaki öğretmeninden diploma alamamış ve önceki yıllarda bir sene Mehrikoz öğretmeninde okuması sayesinde bu öğretmenden temin edebilmiştir.²⁹⁷ Ali Genç Haseki ise bir yıl mahalle ilkokulunda ve iki yıl da merkez olan Mehrikoz İlkokulunda eğitim aldıktan sonra kendisine ilkokul diploması düzenlendiğini belirtmiştir.²⁹⁸ Bu bilgiler ilkokul diploması almak için öğrencinin eğitime kaç sene devam ettiğinin önemi olmadığı, sadece merkez bir ilkokulda eğitim görmüş olmasının önem arz ettiği ve tüm ilkokullarla öğretmenlerin resmi olarak müfettişlik tarafından tanınmadığı kanaati oluşturmaktadır.

Feyzullah Hasankâhya da bu konuda düzenli ilkokul programına 1967 Albaylar Cuntasından sonra geçildiği ve 1967'den önce İskeçe'de ortaokula devam etmek isteyen öğrenciler için sadece İskeçe Merkez İlkokulu ile Kireççiler İlkokulunun verdiği diplomaların geçerli olduğu bilgisini vermektedir. Geriye kalan ilkokullardan mezun olan ve ortaokula devam etmek isteyen bir öğrenci İskeçe Merkez İlkokulu ya da

²⁹⁴ Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁹⁵ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁹⁶ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁹⁷ Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

²⁹⁸ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Kireççiler İlkokulundan diploma alabilmek için ya gidip bu ilkokullarda imtihanlara katılmalı ya da bir süre eğitim görmelidir.²⁹⁹

Mehmet Efendioğlu ise ilkokuldan mezun olmak için gerekli olan vasıflardan birinin Kur'an-ı Kerim'i hatmetmek olduğunu dile getirmiştir: "Hatim yapamayan öğrenci ilkokuldan mezun olamaz. Devlet 1960'lardan sonra diploma vermeye başladı. Öncesinde öğrenci talep ederse diploma tedarik edilirdi. Öğrencilerin hepsi okulu bitiremiyor, yazıyı söküyor, hatim yapamıyor. Diploma da verilmiyor."³⁰⁰

1.4. Eğitimin Başlama ve Bitiş Tarihleri

1.4.1. Ders Dönemi ve Yaz Tatili

Batı Trakya'da eski sistemde eğitimin mecburi tarihi yoktur. Çocuklar eylülün itibaren hangi ayda okula giderse o ayda eğitime başlar. Çünkü çocuklar çobanlığa gider ve ailelerine işlerde yardım ederler. Bundan dolayı hayvanlar ne zaman ağıllara alınırsa çocuklar da o dönemde eğitime başlar. Genelde bu tarih ekim sonu ya da kasım bulur. İlkbaharda da okulun tatile girmesi beklenmez. Okullar haziran ayında tatile girdiği halde mart ayından itibaren işler açıldığı için çocukların çoğu okula devam edemez.

1927 yılı *Yeni Adım* gazetesinde, mayıs ayında ilkokulların bir kısmında sınavlar yapılırken çoğu okulun ise gayri resmi olarak eğitimi sonlandırdıkları haber verilir ve çocukların tütün tarlalarındaki gerekliliğinin okulda daha on ya da on beş gün derse devam etmelerini engellemelerinden sorumlu tutulan aileler eleştirilir.³⁰¹ 1939 yılında *Müdafa-i İslam* gazetesinde ise okulların önceki senelerde olduğu gibi resmiyette 1 Ekim'de açılarak derslere başlanacağı bildirilir.³⁰²

Trakya gazetesinin 1954 yılındaki bir yazısında, Batı Trakya'da çocukları vaktinde okula göndermeme gibi bir hastalık söz konusu olduğu bilgisi verilir. Ayrıca çocukların okula yazılmaları için belli bir vakit aralığı olduğu halde Cemaatlerin kayıt

²⁹⁹ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁰⁰ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁰¹ *Yeni Adım*, "Mektep Tatili Yaklaştı. Muallimler Uyumasınlar", 20 Mayıs 1927, s.2.

³⁰² *Müdafa-i İslam*, "Ders Senesi", 29 Eylül 1939, s.1.

vaktini uzatarak aralık ayında dahi öğrenci kaydetmeleri eleştirilir.³⁰³ Yine aynı gazetede bahar gelip havalar düzeline ailelerin çocuklarını okuldan alarak kendi işlerinde kullandıkları; halbuki çocukların asıl okuyup faydalanacakları ayların nisan ve mayıs ayları olduğuyula ilgili bir eleştiri görülmektedir Ayrıca yazıda ilkokulun kanunen her çocuk için mecburî olduğu hatırlatılarak genel valiliğin nahiye ve karakollara bildiri gönderip çocukların okulu vakitsiz terk etmesini yasakladığı bilgisi de verilmiştir.³⁰⁴

1971 yılı *Akın* gazetesinde ise, ilkokullara kayıt-kabul işlerinin 10-21 Eylül arasında olduğu ve ilkokulların birinci sınıfına 5,5 yaşındaki çocukların kaydedileceği duyurulmuştur.³⁰⁵ Ancak yapılan görüşmeler doğrultusunda köy okullarında bu başlangıç tarihine o dönemde dahi riayet edilmediği anlaşılmaktadır.

1980'lere kadar Batı Trakya azınlık ilkokullarında eğitim kasımla mart arasında beş ay kadardır. Sadece kış aylarında eğitim verilmektedir. Başlangıçta ailelerin işleri olduğu için çocukları zamanında okula göndermezler. Bitiminde ise ilkbahar gelip ortalık yeşillendiği zaman öğrencilerin çoğu çobanlık gibi işlere başlar ve okula devam edemez.³⁰⁶ Öğrencilerin tamamı devam etmezse okul tamamen kapanır ve Yunanca eğitim veren öğretmenler de gitmek mecburiyetinde kalır.³⁰⁷ Ancak okula devam eden öğrenciler varsa bu öğrencilerle eğitim devam eder.³⁰⁸ Hükümetin eğitime el atması ve devamsızlıkların sıkı tutulmaya başlanmasıyla ilkokul eğitiminde normal başlama ve bitiş tarihlerine riayet edilmeye başlanmıştır.

1.4.2. Hafta İçi Ders Günleri ve Hafta Sonu Tatili

Sıbyan mekteplerinde derler perşembe günü öğlene kadar devam eder. Ertesi gün cuma tatili olduğundan çocuklar perşembe günü erkenden bırakılır.³⁰⁹ Böylelikle bu mekteplerde perşembe günü öğleden sonra ve cuma günleri olmak üzere bir buçuk gün

³⁰³ **Trakya**, "Türk Okullarında", 20 Eylül 1954, s.2.

³⁰⁴ **Trakya**, "Köy Okullarımız Hakkında", 23 Mart 1954, s.2.

³⁰⁵ **Akın**, "Okullarda Öğrenci Kayıtları", 7 Eylül 1971, s.1.

³⁰⁶ Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁰⁷ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁰⁸ Ramadan Küçük, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁰⁹ Abdülaziz Bey, ss.62-63.

eğitime ara verilir.³¹⁰ Batı Trakya’da tatil günleri hususunda uzun yıllar boyunca Osmanlı geleneği devam ettirilmiş ve ilkokullarda perşembe oğleden sonra ve cuma günleri tatil verilerek diğer günlerde eğitime devam edilmiştir.

1955 yılında çıkan bir yazıda belirtildiğine göre, Batı Trakya’da eğitim veren oğretmenlerin çoğunluğu köylünün ısrarı üzerine pazar değil cuma günleri tatil yapmakta ve Kur’an’ın Arap yazısıyla yazıldığı gerekçesiyle eski yazıyı da göstermektedirler.³¹¹ 1969 yılında azınlık ilkokullarınının 149’u haftalık bir günlük tatilini cuma günü yaparken, 136 ilkokulda ise tatil günü pazardır.³¹² 1975 yılında Selahattin Yıldız tarafından kaleme alınan yazıda, Batı Trakya’da göz önündeki okullarda hafta sonu tatili cumartesi ve pazar günleri yapılırken özellikle eski Türkçe eğitim veren okullarda ise tatilin perşembe ve cuma günleri yapıldığı belirtilir.³¹³

Batı Trakya’daki medreselerle birlikte pek çok ilkokulda da haftalık tatil günü olarak pazar günü yerine cuma günü tercih edilmektedir. 2002-2003 eğitim yılında genellikle Balkan bölgelerinde yerleşik olmak üzere Rodop ilinde 23, Evros ilinde 5 ilkokulda bu takvim sürdürülmektedir. Yunanlı yazar Nelli Askuni bu uygulamanın, İslamî geleneğin toplumsal hayattaki güçlü etkisine örnek teşkil ettiğini belirtmekte ve mevcudiyetini toplumsal izolasyonla ilişkilendirmektedir.³¹⁴

Geleneksel eğitime devam eden Balkan kolunda perşembe oğleden sonra ve cuma günleri hariç diğer günlerde eğitim yapılmaktadır. Ova köylerinde de başlangıçta cuma günleri tatil yapılırken sonradan Türkiye’ye uymak maksadıyla hafta tatili pazar gününe çekilmiştir. Tatil günlerindeki bu ayrılıktan dolayı okullarda cumacı-pazarıcı şeklinde ikilik meydana gelmiştir. Bu konuda görüşme yapılan kişilerin hepsi 1980’lere kadar Balkan köylerinde perşembe oğleden sonra ve cuma günleri tatil olduğunu belirtmişlerdir. 1980’de ilkokuldan mezun olan Fatma Mustafa Paşa şu şekilde bilgi vermektedir: “Sadece perşembe oğleden sonra ve cuma günü tatildi. Diğer günlerde eğitim devam eder ve ikindiye kadar ders olurdu.”³¹⁵ 1980’lerden sonra ise Balkan

³¹⁰ Wilson ve Başgöz, s.17.

³¹¹ **Trakya**, “Sahtekarlık”, 25 Temmuz 1955, s.1.

³¹² Abdurrahman, s.75.

³¹³ Yıldız, s.5.

³¹⁴ Askuni, s.84.

³¹⁵ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

kolunda tatil cuma ve cumartesi olmak üzere iki güne çıkmıştır.³¹⁶ 2010 yılına kadar bu şekilde tatil cuma-cumartesi olarak devam etmiş; 2010 yılından sonra ise aşamalı olarak tüm ilkokullarda cumartesi-pazar tatiline geçilmiştir.³¹⁷

Görüşme yapılan kişiler, perşembe gününün “âmin günü” olarak isimlendirildiğini ve bu günde öğrenciler ayrılmadan önce dua yapıldığını belirtmektedir. Bu konuda Ali Haseki, “perşembe gününe “âmin günü” denirdi. Öğrenciler çıkmadan önce öğretmen *Vedduha* suresini okur, öğrenciler da her durakta “âmin” derlerdi. Sonrasında öğrenciler serbest bırakılırdı”³¹⁸ şeklinde bilgi vermiştir. Mustafa Çilingir ise öğrencilerden birinin *Vedduha* suresini okuduğunu ve her durakta “âmin” dendiğini belirtmiştir.³¹⁹ İskeçe bölgesinden Ramadan Küçük, hem perşembe günü hem de diğer günlerde okuldan ayrılmadan önce dua yapıldığını bildirmektedir: “Perşembe günü öğrenciler çıkmadan önce bir ilahi okunurdu. “Ya ilahi sen kerem kıl ahımız” şeklinde bir ilahi. Her gün de okuldan çıkarken “اللهم ارزقنا في الدين” duasıyla ayrılırdık.”³²⁰ Feyzullah Hasankâhya ise hafta başında ders başlangıcında da, hafta sonu tatiline çıkılacağı zaman da toplu dua edildiğini dile getirmiştir.³²¹

Abdülaziz Bey’in *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri* kitabında da sıbyan mekteplerinde her gün öğrenciler okuldan çıkmadan önce dua edildiği ve çocukların bu dualara “âmin” dedikleri bildirilmektedir. Batı Trakya’da uygulanan bu dua geleneğinin de Osmanlı sıbyan mekteplerinden kalan bir âdet olduğu anlaşılmaktadır.

Her gün akşama doğru dersler kesilince, hep bir ağızdan günahlara tövbe ve istiğfar ettirilen “salatı münciye” duası okunduktan sonra *Âmentü* ve Kur’an-ı Kerim’den iki küçük sure okunur, padişaha, hayırseverlere ve Allah’ın bütün kullarına dua edilir. Çocuklar hep birden “âmin” der ve mektepten çıkarlar.³²²

Mehmet İmamoğlu ise perşembe günleri “hayır” adıyla annelerin çocuklarını “sen öğlen üzeri gel, ben bir poğaça (köy ekmeği) yapacağım, arkadaşlarına götürür

³¹⁶ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³¹⁷ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³¹⁸ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³¹⁹ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²⁰ Ramadan Küçük, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²¹ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²² Abdülaziz Bey, s.63.

beraber yersiniz” diyerek tembihlediğini ve öğlede öğretmenin öğrencilere “eve gitmek isteyen var mı” diye sorduğunu belirtmektedir. Bu şekilde anneleri sabahtan haber veren öğrenciler eve giderek anneleri poğaça, börek türü ne yaptıysa okula getirirler.³²³ Böylece perşembe günleri çocuklar hep beraber okulda yemek yiyerek bu günün bereketini idrak ederler. Ancak bu âdet her köyde uygulanmamaktadır.

1.4.3. Sabah – Akşam Derslerin Başlama ve Bitiş Saatleri

Osmanlı sıbyan mekteplerinde sabah güneşin doğuşuyla başlayan eğitim öğle molasına kadar aralıksız devam etmektedir. Yaklaşık bir saatlik öğle arasından sonra dersler ikindiye, bazı yerlerde ise akşama kadar tüm gün sürmektedir.³²⁴ Öğle arasında yanlarında yemek getirenler okulda, evi yakın olanlar ise evlerinde yemek yiyip yine derse gelirler.³²⁵

Batı Trakya’da özellikle geleneksel eğitim devam eden ilkokullarda Osmanlı sıbyan mektepleri geleneği devam ettirilerek eğitim sabah erken saatlerde başlar ve ikindiye ya da akşama kadar devam eder. Derslerin başlama ve bitiş saatleri öğretmenin inisiyatifine bağlıdır. Öğlede bir-iki saat süren uzun bir teneffüs ve yemek molası verilir. Başka teneffüs ya yoktur ya da sabahtan öğlene kadar kısa bir teneffüs ve öğleden sonra da kısa bir teneffüs yapılır. Bu şekilde eğitimin tüm gün devam etmesi, sadece kış aylarında beş-altı ay eğitim yapılabildiği göz önünde bulundurulduğunda mantıklı görünmektedir. Öğrencilerin iş yoğunluğundan dolayı devam etmediği dönemlerde yapılamayan dersler bu şekilde telafi edilebilmektedir. Bu durum devletin belirlediği müfredat programındaki saatlere uyularak düzenli bir eğitimin başladığı 1980’lerden sonra değişmiştir. Bu programla sabah sekiz öğlen iki arasında eğitim verilmekte ve ders aralarında teneffüsler yapılmaktadır.

1940-1950’lerde eğitim alan-eğitim veren kişiler bu dönemde derslerin sabah erken saatlerde başlayıp akşam namazına kadar devam ettiğini ve akşam namazını

³²³ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²⁴ Birinci, s.24; Wilson ve Başgöz, s.17.

³²⁵ Abdülaziz Bey, ss.62-63.

cemaatle kılıp dağıldıklarını belirtmektedir.³²⁶ Ahmet Bekir öğretmenliği sırasında sabah namazından sonra Kur'an dersiyle eğitime başladıklarını ve derslerin akşam namazına kadar devam ettiğini; öğrencilerin akşam namazını kıldıktan sonra evlerine döndüklerini ifade etmiştir.³²⁷ Aynı şekilde Mehmet İmamoğlu da sabah namazından sonra öğrencilerin okula giderek Kur'an dersi aldıklarını belirtmiştir: "Genellikle büyük sınıflardaki öğrenciler sabah namazından sonra okula gidip Kur'an okurlar, sonra eve dönüp çorba içerler ve gene derse gelirler. Bu kurs şeklinde olup isteyen öğrenciler gider. Zaten ilkokul hocaları o gün için genelde köyün imamlarıdır."³²⁸

Sonraki yıllarda eğitim alan ya da eğitim veren kişiler ise eğitimin sabah başlayıp ikindiye kadar ya da akşama yakın son bulunduğunu dile getirmişlerdir.³²⁹ Bu durum derslerin zamanla biraz daha erken son bulmaya başladığını göstermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki öğrencilerin köyün içinde olup evlerinin yakın olduğu durumlarda eğitime akşam namazına kadar devam etme imkânı bulunurken, evlerin dağınık olup öğrencilerin uzak mesafelerden geldiği mahallelerde ise öğrencilerin evlerine rahat ulaşması için dersler daha erken sonlandırılır.

Derslerin bu şekilde uzun sürmesi öğlede yemek için mola verilmesini gerektirmektedir. Öğle teneffüslerinde evleri yakın olan öğrenciler evlerine giderler ve yemeklerini yiyip geri dönerler. Evleri uzak olanlar ise yanlarında yemek getirirler.³³⁰ Bu teneffüs genelde saat on ikide başlamakta ve bir saatten fazla sürmektedir.³³¹ Teneffüslerle ilgili olarak gün içerisinde sadece öğlede bir defa teneffüs yapıldığını ve başka teneffüs bulunmadığını söyleyenler olduğu gibi³³² öğle molası dışında bir-iki teneffüs daha yapıldığını söyleyenler de olmuştur.³³³ Muhsine Nizam, teneffüsler ve öğle arasında yedikleri yemekle ilgili şunları dile getirmiştir: "Öğlede yemek ve namaz için uzun bir teneffüs yapardık. Evden yemek için bir şeyler getirirdik. Hükümet de kuru üzüm verirdi. Öğlene kadar bir defa ve öğleden sonra da bir defa kısa teneffüsler

³²⁶ Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mersine Kasap, 13.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²⁷ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²⁸ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³²⁹ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³³⁰ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³³¹ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³³² Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³³³ Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

de olurdu.”³³⁴ 1970’lerde Yunanistan Hükümetinin verdiği kuru üzümünden önce, 1960’larda ise Amerika Birleşik Devletleri tarafından “Marshall Yardımı” adıyla Yunanistan’daki ilkokullarda öğle molalarında öğrencilere verilmek üzere yemek yardımı yapılmıştır.* (Batı Trakya köylerinde Marshall Yardımları sırasında çekilmiş bir fotoğraf örneği için bkz. Ek6.c) Mehmet Efendioğlu öğle teneffüsleri, Marshall Yardımı ve yenen yemeklerle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Teneffüslere çıkış çok coşkulu olurdu. Hoca yüksek sesle “teneffüs” diye bağırır, herkes kapıya doğru koşar, bahçeye kaçar. Tekrar dersin başlaması zille olurdu. Öğle aralarında yemek molası olur, öğrenciler evlerine gider, yemeklerini yiyip geri gelirlerdi. Bir dönem -muhtemelen 1964-1966 yılları arasında- Amerika’dan Marshall Yardımı olarak okullara yemek geldi. Bu dönemde yemek okullarda yenir, eve gidilmezdi. Sabahleyin süt unundan süt yapılırdı. Devlet un getirir ve köylüler sırayla öğrencilere ekmek yapardı. Öğlede yemek verilirdi. Bu durum birkaç sene devam etti. Öğrenciler okula atıştırılmalık olarak çerez götürürdü. Götürülen şey evde kavrulmuş nohut -eğer varsa en lüksü buydu- ve erik, elma, kızılıcak kurusu olurdu. Bunlardan okulda teneffüste veya ders arasında atıştırılırdı.³³⁵

Bir dönem tüm güne yakın devam eden eğitim, derslerin devletin müfredat programı dahilinde başlayıp bitmesiyle değişmiş ve normal sisteme geçilmiştir. Bu program çerçevesinde dersler sabah 8.15’te başlayıp 45 dakikada bir 10’ar dakikalık teneffüs verilir ve 14.00 gibi de eğitim son bulur.³³⁶

1.5. Müfredat Programları ve Dersler

Osmanlı sıbyan mekteplerinin bağlı buldukları vakfin öngördüğü okuma-yazma ve temel dini bilgiler dışında ciddi manada bir müfredat programları

³³⁴ Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Amerika Birleşik Devletleri’nden Marshall Yardımı alan 16 ülkeden biri de Türkiye’dir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Çağrı Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.51, Sayı.1 (1996), ss.275-287.

³³⁵ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³³⁶ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

olmamıştır.³³⁷ Bu mekteplerde ortak bir program söz konusu değildir. Mekteplerin başlıca amacının Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin öğretimi olduğu söylenebilir. Ancak Tanzimat'tan sonra sıbyan mektepleri Maarif Nezaretine devredilmiş ve eğitim süresi dört sene olarak belirlenmiştir. Bu tarihten sonra bu mektepler sadece dini bilgilerin gösterildiği okullar olmaktan çıkarılarak ders programları oluşturulmaya başlanmıştır. 1876 yılında sıbyan mektepleri için oluşturulmuş olan bir ders programı şu şekildedir:

1. Sene: Elifba ve Amme Cüzü.
2. Sene: Kur'an-ı Kerim (birinci hatim), Ahlak Risalesi, İlmihal
3. Sene: Kur'an-ı Kerim (ikinci hatim), Yazı dersi, İmla, Tecvit, İlmihal
4. Sene: Kur'an-ı Kerim (üçüncü hatim), Malumat-ı Nâfia, Coğrafya, Âmâl-i Erbaa, İmla.³³⁸

Batı Trakya'nın Osmanlı idaresinden çıkmasından sonra bölgedeki Türk ilkokulları için oluşturulan ilk müfredat programı ise, 1927 yılında İskeçe'de eski Türkçe olarak Garbi Trakya Vali-i Umumülüğü Mekatib-i İslamiye Müfettişliği tarafından yayınlanan *Garbî Trakya Mekatib-i İslamiyesine Mahsus Tedrisat ve İdare Talimatı* adıyla basılmış bir programdır. Bu program Gümölcine, İskeçe ve Kireççiler mektep müdürlerinden oluşan bir komisyon tarafından oluşturulmuştur. Bu komisyon ders saatleri, müfredat programı ve kabul edilen kitaplarla ilgili kararlar almıştır. Haftalık ders programı şu şekilde verilmiştir:

Birinci ve ikinci sınıflar için:

Dersler	Saat
1. Türkçe	: 5
2. Hayat Bilgisi	: 3
3. Hesap	: 2
4. Müzik	: 1
5. Terbiye-i Bedeniye	: 2
6. Kur'an ve Malumat-ı Dinîye	: 5 ³³⁹

³³⁷ Cihan, s.129.

³³⁸ Ağırakça, s.12, 29.

Sözlü tarih yöntemiyle yapılan görüşmeler neticesinde 1960'ların sonuna kadar düzenli bir müfredat programı bulunmadığıyla ilgili veri elde edildiğinden bu müfredat programının tüm okullarda mevcut olmadığı ya da sıkı bir denetimle uygulanmadığı söylenebilir.

Trakya gazetesinde 1955 yılındaki bir yazıda ise, Batı Trakya'daki azınlık ilkokullarında prensip olarak Türkiye ilkokul müfredat programının tatbik edildiği ve Yunan Hükümeti'nin oluşturduğu bir müfredat programı bulunmadığı kaydedilmiştir. Batı Trakya'da bu hususun gündeme gelmesinden sonra Yunan hükümeti 3065 numaralı kanunun ikinci maddesinde şu şekilde hükmetmiştir: "Milli eğitim nazırının kararına istinaden, Trakya Genel Valisinin Türk azınlık okulları müdürlerinden teşkil ve tayin edeceği hey'et, devlet ilkokulları için cari usul ve program çerçevesi dahilinde, Türk mekteplerinin müfredat programını tanzim eder." Ayrıca yazıda Yunanistan'ın 1920'den o döneme kadar Batı Trakya Türkleriyle ilgili herhangi bir kanun çıkarmadığı, bunun ilk olduğu ve şimdiye kadar azınlığı kendi âdet ve teamülleriyle hareket etmekte özgür bıraktığı belirtilmiştir.³⁴⁰ Sonraki sayıda, 3065 sayılı kanunun ikinci maddesi gereğince bir müfredat programı oluşturmak için görüşmelere başlandığı kaydedilmiştir. Batı Trakya Türk azınlığına mahsus olan bu müfredat programı Türkiye müfredat programı, İstanbul Rumları ve Yunanistan müfredat programları göz önüne bulundurularak hazırlanacaktır.³⁴¹

Sonuçta, Milli Eğitim ve Mezhepler Bakanlığı azınlık öğretmenlerinden üç kişilik bir komisyonu Batı Trakya Azınlık İlkokulları için müfredat programı hazırlamaları konusunda görevlendirmiş ve bu program 4 Haziran 1958 tarihli hükümet gazetesinde Bakan Ah. Yerekostopulos imzalı olarak yayınlanmıştır. Programda her sınıfın okuyacağı dersler, derslerin haftalık saatleri, amacı, konusu, içeriği ve ders araç gereçleri belirtilmiştir.³⁴²

Altı dershaneli okullar için haftalık ders cetveli şu şekildedir:

³³⁹ Asım Çavuşoğlu, *Yunanistan Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı'nın 23 Mayıs 1925 Tarihli Kararına İstinaden Özel Komisyonlar Tarafından Azınlık İlkokullarında Okutulmak Üzere Eski - Yeni Harfler ile Tertip ve Tanzim Edilen Ders Kitapları*, Gümölcine: y.y., 2011, s.y.

³⁴⁰ *Trakya*, "Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 6", 3 Ocak 1955, s.1.

³⁴¹ *Trakya*, "Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 7", 10 Ocak 1955, s.1.

³⁴² *Batı Trakya Türk İlkokulları Müfredat Programı*, Gümölcine: y.y., 1963.

Dersler:	Sınıflar					
	I	II	III	IV	V	VI
1. Din Dersi	-	2	3	3	3	3
2. Rumca	8	8	8	8	8	8
3. Tarih	-	-	-	2	2	2
4. Coğrafya	-	-	-	2	2	2
5. Türkçe	9	9	8	7	7	7
6. Hayat Bilgisi	3	3	3	-	-	-
7. Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2	2
8. Aritmetik-Geometri	3	4	4	4	4	4
9. Resim İş	1	2	2	1	1	1
10. Güzel Yazı	-	2	2	1	1	1
11. Musiki	1	1	1	1	1	1
12. Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1
Toplam	26	32	32	32	32	32

Müfredat programında öğretmen sayısı sınıf sayısından az olan okullarda öğretmenlerin birkaç sınıfı birleştirerek bir arada ders vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu gibi durumlarda öğretmen bir sınıfla meşgul olurken diğer sınıfların kendi kendilerine çalışmasını sağlar ve sonrasında çalışmalarını kontrol ederek değerlendirir. Programa göre dört dersaneli okullarda II – III sınıflarla V – VI sınıflar birleştirilir. Üç dersaneli okullarda ise I – II, III – IV ve V – VI sınıflar birleştirilerek ders işlenir. İki dersaneli okullarda ise I – II – III sınıflar ve IV – V – VI sınıflarla bir arada ders işlerler. Bu birleşmelere göre her bir şekil için derslerin saatleri cetvelle belirtilmiştir. Örneğin iki dersaneli okullar için haftalık ders cetveli aşağıdaki gibidir.

Dersler:	Sınıflar					
	I	II	III	IV	V	VI
	(Bir arada)			(Bir arada)		
1. Din Dersi			3			4
2. Rumca			8			8
3. Tarih			-			2
4. Coğrafya			-			2

5.	Türkçe	10	7
6.	Hayat Bilgisi	4	-
7.	Tabiat Bilgisi	-	2
8.	Aritmetik-Geometri	4	5
9.	Resim İş	1	1
10.	Güzel Yazı	2	1
11.	Musiki	1	1
12.	Beden Eğitimi	1	1
	Toplam	34	34 ³⁴³

1969 yılında bir yazıda bütün Türk köylerinde okul bulunup yeni ve eski harflerle eğitim yapıldığı ancak eksik şeyin kitapsızlık ve belli bir programsızlık olduğu belirtilir.³⁴⁴ Bu bilgi ve yapılan röportajlar 1970'lere kadar bu müfredat programının her okulda düzenli bir şekilde uygulanmadığını ortaya koymaktadır. Yapılan görüşmelerde emekli öğretmenler 1970'lerden önce müfredat programı bulunmadığını, bu tarihten sonra ise her okulun öğretmenin müfredat programı oluşturup müfettişliğe gönderdiğini ve müfettişliğin programları onaylayarak imzaladığını belirtmişlerdir.³⁴⁵ 1980'lerden sonra ise müfredat programı müfettişlikten gelmeye başlamıştır. Müfredat gelmeden derslere başlanamamaktadır.³⁴⁶ Netice olarak belirtmek gerekir ki, Batı Trakya azınlık ilkokulları için müfredat programı var olsa da özellikle geleneksel eğitime devam eden Balkan kolunda bu program 1970'lere kadar uygulanmamış ve eski usulle eğitim devam edilmiştir.

1.5.1. Geleneksel Eğitim Vermiş İlkokullarda Okutulan Dersler

Osmanlı sıbyan mekteplerinin eğitim esası çocuklara harfleri ve heceyi öğretmek, okuma-yazma bilhassa Kur'an okuma öğretmek, hatim indirtmek, namaz

³⁴³ Batı Trakya Türk İlkokulları Müfredat Programı, ss.13-17.

³⁴⁴ Şenyurt, "Batı Trakya'da Türk Azınlığın Kültürel Durumu Nasıl Olmalıdır?", Batı Trakya Dergisi, Sayı.3 (Temmuz 1967), s.25.

³⁴⁵ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme;

³⁴⁶ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

surelerini ezberletmek, bu arada dinin âdap-erkânını öğretmek isteyenleri hıfza çalıştırmaktan ibarettir.³⁴⁷

Batı Trakya’da özellikle eski Türkçe eğitim ve geleneksel sistemin devam ettiği Balkan köylerinde ders materyalleri ve derslerin işleniş şekli köyden köye değişiklik gösterse de 1970’lerin sonuna kadar ağırlıklı olarak dini içerikli dersler işlenmiştir. Dersler yaklaşık olarak tüm ilkokullarda aynıdır. Bu okullarda Kur’an, tecvid, Mevlid, ilmihal ve İslam tarihi gibi derslerle eğitim sürdürülmektedir. Bunların yanında kültürel derslerden matematik dersi de her zaman iyi kötü işlenmiştir.

1940’ların sonu ve 1950’lerin başında ilkokul eğitimi alan Ahmet Bekir ilkokuldaki derslerle ilgili şunları dile getirmiştir: “Hesap, kitap diye bir şey yoktu. Eğitim namaz duaları ezberi ve Kur’an dersinden ibaretti. Sınıf da yoktu. Zaten Bulgarlık ve Andartlık dönemi, yani karışık dönemdi. Çok okuyamadım.” Ahmet Bekir kalifiye bir öğretmen olabilmek için bu karışık dönem geçtikten sonra 1951-1953 yılları arasında, 20’li yaşlarında, ova köylerinden Çelebi köyüne gidip üç yıl daha ilkokul eğitimi almıştır.³⁴⁸ 1960’larda öğrenci olan Mustafa Çilingir ilkokulda Kur’an-ı Kerim, tecvid, Mevlid, İslam tarihi, Osmanlıca kıraat*, hendese (geometri) ve hesap/hisab (matematik) dersleri bulunduğu bilgisini vermiştir. İlmihal veya dini derste her hoca istediğini okutmaktadır.³⁴⁹ Osmanlıca kıraat kitaplarına yardımcı olarak Osmanlıca sarf ve nahiv yani dilbilgisi dersi de işlenmektedir.³⁵⁰ 1970’lerin sonunda öğrenci olan Fatma Mustafa Paşa ilkokulda Kur’an-ı Kerim, Mevlid, tecvid, namaz duaları, din dersi, Türkçe, tabiat, tarih-i İslam, matematik gibi dersler gördüklerini dile getirmiştir.³⁵¹

³⁴⁷ Tefvik Sağlam, “Mahalle Mektebinde”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.299; Hacı Şeyhoğlu Hasan, “Çankırı’da Çocuğun Mektebe Verilişi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.316; Reşad Ekrem Koçu, “Sıbyan Mektepleri”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.408.

³⁴⁸ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Birinci sınıfta ilk olarak Osmanlıca harfleri öğreten bir *Elifba* kitabı ve ikinci sınıftan itibaren de *Osmanlıca Okuma* kitapları okutulur. (Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme)

³⁴⁹ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁵⁰ Ahmet Bekir, 17.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁵¹ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Görüşme yapılan öğretmenler de 1970’lerden sonra kademe kademe programa coğrafya, tabiat, fen bilgisi gibi dersler eklendiğini belirtmişlerdir.³⁵²

1.5.1.1. Derslerin İşlenişi

Sıbyan mekteplerinde *Elifba* kitabıyla okumaya başlanır ve harfler ezberletilirken hece usulü okutulur.³⁵³ Elif’ten ye’ye harfleri heceleyerek ezberleyen öğrenciler hep bir ağızdan: “Elif üstün e, elif esre i, elif ötre ö, be üstün be, be esre bi, be ötre bü” şeklinde *Elifba* ’nın sonuna kadar okumaya devam ederler. Bunlara “hececi” denir. Üstün, esre ve ötre yi öğrendikten sonra Kur’an-ı Kerim’i heceleyerek okumaya başlarlar.³⁵⁴ Hasan Ali Yücel de *Elifba*’yı hece usulü okuduğunu dile getirmiştir. Tenvinli harflerde ise “en, in, ün; ben, bin, bün; ten, tin, tün” şeklinde hecelenir.³⁵⁵

Sıbyan mekteplerindeki bu usul bir süre Batı Trakya’nın bazı bölgelerinde aynı şekilde uygulanmaya devam etmiştir. 1930’ların sonunda öğrenci olan Ahmet Bekir harfleri hece usulüyle öğrendiğini belirtmiştir:

Ben dört-beş yaşında okula gitmeye başladım. Daha okumayı yazmayı öğrenmeden Kur’an’ın sonundan başlayarak *Mutaffifin* suresine kadar duaları ezberlemiştim. O zamanda harfler hece usulü öğretilirdi. Örneğin “elhamdülillehi” ibaresi elif lam üstün “el”, he üstün “ham”, dal ötre “dü” “elhamdü”, lam esre “lil”, lam üstün “le”, he esre “hi” şeklinde öğretilirdi. Bu usulde okumak çok zordu. Ama eski hocalar bu şekilde okuturdu.³⁵⁶

Dersler sabah ilk olarak dua ezberi ile başlar. Sonra Kur’an-ı Kerim ve tecvid dersi olur. Öğlene kadar olan bu başlangıç programı tüm okullarda aynıdır. Öğle teneffüsünden sonra ise ilmihal, Osmanlıca okuma, matematik, İslam tarihi, peygamberler tarihi gibi dersler olur. Perşembe günleri ise mutlaka Mevlid dersi olur.³⁵⁷

³⁵² Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁵³ Pakalın, s.202

³⁵⁴ Musahipzade Celal, **Eski İstanbul Yaşayışı**, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946, s.32.

³⁵⁵ Hasan Ali Yücel, **Geçtiğim Günlerden**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s.41.

³⁵⁶ Ahmet Bekir, 17.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁵⁷ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Mehmet Efendioğlu aynı derslerden bahsederek derslerin işleniş şekliyle ilgili şunları dile getirmiştir.

Dersler her sabah bilâ istisna Kur'an'la başlar, arkasından din dersi, ondan sonra diğer dersler olurdu. Mevlid, peygamberler tarihi, hesap dersi vardı. Matematikte dört işlemde öte pek geçilmiyordu. Hoca dersleri elindeki kitap ya da defterden yazdırır ve ezberletirdi. Toplu ezber dersi vardı. Her gün bu ezberler tekrar edilirdi. Mesela hoca: İslam'ın şartı kaçtır? Öğrenciler hep birlikte: Beştir. Hoca: Sayınız. Öğrenciler: Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek... Hoca: Allah'ın sübutî sıfatlar kaçtır. Öğrenciler sekizdir. Hoca: Sayınız ... Kitaplar soru cevap şeklindeydi. Bütün dini bilgiler ezberletilirdi. Tecvit olarak *Karabaş Tecvid*'i ezberletilirdi. Kitap bulunmadığı için dersler Osmanlıca el yazısı ile yazılırdı. Güzel yazı, din dersi, matematik gibi bütün dersler hocanın söylediğini yazarak işlenirdi. Batı Trakya'daki ilkokullarda Osmanlı geleneğinde eğitim devam etmiş sadece ek olarak Yunanca ders konmuştur.³⁵⁸

Mehmet Kör Hacı Hasan Yunanca dersinin eğitim verdiği ilkokula 1960'ların sonunda geldiğini, ilk beş-altı sene günlük iki saat Yunanca dil dersi olarak okutulduğunu, daha sonra 1970'lerde Yunancanın bir saat artarak günlük üç saate çıktığını ve coğrafya dersinin de Yunanca programda verildiğini belirtmiştir.³⁵⁹ Yunanca dersler kademeli olarak artmış güncel programda Türkçe derslerden daha fazla olmuştur.

Feyzullah Hasankâhya derslerin işleniş şekliyle ilgili olarak çocuğun mahreç ve tecvitle başlayarak kademeli bir şekilde Kur'an surelerini okuyup ezberlediğini, sonra diğer derslere geçtiğini ve her öğrenci için münferit bir ilerleyişin söz konusu olduğunu belirtmiştir:

Çocuk derse başladığı zaman *Elifba* cüzüyle başlar, mahreç ve tecvid kurallarını öğrendikten sonra heceli okuyuşa geçer. Sonra kısa sureler, *Amme* cüzü, *Tebareke* cüzü ve Kur'an-ı Kerim'e geçişle kademe kademe Kur'an-ı Kerim**de ilerler. Namaz duaları,

³⁵⁸ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁵⁹ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Ahmet Bekir bu şekildeki ilerleme neticesinde Kur'an-ı Kerim'de yetkinlik kazanan çocuklara kalfa dendiğini, kalfaların hem hocadan okuduklarını hem de küçük çocukları okutarak hocaya yardım ettiklerini belirtmiştir. (Ahmet

Sübhanek, Tahiyat, Salli, Barik gibi dua ezberlerinden sonra ilmihale geçilir. Özellikle kırsal kesimde matbu kitap olmadığı için hoca anlatır ve devamlı tekrar yoluyla ezberletilir. Kur'an'a geçmeden önce kısa ilmihaller okunur. Bu ilmihaller yakın tarihe kadar Osmanlıcaydı. Abdest ve temizlikten başlanır, namazın farzları şartları, imanın şartları vesaire mevcuttur. Bunlar öğretilir ve ezberletilir. Bundan sonra pratik yapılır. Derslerin çoğu münferit işlenir. Tek tek öğrenciye göre ders yapılır. Boşta kalanlar kendi halinde, kendi derslerine çalışır. Yazılar da Osmanlıca olurdu. Bazen öğretmen ilmihalden ödev verirdi. Öğrenciler olarak toplanıp hep beraber sayfayı yazardık.³⁶⁰

Ali Genç Haseki ise ilkokulda 1 ve 2. sınıfların ayrı, üst sınıfların ayrı ders gördüğünü, 1. ve 2. sınıfların *Elifba* cüzünden başlayarak Kur'an-ı Kerim'i hatmettiklerini, 3, 4, 5 ve 6. sınıfta olan öğrencilere ise Kur'an'ın yanında ilmihal, İslam tarihi, tabiat bilgisi, coğrafya gibi derslerin okutulduğunu ve 4. sınıftan 6. sınıfa kadar olan öğrencilerin kalfa olarak adlandırıldığını ifade etmiştir. Ali Genç Haseki derslerin işlenişine ilgili olarak ise şu bilgileri eklemiştir:

İki derslikte ders veriliyordu. Hüseyin Oruç hocamız küçük çocukları caminin cemaat odasında yerde oturarak okuturdu. Hoca yaklaşık üç yüz çocuğa yetişemediği için üst sınıflardaki çocuklar hocaya yardım eder ve ilk sınıflardaki öğrencilerin namaz sureleri ve dua ezberlerini dinlerdi. Ben mahalle ilkokulunda gördüğüm bir yıllık eğitim neticesinde kalfalığa geçmişim ve son sınıflardaki öğrencilerle birlikte Hüseyin hocaya eğitimde yardım ediyordum. On sekiz-yirmi yaşlarında olup derslerine çalışmayan öğrencilere dahi ders verdiğimiz oluyordu.³⁶¹

1.5.1.2. Kur'an-ı Kerim ve Tecvid

Batı Trakya'da Osmanlı sonrası devam eden mektep geleneğinde okutulan derslerin başlıcası Kur'an-ı Kerim'dir. Aslında Osmanlı döneminde sıbyan mekteplerine ve sonrasında Batı Trakya'da aynı gelenekle devam eden mekteplerdeki eğitim ve

Bekir, 17.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme). Sıbyan mekteplerinde mevcut olan kalfalığın Batı Trakya'daki ilkokullarda devam eden uygulama ve geleneklerden olduğu anlaşılmaktadır.

³⁶⁰ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁶¹ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

öğretim faaliyetlerine bakıldığında, bu eğitimin Kur'an öğrenme ve dinî bir eğitim alma ile özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Bu konuda Hasan Paçaman bir köylüsünün okula başlayan çocuğu için “ben çocuğuma en büyük Kur'an'ı alacağım” dediğini; eski dönemde eğitimin Kur'an'dan ibaret olduğunu zannedenler bulunduğunu belirtmiştir.³⁶²

1974'ten sonra Kur'an-ı Kerim artık müfredat programına konulmamaktadır. Ancak Mevlid program dâhilinde okutulmaya devam etmiştir.³⁶³ Kur'an-ı Kerim her ne kadar müfredatta bulunmasa da Türkçe okuma derslerinin bir kısmında Kur'an dersi yapılmaktadır.³⁶⁴ Çoğu köyde Kur'an'ın devlet tarafından oluşturulan müfredat programıyla ilkokul programından çıkarılması sonucu Kur'an-ı Kerim, din dersi ve diğer derslerin saatlerinde okutulmuş olsa da bir istisna olarak Balkan bölgesi köylerinden olan İskeçe Paşevik köyünde daha iyi Kur'an eğitimi vermek için 1976 yılında Kur'an kursu açılmış ve Kur'an dersi bu kursta okutulmaya başlanmıştır.³⁶⁵ Bu konuyla ilgili olarak, bu kursta ilk görev yapan hoca olma sıfatını taşıyan Sabri Hoca şu bilgileri vermiştir:

Albaylar Cuntasıyla beraber ilkokulda devletin müfredatı üzere dersler başladığından Kur'an-ı Kerim program dışına alınmıştır. Bundan dolayı köyde Kur'an ve dini dersler için Kur'an Kursu açıldı. Dağ köylerinde açılan ilk Kur'an kursu 1976 yılında eğitime başlayan Paşevik Kur'an kursudur. Ben hafız ve Medrese mezunu* olduğum için 1976 yılında bu Kur'an Kursunda göreve başladım ve 1995 yılına kadar dini dersler verdim. İlkokul dersleri öğlene kadar devam ediyordu. Öğleden sonra da ayrı olarak Kur'an kursu eğitimi veriyorduk. Kur'an Kursunda önceleri ilkokulda okutulan Kur'an, ilmihal, Şurût gibi dersleri okutuyorduk.³⁶⁶

İskeçe bölgesinde dikkat çeken bir husus da ilkokulda isteyen öğrencilerin hafızlık yapmasıdır. Feyzullah Hasankâhya Demircik köyündeki ilkokulda altıncı sınıfta başlayarak hafızlık yaptığını, İskeçe bölgesinde hafızlığa çok önem verildiğini ve 1980'lere kadar ilkokul hocaları ve köyün cami imamlarının hafızlık yaptığını

³⁶² Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁶³ Salih Celep, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁶⁴ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁶⁵ Ramadan Küçük, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Hafızlığı kendi köyü Paşevik'te yapmış. Sonra 1950'lerde Türkiye'den kaçan Yüzellilikler Paşevik'te Medrese açmışlar. Sabri Hoca de bu Medresede 3 sene eğitim görmüş. Sabri Hoca'nın verdiği bilgiye göre Osmanlı döneminde de Paşevik'te Medrese varmış. Hatta 300 kadar talebesi oluyormuş.

³⁶⁶ Sabri Hoca, 28.06.2019 Tarihinde Paşevik Köyünde, Cami Ofisinde Yapılan Görüşme.

belirtmiştir.³⁶⁷ İlkokulda ya da sonrasında bu şekilde bir hafızlık eğitimi Rodop ve Evros bölgelerinde mevcut değildir.

Kur'an-ı Kerim dersi 2000'lere kadar Balkan köylerindeki ilkokullarda ders olarak mevcudiyetini korumuştur. Bu tarihten sonra Batı Trakya'da Seçilmiş müftülük bünyesinde her köyde Kur'an kursları açılmasıyla Kur'an-ı Kerim ve dini içerikli dersler ilkokullardan Kur'an kurslarına devredilmiştir

1.5.1.3. Osmanlıca Kıraat

Batı Trakya'da ilkokula yeni başlayan birinci sınıf öğrencileri için okuma yazmaya giriş olarak *Elifba* ve Kur'an öğrenimine giriş dersleri ile geçer. İkinci sınıftan itibaren ise okumayı geliştirme adına Osmanlıca okuma dersi başlar.

Batı Trakya'da Osmanlı dönemi sonrasında özellikle Balkan bölgesindeki ilkokullarda Osmanlıca yazı dilindeki eğitim 1980'lere kadar devam etmiştir. Bu minvalde okuma metni olarak Yunanistan'da basılan Osmanlıca kıraat kitapları okunmuş ve okutulmuştur.

1.5.1.4. Mevlid

Süleyman Çelebi**'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı Mevlid-i Şerif'i Osmanlı zamanında, Osmanlının hükmettiği tüm topraklarda olduğu gibi Balkanlarda da mühim bir yer işgal etmiştir. Osmanlının bu toprakları kaybetmesinden sonra dahi bu bölgede Mevlid-i Şerif önemini korumuştur. Mevlid, Peygamber sevgisini pekiştirmesi ile toplumu dini bakımdan diri tutarken Osmanlıca yazılan bu kitabın nesiller boyu okunmasıyla da Osmanlıca ile olan bağlar diri kalmıştır. Batı Trakya bölgesinde de

³⁶⁷ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Süleyman Çelebi, 1351 yılında Bursa'da doğmuş ve 1422 yılında vefat etmiştir. Süleyman Çelebi ilimle işgal eden kültürlü bir ailede yetişmiş olup "Çelebi" unvanı onun ârif bir kimse olduğunu göstermektedir. Süleyman Çelebi'nin bilinen tek eseri *Vesiletü'n-Necât* adlı eseridir. *Vesiletü'n-Necât* Türkçe kaleme alınmış mevlidlerin ilki ve en meşhurdur. Eser on altı bab ve 768 beyitten meydana gelmektedir. Eser'in asıl ismi çok kullanılmayıp yazma nüshalar genelde "Mevlid ve Mevlüd" başlığı taşıdıklarından bu isimle meşhur olmuştur. (A. Necla Pekolcay, "Mevlid", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 2004, Cilt: 29, ss.485-486.)

Mevlid günümüzde dahi önemini koruyarak düğün, sünnet, hatim, bebek mevlidi gibi etkinliklerde okunmaya ve okutulmaya devam etmektedir. Mevlid'e bu topraklarda bu denli önem verilmesi onun özellikle Batı Trakya bölgesi Balkan kolundaki ilkokullarda 2000'lere kadar ders olarak okutulmasını sağlamıştır.

Batı Trakya'ya benzer olarak diğer Balkan ülkelerinde de Mevlid büyük bir öneme sahiptir. Bazı Balkan ülkelerinde Kur'an-ı Kerim'in okunması ve okutulmasının yasaklandığı komünist devirde Mevlid'in okunmaya devam edilmesiyle Balkanlar'da İslam diri tutulmuştur.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, Osmanlı Devleti'nin fetih hareketleriyle birlikte genişlemesiyle Osmanlının uzandığı tüm topraklara, Afrika'dan Avrupa'ya Hazret-i Peygamber (s.a.v.) aşkını ve sevgisini Türkçe olarak takdim etmiştir. Balkanlardaki Müslümanlar buralara İslam'ı getiren gönül fatihleri alperenler ve dervişlerin etkisiyle Hazret-i Peygamber (s.a.v.)'e sevgi ve ihtiram anlamı taşıyan Mevlid'e büyük bir ihtimam göstermişlerdir. Mevlid, Balkanlardaki sıkı dönemlerde dahi buradaki Müslümanların doğum ya da ölüm gibi önemli zamanlarında okunarak milli ve manevi değerlerini diri tutmalarını sağlamıştır. Bu toprakların Osmanlıdan kopmasından sonra dahi Mevlid, Balkan Müslümanları için önemini hiçbir zaman yitirmemiş ve buradaki halkın Müslüman Türk kimliğini korumasında etkili olmuştur.³⁶⁸

Balkanlardaki tasavvuf hareketleriyle ilgili çalışmaları bulunan Makedonyalı akademisyen Metin İzeti, Balkanlardaki Mevlid sevgisini şu şekilde ifade etmiştir:

Rumeli'de Mevlid törenleri âdet ve gelenek haline gelip kutsal gün ve gecelerde, sünnet doğum gibi vesilelerle yapılmış ve yapılmaktadır. Mevlid'in ya tamamına yakını veya günün niteliğine göre belirli bölümleri değişik makamlarla aralarında ayetler, ilahiler ve kasideler okunmak suretiyle icra edilmektedir. Balkanlarda bugün bile Mevlid geleneğinin çok yaygın olması bu toplumun Hz.

³⁶⁸ Kardelen Dergisi, "Asırlarca Gönüllerde Çağlayan Bir Ses: Mevlid-i Şerif", Sayı.68 (Haziran 2011). <http://www.kardelendergisi.com/yazi.php?yazi=1197> (Erişim tarihi: 03.05.2019)

Peygamber'e verdiği yüksek değerle ve ona karşı beslenen sevgiyle ilgilidir.³⁶⁹

1.5.1.5. Din Dersi – İlmihal

Batı Trakya'da özellikle Balkan kolunda uzun bir dönem din dersi ağırlıklı eğitim verilmişken 1935 yılında *Müdafa-i İslam* gazetesinde din dersleri okutulmadığından yakınılması dikkate değerdir: “Garbî Trakya'da çoğunluk Müslümanlardan oluştuğu halde Müslüman mektepleri maalesef başka ellerde ve başka istedir. Bugünkü Türk mekteplerinde din dersleri yoktur. Devlet Türk çocuklarına dinî terbiye vermekten sakınır.”³⁷⁰ Yazıda başka ellerle kastedilen yenilikçi ve inkılapçı öğretmenlerle Türk Cemaatleridir. Yazıda abartı olmakla birlikte şehirlerde ve ova bölgesinde yeterli düzeyde din dersleri verilmemiş olabilir. Ancak bu tüm Batı Trakya'yı kapsayacak bir ifade değildir. 1950'lere kadar Balkan ve ova bölgelerinin neredeyse tamamındaki ilkokullarda Kur'an-ı Kerim ve din dersleri okutulmuştur. 1950'lerden sonra ova bölgesinde yeni Türkçeye geçişle dini içerikli derslerde azalma olsa da Balkan bölgesindeki ilkokullarda dini dersler 2000'lere kadar eğitimin bir parçası olmaya devam etmiştir.

Bu konuda 1940'larda ilkokul eğitimi almış olan Mersine Kasap'ın verdiği bilgiler şu şekildedir: “Eğitim dini ağırlıklıydı. Okulda dini bilgileri tüm çocuklar hep birlikte “Namazın farzları on ikidir. Yedisi dışında beşi içinde. Dışında olanlar: Hadesten taharet, necasetten taharet... İçinde olanlar: Kıyam, kıraat...” şeklinde yüksek sesle tekrar ederdik.”³⁷¹ Emekli öğretmen Ahmet Bekir ise 1980'lere kadar Balkan kolunda Kur'an-ı Kerim ve din derslerine çok önem verildiğini; ilkokul altıncı sınıfı bitiren bir çocuğun camide mihraba geçip rahatlıkla namaz kıldırabilecek kadar iyi yetiştiğini dile getirmiştir.³⁷²

³⁶⁹ Metin İzeti, “Rumeli İnsanında Peygamber Sevgisi ve Mevlid Geleneği”, Mustafa Kara ve Bilal Kemikli (ed.), **Süleyman Çelebi ve Mevlid: Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri** içinde (345-351), Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2007, s.351.

³⁷⁰ **Müdafa-i İslam**, “Aile Terbiyesi ve Mektep”, 15 Nisan 1935, s.1.

³⁷¹ Mersine Kasap, 13.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁷² Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

1.5.1.6. Tarih-i İslam

Batı Trakya Balkan kolundaki ilkokullarda tarih olarak İslam tarihi, peygamberler tarihi, siyer, ashab-ı kiram gibi dersler işlenmektedir. Tarih olarak dini içerikli bir tarih eğitimi söz konusudur. Azınlık ilkokullarında Türk tarihinin okutulması yasaktır. Yunan tarihiyle ilgili yazılar ise Osmanlıca okuma kitaplarında mevcuttur. Dolayısıyla dini gelişime önem veren Balkan bölgesi için geleneksel eğitim sisteminde tarih olarak bu şekilde İslam tarihi işlemek o dönem için mantıklı görünmektedir.

Ancak bu durum özellikle yenilikçi ve inkılapçı kesim tarafından eleştirilmiştir. Gümölcine'ye bağlı Şapçı köyü öğretmeni ve Öğretmenler Birliği başkanı Mehmet Arif 1953 yılında bazı okullarda tarih dersi olarak peygamberler tarihi okutulmasını şu ifadelerle eleştirmiştir:

Bazı arkadaşlar hiç mecburiyetleri yok iken, enbiyalar tarihi okutmaktadırlar ki zaten bu yazımızı ancak onların yanlış hareket ettiklerini belirtmek isteğiyle yazıyoruz. Enbiyalar tarihinin vermiş olduğu kuru bilginin hakikatler ile ne dereceye kadar bağdaştığını incelemek mevzumuzun harici olduğu için bu bahsi burada kapayarak, hemen söyleyelim ki: çocuklarımız almış oldukları bu bilgiden hayat yolunda asla istifade etmeyecekler, belki de bazı yönlerden zararını görecektir. Öğretmen arkadaş hangi fikrin sahibi olursa olsun, hakikatleri idealine kurban etmemelidir.³⁷³

1.5.1.7. Kültürel Dersler

Batı Trakya'da geleneksel eğitim veren ilkokullarda bazen dört işlemi geçmese de matematik, geometri dersleri çok eski zamanlardan beri mevcut olmuştur. Ancak coğrafya, tabiat, fen bilgisi gibi dersler 1970'lerden sonra Albaylar Cuntasının müfredat programlarına müdahalesi ile bu ilkokullarda okutulmaya başlanmıştır. Bu derslerin işlenişi öğretmenin gayreti nispetinde olup çoğu ilkokulda bu kategoride bu dersler dışında herhangi bir ders gösterilmemiştir. Ancak bir istisna olarak emekli öğretmen Hasan Nizam öğretmenliği sırasında müzik ve beden eğitimi gibi dersler de işlediğini,

³⁷³ **Trakya**, "Batı Trakyalı Öğretmenlerle Başbaşa", 5 Ocak 1953, s.2.

nota ve enstrüman eşliğinde müzik dersi yaptıklarını ve öğrencilere çocuk şarkıları öğrettiğini belirtmiştir.³⁷⁴

1.5.1.8. Derslerde Disiplinin Sağlanması

Bir çocuğun Osmanlı sıbyan mekteplerine başlaması esnasında hocaya teslim edilişi, bir nevi ailenin kendi görev ve yetkilerini hocaya devretmesi anlamı taşımaktadır. Çocuğun velisinin hocaya “eti senin, kemiği benim” demesi, eğitim sırasında kemiklerini kırmamak koşuluyla hocaya çocuğun bedeni üzerinde istediği şekilde tasarrufta bulunma hakkı tanınması demektir.³⁷⁵ Bu hak da eğitimde ceza ve dayağa zemin hazırlamaktadır. Sıbyan mekteplerinde ailelerin çocuklarını okula gönderirken öğretmene “eti senin, kemiği benim” diyerek teslim etmeleri geleneği Batı Trakya’da Osmanlıdan sonra bir süre uygulanmaya devam etmiştir.³⁷⁶

Sıbyan mekteplerindeki eski eğitim sisteminde terbiye araçlarından biri de dayaktır. Dayak vasıtaları olan sopa, değnek ya da falaka öğrencinin göreceği bir yerde bulundurulur. Bu nedenle cezaların en sert olan falaka, mekteplerin en görünür yerinde boy göstermektedir. Falaka cezası küçük çocuklar ve kız öğrencilere uygulanmaz. Öğrenci işlediği suç nispetinde dayak yer. Başlıca suçlar okuldan kaçma, yaramazlık ya da hocaya itaatsizliktir. Hocanın yanında sınıfın en uzak yerine kadar uzanabilecek değnekler bulunur. Bu değneklerle dersi dinlemeyenler, ders esnasında konuşanlar, yaramazlık yapanlar ya da uyuklayanlar terbiye edilir. Diğer ceza çeşitleri ise kulak çekme, tokat atma ve tek ayak üstünde bekletmedir.³⁷⁷

Batı Trakya ilkokullarında da eski sistemde cezalar oldukça sert olabilmektedir. Bu cezalar azarlama, tek ayak üstünde bekletme, kulak çekme, tokat, kızcılık sopasıyla avuç içine vurma ve sıra dayaklarına kadar varabilmektedir. Okullarda korku temelli eğitim ağırlıktadır. Ancak bu durum eski yıllarda sadece

³⁷⁴ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁷⁵ Pertev Naili Boratav, **Türk Halkbilimi II: 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973, s.201.

³⁷⁶ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁷⁷ Malik Aksel, **İstanbul’un Ortası**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977, s.419; Birinci, s.24.

öğretmen kaynaklı olmayıp halkın da bu yöndeki beklentisinden dolayıdır.³⁷⁸ Çünkü alışlagelmiş yöntem bu şekildedir ve eğitimin bu yolla gerçekleşebileceği kanaati hakimdir.

Ali Genç Haseki Batı Trakya azınlık ilkokullarında cezaların uygulanışıyla ilgili olarak, kendisinin okuduğu 1950’li yıllarda Osmanlı sıbyan mektepleri geleneğinden kalma falakanın bulunduğunu ve öğretmenin derslerine çalışmayan öğrencilerden bazılarına falaka cezası verdiğini belirtmiştir.³⁷⁹ Ali Tikman da ilkokulda falakanın bulunduğunu, ancak çok kullanılmadığını; kendisinin sadece bir kere kullanıldığına şahit olduğunu ifade etmiştir.³⁸⁰ Falaka Batı Trakya’da sıbyan mektepleri geleneği çerçevesinde eskilerde mevcut olsa da çoğu yerde çok erken bir dönemde kalkmıştır. Şu anda yaşayan nesil ancak öncelerde kullanıldığına dair bilgiye sahip olup falakayı isim olarak bilmektedir.

Batı Trakya ilkokullarında yaramazlık yapan, dersine çalışmayan ve günlük dersini geçemeyenlere tokat ve tek ayak üstünde durma cezaları da uygulanmaktadır.³⁸¹ Muhsine Nizam bu konuda öğretmenlerinin asabi olduğunu ve öğrenciler derste soruya cevap veremediklerinde ya da haylazlıklarında sonucun dayak olduğunu belirtmiştir.³⁸² Emekli öğretmen Hasan Nizam ise ilkokullarda ceza aracı olarak kızılılık sopası bulunduğunu ve bu sopanın sınıfın demirbaşlarından olduğunu ifade etmiştir:

Eskiden hocaların uzun bir kızılılık sopası olur, sınıfın her yerine ulaşırmış. Benim öğrenciliğimde de kızılılık sopası öğretmenin olmazsa olmazlardandı. Masanın üzerinde hep mevcuttu. Kızılılık sopası kırılırsa öğretmen öğrencilere “yarın bana sopa getirin” derdi. Öğrenci sopayı getirince “aç elini, bakalım olmuş mu” diyerek denerdi. Yani öğretmenin öğrenciyi dövmesi gayet doğal ve olağandı. Hatta o zamanın zihniyetine göre bir baba çocuğunu öğretmene teslim ederken “eti senin kemiği benim” derdi. Demek ki döv döv bildiğin kadar. Bu sadece bizim okullarda değil, Yunan okullarında da aynıydı.

³⁷⁸ Ali, s.58.

³⁷⁹ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁸⁰ Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁸¹ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁸² Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

O zamanın zihniyeti bu şekildeydi. Benim öğretmen olduğum 1978 yılından sonra da kızılık sopası hala mevcuttu. Ama sonra kalktı.³⁸³

1.6. Geleneksel Eğitim Vermiş İlkokullarda Okutulan Kitaplar

Sıbyan mekteplerinde verilen eğitimde dinî içerikli dersler hâkimdir. Eğitimin temeli öğrencilere İslam'ın başlıca ilkelerini öğretmektir. Çocuklara sırasıyla *Elifba* cüzü, *Amme* ve *Tebareke* cüzleri ve Mushaf okutulur. Ders kitapları da *Elifba*, *Kur'an-ı Kerim*, *Mevlid* ve bir ilmihaldir. Ayrıca Kur'an'ın tam manasıyla hatasız öğrenilmesi için tecvid de okutulur. Tecvid kitaplarından ise genellikle *Karabaş Tecvidi* tercih edilmektedir.³⁸⁴

1935 yılında *Müdafa-i İslam* gazetesinde Batı Trakya'da mektep, ders ve hocanın bulunduğu fakat kitap olmadığıyla ilgili yakınılmaktadır.³⁸⁵ *Trakya* gazetesinde ise, 1938 yılına kadar kitapların Türkiye'den geldiği, ancak müfettişlik tarafından bu kitapların gözden geçirilerek kitaplarda Türkiye'yle ilgili yazılar, Türk bayrağı, Atatürk resimleri ya da Yunanistan aleyhine yazılmış yazı veya şiir varsa bu çeşit yazıların olduğu yaprakların koparılmasının emredildiği bildirir.³⁸⁶ 1938-1939 yıllarında diktatörlükle idare olunan Yunanistan hükümeti Batı Trakya Türk okulları için kitap bastırılmıştır. Türkiye'den Pakize Nazım adında bir öğretmenin hazırladığı okuma kitaplarına dinî içerikli yazılar ile Yunan millî tarihinden okumalar eklenerek meşakkatsiz kitaplar elde edilmiş ve bunlara İskeçe merkez okulları mektep müdürü Hüseyin İmam Süleyman'ın imzasının atılmıştır. 1955 yılına kadar bu kitaplar okutulmuştur. Bundan sonrası içinse İstanbul'da toplanan karma azınlık eğitim müzakerecilerinin aldıkları karar gereğince Batı Trakya azınlık okullarında okutulacak kitaplar Türkiye'de hazırlanıp Yunan hükümetinin onayıyla Türkiye'de basılacaklardır. İstanbul'daki Rum azınlığın kitapları da Atina'da basılacak ve bu kitaplar yeni öğretim yılı için hazır olacaktır.³⁸⁷

³⁸³ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁸⁴ Wilson ve Başgöz, s.16; Birinci, s.23.

³⁸⁵ **Müdafa-i İslam**, "Mektepler Hakkında", 5 Ağustos 1935, s.2.

³⁸⁶ **Trakya**, "Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 7", 10 Ocak 1955, s.1.

³⁸⁷ **Trakya**, "Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 8", 17 Ocak 1955, s.1.

1955 yılından sonra kitaplar Türkiye’den gelmiş lakin 1966 yılında azınlık okullarında Türkçe alfabe ve okuma kitapları müfettişlikten gelen tebligatla yasaklanmış ve var olan kitapların toplanıp müfettişliğe teslim edilmesi emredilmiştir.³⁸⁸ Ancak yaklaşık iki ay sonra Rodop-Evros Türk Azınlık Okulları müfettişi B. Minaidis okullardan toplanan kitapların geri verilmesine dair emir geldiğini söyleyerek her okuldan gelinip kitapların alınabileceğini bildirmiştir.³⁸⁹

Batı Trakya’da kitap ya da kitapsızlık sorunu her daim mevcut olmuştur. Adil Özgüç’ün verdiği bilgilere göre, Batı Trakya Türk okullarında yeterli eğitim aracı mevcut değildir. Pek çok okulda dersler kitaplardan okutulmaz. Öğretmen dersi sözlü olarak anlatır ve tahtaya yazar. Öğrenciler de bu bilgileri defterlerine geçirirler.³⁹⁰ Ümit Kurtuluş’un *Batı Trakya’nın Dünü Bugünü* adlı kitabında ise, Türkiye ile Yunanistan arasındaki kültür protokolü gereğince her yıl Batı Trakya’ya Türkiye’den kitaplar gönderildiği ancak Balkan köylerinin bulunduğu yasak bölgedeki köylerin çoğuna Türkçe kitap gönderilmediği bilgisi verilir.³⁹¹

Bu bilgiler ışığında, Batı Trakya azınlık ilkokullarında okutulan kitapların bazı dönemlerde Türkiye’den geldiği bazen ise Yunanistan’da hazırlanıp basıldığı söylenebilir. Ancak bahsi geçen kitaplar yeni Türkçe hazırlanmış olup sadece ova bölgesinde okutulmuştur. 1970’lerin sonuna kadar bu kitaplar Balkan bölgesine gönderilmemiş ve okutulmamıştır. Balkan bölgesinde 1960’lara kadar 1925’ten sonra Atina’da basılan Osmanlıca kıraat kitapları okutulmuştur. Ancak son dönemde bu kitapların azalıp bulunamaması ve dillerinin ağır olması dolayısıyla 1967-1972 yılları arasında 2. sınıf - 6. sınıf arasında beş adet Osmanlıca okuma kitabı yeniden hazırlanıp Gümülcine’de basılmıştır. 1970’lerin sonuna kadar da Balkan bölgesinde bu kitaplar okutulmuştur. Araştırma konusu Osmanlıdan miras kalan geleneksel eğitim sistemi olduğundan bu bölümde sadece Balkan bölgesinde okutulan eski Türkçe kitaplar incelenecektir.

³⁸⁸ Akın, “Maarifimiz Yeniden Çok Şiddetli Bir Sarsıntı Geçiriyor – Okullarda Türkçe Kitap Yasak”, 1 Ekim 1966, s.2.

³⁸⁹ Akın, “Toplanan Kitaplar Geri Veriliyor”, 25 Kasım 1966, s.1.

³⁹⁰ Özgüç, s.102.

³⁹¹ Kurtuluş, s.133

İlkokullarda okutulan kitaplardan Osmanlıca okuma kitapları Balkan kolu için devlet tarafından basılıp dağıtılsa da diğer ders kitapları için böyle bir durum söz konusu değildir. Okuma dersi haricindeki derslerin kitaplarını öğrenciler kendi imkânlarıyla temin etmek mecburiyetindedirler. *Elifba (Dereke)*, tecvid ve ilmihal kitaplarının Osmanlıdan kalma baskılar olmalarından dolayı Batı Trakya’da nadir bulunmaları ve Türkiye’de Latinceye geçilmesiyle tekrar baskılarının yapılmaması dolayısıyla her öğrenci bu kitapları temin edememektedir. Bu nedenle dersler genellikle öğretmenin kitaplardan anlatması ve yazdırması yöntemiyle işlenmektedir. Bu kitapların dışında ise herhangi bir kitap bulunmamakta; matematik, hendese gibi dersler öğretmenin tahtaya yazdıklarının geçirilmesiyle işlenmektedir. Bundan dolayı bölgede derslerde okutulacak kitap sorunu her zaman mevcut olmuştur.

Emekli öğretmen Mehmet Kör Hacı Hasan 1960-1970’lerde ders verdiği dönemde sadece Osmanlıca okuma kitapları bulunduğunu, diğer dersleri kendi kitaplarından anlatıp yazdığını belirtmektedir. Örneğin din dersinde *Dürr-i Sencide* kitabından anlatıp tahtaya yazmaktadır ve öğrenciler de tahtadan geçirirler. Tecvit olarak ise *Tecvid-i Osmânî* adlı risaleden ders işlemektedir.³⁹² Ali Tikman da ilmihal kitabı olarak *32 Farz* ve *Dürr-i Sencide* kitaplarının okutulduğunu ve kitapları kopya ederek kendilerine kitap oluşturduklarını belirtmiştir.³⁹³ 1960’ların sonunda eğitim gören Ramadan Küçük ise okullarda 1’den 6’ya kadar Osmanlıca okuma kitaplarının okutulduğunu ve bunların dışında sadece şurû (32 Farz), ilmihal, tecvid ve Mevlid risaleleri bulunduğunu belirtmiştir. Bunların dışındaki coğrafya, tarih (mitoloji tarihi) gibi dersler Yunancadır. Bir de Yunanca dilbilgisi ve okuma dersi bulunmaktadır.³⁹⁴

Bu dönemde kitap bulma konusunda çekilen sıkıntılar ve bulduğu kitapla ilgili olarak Mehmet Koca şunları ifade etmiştir: “*Elifba* bulmakta zorluk çektiğimi, sonunda babamın okulu bitirmiş bir abiden yırtık pırtık bir *Elifba*’yı iki drahmiye satın aldığımı hatırlıyorum.”³⁹⁵ Kitaplar yıllarca nesilden nesile aktarılarak kullanıldığı için çok eskimiş ve yıpranmıştır.³⁹⁶ Muhsine Nizam ise eğitim gördüğü 1970’li yıllarda kitap

³⁹² Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁹³ Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁹⁴ Ramadan Küçük, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

³⁹⁵ Mehmet Koca, 26.06.2019 Tarihinde Mail Yoluyla İlettiği Yazıdan.

³⁹⁶ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

bulma konusunda çektiği zorlukları ve kız çocuğu olduğu için eğitimin kendisi için bir öncelik olarak görülmemesini şu sözlerle ifade etmiştir:

O dönemde çok fakirlik vardı. Kimsenin eline para geçmiyordu. Fitreler buğday olarak veriliyordu. Babam kalem aldığında bir kalemi ikiye bölüp kardeşler arasında paylaşırdı ve çabuk bitirmememiz konusunda bizi tembihlerdi. Kıraat kitaplarını devlet veriyordu. Ama *Elifba* kitabı vermiyorlardı. Dördüncü sınıfa geldiğimde bir akrabamızdan *Dereke* (*Elifba* kitabı) temin edebilmişim. Babamdan *Dereke* almasını istediğimde “Ne zaman okuyacaksın? Sen kız çocuğusun. Duaları ezberlesen yeter” derdi. Osmanlıca’yı okuyamazken bir günde kendi kendime *Dereke*’yi söktüm. Daha sonra Kur’an’ı da okumaya başladım. Ancak hiç tecvid okuyamadım. Tecvid kitabı elime alamadım.³⁹⁷

Sözlü tarih yöntemiyle yapılan görüşmelerde Batı Trakya’da eski Türkçe olarak geleneksel eğitime devam eden ilkokullarda okutulduğuyla ilgili bilgiye erişilmiş ve fiziki olarak bulunup incelenmiş kitaplarla ilgili tanıtım yapılacaktır. Yapılan röportajlarda bahsi geçen kitapların dışında, Asım Çavuşoğlu’nun Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ) arşivinde fotokopi olarak basılmış bir çalışmasında Batı Trakya’da eski Türkçe olarak basılmış ve okutulmuş şu kitaplardan da bahsedilmektedir:

1. *Sihhî ve Ahlakî Mükemmel Kıraat*. 1925 yılında basılan bu kitabın ilk sayfasında Garbî Trakya Mekatib-i İslamiye’sinin evveli ikinci sınıf ve mütevassita birinci sınıf için tertip edildiği bilgisi mevcuttur. Yine ilk sayfada Garbî Trakya Eğitim Genel Müdürleri tetkik ve telif komisyonunca takdir edilerek Müslüman mektepleri için kabul edildiği belirtilir.
2. *Yeni Usul Elifba*. 1926 yılında Atina’da basılan kitabın ilk sayfasında Trakya Mekatib-i İslamiye Müfettişi E.T. tarafından telif edildiği ve Trakya Vali-i Umumiliğinin tertip ettiği komisyonca hazırlandığı bilgisi verilmiştir.
3. *Garbî Trakya Mekatib-i İslamiyesine Mahsus Tedrisat ve İdare Talimatı*. 1927 yılında İskeçe’de basılmış olan müfredat programının ilk sayfasında

³⁹⁷ Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Garbi Trakya Vali-i Umumuliği Mekatib-i İslamiye Müfettişliği tarafından yayımlandığı bilgisi mevcuttur.

4. *Türkçe Kolay Kıraat*. 1959 yılında Gümölcine’de basılan kitabın ilk sayfasında Garbî Trakya Müslüman Mekteplerinin üçüncü ve dördüncü sınıflarına mahsus olduğu, Medrese-i Hayriye mezunlarından Şhreküstü, Mastanlı, Yenice ve Osmaniye mektepleri muallimleri tarafından müştereken hazırlandığı, fiyatının da 8 drahmi olduğu bilgisi mevcuttur.³⁹⁸

Sözlü tarih yöntemiyle yapılan görüşmelerde Batı Trakya azınlık ilkokullarında eski Türkçe olarak geleneksel eğitime devam eden ilkokullarda okunduğu ve okutulduğu tespit edilmiş kitaplar* şunlardır:

1.6.1. *Tecvid-i Osmânî*

Batı Trakya’da Kur’an-ı Kerim derslerinin başlamasıyla tecvid dersi de başlamaktadır. Tecvid kitabı olarak ise *Tecvid-i Osmânî*** adlı bir risale okutulmaktadır.³⁹⁹ Bu risale Dersaadet yani İstanbul’da hicrî 1339 yılında basılmıştır. 16 sayfadan oluşan bu tecvid risalesi Osmanlıca harekeli metin olup çocukların zihninde kalacak formda kısa sorular ve cevaplar şeklindedir:

Soru: Harf-i med kaçtır? Cevap: Üçtür. Soru: Nedir? Cevap: Vav, ya, eliftir. Soru: Harf-i med neye derler? Cevap: Bir harfi çekmek için kullanılan vav, ya, elife derler. Soru: Vav ne vakit harf-i med olur? Cevap: Vav’ın harekesi olmayıp üst tarafında bulunan harf ötre olsa harf-i med olur (قَوْمًا إِلَى الصَّلَاةِ) gibi. Soru: Ya ne vakit harf-i med olur? Cevap: Ya’nın harekesi olmayıp üst tarafında bulunan harf esre olsa harf-i med olur (فِي جِيدِهَا) gibi. Soru: Elif ne vakit harf-i med olur? Cevap: Elif’in harekesi olmayıp üst tarafında bulunan harf üstün olsa harf-i med olur (مَاهَدًا) gibi.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Çavuşoğlu, s.y.

* Batı Trakya’da eski Türkçe eğitim veren azınlık ilkokullarında okutulan kitapların kapak ve içeriğinden örnek sayfaların bulunduğu fotoğraflar için bkz. Ek14.

** **Tecvid-i Osmânî**, Dersaadet: Matbaa-i Yusuf Ziya, 1339(1920).

³⁹⁹ Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁰⁰ **Tecvid-i Osmânî**, s.6.

1.6.2. *Mevlid-i Şerif/Hikâye-i Mevlid*

Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) *Vesiletü'n-Necât*'ına ilavelerin olduğu bu *Mevlid-i Şerif** nüshası Batı Trakya'da yıllardır kabul gören bir Mevlid nüshasıdır. 1311 (1839) yılında İstanbul'da basılmış olan kitap harekeli olarak Osmanlıca yazılmıştır ve 48 sayfadan oluşmaktadır. Asırlar boyunca gönüllerde taht kurmuş *Vesiletü'n-Necât* 768 beyitten ibaret bir eserken Süleyman Çelebi'nin kendi elinden çıkmış nüsha bulunmadığı için, müstensihler tardından yapılan ilavelerle kitabın hacmi oldukça artmış ya da azalmıştır.⁴⁰¹

Mehmet Akkuş ve Uğur Derman'ın tashih ettiği Süleyman Çelebi'nin asıl *Mevlid-i Şerif* nüshası ile karşılaştırıldığında bu nüshada yer alan Hikaye-i Mevlid, Kaside-i Mevlid, İlahi-i İbrahim Hakkı Hazretleri, Kaside-i Arabî, Vefat-u Fatımatü'z-Zehra (r.anha), Hikaye-i Geyik, Hikaye-i Güvercin, Hikaye-i Kesik Baş, Hikaye-i İslam-ı Yahudi, Hikaye-i Deve gibi bölümlerin Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n Necât* adlı eserinin aslından olmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁰² *Vesiletü'n-Necât*'ın aslından olan kısım ise Mevlid-i Şerif, Mi'rac'un-Nebî aleyhisselam ve Vefat'un-Nebî aleyhisselam bölümlerinden ibaret olup kitapta 8-24. sayfa arasındaki 17 sayfadan oluşmaktadır.

Ayrıca kitabın kenarında -Arapça ve Osmanlıca kitaplarda şerh ve haşiyelerin yazıldığı kısımda- naatı şerifler ve ilahiler yer almaktadır.

1.6.3. *İlmihal – 54 Farz*

Halk arasında *54 Farz*** olarak meşhur olmuş *İlmihal*'in 1303(1886) yılında basıldığı bilgisinden başka kitabın yazarı ya da basım yeri ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Kitap 32 sayfa olup Osmanlıca ve harekeli metindir. İki ayrı kitap şeklindedir. Birinci kitap “Besmele” ve “Hamdele”den sonra imanın tanımı ve şartları ile başlar. Başlangıçta itikadî konular sonrasında ise amelî konular yer almaktadır.

* Dede Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif/Hikâye-i Mevlid*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1311(1893).

⁴⁰¹ Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif – Vesiletü'n Necat*, Mehmet Akkuş ve Uğur Derman (drl), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, s.20.

⁴⁰² Süleyman Çelebi, s.20-21.

** *İlmihal – 54 Farz*, 1303(1886).

İkinci kitap ise “Elli dört farzı beyan eder” başlığı ile birinci kitaptan ayrılır. Kitap “Besmele” ve Hasan-ı Basrî (r.a.)’ın bir rivayeti ile başlar: “Bir kimse erkek ve dişi, akil ve baliğ olduğu saat bu zikrolunan şeyleri ve ilmihalini ve iman ilmini öğrenmezler ise kıyamet gününde özürleri makbul değildir. Can tende iken, Azrail aleyhisselam gelmeden çalışıp öğreneler.”⁴⁰³ Bu rivayetten sonra da elli dört farz “birinci farz ..., ikinci farz ...” şeklinde sıralanmıştır.

1.6.4. Dürri Sencide

*Dürri Sencide**nin başlık sayfasında kitabın müellifi olarak Bayezid Camii Merkez Rüştîye mektebi müderrisi Safranbolulu Hasan Hilmi b. Osman Nuri olarak zikredilmektedir. Kitap 1327 (1909) yılında İstanbul’da basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında Tedkik-i Müellefat-ı Şer’iye heyetinin tasdiğiyle basıldığı ve Rüştîye mekteplerinin ikinci ve üçüncü sınıflarında okutulmak üzere kabul edilmiş olduğu bilgisi de verilir. 224 sayfadan meydana gelen kitap Osmanlıca ve harekesizdir. Kitap Rüştîye mektepleri için basılmış olsa da Batı Trakya’da geleneksel eğitime devam eden bazı ilkokullarda öğretmenlerin yardımcı kitabı olarak yer aldığı ve kitabın ilmihal olarak okutulduğu tespit edilmiştir.

Kitabın başında kısaca ilmihal, iman, İslam gibi kavramlar tanıtılıp Allah’ın sıfatları ve itikadî konulara yer verilmektedir. Bundan sonra kısa usul-u fikh bilgisiyle edille-i şeriyye yer almakta ve amelî konulara geçilmektedir. Ameli konularda ilmihal geleneğindeki usulle taharet ve sular bahsi ile başlanarak sonrasında namaz, zekât, oruç ve hac konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Eser, Rüştîye mektepleri için hazırlandığından ilkokul talebeleri için ayrıntılı ve oldukça zordur. Batı Trakya’da mülakat yapılan sadece iki kişi bu kitabın ilkokulda okutulduğu ya da öğretmenlerin yardımcı kitabı olarak kullanıldığı bilgisini vermiştir.⁴⁰⁴

⁴⁰³ İlmihal – 54 Farz, s.27.

* Hasan Hilmi b. Osman Nuri, **Dürri Sencide**, Dersaâdet: Ebussud Caddesi 56 Numaralı Matbaa, 1327(1909).

⁴⁰⁴ Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Bu bilgi ve kitabın zorluğu göz önünde bulundurulduğunda bu kitap bazı ilkokullarda okutulmuş olsa da tüm ilkokullarda ilmihal olarak tercih edilmediği söylenebilir.

1.6.5. Yeni Elifba

*Yeni Elifba** kitabı 1934-1935 yılında Gümülcine’de basılmıştır. Kitap Osmanlıca’yı öğrenme ve öğretmeye yöneliktir. Batı Trakya’daki ilkokullarda birinci sınıflara Osmanlıca harfleri öğretmek için kullanılmıştır. Kitap 31 sayfadan meydana gelmiştir ve Osmanlıca elifbası, harflerin birbirine birleşmesi ve kelime örneklerinden müteşekkildir.

1.6.6. Müntehab Kıraat

*Müntehab Kıraat*** kitabı 1926 yılında Atina’da basılmıştır. Kitapta başlığının altında “Bi’l umum mekatib-i ibtidaiyye-i İslamiyenin devre-i âliye ikinci senesine mahsustur” şeklinde bir ibare olsa da kitabın arkasında Yunanca olarak ilkokul altıncı sınıf kitabı olduğu belirtilmiştir. Emekli öğretmen Mehmet Kör Hacı Hasan bu bilgiyi doğrular şekilde Gümülcine’de 1967’den sonra basılan kitaplardan önce bu kitabın ilkokul altıncı sınıfta okutulduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁵

Kitabın ilk sayfasında “Trakya Vali-i Umumiyesinin 3990 numara ve 20 Nisan 1923 tarihli kararıyla teşkil edilen komisyon-u mahsus tarafından tertip ve tanzim edilmiştir” şeklinde bir ibare mevcuttur. Kitabın Batı Trakya’da hazırlandığı bilgisi verilmiş olsa da komisyonda kimlerin yer aldığı bilgisi mevcut değildir. Kitabın arkasında ise, Trakya Genel Valisinin kararı doğrultusunda Yunanistan Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı’nın azınlık okullarına gönderilmek üzere I., II., III., IV., V. ve VI. sınıflara ait eski yazı “Kıraat” kitaplarının basımı için 8 Mayıs 1925 tarihinde bir karar aldığı ve bu kararın resmî gazetede yayınlandığı bildirilmektedir.

* **Yeni Elifba**, Gümülcine: Müdafaa-i İslam Matbaası, 1934-1935.

** **Müntehab Kıraat: Bi’l Umum Mekatib-i İbtidaiyye-i İslamiyenin Devre-i Âliye İkinci Senesine Mahsustur**, Atina: Yıldız Matbaası, 1926.

⁴⁰⁵ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Her ne kadar her sınıf için kitap basılacağıyla ilgili karar bulunsa da bu kitaplardan bir tanesi hariç fiziki olarak diğerlerine ulaşamadığı ve görüşme yapılan kişilerin de bilgisi bulunmadığı için bu dönemde kaç kitap basıldığı tespit edilememiştir. Yine de, Asım Çavuşoğlu'nun çalışmasında bu kitap dışında aynı seriden bir kitap daha olduğuyla ilgili bilgi verilmiştir. Bu kitabın başlığının altında ise “Bi'l umum mekatib-i ibtidaiyye-i İslamiyenin devre-i âliye birinci senesine mahsustur” ibaresi mevcuttur.⁴⁰⁶

Emekli öğretmen Ali Haseki öğrenciliği sırasında Atina'da basılmış olan bu kitaplardan okuduklarıyla ilgili bilgi vermiş ve bu kitaplarda 1967'den sonra Gümülcine'de basılan kitaplardan daha ağır kelimeler bulunduğunu, ancak Osmanlıcaya daha uygun olduklarını belirtmiştir.⁴⁰⁷ Mehmet Kör Hacı Hasan da öğrenci olduğu dönemde Atina'da basılmış olan kitaplardan okuduklarını, bunların sonradan Gümülcine'de basılan kitaplardan daha zor olduğunu; sonradan basılan kitaplardaki metinlerin yeni Türkçeden Osmanlıcaya aynen çevrildiğini dile getirmiştir.⁴⁰⁸ Mehmet İmamoğlu ise dilleri oldukça ağır olan bu kitaplardan her sınıf için ayrı bir kitap olmadığı ve bulunan bir kitabın birkaç sınıfta okutulabildiği bilgisini vermiştir.⁴⁰⁹

Görüşme yapılan kişilerin de dile getirdiği üzere, *Müntehab Kıraat* kitabı 1920'lerin Türkçesiyle yazıldığı için kelime ve terkipler oldukça ağırdır. Bundan dolayı ilkokul öğrencilerinin okuma ve anlayışı için uygun bir kitap olmadığı söylenebilir. *Müntehab Kıraat* kitabı isminden de anlaşılacağı üzere bazı yazarlardan ya da kıraat kitaplarından seçilmiş yazılardan teşkil edilmiştir. Kitaptaki yazıların sonunda kimlere ait olduğuyla ilgili bilgi verilmiştir. Oysa 1967'den sonra Gümülcine'de basılan kitaplarda birkaç yazı dışında, yazıların kimlere ait olduklarıyla ilgili bilgi mevcut değildir.

Kitabın Fihristi:

(Devre-i Âliye İkinci Sene)

1. Şiirin Zuhuru

⁴⁰⁶ Çavuşoğlu, s.y.

⁴⁰⁷ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁰⁸ Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁰⁹ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

2. Şiirin Mahiyet ve Hakikati
3. Vatandaşlık, Müsâvât
4. Valide – Manzum
5. Ispartalılar
6. Taklit
7. Mai Deniz – Manzum
8. İdman
9. Mizaç
10. Bir Damla Kan
11. Fikret’in Mezarında – Manzum
12. Hükümet, Hükümetin Kanununa İtaat
13. Gutenberg ve Matbaa
14. Hareket-i Arzlar ve Volkanlar
15. Kutuplara Doğru
16. Arzın Donması
17. Haziran – Manzum
18. Kristof Kolomp
19. Hayvanatta İctima ve Teavun
20. Saadet-i İctimaiyenin Esbab-ı Husulü
21. Acaib-i Seb’a-i Âlem
22. Denizin Suyu Niçin Tuzludur
23. Hükümet Halkın En Müşfik Babasıdır
24. Suyun Devr-i Dâimisi
25. Tecelli yahut Teselli – Manzum
26. Madde ve Kuvvet
27. Kâinatta Delâil-i Akl-ı Küll
28. İntihar
29. Elhân-ı Şita
30. Ziyâ⁴¹⁰

Kitapta bulunan yazıların çoğunluğu Türk yazarlardan alınmış şiir, hikâye, anlatı formunda yazılardır. Kitapta Sami Bey, Tevfik Fikret, Faik Ali, Ahmet Hikmet, Rıza Tevfik, Abdülhak Hamit, Abdurrahman Şeref gibi yazarlardan yazılar mevcuttur. Eğitici nitelikteki yazıların altına ise genellikle “Bir kıraat kitabından” ibaresi yazılmıştır. Kitaptaki yazıların bir kısmı vatan sevgisini ve ülkedeki tüm vatandaşların eşit olduğunu öğütleyen bütünleştirici yazılardan meydana gelmişken; bir kısmı da ders kitaplarına mahsus dikkat çekici ve yeni ufuklar açan bilgilendirici yazılardan ve de hikâyelerle şiirlerden oluşmaktadır. (Kitaptan yazı örnekleri için bkz. Ek2.a)

⁴¹⁰ Mıntehab Kıraat, s.100.

1.6.7. Okuma Kitapları

Batı Trakya'da özellikle Balkan bölgesindeki ilkokullarda yaklaşık on yıl okutulan bu kitaplar Yunanistan'da bir heyet tarafından yazılmış ve Komotini (Gümölcine)'de basılmıştır. Kitaplarda, bu heyetin kimlerden oluştuğu ve kitapların kimler tarafından yazıldığına dair bilgiye yer verilmemiştir. Kitaplarda yazar bilgisi bulunmadığı gibi herhangi bir basımevi ya da başka bir tanıtım yazısı ve önsöz de yer bulmamıştır. Ancak Asım Çavuşoğlu bu kitapların 1965 yılında, kendisinin de 37 yıl başkanlığını yaptığı Batı Trakya Medrese Mezunu Müslüman Muallimler Cemiyeti (BTMMMMC)'nin kararı doğrultusunda basıldığı bilgisini vermiştir. Asım Çavuşoğlu bu cemiyetin tesisinden sonra göreve getirilen I. Yönetim Kurulu tarafından 24 Aralık 1965 tarihinde yapılan toplantıda, azınlık eğitim sorunları ve ilkokullarda eski Türkçe ile yazılmış “Okuma” kitaplarının olmayışının yaşattığı zorlukların ele alınarak bu husustaki ihtiyaçların belirlendiğini belirtir. Bu doğrultuda azınlık ilkokullarında okutulmak üzere, her sınıf için eski yazı ile Okuma kitaplarının hazırlanmasına karar verilmiştir. Alınan bu karar neticesinde Medrese mezunu öğretmenlerden oluşturulan komisyonlar tarafından, eski yazı ile 2. sınıftan 6. sınıfa kadar beş adet Okuma kitabı hazırlanmıştır.⁴¹¹ Mehmet Efendioğlu ve Hasan Nizam ile yapılan görüşmelerde, bu kitapların Medrese-i Hayriye'ye ait olan Kayalı yurdunun altında Sebat gazetesinin matbaasında basıldığı bilgisine ulaşılmıştır.⁴¹² Kitaplar siyah beyaz olarak fotokopi şeklinde basılmıştır. 2. sınıf kitabı 1967, 3. sınıf kitabı 1969, 4. sınıf kitabı 1970, 5. sınıf kitabı 1971 ve 6. sınıf kitabı 1972 yılı baskılıdır.

Kitapların ilk sayfalarında “Batı Trakya Müslüman mekteplerine mahsus okuma kitabıdır” şeklinde bir tanıtım ibaresi bulunmaktadır. Batı Trakya'da ilkokullara 3065/1954 sayılı yasayla “Türk ilkokulu” denirken bu ifade 1967 Cuntası sonrasında “Müslüman ilkokulu” ya da “Azınlık ilkokulu” ifadeleriyle değiştirilmiştir. Bu kitapların tanıtımlarında da bu değişikliğin tezahürü olarak Türk yerine Müslüman mektepleri ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

⁴¹¹ Çavuşoğlu, s.y.

⁴¹² Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Ders kitapları denetim olmadan gerçekleştirilemez. Eğitim ve okul kitaplarının içeriği devletin ilgilenmekten vazgeçemeyeceği bir öneme sahiptir. Devlet, eğitimin kabul edilen bir ahlakla ve çoğunluğun benimsediği kabul ve inkarlarla gelişmemesine ve uzlaşma sağlanmış görüş açısını yansıtmasına özen gösterir. Georg Eckert, okul kitaplarının öğrencilerin değerlerinin oluşturulmasında kalıcı bir etki bırakarak onların tüm yaşamlarını biçimlendirebileceğini, bu yüzden de okul kitaplarının propaganda aracı olarak kullanılabilirliğini belirtir.⁴¹³ Bu Okuma kitaplarında da dini ve ahlaki metinlerle çocukların erdemli birer birey olarak yetişmesi amaçlanırken Yunan mitolojisi ve Yunan tarihi içerikli yazılarla da vatan bilinci ve vatan sevgisi oluşturulması hedeflenmektedir.

Özellikle ilkökul tarih dersi kitaplarında, eğitime dolaylı katkı sağlaması amaçlanarak tarihin masalsı bir üslupla yazılması önemlidir. Tarih eğitiminin evrensel ilkeleri ise; olayların öğretilmesiyle hoşgörü, basiret ve insanlık sevgisi oluşturma, muhakeme yetisini geliştirme ve demokrasi aşılama olarak ifade edilebilir.⁴¹⁴ Yunan tarih kitaplarında tarih bilinci genel itibariyle Yunan mitolojisiyle ve masalsı bir dil kullanılarak oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kitaplarda da aynı durumun söz konusu olduğu gözlenmektedir. Yunan mitolojisinin Yunanlılar için önemi göz önünde bulundurulduğunda tarihî metinlere etki etmemesi düşünülemez.

Kitapların içeriğinde hikayeler, masallar, şiirler, dualar, İslam dinini tanıtan yazılar ve Yunan tarihine dair metinler bulunmaktadır. Batı Trakya'daki ders kitaplarında tarihi Türkiye perspektifinden değerlendiren ya da etnik kimlik olarak Türklüğü ön plana çıkaran yazıların yer alması Yunan makamlarınca yasaklandığından, Okuma kitaplarında da bu konuları işleyen herhangi bir yazının yer bulmadığı görülmektedir. Kitaplarda yer alan yazıların çoğunluğunda hangi yazara ait olduğuyula ilgili bilgi verilmemiştir. Kitapların tümüne "Besmele" ile başlanmakta, devamında bir dua ya da dinî içerikli bir şiire yer verilmektedir.

⁴¹³ Etienne Copeaux, **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993): Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**, Ali Berktaş (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, ss.1-3.

⁴¹⁴ Necdet Sakaoglu, "İlkökul Tarih Programları ve Ders Kitapları", **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları: 1994 Buca Sempozyumu**, haz. Salih Özbalan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s.135.

Okuma kitaplarının Latinize edilmiş haldeki “içindekiler” bölümüne metin içerisinde ve örneklik teşkil etmesi adına “okuma parçalarını” içeren bölümlerin bir kısmına da ekler bölümünde yer verilmiştir. (Okuma parçalarından örnekler için bkz. Ek2).

1.6.7.1. Okuma Kitabı – İkinci Sınıf

*İkinci Sınıf Okuma Kitabı** 1967 yılında Komotini (Gümölcine)’de basılmıştır. Kitap isminin altına “Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin İkinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır” açıklaması yazılmıştır.

İçindekiler:

1. Sabah Şerifler Hayır Olsun Çocuklar
2. Aliye’nin Kitabı
3. Yolunmuş Güller
4. Nihat Mektebe Gidiyor
5. Okumanın İyiliği
6. Eşek
7. Su
8. Su
9. Dedem
10. Yıkanmak
11. Merdiven
12. Bilmeceler
13. Arslan ile Sıçan
14. Ekmek
15. Buğday Masalı
16. Sorular
17. Ayşe’nin Temizliği
18. Bir At Nalının Kıymeti
19. Horoz ile Köpek ve Tilki
20. Yıldızlar
21. Kardeş Sevgisi
22. Hediye

* Okuma Kitabı – İkinci Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin İkinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır, Komotini, 1967.

23. Ramazan Bayramı
24. Gürbüz EŞref
25. Âzaları Temiz Tutmalı
26. Kışa Hazırlık
27. Kış DüŐünceleri
28. Kumbara
29. Neler ile Aydınlanıyoruz
30. Düdük
31. Saatim
32. Kurt ile Köpek
33. Yangın
34. Kırık At
35. Muallimlik Oyunu
36. İyilik
37. Tiseas (Eski Yunan Hikayeleri)
38. Yavru Kuşlar
39. Küçük Ali'nin Adamları
40. Oyun
41. İki Suret
42. Sabah
43. Serçeler ve Sabah
44. Oyuna Davet
45. Heraklis (Eski Yunan Hikayelerinden)
46. Mart
47. İlk Yaz ve ocuklar
48. İpek Ev
49. ocuk ile Güneş
50. Güzel Sesli Müezzin
51. Küçük Bahçıvanlar
52. Salıncağım
53. Yunanistan
54. Batı Trakya
55. Bahar Gezintisi
56. Menekşe
57. Kuşlar
58. Kelebek
59. Deniz
60. Bal Avcısı
61. Kedi ve Kırlandığlar
62. Güneş Baba
63. Şehir

64. Yurt, İş, Aile
65. Dinlememezlik Cezası
66. Bahçıvanın Köpeği
67. Ferit Mektup Yazıyor⁴¹⁵

Kitabın ilk sayfasına “Besmele” ve sonra da “Rabbim kolaylaştır benim işimi, sakın güçleştirme bu gidişimi. İşimin başını hayırla bağla, işimin sonunu hayırla sağla” şeklinde bir dua ile başlanmıştır. Sonrasında ise 1. Okumada kitap kendini çocuklara şu şekilde tanıtmaktadır:

1: Sabah Şerifler Hayır Olsun Çocuklar

Siz beni daha iyi bilmezsiniz. Ben kendimi size anlatayım: Bana mini mini çocukların okuma kitabı derler. Sizi eğlendirici bir kitabım. Ben çocukları çok severim. Onları sevindirmek isterim. Sizin gözleriniz benim yapraklarımda, güneşin ışıkları gibi pırıl pırıl dolaştıkça öyle sevinirim ki: Sizler de, beni yaprak yaprak okudukça, ağaç dallarında öten kuşlar gibi şen olun ve sevinin. Benim, sizlere neler getirdiğimi, yavaş yavaş anlayacaksınız. Küçük şiirler, güzel oyun türküleri, çok seveceğiniz tavşan, avcı, çiçek, çayır, orman ... sonra ... ay dede, parlak yıldızlar, kırlangıçlar ... hep bende ... bütün bunların yazılarından başka resimleri de var. Onun için siz beni çok seveceksiniz. Beni okuyun!.. Çok beğendiğiniz hikayeleri sakın unutmayın; akşamları annenize, kardeşlerinize de okuyun.⁴¹⁶

2. Okumada ise “Aliye’nin Kitabı” başlıklı hikâye vasıtasıyla çocuklara kitabın değerini bilmeleri öğütlenmektedir. Bunlardan sonra “4. Nihat Mektebe Gidiyor” ve “5. Okumanın İyiliği” hikayeleri de çocuklara mektebin ve okumanın önemine dair öğütler vermektedir. 47. Okuma olan “İlk Yaz ve Çocuklar” ise Aka Gündüz’ün “İlkbahar” adı şiiridir. Birkaç kelime değişikliği yapılarak şiir kitapta aynen yer bulmuştur. Şiirin yazarı ise belirtilmemiştir.

Kitabın konularının ana temaları; okumanın önemi, hayvan ve doğa, dinî içerikli yazılar, Yunan mitolojisiyle ilgili yazılar, bilgilendirici yazılar şeklinde kategorize edilebilir. Hayvan ve doğayla ilgili olan yazılar genelde hem ilgi çekici hem de öğüt veren yazılardır. Yunan mitolojisi ise Yunan tarihinde önemli bir yer

⁴¹⁵ Okuma Kitabı – İkinci Sınıf, ss.108-112.

⁴¹⁶ Okuma Kitabı – İkinci Sınıf, ss.1-2.

tutmaktadır. Ortaokul ve liselerde Eski Yunan tarihi olarak Yunan mitolojisi okutulmaktadır. Tiseas ve Heraklis Yunan mitolojisindeki önemli kahramanlardır. Bu kitapta da onların kahramanlık hikayelerine yer verilmiştir. (Kitaptan yazı örnekleri için bkz. Ek2.b)

1.6.7.2. Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf

*Üçüncü Sınıf Okuma Kitabı** 1968 yılında Gümölcine’de basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında “Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Üçüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır” açıklaması bulunmaktadır. Kitap “Besmele” ve “Allah” başlıklı bir şiir ile başlar. Sonrasında ise okuma metinleri bulunur.

Üçüncü Sınıf Okuma Kitabının İçeriği:

İçindekiler!

1. Günaydın Çocuklar
2. Doğan Tatili Nasıl Geçirdi
3. Vatan
4. Mektep Açıldı
5. İki Çocuk
6. İnci
7. Heraklis (Eski Yunan Kahramanlık Hikayelerinden)
8. Papağan
9. Demirci
10. Bal Kabağı
11. Güz
12. Kaplumbağayla Araba Beygiri
13. Çiftçinin Canlı Yardımcıları
14. Keman
15. Peygamberimiz
16. Ohi – Hayır
17. Balıkçılar
18. Çocukla Keçi
19. Doğruluk

* **Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Üçüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır**, Komotini, 1968.

20. Kardan Adam
21. Tiseas ve Egeon Pelagos (Eski Yunan Kahramanlık Hikayelerinden)
22. Fotoğraf Makinesi
23. Kedim
24. Cimri Adamın Eşegi
25. Mübarek Ramazan
26. Saat
27. Tilki ile Tavşan
28. Ana Yüreği
29. Eski Yunanlılar ve Vatan Severlik
30. Yiğit Çocuk
31. Çam Ağacının Masalı
32. Uray İşleri
33. Hasan Dayı
34. Külbastı Yiyen At
35. Namaz
36. Beyaz Ayı
37. Ayı ile Tilki
38. Ayı Balığı
39. Temizlik
40. Yirmi Beş Mart – İstiklal Yortusu 1821
41. Sinema
42. Özgünlük
43. Bir Damla Suyun Öyküsü
44. Gemi
45. İason ve Altın Post (Kahramanlık Masalları)
46. Gökyüzü
47. Güneşin Ustalıkları
48. Sanatlar ve Ertbikler
49. Faydalı Hayvanlar
50. Bremen Mızıkacıları
51. Ağaçların Kanı
52. Kuzu
53. Kurban Bayramı
54. Güneş Sağlık Getirir
55. Karınca Yuvası
56. Bahar
57. Kuşlar
58. Yankı
59. Tarla

60. Bir Dilim Ekmek
61. Ekmek
62. Böceklerin Düğünü
63. Sebze ve Etçide
64. Papatyalar
65. Yemek
66. Faydalı Bitkiler⁴¹⁷

Üçüncü okuma kitabındaki temalar ikinci kitapla benzer şekilde okul sevgisi, doğa ve hayvan, dinî içerikli yazılar, bilgilendirici yazılar, Yunan mitolojisi, Yunan tarihi ve vatan sevgisiyle ilgili yazılar şeklinde kategorize edilebilir. Üçüncü kitapta hem dini içerikli yazıların arttığı hem de Yunan mitolojisinin yanında Yunan tarihiyle ilgili yazılar eklenerek vatan sevgisi oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. 21. Okuma’da Yunan mitolojisinden Tiseas ve babası Egeas’ın kahramanlık hikayesinin anlatıldığı ve muhtemelen Yunan dilinden çeviri yapılan parçanın başlığının, orijinal Yunan dilindeki haliyle yazılarak, Egeas’ın isminin verildiği “Ege Denizi” anlamında “Egeon Pelagos” olarak konulması ise dikkati celbetmektedir. (Kitaptan yazı örnekleri için bkz. Ek2.c)

1.6.7.3. Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf

*Dördüncü Sınıf Okuma Kitabı** 1970 yılında Gümölcine’de basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında başlığın altında “Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Dördüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır” açıklaması bulunmaktadır. Kitap, “Besmele” ve 1. Okuma olan Mustafa Asım Köksal’ın “Bismillah” adlı şiiri ile başlamaktadır.

Dördüncü Sınıf Okuma Kitabının İçeriği:

İçindekiler!

1. Bismillah
2. Kur’an-ı Kerim
3. Mektebim

⁴¹⁷ Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf, ss.121-122.

* Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Dördüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır, Komotini, 1970.

4. Sanat Eserleri
5. Sokrat (Sokrates)
6. Son Bahar
7. Son Bahar (Manzume)
8. Ey Genç Çiftçi
9. Rüzgarın Gezisi
10. Küçük Tayyareci
11. Büyük Babanın Bebeği
12. Sümüklü Böcek
13. Sonbahar
14. Deve Kuşu
15. Eşek
16. Küçük Görme
17. Kış
18. Tarih
19. Zekât Borcumuzdur
20. Elektrik Telleri
21. Telgraf
22. Sevdiklerim
23. Gramofon Plakları
24. Anne Şarkısı
25. Kurt Masalı
26. Jimnastik Dersinden
27. Olimpiyat Oyunları
28. Kuyudan Çıkan Ay
29. Denizde Yaşayan Hayvanlar ve Bitkiler
30. Fil ve Kazancı
31. Termometre
32. Termopilon Savaşı
33. Bayrak Şarkısı
34. Tutumluluk
35. Kumbara
36. Bir Tavşanın Kaygısı
37. Tavşan
38. Hacılar Gelirken
39. Sefa Geldin
40. Kömür ve Su
41. Kâğıt Nasıl Yapılır
42. Cam
43. İşçiler
44. Arslan

45. Kış Gecesi
46. Bırak Şu Kuşcağızı
47. Işık
48. 25 Mart
49. Tavus Kuşu
50. İlkbahar
51. Solon ve Kresos
52. Bağcı ile Çocuk
53. Güneş Tutulması
54. Arının Şarkısı
55. Leylek
56. Su Çanağı
57. Sınıfta
58. Anne
59. Yolcu ile Eşeği
60. Göçebe Çocuğu
61. Demircinin Öğüdü
62. Kalbimiz
63. Vücudumuz
64. Lale Masalı
65. Isparta
66. Vatan Destanı⁴¹⁸

Bu kitabın ana temaları doğa, hayvanlar, mevsimler, tutumluluk, dinî yazılar, Yunan tarihi ve Yunan mitolojisidir. Bundan önceki kitaplarda dinî içerikli yazılarda Ramazan ve Kurban bayramları, Ramazan ayının önemi gibi konular işlenmişken bu kitapta ise hac ve zekât konularına yer verilmiştir. 38. Okuma olan “Hacılar Gelirken” başlıklı yazıdan sonra yer alan “Sefa Geldiniz” de hacılar için yazılmış bir şiiirdir. Bu kitapta ele alınan temalardan biri de tutumlu ve iktisatlı olmadır. 34. Okuma olan “Tutumluluk” ve bir sonraki okuma olan “Kumbara” yazılarında bu konu işlenmiştir. Bu yazılardan sonra da iktisatlı olmayla ilgili atasözlerine yer verilmiştir. (Kitaptan yazı örnekleri için bkz. Ek2.d).

⁴¹⁸ Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf, ss.113-114.

1.6.7.4. Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf

*Beşinci Sınıf Okuma Kitabı** 1971 yılında Gümölcine’de basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında, başlığın altında “Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Beşinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır” ibaresi bulunmaktadır. Kitap 1. Okuma olan “Bismillahirrahmanirrahim” adlı bir şiirle başlar.

Beşinci Sınıf Okuma Kitabının İçeriği:

İçindekiler:

1. Besmele
2. Eski Yunan Medeniyeti: Birinci Edebiyat
3. Yunan Vatanı
4. Vergi Borcu
5. Esnaf Destanı
6. Hasisin İmtihanı
7. Eski Yunan Medeniyeti: İkinci Felsefe
8. Küçük Kusurlar
9. Komşu Hatırı
10. Oruç
11. Ramazan
12. Yazı Nasıl İcat Olundu
13. Küçük Kahraman
14. Hazret-i Ömer ve Dul Kadın
15. Taşlık
16. Eski Yunan Medeniyeti: Üçüncü Sanat
17. Nasihat
18. Feride’nin Arkadaşları
19. Kar
20. Ölüm Kervanı
21. Kaybolan Saat
22. Truva Muharebesinde Tahta At (Dorios İppos)
23. Arılar ve Karıncalar
24. Ana Kuşun Verdiği Ders
25. Sözlerin Özü
26. Mısır’ın Ehramları
27. Baba Oğlunu Nasıl Kurban Ediyordu?

* **Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Beşinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır**, Komotini, 1971.

28. Hindistan’da Bir Kaplan Avı
29. Giyom Tell (William Tell)
30. Bir Balina Avı
31. Kirazlar
32. Kutuplara Doğru
33. Ateş Böceği
34. Peygamberimiz
35. Don Kişot’un Savaşı
36. Ahlak
37. Salamış Deniz Harbi
38. Deniz
39. Asub ve Dil
40. Atalar Sözü
41. Hac Yolları⁴¹⁹

Bu kitabın ana temaları hayvanlar, çocuklara ata sözleri ve nasihatlerle mesajlar verme, ahlak gibi faziletler, vergi gibi vatandaşlık görevlerinin önemi, bilgilendirici yazılar, Yunan medeniyetinin edebiyat, felsefe ve sanat gibi dallarının tanıtılması ve dinî içerikli konulardan oluşmaktadır. Kitaptaki yazılardan hareketle ahlaklı, erdemli ve devlete uyum sağlayan vatandaşlar yetiştirme amacının güdüldüğü söylenebilir. Bu kitapta dini içerikli yazılarda Ramazan ve oruç konusuna yer verilmiş, ayrıca peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ömer’le ilgili de birer yazı yer bulmuştur. (Kitaptan yazı örnekleri için bkz. Ek2.e)

Kitaplarda yer alan yazıların yazarları çoğunlukla belirtilmezken iki şiirin altında Emin Ali Sipahi ismine yer verilmesi dikkat çekmektedir. Bunlar, *Beşinci Sınıf Okuma Kitabı*’nda “Yunan Vatani” şiiri ve *Altıncı Sınıf Okuma Kitabı*’nın başında yer alan “Dua” adlı bir şiirdir. Yazarla ilgili yapılan araştırmada herhangi bir bilgi bulunamasa da Yunanistan’la ilgili şiir yazmasından ve yazılarının bu Okuma kitaplarında yer almasından Yunanistan’da yaşayan azınlık Türklerinden olduğu varsayılabilir.

⁴¹⁹ Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf, ss.111-112.

1.6.7.5. Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf

*Altıncı Sınıf Okuma Kitabı** 1972 yılında Gümölcine’de basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında, başlığın altında “Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Altıncı Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır” açıklaması bulunmaktadır. Kitap, “Besmele” ve 1. Okuma olan Emin Ali Sipahi’nin “Dua” adlı şiiri ile başlamaktadır.

Altıncı Sınıf Okuma Kitabının İçeriği

İçindekiler!

1. Dua
2. Ben Müslümanım
3. Nasıl Okumalı
4. Deniz Feneri
5. Arşimet
6. Bir Arslan ve Avcısı
7. Üç Atlı
8. Kaşığı
9. Atalar Sözü
10. Tembel Harcı
11. Menekşe
12. Periklis
13. Üçüz
14. Edison
15. Zeyniler Köyü
16. Müthiş Bir Böcek
17. Cezasını Bulan Gurur
18. Hazret-i İsmail
19. Kefil
20. 25 Mart Nedir?
21. Papağan
22. Horoz ile Tavuk
23. Ev Kadını
24. Dilenci
25. Vezüv ve Volkanı
26. Gamsızın Ölümü

* **Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Altıncı Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır**, Komotini, 1972.

27. Londra Hayvanat Bahçesinde
28. Hicret
29. Güzel ve Doğru Sözler
30. Hava Yolcuları
31. Megas Aleksandros
32. Kör Çocuğun Derdi
33. Manzumenin Nesre Çevrilmiş Şekli
34. Gençliğe Veda
35. Muallim Ruhü
36. Amerika'nın Keşfi⁴²⁰

Bu kitabın konularının temaları ise hayvanlar, mesaj içerikli atasözleri, bilgilendirici yazılar, dinî yazılar, Yunan tarihiyle ilgili yazılar şeklinde kategorize edilebilir. Sınıfların ilerlemesiyle son iki kitaptaki yazıların önceki kitaplardaki yazılara göre daha uzun tutulduğu ve konuların azaldığı görülmektedir. Yazıların dili de önceki kitaplardaki yazılara göre daha ağırdır. Bu kitapta hikâye ve roman türünden örnekler de görülmektedir. Örneğin 8. Okuma olan “Kaşağı”, Ömer Seyfettin'in Kaşağı adlı hikayesinin biraz değişiklik yapılarak yazılması, 15. Okuma olan “Zeyniler Köyü” ve 35. Okuma “Muallim Ruhü” da Reşat Nuri Güntekin'in Çalığışu adlı romanından pasajların alınmasıyla oluşturulmuştur. Alıntılanan bu yazıların hiç birisinde yazarlar belirtilmemiştir. (Kitaptan yazı örnekleri için bkz. Ek2.f)

25 Mart Yunanistan'ın Osmanlıya karşı isyan başlatıp bağımsızlığını kazandığı tarih olarak Yunanistan'da milli bayram kabul edilmektedir. Bu okuma kitaplarından üçüncü sınıf, dördüncü sınıf ve altıncı sınıf kitaplarında da 25 Mart'la ilgili birer yazı bulunmaktadır. Yazılarda Yunanistan'ın bağımsızlığının kazanıldığı tarih olarak 25 Mart'ın önemi konu edilse de, bağımsızlık savaşının hangi devlete ya da kimlere karşı olduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

⁴²⁰ Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf, s.112.

1.7. Eğitimin Kalitesi

1927 yılında *Yeni Adım* gazetesinde, Gümülcine civarındaki köylerin eğitimsizlik içinde bulunup mektep adı altında hiçbir şeye sahip olmadıkları,⁴²¹ hatta sadece köylerde değil şehirlerdeki mekteplerin de eğitim ile alakalarının bulunmadığı; Cemaatlerin idareleri ciddi, çalışkan ve iyi niyetli kimselerin ellerine geçmedikçe de bu durumun zikredilen hal üzere devam ederek daha da kötüye gideceği belirtilmiş ve mekteplerin eğitim kalitesinden dem vurulmuştur.⁴²²

Müdafa-i İslam gazetesinde 1935 yılında çıkan yazıda ise mektepler cehalet yuvaları olarak tasvir edilerek eğitim kalitesinin geçmişe göre gerilediği şu sözlerle dile getirilmektedir:

Mehmet Akif'in manzumesinde tasvir ettiği dünkü medrese ile bugünkü medrese arasındaki korkunç fark, dünkü mekteple bugünün mektebi arasındaki feci manzaranın aynıdır. Dünün medrese ve mektebi, o ilahi fazilet dersaneleri ile bugünün medrese ve mektep namı altında muhafaza-i mevcudiyetine çalışan cehalet yuvaları arasında baş döndürücü bir uçurum vardır. Bu uçurumu açanlar bir nesil evvelinden başlayan ve yakın bir mazinin sahipleri olan babalarımızın ihmal ve lakaydiyesidir.⁴²³

Aarbakke, 1930'lu yıllarda okulların durumlarının eğitim için yeterli olmadığını ve okulların genellikle sınıf ortamından uzak sayılabilecek camiye bitişik bir odada yapıldığını belirtir. Ayrıca eğitim aileler için öncelik teşkil etmemektedir. Okul işlerde yardım edemeyecek küçük çocukların gönderildiği yer olarak görülmektedir. Daha büyük yaştaki çocuklar ise okula sadece birkaç ay gidebilmektedir. Okul encümenlerinin de ilgisizliği nedeniyle okullarda daha uzun bir dönem ders yapma konusunda herhangi bir gayret sarf edilmemiştir.⁴²⁴

Emekli Öğretmen Mustafa Mehmetali de bahsedilen yıllarda eğitim kalitesinin çok düşük olduğunu ve yaklaşık on yıl sonra 1940'larda öğretmenliğe başladığında da aynı durumun mevcut olduğunu, okuma-yazma oranının düşük olduğunu belirtmektedir:

⁴²¹ *Yeni Adım*, "Gümülcine Köylerinde", 29 Kanun-i Sâni 1927, s.1.

⁴²² *Yeni Adım*, "Köylerde Mektepler", 25 Kanun-i Sâni 1927, s.2.

⁴²³ *Müdafa-i İslam*, "Mektep Meselesi – 3", 2 Eylül 1935, s.1.

⁴²⁴ Aarbakke, s.127.

1923 yılında Aşağıköy’de doğdum. İlkokula doğduğum köyde başladım. Fakat, köyümüzdeki eğitim seviyesi çok düşüktü. Kur’an-ı Kerim ve Mevlid’den başka bir şey öğretilmiyordu. Bunu fark eden babam 1935 yılında beni Şapçı Türk İlkokuluna yazdırdı. İlkokuldan mezun olduktan sonra bildiklerimi kendi köyümün çocuklarına öğretmek için öğretmen olmaya karar verdim. O yıllarda ortaokul mezunu bile bulmak oldukça zordu. İç Savaştan sonra, 1944-45 eğitim öğretim yılında göreve başladım. Göreve başladığım yıllarda çocuklar dört işlemi yapmasını bilmiyorlardı. Çünkü köyümüzdeki okuma yazma oranı çok çok düşüktü.⁴²⁵

1955 yılında *Trakya* gazetesinde, Batı Trakya’da okuma yazma bilmeyenlerin yok denecek kadar az olduğu, çünkü Batı Trakya’nın tüm köylerinde üç-beş yıl okula gitmemiş kadın ve erkek bulunmadığı ve öğrencilerin günün medeniyetine göre çok şey öğrenmeseler dahi tüm halkın okula gitmenin gerekli olduğu bilgisine sahip ve kani oldukları belirtilir.⁴²⁶

Şunu da ifade etmek gerekir ki savaş yıllarında dahi Batı Trakya’da eğitim aksamamış ve insanlar çocuklarının eğitim alması için uğraşmıştır. Örneğin Bulgar işgali sırasında (1940-1944) insanlar çocuklara yakın evlerde birini öğretmen tayin edip çocuklarının temel bilgiler ve Kur’an’ı öğrenmesini sağlamıştır.⁴²⁷ Özellikle Balkan kolunda Kur’an-ı Kerim ve dinî eğitime her dönemde çok önem verildiğini ve diğer derslerde eğitim yeterli seviyede olmasa da dinî eğitim kalitesinin iyi düzeyde olduğunu ifade etmek gerekir. Bu konuda emekli öğretmen Ahmet Bekir Balkan kolunda din derslerine çok önem verildiğini ve ilkokul altıncı sınıfı bitiren bir çocuğun camide mihraba geçip rahatlıkla namaz kıldırabilecek kadar iyi yetiştiğini dile getirmiştir.⁴²⁸ Batı Trakya’da eğitimin kalitesi bazen öğretmen kaynaklı bazen de kitapsızlık ve imkânsızlıklardan dolayı düşük olsa da bölge halkı parasını kendileri ödeyerek her zaman öğretmen tutmaya ve eğitimi devam ettirmeye çalışmıştır.

Öğretmen kaynaklı olarak eğitim kalitesinin ne durumda olabileceğini gösteren şu örnek ilginçtir: Müfettiş Minaidis köylere teftişe gidermiş. Bir defasında Kezüren köyüne gitmiş ve gittiğinde sınıfta birinin semer diktiğini görmüş. Müfettiş de “buranın

⁴²⁵ Baltalı, ss.185-186.

⁴²⁶ **Trakya**, “Batı Trakya Türklerinin Bilgi Seviyeleri - 11”, 7 Şubat 1955, s.1.

⁴²⁷ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴²⁸ Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

öğretmenine söyleyin, yarın Kasaba'ya müfettişe gelsin" deyip dönmüş.⁴²⁹ Mehmet Efendioğlu aynı bilgiyi annesinden naklederek vermiş ve annesinin öğretmenlerinin öğrenciler ders çalışırken semer diktiğini belirtmiştir.⁴³⁰ Aynı bölge olduğu için bahsedilen öğretmenin aynı kişi olduğu muhtemeldir.

Gene öğretmen eksikliğinden dolayı öğretmenlerin ne şekilde seçilip atanabildiğini gösteren başka bir örnek ise Mehmet İmamoğlu'nun aktardığı Müfettiş Minaidis'in bir çobanı öğretmen tayin etmesiyle ilgili anekdottur:

Bir zaman Minaidis Yassıköy'e teftişe gitmek istiyor. Giderken arada Narlıköy çayı vardır. Bu çayda su yükselmiş. Minaidis geçemiyor. Köprü de olmadığı için çayın önünde duruyor. O anda orada sürüsünü otlatan bir çoban onu görünce "ben seni karşıya geçirim" diyor. Çoban Minaidis'i sırtına alıyor ve karşıya geçiriyor. Minaidis memnun kalıyor ve "sen Kasaba'ya indiğin zaman benim yanıma uğra" diyor. Çoban Müfettişe gittiği zaman ona "çobanlık zor iş, öğretmen olmak ister misin?" diye soruyor ve çobanın bu teklifi kabul etmesi üzerine onu istediği köye öğretmen tayin ediyor.⁴³¹

Eğitim kalitesinin düşük olmasının bir nedeni de zamana uygun olmayan ağır bir dil kullanılmasıdır. Mehmet İmamoğlu ilkokul seviyesinde okutulan dersler ve Osmanlıca kitaplarda kullanılan dilin seviyesiyle ilgili olarak şu sözleri dile getirmiştir:

1950'lere kadar okutulan dersler o güne, o günün çocuklarına pek uygun olmayan derslerdi. Sebebi de ilkokullarda ağırlıklı bir Osmanlı dili kullanılmasıydı. Hatta pek çok öğrenci ders gördüğü kitabın adını bile okuyamazdı. Mesela ilkokul üçüncü sınıf Türkçe ders kitabı olarak okutulan bir kitabın başlığının adı *اَكْلُ اللَّحْمِ حَيَوَاتٍ وَخَشِيَّة* (vahşi hayvanlardan et yiyenler) idi. Bunu kaç çeşit okuyanlar oluyordu. Benim ilkokul okuduğum dönemde geçen bir cümleyi örnek vereyim: "Bir müselles mütesavi-yu'l edlanın mesaha-i sathiyyesi, irtifai ile kaidesinin darbının nısfına müsavidir". Bugünkü dille "eşkenar üçgenin alanı, yüksekliği ile tabanının çarpımının yarısına eşittir" demektir. Yani o zamanlarda bu kadar ağır bir dil kullanılırdı. Tabii hocalarımız eski hocalardı. Batı Trakya 1920'den sonra Yunanistan idaresine geçtiği zaman eski hocalar vardı. Bu hocalar da

⁴²⁹ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴³⁰ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴³¹ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

bu şekilde ders görmüşler. Mesela biz matematik ya da geometri kelimelerini kullanmazdık. Bunlara riyaziyye, hendese, hesap derdik.⁴³²

Ramadan Küçük de aynı şekilde Osmanlıca çok zor olduğu için kimsenin tam manasıyla okuma-yazmayı sökemediğini, okullarda abdest alıp namaz kılacak kadar bir bilgi öğretildiğini; başka bir ders bulunmadığını ve bu durumlardan dolayı eğitimin kalitesinin çok düşük olduğunu belirterek şu sözleri eklemiştir: “Altı senede ancak birkaç kişi Osmanlıca’yı öğrenip Osmanlıca kıraat kitaplarını okuyabilmekteydi. Çoğunluk okuyamıyor ve öğrenemiyordu. Buralarda Osmanlıca okutulması hem bu milleti cahil bırakmak hem de Türkiye’yle irtibatı koparmak içindir.”⁴³³

Balkan köylerine göre daha erken Latinceye geçen ova köylerindeki ilkokullarda Balkan ilkokullarına kıyasla daha sistemli ve daha kaliteli bir eğitim verildiği anlaşılmaktadır. Hasan Paçaman Balkan köyleriyle ova köyleri arasında tahsil bakımından fark bulunduğunu; Balkan köylerinde hem kitap olmadığını hem de köyde tek öğretmenin birden altıya kadar tüm sınıflara aynı odada ders verdiğini belirtmiştir. Kitap olmadığı için öğretmenler dersleri tahtadan yazdırır, öğrenciler de yazabildiklerini yazar. Öğretmenler de diplomalı öğretmen değildir. Biraz medreselerde eğitim görmüş, okuma yazma öğrenmiş ve köye öğretmen tayin edilmişlerdir.⁴³⁴ Emekli öğretmen Sami Toraman da Balkan köylerinde eğitim kalitesinin düşük olduğunu belirtmektedir: “1960’lı yıllarda tahsil durumu genelde çok düşüktü. Özellikle Balkan köylerinde durum daha da kötüydü. İlkokulu bitiren azdı. Çocuklar emek olarak anne babaya gerekliydi. Mart ayı geldiğinde çocukların çoğu okuldan alınıyordu.”⁴³⁵ Ali Genç Haseki de aynı şekilde ova köylerinde Türkiye’den gelen öğretmenler görev alabildiği için burada daha kaliteli bir eğitim verilebildiğini; Balkan köylerinin ise bu imkândan mahrum kaldığını ifade etmiştir:

Eğitimin kalitesi öğretmene ve öğrencilerin başarısına bağlıdır. Bizim zamanımızda hiç eğitim görmediği halde öğretmenlik yapanlar dahi vardı. Ova köylerinin durumu Balkan kolundaki köylerden farklıydı. O dönemdeki Türk ve Yunan hükümetleri arasındaki

⁴³² Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴³³ Ramadan Küçük, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴³⁴ Hasan Paçaman, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴³⁵ Baltalı, ss.2-3.

dostluk neticesinde eğitim anlaşması yapılmış ve azınlıklara karşılıklı öğretmen gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Bu karar neticesinde Türkiye'den gelen öğretmen okulu mezunları ova köylerinde görev alıyorlar ve oradaki öğrenciler daha kaliteli bir eğitim alma imkânına sahip oluyorlardı. Biz bu imkândan mahrumduk. Bizim öğretmenimiz Medresede bir veya iki yıl eğitim görmüştü. Ancak gene de Medresede okuduğu bütün dersleri ilkokulda bize okuturdu. İslam tarihi, tabiat bilgisi, coğrafya. Ne gerekiyorsa okurduk.⁴³⁶

Akademisyen Iris Kalliopi Boussiakou'ya göre, Batı Trakya'daki azınlığın eğitim seviyesi Yunanistan'daki çoğunluk ile kıyaslandığında çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durumun nedenleri ise, Batı Trakya azınlık ilkokullarında idari yönetimdeki karmaşık yapı, güncel olmayan kitapların okutulması, öğretmenlerin mesleki bilgilerinin yeterli seviyede olmaması ve de yeterli ve etkili bir müfredatın bulunmamasıdır.⁴³⁷

Batı Trakya'da 1940-1944 yılları arasında İkinci Dünya Savaşıyla birlikte Bulgar işgali ve 1946-1949 yıllarında ise İç Savaş vuku bulmuştur. Dolayısıyla bu dönemde bölgede eğitim aksamıştır. Bu karanlık dönem Batı Trakya'da eğitim kalitesini olumsuz etkilemiş, bu dönemden sonra da yetişmiş öğretmen bulmakta zorluk çekilmiştir. Bundan dolayı savaş yıllarında bölgedeki eğitimin gidişatını ve bu savaşların eğitime etkilerini incelemek yerinde olacaktır.

1.7.1. İkinci Dünya Savaşı (1940-1944) ve İç Savaş (1946-1949)'ın Eğitime Etkileri

1940-1944 yılları arası İkinci Dünya Savaşı döneminde, Batı Trakya bölgesini işgal eden Bulgarlar inkılapçı ve aydın Türk öğretmenlere çalışma izni vermemişler ve onları işsiz bırakmışlardır. Gümölcine Merkez İlkokulunu Bulgar hafiyesi ve Türkiye kaçağı öğretmenlerle doldurmuşlar ve bu okul yeni Türkçeye geçmiş olduğu halde eski

⁴³⁶ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴³⁷ Iris Kalliopi Boussiakou, "The Educational Rights of the Muslim Minority under Greek Law", **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)**, Sayı.6(1), (2007), ss.1-6.

harflerle eğitim yaptırılmıştır.⁴³⁸ İşgal yıllarında Bulgar yönetimi Latince alfabenin kullanımını yasaklamış ve gelenekçileri desteklemiştir.⁴³⁹ Köylere de gelenekçi öğretmenler tayin edilmiş ve Batı Trakya’da beş sene yeni harflerle eğitime engel olunmuştur. Yeni harflerle eğitim vermek isteyen öğretmenler Bulgar müfettişi tarafından azledilmiş ve sürgüne gönderilmiştir.⁴⁴⁰ Azınlık ilkokullarında Yunan dili eğitiminin yerini ise Bulgar dili eğitimi almıştır.⁴⁴¹ Özellikle Balkan kolundaki ilkokullara Bulgar öğretmenler atanarak bazı bölgelerde Türkçe de kaldırılmış ve tamamen Bulgarca eğitime geçilmiştir. İç Savaş yıllarında ise özellikle Balkan bölgesindeki köyler komünistlerin (çetecilerin) kendilerini isimlendirdikleri adla “Cumhuriyet Ordusu”nun kontrolündedir ve buralar “Kurtarılmış Bölge” olarak nitelendirilir. Dolayısıyla bölgedeki ilkokullar da bu ordu tarafından kontrol edilmekte ve öğretmen tayinleri, kitap dağıtımı gibi okul işleri onlar tarafından yapılmaktadır.⁴⁴² Dönemin Batı Trakya Azınlık Okulları Müfettişliği’nin 1948 yılında verdiği bilgiye göre Rodop bölgesinde 58, İskeçe bölgesinde 50 ve Evros Bölgesinde bazı azınlık okulları komünist ordunun kontrolündedir. Komünist güçler Yunanca derslerin yanında Türkçe derslerin de işlenmesine karışmamışlar; Türkçe derslerin eski Türkçe yerine Latin harfleriyle yapılması ve komünist düşüncelerin anlatılması için öğretmenlere bu yönde kurslar düzenlemişlerdir.⁴⁴³

Çetecilik zamanında dağlardaki köy halkı ova köylerine ve şehirlere indirilmişler ve mecburen buralara yerleştirilmişlerdir. Bu sıkıntılı hal 1947-1949 yılları arasında üç yıl devam etmiştir.⁴⁴⁴ 1948 yılında *Trakya* gazetesinde, Yunanistan ve Batı Trakya’da iki senedir devam eden İç Savaş ve çeteciliğe rağmen, halk tarafından boşaltılan köyler dışındaki tüm köy ve şehirlerde okulların açıldığı ve eğitimin devam ettiği bildirilir.⁴⁴⁵ İç Savaş yıllarında eğitim devam eden okullarla ilgili Sebahattin Abdurrahman’ın verdiği bilgiye göre, 1946-1947 eğitim yılında 287 azınlık okulunda,

⁴³⁸ Kemal Şevket Batıbey, **Ve Bulgarlar Geldi: Batı Trakya’da Teneke ile Alârm**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, t.y., ss.54-55.

⁴³⁹ Gramatikas, s.221.

⁴⁴⁰ Batıbey, ss.54-55.

⁴⁴¹ Tsioumis, s.120.

⁴⁴² Ali, ss.46-48.

⁴⁴³ Abdurrahman, s.35.

⁴⁴⁴ **Trakya**, “Azınlığımızın Muhtelif Yönlerden Durumu Hakkında Görüşlerimiz - 9”, 29 Aralık 1958, s.1.

⁴⁴⁵ **Trakya**, “Yeni Ders Yılına Giriyoruz!”, 6 Eylül 1948, s.1.

1947-1948’de 252 okulda ve İç Savaş bittiğinde 1949-1950’de 309 azınlık okulundan sadece 184’ünde eğitim verilmektedir.⁴⁴⁶

1941-1944 yılları arası İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Bulgar işgali dönemi ve izleyen 1946-1949 yılları arası İç Savaş dönemlerinden azınlık eğitimi olumsuz etkilenmiştir. İç Savaş sırasında bazı Balkan köyleri komünist cephe savaşçıları olan Andartlar tarafından ele geçirildiği için birçok köy boşaltılmış ve zorunlu olarak cepheye dahil edilen genç erkek nüfus hariç merkezlere göç ettirilmiştir. Balkan köylerindeki çetecilik ve göç neticesinde bölgede eğitimde büyük aksaklıklar yaşanmış, pek çok öğrenci düzenli bir eğitim alamamış ve okula gidememiştir. Bu durumun neticesi olarak, savaşlar ve işgaller sonrasında on sekiz-yirmi yaşında öğrencilerin ilkokula giderek eğitimlerini tamamlamaya çalıştıkları görülmektedir.

Batı Trakya’da Bulgar işgali sırasında Rodop bölgesi Mehrikoz köyünde beş sene boyunca sadece Bulgarca eğitim verildiği için bu dönemde ilkokula devam edemeyen Mersine Kasap işgal yıllarıyla ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

Ben Bulgarlık zamanında ilkokula gittim. Bulgarlar buraya ilk geldiğinde okula Türk öğretmenimizin yanına Bulgar bir öğretmen de yerleştirdiler. İkisi de ders veriyordu. Fakat günün birinde okula gittiğimizde Türk öğretmeni okuldan kovduklarını gördük. Sadece Bulgar öğretmen ve Bulgarca eğitim kalmıştı. Birkaç gün okula gittik. Ancak ailelerimiz “eğer Türk öğretmen gelmezse okuldan kaçıp eve gelin” diyerek bizi tembihledi. Okuldan kaçınca Bulgar öğretmen ailelerimize durumu sormaya geldi. Ailelerimiz de “siz Türk öğretmeni kovdunuz, çocuklar bir daha gelmeyecek” dediler ve bizi bir daha okula göndermediler. Bulgar öğretmen burada beş sene kaldı. Bulgarlar gidince tekrar Türk öğretmen tuttuk ve ben de birkaç sene daha okula gittim. Ancak annem vefat etmiş olduğu için işler vardı, devamlı gidemiyordum. Bundan dolayı hatim yapamadım.⁴⁴⁷

Ahmet İdrisoğlu da, Uysallı köyünde 1940 yılından sonra Bulgar işgali dolayısıyla dört sene boyunca ilkokulun kapalı kaldığını belirtmektedir.⁴⁴⁸ Bulgar işgali sırasında eğitim Bulgarların elinde olduğu için bazı köylerde halk evlerde birini

⁴⁴⁶ Abdurrahman, s.36.

⁴⁴⁷ Mersine Kasap, 13.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁴⁸ Baltalı, ss.150-151.

öğretmen tayin edip çocuklarına temel bilgiler ve Kur'an'ı öğretmeye çalışmış ve dini eğitimi aksatmamıştır.⁴⁴⁹ İskeçe Paşevik köyünden Sabri Hoca, Bulgar işgali sırasında köylerinde sadece Bulgar öğretmenlerin bulunduğunu ve Bulgarca ders verildiğini belirtmiştir. Kendisinin okula başladığı dönemde ise Balkan köylerinde çetecilik başlamış ve bu köyler mecburi olarak şehre göç etmiştir. Muhacirlik zamanında şehirde kaldıkları üç sene boyunca eğitimine şehirde devam eden Sabri Hoca, ilk iki sene İskeçe Merkez Türk İlkokulunda eğitim almıştır. Ancak iki sene sonra bir ağıldaki eşekler boşaltılarak Balkan köylerinden göç eden çocuklara burada eğitim verildiği için son bir sene de bu ağıldan bozma okulda ders görmüştür.⁴⁵⁰ Rasim Hint de bu dönemde muhacir olarak gittikleri İskeçe'de, İskeçe Merkez Türk İlkokulunun kapasitesinin çok üzerindeki öğrenci sayısı ile dolduğu için bir süre boş olan tütün mağazalarının salonlarında eğitim gördüğünü ifade etmiştir.⁴⁵¹

Emekli öğretmen Ahmet Bekir, Bulgar işgali sırasında öğretmenler bölgeyi terk ettiği için sonrasında öğretmen kıtlığı yaşandığını; ardından gelen İç Savaş ve çetecilik yıllarında ise halkın büyük sıkıntılar çektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

1941 yılında bu bölgeye Bulgarlar geldi ve 1944 yılına kadar kaldılar. Bulgarlar insanlara çok işkenceler yaptılar. Bu işkenceler sonucu buralarda okur-yazar kimse kalmadı. Hepsi Türkiye'ye göç etti. Halk okullarda çocukları okutacak öğretmen bulamamaya başladı. O dönemde imza atabilen öğretmen oldu. O zaman beni de münasip görmüşler. Andartlık zamanında Taşağıl İlkokulunda öğretmenliğe başladım. Benim yaşında ve benden büyük kişiler okumaya geldi. Bir sene orada öğretmenlik yaptım. Sonra Örpek köyüne döndüm. Ancak Andartlar beni de yaptıkları soygunlara götürmeye başladılar. Andartlar ovadaki Salmanlı köyünden Hasan Kakaç* adlı öğretmeni müfettiş yapmışlardı. Hasan Kakaç bir gün bizim köye geldi. Benim daha önceki kısa öğretmenlik tecrübemi bildiği için bana, "Sarancına diye bir köy var, bu köyde namaz kıldırarak ve din dersleri verecek bir hocaya ihtiyaç var, seni oraya imam ve öğretmen olarak

⁴⁴⁹ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁵⁰ Sabri Hoca, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁵¹ Baltalı, ss.26-27.

* Ahmet Bekir'le 2008 yılında yapılan bir röportajda Hasan Kakaç hakkında şu şekilde bilgi vermiştir: Hasan Kakaç aslen Mehrikoz'lu olup Salmanlı köyünde görev yapmaktadır. İç Savaş döneminde Azımlık Okulları Müfettişi ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden cezalandırılacağını anlayarak dağa kaçmış ve gerillalara sığınmıştır. Gerilla yetkilileri de Hasan Kakaç'ın gönüllü olduğunu zannettikleri için kendi kontrol bölgelerindeki Türk okullarına müfettiş yapmışlardır. (Ali ve Hüseyinoğlu, ss.340-341.)

gönderelim” dedi. 1948 yılında ben bu köye öğretmen olarak gittim. Mart ayında ailem kardeşime hatim merasimi ve abime de düğün yapacaktı. Beni de çağırdılar ve ben de Örpek’e geldim. Bu merasimlerden sonra tekrar Sarancına’ya dönmek için yola çıktım. Benim gittiğim güzergahta Fırlıç ve Çalabı köylerinde Andartlarla hükümet arasında savaş patlak vermiş. Uçaklar dağlarda Andartları bombalıyor. Ben iki ateş arasında kaldım. Bir tarafta savaş diğer tarafta yolları mayınlamışlar. Ne ileri ne de geri gidebiliyorum. Mayınsız sadece bir yol kalmış ama bu yoldan gitmek için izin belgem yok. Neyse ki o karışıklıkta Hasan Kakaç’a denk geldim ve bana izin belgesi alıp imzalattı. Bu şekilde köyüme dönebildim. Birkaç gün sonra da tüm köy ovaya göç ettik.⁴⁵²

Mustafa Çilingir İç Savaş döneminde Andartlar abisini askere almasını diye kendilerine verdikleri isimle Cumhuriyet Ordusu müfettişi Hasan Kakaç tarafından abisine öğretmen belgesi verildiğini* ve abisinin çocuklara evde eğitim verdiğini belirtmektedir. Bu şekilde öğretmenlik belgesi verilen başka kişiler de olmuştur. Bu öğretmenlerden birine Andartlardan Yunanca tebligat gelmiş. Ancak öğretmen yeni yazı ve Yunancayı bilmediği için tebligatı ters asmış. Hasan Kakaç durumu görünce “bu A harfini ezberle ve bundan sonra bu ayakları aşağı gelecek şekilde kağıtları as, yoksa seni öğretmenlikten azlederler” diyerek öğretmeni uyarılmış.⁴⁵³ Andartlık zamanında gençlerin askere alınmamak için bu şekilde çözümler üretmeye çalışmaları, Balkan köylerinde Hükümet ordusu ile isyancı Komünist Andartlar arasında, yani iki ateş arasında kalmalarındandır. On sekiz yaş üstü gençler eğer Hükümet ordusunda asker değillerse Andartlar tarafından zapt edilmekte ve köy baskınlarına götürülmektedirler.

Mehmet İmamoğlu, İç Savaş yıllarında Andartların köylerine yerleşip törenlere dahi katıldıklarını ve kendilerine Bulgaristan’dan defter kalem getirerek halka Latince kurs verdiklerini belirtmektedir:

Ben Hemetli’de ilkokula başladım. Daha küçüktüm devamlı okula gitmiyordum ama Kuran’ı hatmettim. Ben Kur’an’ı hatmedince babam köyümüze gelip etrafta dolaşan Andartların komutanı Mihri

⁴⁵² Ahmet Bekir, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Andartlar bölgenin imamı veya öğretmeni olduğuna dair bir belgesi bulunan kişiyi askere almamaktadır.

⁴⁵³ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Belli**'yi de hatim ziyafetine davet etti ve o da geldi. Ben elini öpmeye gittim, o da bana 10 drahmi verdi. Hemetli'ye Andartlar geldiğinde biz eğitime devam ediyorduk. Ancak silah sesi duyduğumuzda ya da uçaklar geçtiğinde hoca bizi bırakırdı ve herkes evine giderdi. Biz de çocuk olduğumuz için merak eder uçakları izlerdik. Geceleri çatışma olduğunda ateş gibi giden kurşunları görür, seslerini duyardık. Andartlık zamanı Kasaba ile irtibat kesildiğinden bir süre sonra defter, kalem bitti. Sonra Andartlar Bulgaristan'dan çocuklara defter, kalem, silgi getirdiler. Fakat Bulgaristan'dan geldiği belli olmasın diye defterlerin kaplarını koparmışlar. Bize kapsız defter verdiler. Ben ilk defa yeni yazının yazılma şeklini Andartlık zamanı Hemetli'de gördüm. Çünkü Andartlar bir ara halka kurs yapmak istediler. Caminin yanındaki tarlaya siyah bir tahta koydular. Yeni yazıyı bilen biri hocalara ders verirdi. Hocalar da talebelere ders verecekti. Fakat devlet 1947 yılında bütün Balkan kollarını muhacir olarak ovaya indirdi. O zaman biz de Basırlıköy'e indik ve ben ilkokula Basırlıköy'de devam ettim.⁴⁵⁴

Emekli öğretmen Mehmet Karabekir ise, İç Savaş sonrası 1953 yılında okul ve mescidi kapalı olan Kızılağaç köyünde öğretmen ve imam olarak göreve başladığını ve muhacirlik yıllarında okul yüzü görmemiş olan on beş yaşında delikanlılarla beş yaşında çocuklara ders verdiğini belirtmektedir. Yaşları beş ile on beş arası değişen bu öğrencilerin hepsi aynı sınıfta ders görmektedir.⁴⁵⁵

1.7.2. Batı Trakya Azınlık İlkokulları Müfettişliği ve Eğitime Etkisi

1923'ten sonra Lozan Antlaşmasıyla Batı Trakya Türk azınlığının eğitim sistemiyle ilgili düzenlemeler yapılması sonrasında, azınlık okulları 1921'de kurulmuş olan Müslüman Okulları Müfettişliğine bağlanmış ve bu büro da Trakya Genel Valiliği sorumluluğuna verilmiştir. 1936 yılında İoannis Metaksas iktidarında ise Batı Trakya'da azınlık ilkokulları için Türkçe bilen iki müfettişin atanmasıyla ilgili yasa çıkmış ve azınlık okullarından sorumlu olmak üzere Yabancı ve Azınlık Okulları Genel

* Mihri Belli (Kemal Kaptan): 1915'te Türkiye'nin Silivri şehrinde dünyaya gelmiştir. İktisat okumak için gittiği Amerika'da Marksist düşünceden etkilenmiştir. 1947 yılında gönüllü olarak Yunanistan'daki Andartların saflarına katılmış ve "Kemal Kaptan" takma adıyla yaklaşık 1000 kişilik bir taburun kumandanlığını yapmıştır. Ayrıca geçici Demokratik Hükümetin Doğu Makedonya ve Trakya temsilciliğini yürütmüştür. (Ali ve Hüseyinoğlu, s.xx.)

⁴⁵⁴ Mehmet İmamoğlu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁵⁵ Baltalı, ss.166-167.

Müfettişliği kurulmuştur. 1954 yılında çıkan 3065 sayılı yasayla azınlık okullarının kurulmasının onayı ve encümenlerin anlaşma yaptığı öğretmenlerin atama işlemlerinin gerçekleşmesinin müfettişlik tarafından yapıldığı teyit edilmiştir. Bu müfettişlik azınlık ilkokullarının eğitim faaliyetlerinin merkezinde yer alarak kontrol mekanizması görevi yürütmüştür.⁴⁵⁶ İlkokullarla ilgili tüm yetki müfettişliklerde olup azınlık okullarıyla ilgili her türlü karar onların elindedir.⁴⁵⁷

Batı Trakya azınlık okulları müfettişliği dendiğinde, Batı Trakya Rodop bölgesinde ilk akla gelen müfettiş olan ve bölgedeki eğitime etkileri bariz olup uzun yıllar müfettişlik yapmış bulunan Minas Minaidis hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Minaidis Türkiye’den Yunanistan’a mübadele edilmiş Rumlardandır. Mükemmel derecede Türkçe bilmektedir. Uzun seneler boyunca Batı Trakya’da azınlık okulları müfettişi olarak bulunan Minaidis azınlık okullarının tek yetkilisi olarak okulları istediği gibi idare etmiştir.⁴⁵⁸ Müfettiş Minaidis en ücra köylerdeki azınlık okullarının dahi tüm ahvalini, öğretmenlerin durumlarını ve bölge halkıyla ilgili her şeyi bilen bir azınlık uzmanıdır. Minaidis eğitim döneminde gidilmedik okul bırakmaz ve gittiği okullarda çocukları yeni Türkçe ders işleniyorsa yeni Türkçeden, eski Türkçe işleniyorsa da eski Türkçeden teftiş eder. Hatta çocuklara Kur’an dahi okutarak yanlışlarında müdahale eder. “Azınlık Okulları Müfettişliği” makamında uzun yıllar görev yapan Minaidis devletin verdiği müfettişlik görevini hükümetin siyasi amaçları doğrultusunda ve halkın sosyal yapısını iyi bildiği için azınlığı karşısına almadan yerine getiren başarılı bir bürokrattır. Rahmi Ali emekliliği sırasında Minaidis’le karşılaştığını ve ona müfettişliği sırasında azınlığa çok çektiğini belirttiğini, Minaidis’in de Türkçe olarak “Hani sizde bir söz var; atlar tepeşir, eşekler ezilir, derler; işte öyle oldu. İki devletin arası ne zaman açıldıysa olan hep size, siz azınlıklara oldu. O “Kıbrıs Meselesi” bozdu her şeyi...” şeklinde cevap verdiğini bildirir.⁴⁵⁹

Emekli öğretmen Ali Haseki müfettiş Minaidis’in eski Türkçe ve Kur’an’ı çok iyi bildiğini ve başarılı bir politikacı olduğunu belirtmektedir: “Encümenler kendisine bir öğretmen isteğiyle gittiklerinde “bana kalsa şunun Kur’an’ı daha pişkin” diye başka

⁴⁵⁶ Abdurrahman, ss.32, 131-133.

⁴⁵⁷ Ayna, s.12.

⁴⁵⁸ Batı Trakya Dergisi, “Batı Trakya Türklerinin Korktuğu Tek İsim “Minaidis””, Sayı.6 (Ekim 1967), s.8.

⁴⁵⁹ Ali, ss.66-71.

öğretmen önermektedir.”⁴⁶⁰ Öğretmen seçiminde müfettişliğin öğretmenlerin eğitim ve bilgi seviyesini değil uyumlu bir yapıda olmasını göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca müfettişlik Türkiye Öğretmen Okulu mezunlarının atanmasında zorluk çıkarmakta ve bazı öğretmenlerin belgeleri kabul edilmemektedir.⁴⁶¹

Emekli öğretmen Mehmet Karabekir de Minaidis’in Türkiye-Niğde doğumlu olup on beş yıl İstanbul’da öğretmenlik yaptığını; bundan dolayı Osmanlıcasının iyi olduğunu belirterek kendisinin bir seminerdeki şu sözlerini iletir: “Eski yazı eski değildir, eskimez yazıdır. Bölgemizde eskiyi seven iki kişi varsa, biri de benim.”⁴⁶² Chousein Bostantzi’nin verdiği bilgiye göre, Balkan bölgelerinde eski Türkçe eğitimin uzun yıllar sürdürülmesinin nedenlerinden biri Müfettişi Minaidis’in gittiği köylerde Kur’an, tecvid ve Mevlid’in okutulmasını teşvik ederek yeni Türkçeye geçilmesine karşı çıkmasıdır.⁴⁶³ Emekli öğretmen Hamdi Nizam ise Minaidis’in bu konuda “Ne lazım size sosyoloji, tabiat bilgisi. Bunlardan bir şey çıkmaz. Siz biraz tecvid, biraz Mevlid, yeteri kadar da Kur’an okuyun, bunlar yeter” gibi ifadeler kullandığını belirtmektedir.⁴⁶⁴ Ali Çilingir de müfettişliğin öğretmenleri eski harflerle eğitime devam etmeleri konusunda teşvik ettiğini dile getirmiştir.⁴⁶⁵ Müfettişlik uzun bir süre Balkan bölgesine yeni Türkçe kitap göndermemiş ve eski Türkçe’nin bölgede devam etmesi için öğretmenlere teşvik ve telkinlerde bulunmuştur.

⁴⁶⁰ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁶¹ Baltalı, ss.65-66.

⁴⁶² Baltalı, s.167.

⁴⁶³ Bostantzi, s.260.

⁴⁶⁴ Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁶⁵ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Evrenköy’de, Evinde Yapılan Görüşme.

2. SIBYAN MEKTEPLERİNİN KÜLTÜREL MİRASI: BATI TRAKYA'DA UYGULANAN GELENEK VE MERASİMLER

2.1. Âmin Alayı

Osmanlı sıbyan mekteplerinde çocuğun okula başlaması “Âmin Alayı” denilen bir törenle olur. Bu gelenek son yüzyılda Batı Trakya’da aynıyla uygulanmamıştır. Âmin alayları Osmanlıda genellikle şehirlerde (özellikle de İstanbul’da) ve zengin zümre arasında uygulanmıştır. Batı Trakya ise halkın %80’inden fazlasının köylerde yaşadığı bir bölgedir. Dolayısıyla bu geleneğin çocuğun okula başlaması sırasında Osmanlıdaki şekliyle Batı Trakya’da uygulama alanı bulması esasen çok da muhtemel değildir. Ancak âmin alayı töreninin ayrıntıları incelendiğinde Batı Trakya’da fergab ve hatim törenlerinde uygulanan adetlerle pek çok benzer noktasının bulunduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı tezde bu geleneğe yer vermek ve Batı Trakya’daki fergab ve hatim törenleriyle benzerliklerini incelemek yerinde olacaktır.

Osmanlıda mektebe başlama ailelerin maddi durumlarına göre yapılmaktadır. Fakir aile çocukları, velisi tarafından mektebe götürülür ve hocanın eli öptürüp “eti senin kemiği benim” denilerek hocaya çocuğu okutması için ricada bulunulur. Orta halli ailelerde çocuk süslenerek akrabayla birlikte mektebe getirilir. Derse başlatılır ve hocaya dua ettirilir. Mektepteki öğrenciler ve hocayla kalfaya para kabilinden hediyeler verilir. Anadolu’da ise para yerine simit ve şeker dağıtılır.⁴⁶⁶ Zengin ailelerde ise çocukların mektebe başlaması merasimle olur. Osmanlılarda çocukların mektebe başlaması münasebetiyle düzenlenen merasimlere “âmin alayı, bed-i besmele cemiyeti, mektep cemiyeti, dua cemiyeti, dua alayı” gibi adlar verilmiştir.⁴⁶⁷

Âmin alayına özellikle hali vakti yerinde olan aileler çok önem verir ve çocuğun okula başlaması düğün gibi kutlanır. Okunan ilahi ve edilen dualar esnasında çocuklar âmin diye bağıştıkları için bu törene âmin alayı denilir. Çocuklar tören günü bayramlıklarını giyerek sabah okulda toplanırlar. Önde “ilahiciler (ilahi denilen o

⁴⁶⁶ Tahiru'l-Mevlevî, “Ananât-ı Kadîmemizden Mektebe Başlama Merasimi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.347-348; Birinci, ss.25-26.

⁴⁶⁷ Mustafa Öcal, “Âmin Alayı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 1991, Cilt: 3, s.63.

zamanki mektep şarkılarını okuyanlar)” ve arkada da “âminciler (ilahi arasında âmin diye bağırın öğrenciler)” olmak üzere ikişerli sıra halinde okula başlayacak çocuğun evine giderler. Okula başlayacak çocuk yeni kıyafetler giyinerek süslenmiş ve boynuna sırmalı bir cüz kesesi takılmış halde alayın gelişini bekler. Çocuk fayton ya da midilliye biner ve yola çıkarlar. İlahici başı alayın önünde ilahiye başlar ve ilahicileri komuta eder. İlahinin her iki mısraında ilahiciler durur ve diğer öğrenciler âmin diye bağırırlar. Âmin alayı bu şekilde mahallede dolaştıktan sonra cemiyet evine dönülür. Evin önünde ilahiler ve gülbenk denilen dua okunduktan sonra alay sona erer ve tüm misafirler eve girerler. Hoca bir mindere oturur ve karşısına da okula başlayacak çocuk oturur. Çocuk cüz kesesinden elifbasını çıkarır ve önündeki rahlenin üzerine koyar. Hoca “Rabbi yessir” duasıyla okumaya başlar. İlk harf olan elifi öğretip talim ettirdikten sonra ilk ders biter. Sonrasında çocuk tüm misafirlerin ellerini öper. Bu sırada öğrencilerden ezberi olanlar birer aşır okur ve hoca dua yaparak töreni sonlandırır. Bu merasim bitince tüm misafirlere yemek ya da lokma ikram edilir. Yemekten sonra ilahicilere para dağıtılır. Hocaya da cübbelik ya da mintanlık kumaş hediye edilir. Eğer ev darsa ya da müsait değilse derse başlama töreni okulda yapılır ve misafirlere burada lokma ikram edilir.⁴⁶⁸ Âmin alayları, küçük çocukları okula gitmeye ve okumaya; aileleri de çocuklarını okutmaya heveslendirmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.⁴⁶⁹

Okula başlayacak çocuk için yapılan âmin alayında hoca merasim günü çocukları sıraya dizer, öndekiler koro halinde yüksek sesle ilahiler okur, arkadakiler ise beyit aralarında “âmin” diye bağırırlar. Kafilenin önünde bir kişi yastık üzerinde cüz kesesi ve elifba, başka bir kişi de çocuğun oturacağı minder ve üzerine cüzünü koyacağı rahleyi taşır. Bunların arkasında okula başlayacak olan çocuk, sonra da mektebin hocası ve ikişerli sıra halinde ilahicilerle âminciler yürürler.⁴⁷⁰ Tören sırasında okunan ilahilere “mektepe ilahisi”, tören sonunda makamla okunan duaya ise “mektepe gülbangı” denir.^{471*}

⁴⁶⁸ Sadri Sema, “Mektebe Başlama ve Âmin Duaları”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.302-304; Ergin, ss.77-82; Tahiru'l-Mevlevî, ss.348-351.

⁴⁶⁹ Ergin, s.80.

⁴⁷⁰ Öcal, s.63.

⁴⁷¹ Mustafa Uzun, “Mektepe İlâhisi ve Gülbangı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 2004, Cilt: 29, s.10.

Yapılan görüşmeler ve tarihsel sürecin incelenmesi neticesinde, âmin alayı merasiminin Batı Trakya’da Osmanlıdaki geleneğin aynıyla okula başlama sırasında uygulandığına dair bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak Batı Trakya’da fergab ve hatim merasimlerindeki uygulamaların sıbyan mekteplerindeki okula başlama sırasındaki âmin alayı merasimlerindeki uygulamayla çok fazla benzerliğinin bulunduğu ve bundan dolayı da bu geleneğin biraz dönüştürülerek devam ettirildiği söylenebilir. Mehmet Efendioğlu bu konuda şu kanaatini dile getirmiştir: “Batı Trakya’da okula başlama sırasında âmin alayı şeklinde bir merasim yoktur. Bu gelenek bizdeki hatim merasiminde uygulanır.”⁴⁷² Feyzullah Hasankâhya ise İskeçe bölgesinde çocukların okula başlaması öncesinde aile arasında bir dua yapıldığını ve çocuğun bu şekilde okula gönderildiğini dile getirmiştir:

İlkokul çağına gelen çocuklar okula başlamadan önce ebeveynler ya da cami hocası tarafından bir dua yapılır. Çocuk okul çağına geldiği zaman zihin açıklığı ve başarı için evde ya da camide hoca ona bir dua yapar ve o şekilde okula gönderilir. Bu dua aile arasındadır. Tören şeklinde değildir.⁴⁷³

Bu uygulama her ne kadar sıbyan mekteplerindeki âmin alayı merasimi şeklinde olmasa da orta halli ailelerin çocuklarını sıbyan mekteplerine başlatmasıyla benzerlik arz etmektedir. Zaten âmin alayları da zengin ailelerin yapabildiği ve çoğunlukla şehirlerde vuku bulan merasimlerdir. Dolayısıyla nüfusun çoğunluğu kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan ve son yüzyılda savaşlar neticesinde yokluk ve fakirliğin yoğun bir şekilde görüldüğü Batı Trakya’da bu merasimlerin şatafatlı bir şekilde uygulanmış olması beklenemez.

* Âmin alayıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Hulusi Kodaman, “Mahalle Mektebi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.377-383; Boratav, ss.199-201; Ahmet Rasim, “Mektep ve Falaka”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.92, 105-110; Abdülaziz Bey, ss.58-61; Birinci, ss.25-39; Celal, ss.29-31; Sema, ss.301-307.

⁴⁷² Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁷³ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

2.2. Fergab Geleneği ve Fergab Merasimi

2.2.1. Osmanlıdaki Uygulama

Kur'an-ı Kerim'in 94. suresi olan İnşirah suresinin son ayeti "ve ilâ Rabbike fergab"tır. Fergab merasimi adını bu ayetin son kelimesinden almıştır. "Fergab" ya da "fergab yapmak" da İnşirah suresine kadar olan sureleri okumak ya da ezberlemek anlamındadır. Bu durum okumaya yeni başlayan öğrenciler için bir adım, bir aşama kabul edilir. Öncelikle Osmanlı sıbyan mekteplerinde okumuş kişilerin hatıralarından yola çıkarak fergab geleneğinin Osmanlıdaki uygulanma biçimi incelenecek; sonra da Batı Trakya'da ders almış-ders vermiş kişilerle yapılan görüşmeler perspektifinde bu âdetin Osmanlı sonrası bölgede ne şekilde uygulanmaya devam ettiği tespit edilecektir.

İnşirâh suresi, ismini "elem neşrah leke" ifadelerinden almaktadır. "Elem neşrah, Elem neşrah leke ve Şerh suresi" isimleriyle de anılmaktadır. Bu sure, müminlere başlarına gelen sıkıntı ve haksızlıklar karşısında ümitsizliğe kapılmadan daima Allah'a güvenmelerini ve güzel günler için çalışmaya devam etmelerini* öğütlemektedir.⁴⁷⁴

Öğrenci *Elifba*'yı bitirip harfleri ve harekeleri öğrenince okumaya geçer. *Amme* suresinden başlayarak cüz sonuna kadar okur. İnşirah suresinin bitirilmesi okumayı tam manasıyla öğrenme anlamına gelir.⁴⁷⁵ Öğrenci İnşirah suresine geldiğinde, bu surenin son ayetinin son kelimesi olan "fergab"ı söyler söylemez hoca veya kalfa "fergab, fesini kap" ya da "al fesini sen kap" diyerek fesini kapar, öğrencinin omuzundan cüz kesesi geçirilir, evine de müjdeciler gider⁴⁷⁶ ve öğrenci eve başı açık yollanır. Sonrasında babanın hocaya ve kalfaya hediyeleri karşılığında çocuğun fesi iade edilir.⁴⁷⁷

* İnşirah suresi meali: **1.** (Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? **2, 3.** Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? **4.** Senin şânını yükseltmedik mi? **5.** Şüphesiz güçlkle beraber bir kolaylık vardır. **6.** Gerçekten, güçlkle beraber bir kolaylık vardır. **7.** Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. **8.** Ancak Rabbine yönel ve yalvar. (Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin. **Kur'an-ı Kerim Meâli**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, s.690).

⁴⁷⁴ Kâmil Yaşaroğlu, "İnşirâh Sûresi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 2000, Cilt: 22, s.345.

⁴⁷⁵ Çelik, s.132.

⁴⁷⁶ Aksel, s.419; Boratav, s.201.

⁴⁷⁷ Boratav, s.201.

Bu uygulamayla “fergab fesini kap” sözünün bu âdetten kalma olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷⁸ Yine “elif demeden fergaba çıkılmaz” deyimini de bu âdetle bağlantılıdır. Arap alfabesinin ilk harfi olan elif öğrenilmeden Kur’an-ı Kerim’in 114 suresinden 94. suresi olan *İnşirah* suresine ve dolayısıyla son kelimesi olan fergaba ulaşamaz. Yani elif harfi öğrenilmeden okumada belli bir seviyeye gelmek mümkün olamaz.⁴⁷⁹

Sıbyan mektepleriyle ilgili hatıralarında fergab geleneğine yer veren kişilerin doğduğu ya da yaşadığı zaman dilimi genellikle Osmanlı devletinin son zamanları olan 19. yüzyıldır. Örneğin Hasan Ali Yücel, fergab geleneğiyle ilgili olarak, *İnşirah* suresinde fergaba geldiğinde fesinin kapıldığını, başına cüz kesesinin geçirildiğini, aile büyüklerinin kalfaya fes karşılığında bahşiş verdiklerini ve fergabın manasını şu şekilde anlatmaktadır:

Ben sureleri sökmüş, fergaba gelmişim. Elimdeki cüzün son surelerinden biri olan fergaba kendi başıma gelmişim. Fergaba gelince talebenin fesini kaparlarmış ve çocuğun ailesinden bahşiş aldıktan sonra fesi geri verirlermiş. İsmail Efendi’nin önünde “Elem neşrahleke” sûresini okuyordum. Ben “Ve ilâ Rabbike Fergab” deyince başımdan fesimi biri kaptı. Hocam, ilk defa “Bak okumayı öğrendin, buraya kadar geldin. Bundan sonra kolayca istediğini okuyacaksın” gibi sözler söyler ve ben bunların manasını düşünmeye koyulurken açık, fessiz başıma birdenbire bir şey geçirdiler. Beni Recep kalfa gelip hocamın önünden kaldırdı. Başıma geçirdikleri koskoca şey, cüz kesesi idi. Fesim de kalfanın elinde idi. Bu halde sokağa çıktık. Utana utana Lânga’daki evimize kadar geldik. Ben bir an önce içeri girmek istedim, kalfa bırakmadı. Mustafa lalaya, hanımefendiye haber vermesini söyledi. Ailemizin büyüğü olan anneannem aşağıya indi. Başımdan cüz kesesini çıkardı, kalfadan fesimi alıp giydirdi. Kalfanın ihtarı üzerine elini öptüm, o da beni öptü. Recep kalfa kapının önünden gitmiyordu. Anneannem iğreti dövşürülmüş bir ipekli mendil uzattı, teşekkür etti ve ancak ondan sonra kapıyı kapadı ve gitti. Öğrendim ki anneannem bu mendilin ucuna yarım Osmanlı altını bağlamış. Bu gelenek esasında güzel bir

⁴⁷⁸ Pakalın, s.203.

⁴⁷⁹ Nuran Yılmaz, Kültürümüzden Atasözlerimize Yansıyan İslam Dininin İnanç Esasları: “Âmentü”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Sayı 2/4, 2007, s.1090.

şeydi. Bu sure, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kolaylık üzerine, her halde onun sıkıntılı bir anında inmişti. Okuma gibi güç bir işi başaran çocuğa, bunu okutarak Allah'ın ve Peygamberinin yardımını ona hatırlatmak isteniyordu.⁴⁸⁰

Halid Ziya Uşaklıgil mektep anılarını anlatırken, *Elifba*'yı öğrenip *Amme* ve *Tebareke* cüzlerini bitirdikten sonra bir çocuğun fergab diyerek arkasından fesini kapıldığından bahseder.⁴⁸¹ Ahmet Rasim'in hatıratında da fergaba çıkış dolayısıyla okulda büyük bir tören yapıldığı zikredilir.⁴⁸²

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri* adlı kitabında fergab yapan çocuğun ailesinin ertesi gün okuldaki hoca dahil tüm görevlilere hediyeler ve öğrencilere de meyve, çörek türü yiyecekler gönderildiklerini haber verir:

Çocuklar önce *Elifba* cüzü okurlar, sonra sırasıyla Kur'an'ın *Amme* suresinden başlayarak yavaş yavaş her gün Kur'an dersi alırlar. Kur'an-ı Kerim'de Fergab suresine gelindiği gün, çocuk fergab dediği anda mektebin ilahici başı olan çocuk, hoca efendi tarafından verilen izin ve işaret üzerine çocuğun başına giydiği şeyi kapar, cüz kesesini başına geçirir. Ertesi gün çocuğun pederi hoca efendi ile halife efendiye ve mektebin bevabına (kapıcı, hademe) atıyyeler gönderir, çocuklara da mevsim meyveleriyle, çörek yollayıp dağıtılır. Hoca efendi çocuğun akıl ve feyzinin artması için dua eder. Çocuklar da hep bir ağızdan "âmin" derler ve bu çok eski âdet de yerine getirilmiş olur. Çocuk da hoca ve halife efendinin elini öper ve eve döner.⁴⁸³

Çocuğun başından fergab deyince kapılan fesi, hane halkı tarafından hoca efendinin ve kalfanın hediyeleri gönderilmedikçe iade edilmez. Bu durum hane halkı için büyük bir ilerleme kabul edilir ve hediyeleri hemen göndermeye gayret ederler.⁴⁸⁴ Fergaba varıp başında fes değil de cüz kesesiyle evine dönen çocuk evinde neşe ile karşılanıp alkışlanır, hoca ve kalfaya baklava, helva gibi tatlılar gönderilir; zengin aileler kumaş, kuşak, mendil gibi hediyeler de verir.⁴⁸⁵ İsmail Zühdi ise Osmanlıda hem *İnşirah* suresindeki fergaba hem de *Berae* suresine gelenlerin hocaya hediye getirme

⁴⁸⁰ Yücel, ss.43-44.

⁴⁸¹ Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1969, s.17.

⁴⁸² Muzaffer Gökman, *Ahmet Rasim: İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1989, c.1, s.289.

⁴⁸³ Abdülaziz Bey, s.62.

⁴⁸⁴ Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, İstanbul: Kitabevi, 2001, s.18.

⁴⁸⁵ Sema, s.310.

mecburiyetinde olduklarını, çocuğun “beraetun” demesiyle hocanın da cevaben “horoz bütün” dediğini ve sonraki gün hocaya bir horoz getirildiğini anlatır.⁴⁸⁶

Musahipzade Celal ise *Eski İstanbul Yaşayışı* adlı kitabında, fergab yapan çocuğun yolda eve giderken takdirler ve tebriklerle karşılandığını ve eve vardığında ailesinin yaşadığı sevinci şu şekilde ifade etmiştir:

Hececilikten kıraat derecesine terfi, *Amme* cüzünden başlar. Fergaba gelince hocanın önünde okurken fergab der demez, okuyan çocuğun arkasında beklemekte olan kalfa derhal çocuğun fesini kapar, sırmalı cüz kesesi çocuğun başına giydirir, bevhab çocuğu elinden tutarak evine götürürdü. Yolda görenler çocuğun fergaba çıktığını anlayıp Maşallah’larla alkışlardı. Evde bir sevinç ve bir kıyamettir kopar, artık çocuk kucaktan kucağa okşanır, sevilir, bevhaba bahşiş verilir, hoca efendiye de bir hediye gönderilirdi.⁴⁸⁷

Dîvan şiirleri sanatsal özellikleriyle ruha hitap eden yönlerinin yanında âdet ve geleneklerimizin izlerini takip edebileceğimiz kültürel ve tarihsel belleklerdir. Unutulan ya da zamanımızda uygulamada kendine yer bulamayan birçok âdet ve geleneğe beyitlerde rastlayabilmekteyiz. Bu âdetlerden biri olarak fergab geleneği Osmanlıda mektep çocukları için önemli bir dönüm noktası addedilir ve bu önemi neticesince divan şiirlerine konu edilmiştir:

Debistân-ı felekte takye kaptırmazlar ey hâce

Meğer sa’y ile emr-i fergabı sen edersin işrab (Ali Râik)

Hâce-i aşka varıb mektebi erken kaparız

Öğretip fergabı tıfl-ı dile takye kaparız (Aynî)

Sevdirir kendüyi uşşâka o tıfl-ı mekteb

Gâh ihlâs okuyup gâhîce emr-i fergab (Sünbülzâde Vehbî)

Olmuş gönül fütâdesi bir tıfl-ı mektebin

⁴⁸⁶ İsmail Zühdi, “Konya’nın Eski ‘Mahalle Mektepleri’ Hayatından”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.329.

⁴⁸⁷ Celal, s.32.

Ma'nâsını sebak ile emr-i fergabın (Sünbülzâde Vehbî)⁴⁸⁸

Tâkye kapmak fenninün oldı edîbi kim hazân

Gül-nihâlân mekteb-i gülşende çıkdı fergaba (Mehmed Pertev)⁴⁸⁹

Osmanlıda fergab geleneğinin hangi tarihten itibaren uygulandığı divan şairlerinin yaşadıkları tarih aralığı vasıtasıyla tespit edilebilir. Fergab geleneğiyle ilgili beyitleri bulunan divan şairlerinden Aynî 1766-1837 yılları arasında yaşamış bir divan şairi iken⁴⁹⁰ hacimli bir divanı bulunan Mehmed Pertev 1746-1807 yılları arasında yaşamış⁴⁹¹ ve Sünbüzade Vehbi de 1719 yılından önce doğup 1809 yılında vefat etmiştir⁴⁹². Bu bilgiler ışığında fergab geleneğinin Osmanlının son iki yüzyılında uygulandığı söylenebilir.*

2.2.2. Batı Trakya Bölgesinde Fergab Geleneği

Fergab geleneği Batı Trakya'nın Balkan bölgesinde günümüze kadar uygulanmış Osmanlı âdetlerindedir. Bu geleneğin Osmanlıdaki uygulaması ile ilgili olarak o dönemde yaşamış kişilerin hatıratları incelendiğinde, Batı Trakya bölgesinde büyük bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar intikal ettiği ve benzer şekilde uygulanmaya devam ettiği görülmektedir.

Batı Trakya'da fergab geleneği şu şekilde uygulanır: İlkokula başlayan çocuk ilk olarak "Namaz Duaları" şeklinde isimlendirilen *Sübhanek-e-Âmentü* arasındaki yedi duayı ezberler. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'den ilk olarak *Fatiha* suresi ve sonrasında da Kur'an'ın sonundan başlayarak *Nas-Duha* arasındaki sureleri ezberler ve öğretmene

⁴⁸⁸ Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Manzumlar ve İzahı**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s.167.

⁴⁸⁹ Mehmet Ulucan, "Muvakkit-zâde Mehmed Pertev-Hayati, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2005, s.65.

⁴⁹⁰ İsmail Ünver, "Aynî, Ayıntablı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 1991, Cilt: 4, s.270.

⁴⁹¹ Ulucan, s.11,24.

⁴⁹² Selim Sırrı Kuru, "Sünbülzâde Vehbî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: İsam Yayınları, 2010, Cilt: 38, s.140.

* Fergab geleneği ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Mehmet Akif Bal, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meşhurların Okul Anıları (1870-1940)**, İstanbul: Özgü Yayınları, 2003, ss.176-178; Muallim Naci, **Ömer'in Çocukluğu**, haz. Osman Sevir, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2005, s.47; Mustafa İsmail Bağdatlı, "Osmanlı Eğitim Geleneğinde Eğitici Drama", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 24 (2011), s.88; Ayşe Seyyide Saçmal, "Evlerden Saraylara Osmanlılarda Çocuk Eğitimi (XV.-XVII Yüzyıllar)", **Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni**, Sayı 68 (2008), s.65; Sezer ve Özyalçın, s.120.

ezber olarak okur. Öğrencinin bu sure ezberlerini tamamlayıp *İnşirah* suresine gelmesi bir aşama kabul edilir. Öğrencinin sureleri buraya kadar ezberlemesi “fergab” ya da “fergab yapmak” şeklinde isimlendirilir. Bu durum öğrenci ve ailesi için mutluluk verici bir hadisedir. Dolayısıyla fergab yapan öğrencinin ailesi fergab merasimi düzenleyerek okul öğrencileri, komşu ve akrabalarını çağırır ve onlara yemek ikramında bulunur. Surenin son kelimesi olan fergabı söylemesi ise öğrenciler arasında bir eğlenceye ve törensel bir hadiseye sahne olur. Ezberini tamamlayıp *İnşirah* suresinin sonunda bulunan fergab kelimesine gelen öğrenci fergabı söylediğinde arkadaşlarından biri erkeğe başındaki takkesini kızsız tülbentini kapıp saklar ve öğrencinin ailesi kendisine bahşış verene kadar iade etmez. Böylece çocuklar için eğlence ve şenlik vesilesi olan bu çok eski gelenek gerçekleşmiş olur. Batı Trakya’da Osmanlıda uygulanan geleneğin devamı olarak fergab diyen öğrencinin takkesinin kapılması âdeti bulunsa da; Osmanlıdaki takke kapma sonrasında öğrencinin başına cüz kesesinin geçirilmesi geleneği bölgede mevcut değildir.

Fergab merasimleri eskisi kadar şatafatlı olmasa da Batı Trakya’nın Balkan kolunda günümüzde dahi uygulanmaya devam etmektedir. Aileler çocukları fergab yaptığında akraba ve komşularını davet ederek yemek ikramında bulunur ve dua yapılıır. Bu şekilde aile hem yakınlarıyla mutluluğunu paylaşır hem de çocuklarının fergab yaptığını duyurmuş olur.

1950’lerin sonunda öğrenci olan Mehmet Koca, eski zamanlarda fergab geleneği, fergab töreninin uygulanışı ve çocukların coşkusu şu sözlerle ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir:

O yıllardaki usule göre ilkokula başlayan çocuğun ilk vazifesi *Elifba*’yı öğrenmek değil, *Sübhanke*’den başlayarak *İnşirah* suresine kadar namaz dualarını ezberlemektir. Ezberleme büyüklerden ve derslerinde ilerlemiş olan arkadaşlardan dinleme yoluyla olurdu. Ders olarak verilen her dua ezberlenince muallimin huzurunda okunur. Muallim beğenir ve ezberi yeterli görürse bir üst duaya geçirirdi. Geçirmezse ertesi gün tekrar edilmesi istenirdi. Böylece kim daha ileride olacak diye çocuklar arasında tatlı bir rekabet de yaşanırdı. *Sübhanke*’den *İnşirah* suresine çıkılması bir iki ay alırdı. Bu ezberi tamamlayan öğrencinin Fergab töreni için bir gün belirlenirdi. O gün

için hem öğrencinin evinde hem de okulda hazırlıklar yapılırdı. O gün öğrenciler okulun bahçesinde toplanırlardı. Fergab yapan çocuk öne çıkarılır ve namaz dualarını *Sübhanek*e'den başlayarak yukarıya doğru ezbere okurdu. Bu merasimi öğrencilerden başka, çocuğun aile yakınları ile komşular, okul encümenleri ve eşraftan dileyenler de izlerdi. Öğrenci duaları çıktıkça ilgi ve merak artar, sona gelip de “Elem neşrah leke...” diye *İnşirah* suresine başlayınca heyecan zirveye çıkar ve öğrenciler arasında bir kıpırdanma başlardı. Çünkü, Fergabçı öğrenci surenin son kelimesi “fergab”ı der demez başındaki takkesini kapma saldırısına maruz kalırdı. Takkeyi kapan öğrenci son sürat koşarak fergabçı talebenin evine ulaşır, “oğlunuz fergab yaptı” diye müjde verir, sonra takkeyi aklınca gizli bir yere saklardı. Bu arada okuldan hareket eden “Fergab Alayı” koro halinde salavat ve tekbirler okuyarak çocuğun evine doğru ilerlerdi. Fergab yapan çocuk en önde öğretmenin yanında olurdu. Eve vardıklarında onları ilk önce takkeyi kaçıran çocuk karşılar ve fergabçı öğrencinin takkesini bulmasını isterdi. Çocuk takkesini aramaya başlar fakat elbette ki bulamazdı. Çaresiz kalan çocuğun imdadına ailesi yetişirdi. Aileden biri takkeyi saklayan çocuğa bahşişini verir, çocuk da sakladığı yerden takkeyi çıkarırdı. O yıllar yokluk yılları idi, insanlarda para yoktu. Annemin çocuğa bir yumurta verdiğini hatırlıyorum. Bu müşkül böylece çözüldükten sonra okuldan gelen öğretmen, öğrenciler ve varsa diğer misafirler içeri buyur edilir, hazırlanan ikram sofralarına otururlardı. İkram yendikten sonra öğretmen yemek duası yapar, çocuklar hep birlikte “âmin” der ve tören biterdi. Bu sade törenle o ailenin çocuğunun fergab yaptığı ve artık *Elifba*'ya ilerlediği ilan ve tescil edilirdi. Bu aile için bir sevinç vesilesi olurdu.⁴⁹³

Bu bilgilerden farklı olarak görüşülen kişilerin çoğundan alınan bilgiler doğrultusunda ilkokulda *Sübhanek*e'den önce *Rabbi Yessir* duasıyla ezbere başlandığı⁴⁹⁴ ve ezberlere *İnşirah* suresinden sonraki sure olan *Vedduha* suresinin de dahil edildiğini belirtmek gerekir.⁴⁹⁵ Ayrıca fergab merasimlerinde tüm öğrenciler hatimlerdeki gibi “Ya ilahi zati pakin” duasını okuyarak okuldan eve doğru yola çıkarlar.⁴⁹⁶ Öğrenciler eve yaklaşınca büyük sınıflardan bir öğrenci *Vedduha* suresini okur, diğer öğrenciler her durakta “âmin” derler. Sonra fergab yapan öğrenci *İnşirah* suresini okur ve son kelimesi

⁴⁹³ Mehmet Koca, 26.06.2019 Tarihinde Mail Yoluyla İlettiği Yazıdan.

⁴⁹⁴ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁹⁵ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁹⁶ Mersine Kasap, 13.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

olan “fergab”ı söyleyince öğrencilerden biri fergab yapan çocuk erkekse takkesini, kızsa tülbentini kapıp evde saklar. Bu âdet çocuklar için bir şenlik ve eğlence kaynağıdır. Çocuğun ailesi de takke ya da tülbent karşılığında, saklayan öğrenciye yerini söylemesi için bir hediye vererek onu sevindirir.⁴⁹⁷ Ailenin hali vakti yerindiyse tüm çocuklara hediye verir.⁴⁹⁸ Bazı bölgelerde ise öğrenci ezberlerini tamamlayıp fergab yaptığında çocuklar sevinçle onun takkesini alır ve bağırarak evine koşup müjde verirler.⁴⁹⁹ Hasan Nizam öğrenci iken ilk fergab merasimine gittiğinde takke kapılmasıyla ilgili anısı dikkat çekicidir. Takke takmak Hasan Nizam’ın öğrenci olduğu 1960’lı yıllarda çocuk da olsa herkes için olmazsa olmazlardandır; takkesiz dolaşmak kabul edilemez:

Beşikli’de ilkokula başladığım yıl benimle yaşıt olan bir çocuğun fergabını çok iyi hatırlıyorum. Çocuk dua ezberlerini bitirince sıraya dizilip yürüyerek evine gittik. Çocuklar eve yaklaştıkları zaman kalfa dediğimiz okuma-yazması iyi olan büyük çocuklar “Ya ilahi zati pakin” ilahisini okur, diğer çocuklar da arkasından “âmin” derler. Hatıralarımdan hiç silinmeyen nokta ise eve vardığımızda çocuğun takkesinin alınmasıydı. Ben arkadaşımın başını ilk defa takkesiz gördüm. Bana çok ters gelmişti ve kendi kendime “ne kadar ayıp” dedim. O zamanda asla başı açık gezilemezdi. Sonra öğrendim ki takkenin kapılması fergabın gereklerindenmiş. Evde bize yemek ikram ettiler. Yemeğimizi yiyip okula döndük.⁵⁰⁰

Ali Genç Haseki aynı minvalde, 1950’ler ve öncesinde tüm ilkokul öğrencilerinin fes taktığını belirtmiştir.⁵⁰¹ Yani on yıl öncesinde ise tüm öğrenciler için fes takma mecburiyeti bulunmaktadır.

Fergab merasimleri perşembe günleri dersler yarım gün sürdüğü için perşembeleri yapılır. Aile çocuklara yemek ikram eder ve sonrasında herkes evlerine dağılır. Fergab olmadığında da her perşembe öğrenciler “Ya ilahi zati pakin” duasını okuyarak okuldan evlerine dağılırlar.⁵⁰² Fergab merasimlerinde ailenin maddi durumuna göre kaynamış mısır, keşkek⁵⁰³, et, fasulye ve tatlı olarak kaşık helvası⁵⁰⁴, yöreye özgü

⁴⁹⁷ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁹⁸ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁴⁹⁹ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰⁰ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰¹ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰² Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰³ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

en önemli yemeklerden olan pirinç ya da bulgurlu börek anlamına gelen “klin”⁵⁰⁵, un, su ve tereyağıyla yapılan ve yöreye özgü bir yemek olan “kaçamak”⁵⁰⁶ gibi yemekler ikram edilir. Fergab merasimleri hatimlerden daha küçük olur. Sadece okul öğrencileri, öğretmenler ve yakın akrabalar davet edilir.⁵⁰⁷ Bazı bölgelerde ise fergab yapan öğrencinin ailesi öğrencileri eve davet etmeyip okula kaynamış mısır götürür.⁵⁰⁸ Fergab yapacak olmanın bir heyecanı olur. Öğrenciler her gün dersini geçen öğrencinin hangi gün fergab yapacağını bilir ve onu heyecanla bekler.⁵⁰⁹ Hem fergabta hem de hatimde öğretmene elbise türünden bir hediye verilir. Genelde gömlek hediye edilir.⁵¹⁰

Fergab geleneğinin amacı okulla çocuk arasındaki duvarı yıkmak, çocuğa okulu sevdirmektir. Fergab, çocuklara motivasyon sağlamak ve okula gitmelerini teşvik etmek için yapılan bir merasimdir.⁵¹¹ Hamdi Nizam bu konudaki “fergab çocuğun daha fazla çalışması için teşvik kabilinde oluyordu. Aileler “eğer çalışırsan sana fergab merasimi yapacağız, sana hediye alacağız” gibi sözlerle çocuklarını teşvik ederdi. Çocuklar da bu hevesle daha çok çalışırdı” ifadeleriyle fergab merasimlerinin çocukların çalışmaları ve başarılarında motivasyon kaynağı olduğunu belirtmektedir.⁵¹²

İskeçe bölgesinde fergab geleneği ve fergab merasimi kültürü çok fazla bilinmemekte ve uygulanmamaktadır. Ancak bu bölgede *Amme* ve *Yasin* sureleri ezberlendikten sonra yemek dağıtılması teşvik amacı taşıyan fergab törenleriyle aynı işlevi görmektedir.⁵¹³ Feyzullah Hasankâhya İskeçe’de fergab geleneğinin uygulanmasıyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

Çocuk Kur'an'a başladığı zaman, “Elem neşrah leke” suresine geldiğinde bu bir adım, bir kur olarak addedilir. Anne baba da bu performanslarından dolayı öğrenci ve hocayı ödüllendirirler. Bu, öğrenciyi teşvik niteliğindedir. Hocaya da katkısından dolayı o günün şartlarında ne varsa; bir gömlek, havlu ya da çorap hediye edilir.

⁵⁰⁴ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰⁵ Ali Tikman, 04.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰⁶ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰⁷ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰⁸ Hasan Bostancı, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mehmet Kör Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁰⁹ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵¹⁰ Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵¹¹ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵¹² Hamdi Nizam, 14.07.2017 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵¹³ Sabri Hoca, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Fergab'ta öğrenci ve hocaya sadece küçük birer hediye verilir. Yemek ikramı yoktur.⁵¹⁴

2.3. Hatim Merasimi

2.3.1. Osmanlıdaki Uygulama

Osmanlı döneminde öğrencilerin *Elifba* cüzünden sonra Kur'an-ı Kerim'e geçmesi büyük bir sevinç kaynağı kabul edilir ve "Mushaf'a çıkmak" şeklinde isimlendirilir. Kur'an-ı Kerim'in başından sonuna kadar okunmasına ise "hatim, hatim indirme" denir. Hatim indiren öğrenci için hatim merasimi düzenlenir. Bu merasimde öğrenci yeni kıyafetler giyiniş süslenir ve camide hatim duası yapılır. Duadan sonra öğrenci hocasının, anne babasının ve tüm misafirlerin ellerini öper ve sonra da öğrencinin ailesi evlerinde misafirler için ziyafet verir. Bu merasim aileler ve misafirler için büyük bir mutluluk ve gurur kaynağıdır. Dolayısıyla bu törene öğrencinin ailesi, akrabaları ve komşuları tarafından çok ihtimam gösterilir. Zengin ailelerde bu tören sırasında ailesi tarafından çocuğa bir tarla ya da bahçe hediye etme âdeti dahi vardır.⁵¹⁵ Sıbyan mekteplerinde bir öğrenci Kur'an-ı Kerim'i baştan sona birden fazla kez hatmeder ve her hatim yaptığında hatim merasimi düzenlenerek hatim duası yapılır.⁵¹⁶

Hacı Şeyhoğlu Hasan, sıbyan mekteplerinde çocuk hatim yaptığı zaman ailesinin hocasına bir tepsi baklavayla bir kat kıyafet gönderdiğini ve müsait olan bir perşembe günü etkinlik düzenlenerek çocuğun misafirlerin huzurunda Kur'an okuyarak el öptüğünü, okul öğrencilerine de helvalı ekmek dağıtıldığını haber vermektedir:

Çocuk Kur'an-ı Kerim'i baştan nihayete kadar okuyup bitirdi mi hocası tarafından ebeveynlerine haber verilirdi. Son sahifeye gelince orada birkaç gün ağırdan alınır. Çocuğun ebeveyni de hazırlığı bitirirdi. Ekseriya perşembe günleri çocuk yine süslenir. Hocasına bir tepsi baklava, bir kat çamaşır (zengin aileden ise bir kat elbise) kalfasına sırmalı çevre, bir miktar para götürülürdü. Çocuk Kur'an'dan bakiye kalan kısmı züvvarın huzurunda okur; biter bitmez

⁵¹⁴ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵¹⁵ Murat Sülün, **Türk Toplumunun Kur'an-ı Kerim Kültürü**, İstanbul: Ayışığıkitapları Kitabevi, 2005, ss.66-67; Boratav, s.201; Birinci, ss.23-24.

⁵¹⁶ Celal, s.32.

evvelâ hocasının, sonra babasının ve diğer gelenlerin ellerini öper, talebelerden birisi tarafından bir aşr-ı şerif okunur. Hoca bir dua eder, mektep talebelerine helvalı ekmek dağıtırdı. Bu ekmeklerden hiç olmazsa birer lokma yemek sevap sayılırdı. Artan ekmek okunmuş-sevaplı diyerek akrabalara gönderilirdi.⁵¹⁷

Osmanlı saraylarında Kur'an-ı Kerim'i hatmeden şehzade ve sultanlara da hatim merasimi düzenlenir ve bu merasime tüm saray halkı davet edilir. Merasim günü rahle üzerine altın sırma işlemeli örtü konur, şehzade ve sultanlar da altın sırmayla işlenmiş minderlere oturur ve üçer defa *İhlas*, *Nas*, *Felak* ve *Fatiha* surelerini okurlar. Orada bulunanlar tekbir getirir. Hoca hatim duasını okur ve şerbet dağıtılır. Sonra şehzade ve sultanlar manzumeler okurlar.⁵¹⁸

Zeki Mesud Alsan hatim merasimi hazırlığını, hatim merasiminde yapılan ikramları ve hatim yapan öğrencinin gördüğü izzet ve saygıyı ayrıntılı bir şekilde şu ifadelerle dile getirmektedir:

Evde bir hazırlıktır başladı. Mustafa'ya yeni bir esvap biçildi. Çarşıya gidilip kumaşlar, çevreler, yemeniler alınmıştı. Anası Mustafa'ya işaret ederek çıkınından çıkardığı üç altını gösterdi. "Gevrek Hocanın hakkı" dedi. Bütün hazırlıklar, perşembeye kadar bitirildi. O gün Mustafa, başından ayağına kadar yeni giyindi. Sokak kapısı ardına kadar açık bırakılmıştı. Kesilen hindi kaynıyor, lokma beride dökülüyor, şerbet öbür odada yapılıyordu. Yemekler kotarılmış, sofralar kurulmuş idi ki, Gevrek Hoca da geldi. Herkes hürmetle elini öptü. O da baş mindere geçti ve yemek davetine uyararak sundurmanın baş tarafındaki büyük tepsinin önüne oturdu. Yemek uzun sürmedi. Tatlı da bir dua ile bittikten sonra sofralar kaldırıldı. Mustafa, Hocanın önüne giderek elini öptü. Diz çöktü. Günlerden beri ezberlediği sureleri makamla okudu. O bitirince Gevrek Hoca hatim duasını yaptı. Sonra hep bir ağızdan ilahiler okundu. Bir aralık Gevrek Hoca Mustafa'nın çenesini okşayarak "haydi, Mısta fendi, kalk, el öp" dedi. Bu hitap, ona karşı yeni bir hitaptı. Demek o, şimdi "Efendi" olmuştu. Mustafa Efendi, büyüdü de ondan mı? Hayır, hatim indirdiği için, bu rütbeye hak kazanmış olsa gerekti, içi şimdi sevinçle dolu ayağa kalktı. Evvelâ hocanın elini öptü. Sonra bütün yaşlıları sıraladı. Hepsini

⁵¹⁷ Hacı Şeyhoğlu, s.316-317.

⁵¹⁸ Sabahattin Türkoğlu, "Osmanlı Sarayında Çocuk", **Çocuk Kültürü: 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**, haz. Bekir Onur, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1997, ss.112-113.

ona, “aferin! Mistafendi” diyorlardı. Kimi ona bir mendil veriyor, kimi avucuna şeker sıkıştırıyor ve bazısı da gözyaşlarını silerek bağrına basıyordu. Şerbetler içildikten sonra hoca gitmek için davrandı. Herkes ayağa kalktı. Mustafa'nın anası da o sırada hocaya yaklaşıp elini öptü. Ve sonra avucuna, kırmızı küçük bir ipek tutuşturdu. Hoca hakkını almıştı.⁵¹⁹

Bulgaristan'daki hatim merasimlerinin de Batı Trakya'daki hatim merasimleriyle pek çok benzer yönleri bulunmaktadır. Eğridere'de 1884 yılında okula başladığını belirten emekli öğretmen M. Salih Arı çocukluğundaki hatim merasimlerinde Kur'an'ı hatmeden öğrencinin ailesinin bütün köy halkını davet ederek etli pilav ya da keşkek yaptığını belirtmektedir. Herkes hatim merasimi olan evde toplanır; hatim yapan öğrenciyle bütün arkadaşları okuldan ilahi okuyarak ve âmin çağırarak eve gelirler. Hatim yapan öğrenci misafirlerin önünde namaz surelerini okur ve sonra herkesin ellerini öper, misafirler de ona para verirler. Hatim yapan öğrenci bundan sonra kalfalığa yükselerek ilmihal, yazı ve hesap derslerine başlar. Kur'an'ı hatmedince hocaya gömlek ve mintan hediye etme âdeti de vardır.⁵²⁰ Öğrencinin âminlerle okuldan hatim evine gelmesi, el öpme, kalfalığa yükselme ve öğrenciyle öğretmene verilen hediyeler Batı Trakya'da hatim merasimlerindeki uygulamaların aynısıdır.

Daha yakın bir dönemdeki anlatımda da Bulgaristan'da hatim merasimlerindeki uygulamaların çok fazla değişikliğe uğramadan aynı şekilde devam ettiği ve Batı Trakya'daki uygulamalarla; özellikle de fergab merasimiyle benzerliklerinin bulunduğu görülmektedir. Şöyle ki, öğrenci hatim yapınca hoca okulda duasını yapar ve öğrenciyle bir arkadaşını evine müjdeye gönderir. Ailesi çocuğa hediyeler verir. Hatim merasimi iki türlü olur. Ya evde pesmet (pişi) yapılıp okuldaki öğrencilere götürülür ve dua yapılır; ya da okul öğrencileri eve davet edilir ve öğrenciler ilahi okuyarak âmin alayı halinde hatim evine gelirler. Evde yemek ikram edilir ki buna

⁵¹⁹ Zeki Mesud Alsan, “Aydın'da Mahalle Mektebi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.154-156. (Esas metne bağlı kalınarak özet halde alıntılanmıştır.)

⁵²⁰ İsmail Hakkı Tonguç, **Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy**, Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 1998, ss.165-169.

“hatim aşı” denir.⁵²¹ Batı Trakya’da fergab merasimlerinde de ya fergab yapan öğrencinin ailesi okuldaki öğrencilere yemek götürür ya da öğrencileri eve davet eder ve öğrenciler de okuldan eve gelirken âminlerle gelirler. Osmanlıda da âmin alayı, fergab ya da Kur’an-ı Kerim’in hatmi dolayısıyla öğrencinin ailesinin hoca ve hizmetlilere para veya hediye vermesi ve davet vererek okul öğrencileriyle misafirlere yemek, tatlı ikram etmesi yerleşik âdetlerdendir.⁵²² Bu geleneğin Osmanlının hüküm sürdüğü tüm topraklarda uygulandığı ve çok fazla değişikliğe uğramadan günümüze kadar devam eden âdetler arasında yer aldığı görülmektedir.

2.3.2. Batı Trakya Bölgesinde Hatim Merasimi

Batı Trakya’da eski zamanlarda çocukların ilkokula gönderilmesinin başlıca sebebi Kur’an-ı Kerim ve namaz dualarını öğrenmeleri ve dini bilgilerini geliştirmeleridir. Dolayısıyla bir çocuğun Kur’an-ı Kerim’i hatmetmesi ailesi için büyük bir onur ve gurur kaynağıdır. Kur’an-ı Kerimin hatmini tamamlayan öğrencilere aileleri hatim merasimi düzenler. Bu merasime tüm eş-dost, akraba, köylü ve etraftaki okulların öğretmenleriyle öğrencileri davet edilir. Hatim günü hatimci öğrenciye en güzel kıyafetler giydirilir; kıza tellerle süslenir. Hatim merasimi okulda başlar. Okulda ilk olarak hatim yapan öğrenci/öğrenciler ve sonrasında okuldaki büyük öğrenciler ezber aşırı okurlar ve ardından hatim duası yapılır. Buradaki etkinlik bittikten sonra hatimciler önde olmak üzere okul öğrencileri ikili sıra halinde dizilir ve hatim evine doğru yola çıkarlar. Eve yaklaştıklarında önde bulunan büyük öğrenciler “ya ilahi zati pakin” duasını/ilahisini makamlı bir şekilde okurlar, arkadaki öğrenciler ise her durakta “âmin” diye bağışırlar. Hatim sahibinin evinde toplanan misafirlere öğrencilerin gelişini büyük bir heyecan ve sevinçle bekler. Öğrenciler eve geldiklerinde çeşitli manzume ve şiirler okurlar. Hatim yapan çocuk/çocuklar bütün davetlilerin ellerini öper ve onlar da hatimcileri para ya da başka bir hediyeyle ödüllendirirler. Hatimci çocuk omuzuna dokuma bir kese (yöre halkının ifadesiyle “torba”) takar ve paralarını burada toplar. Sonrasında tüm misafirlere yemek ikram edilir. Hatim yemeği ailenin bütçesine göre

⁵²¹ Osman Keskiöğlü, “Bulgaristan Türkleri Kocabalkan Köyleri Folkloru”, **Türk Kültürü Araştırmaları III-IV-V-VI**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1973, s.225.

⁵²² İsmail Kara, “Mahalle Mektepleri”, **1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, Sayı 16 (2013), s.21.

değişmekle birlikte genelde etli pilav, kuru fasulye, keşkek ve helva gibi yiyeceklerden oluşur. Hatimlerde öğretmene gömlek, pantolon, çorap, havlu gibi hediyelerin verilmesi de âdettendir.

Batı Trakya'daki hatim merasimlerinin Osmanlıdan beri devam eden gelenekle yapıldığı ve Osmanlıdaki hatim merasimleriyle pek çok benzerliklerinin bulunduğu görülmektedir. Ancak Batı Trakya'daki hatim merasimlerinde Osmanlıdaki uygulamalardan farklı özellikler de bulunmaktadır. Örneğin çocukların okuldan ikili sıra halinde âminlerle eve gelmeleri Osmanlıdaki hatim merasimlerinde bulunmamaktadır. Ancak bu gelenek Osmanlı sıbyan mekteplerindeki âmin alayları niteliğindedir. Sıbyan mekteplerindeki âmin alaylarında öğrenciler ikili sıra halinde çocuğu evinden alırlar. Önde ilahiciler ilahi okurken arkada da âminciler beyit sonlarında âmin diye bağışırlar. Sıbyan mekteplerinde bir çocuğun okula başlamasına çok önem verilirken aynı değer Batı Trakya'da hatim merasimlerine verilmiş ve adeta düğünler kadar hatta bazen düğünlerden dahi önemli kabul edilmişlerdir. Ali Birinci, Osmanlıda âmin alaylarının önemiyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: "Ehemmiyetleri bakımından âmin alaylarının düğünlerle mukayese edilebileceklerini söylemek aşırı bir iddia olmaz. Bu güzel ve gösterişli merasimlerin çocuklarda okuma, anne babalarda da okutma arzusunu körüklediğini söylemek gerekir."⁵²³

Batı Trakya'da özellikle Balkan kolundaki köylerde hatim merasimleri, 2000'li yıllara kadar aynı gelenekle sürdürülmüştür. Bu tarihten sonra ise imkânların gelişmesiyle toplu ve büyük çapta hatim merasimleri yapılmaya başlanmıştır. Şu anda yapılan hatim merasimlerine tüm civar köyler davet edilmekte, hatta bazen Batı Trakya çapında hatimler düzenlenmektedir. Bu hatim merasimlerinde de hatim yapan tüm öğrenciler köyün camisi ya da meydanında aşırırlar ve şiirler okurlar. Tüm misafirlere yemek ikram edilir. Ancak eski gelenekteki çocukların ilahilerle okuldan çıkıp eve gelmeleri gibi âdetler uygulanmamaktadır.

Mustafa Çilingir, 1960 yılında kendisi için yapılan hatim merasiminde öğrencilerin etkinlikleri, yapılan ikramlar ve öğretmene verilen hediyelerle ilgili olarak şunları dile getirmektedir:

⁵²³ Birinci, s.39.

Bizim zamanımızda hatim merasimleri bireysel yapılırdı. Herkese de hatim yapılmazdı. Çünkü biraz masraflı olurdu. Birkaç davar kesilirdi. Bana 1960 yılında hatim merasimi yapıldı. Hatimlerde hatimci çocuğa فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ diye başlayan Âl-i İmran suresinin son sayfası (195-200. ayetler) ezberletilir ve okutulurdu. Benim hatimimde beşinci ve altıncı sınıfta olan diğer öğrencilere de sonları “شَدِيدُ الْعِقَابِ” ile biten aşırılar* okutulmuştu. İlk olarak camide hatim duası ve dini merasim yapılırdı. Sonra evde şarkı ve manzumeler okunurdu. Şarkı koro halinde, manzumeler de bireysel olarak okunurdu. Hatim yapan öğrenci Kur’an-ı Kerim torbasını omuzundan çapraz giyerdi, insanlar da torbaya para atarlardı. Hatim merasiminde etli pirinç, fasulye ve helva ikram edilirdi. Sadece keşkekle hatim yapanlar da olurdu. Hali vakti yerinde olanlar keşkeği şekerli yapardı. Hatim evi hocaya bir gömlek, bir çift çorap ya da sarık hediye ederdi.⁵²⁴

Hatim cemiyetinde büyük öğrenciler yani kalfalar hatim yapan öğrencinin evine yaklaştıkları zaman “ya ilahi zati pakin” duasını okurlar, etraftaki çocuklar da “âmin” diye bağışırlar. Eve vardıklarında ise büyük öğrencilerin şiirleri ve etkinlikleri ile bir müsamere gerçekleşir; katılan misafirler de onları takip eder.⁵²⁵ Öğrenciler ilahiler, manzumeler, şiirler okurlar. Genelde ilim, eğitim, öğretmen, anne-baba, din, diyanet ve ahlakla alakalı şiirler okunur.⁵²⁶ Küçük öğrenciler kısa şiirler, büyükler ise daha uzun şiirler okurlar. Bazen karşılıklı şiirler okunur, skeçler düzenlenir. Güldürücü şiirler olduğu gibi dini şiirler de bulunmaktadır.⁵²⁷ Merasim sonunda hatimlerde ilahi okuyan öğrencilere toplanan paradan bir miktar verilir.⁵²⁸

Muhsine Nizam 1975 yılındaki hatim merasiminde giyim-kuşamları, öğrencilerin okuldan eve doğru gidişleri sırasındaki dizilişleri ve hatim merasimlerinin önemiyle ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur:

1975 yılında kız kardeşimle bana hatim merasimi yapıldı. Hatim için ailemiz bize yeni kıyafetler ve yeni ayakkabılar aldı. Hatimde ceket yakalı elbiseler giyilir ve omuza dokuma torbalar takılırdı. Bu torbalarda bize verilen paraları toplamıştık. Süs olarak da

* Kur’an-ı Kerim’de sonu “شَدِيدُ الْعِقَابِ” ile biten 11 ayet vardır: Bakara 196; Bakara 211; Âl-i İmran 11; Mâide 2; Enfâl 13; Enfâl 25; Enfâl 48; Enfâl 52; Mü’min 22; Haşr 4; Haşr 7.

⁵²⁴ Mustafa Çilingir, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵²⁵ Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵²⁶ Hasan Nizam, 29.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵²⁷ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵²⁸ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

tülbentimizin üstüne teller takıp çiçekler koymuştuk. Hatim günü sabahı tüm çocuklar okula gittik. Kız kardeşimle ben hatimciler olarak فَاَسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ sayfasını ve *Vedduha*'dan aşağı duaları okuduk. Sonra hatim duası yapıldı ve okuldan en önde muallim arkasında biz hatimciler olmak üzere tüm çocuklar ikili sıra halinde eve doğru yola çıktık. Hatim yapan kız çocuğuyrsa sırada kızlar önde erkekler arkada, hatimci erkekse erkekler önde olurdu. Eğer hatimciler birden fazla ve karışık olursa bir sıra kızlar bir sıra erkekler olurdu. Yakın okullardaki öğrenciler de hatime davet edilir ve sıraya girerlerdi. Büyük bir sıra halinde eve geldik. Eve yaklaşınca “ya ilahi zati pakin” ilahisi okundu; çocuklar aralarda “âmin” diye bağırsıyordu. Böyle talimli bir şekilde eve geldik. Eve gelince hem bizim okulun öğrencileri hem de diğer okullardaki öğrencilerden isteyenler manzume okudular. Ailem hatim yemeği için tüm çocuklarına altı akika kurbanı kesti ve misafirlere pirinçli et, fasulye ve helva ikram edildi. Tüm akrabalarla komşuların davet edildiği büyük bir hatim töreni olmuştu. O dönemde hatim törenleri düğünlerden bile önemliydi. Ailem bizi okula her zaman göndermemesine ve fakirliğe rağmen hatim yapınca o kadar sevindiler ki hatim törenimizi yaptılar. Bu nedenle hatim günü benim için çok güzel ve sevinçli bir gündü. Bu gündeki mutluluğumu ömrümce unutamam. Ailem öğretmene ve eşine birer kat elbise ve havlu hediye etti.⁵²⁹

Hatim yapan çocuk erkekse telli takke, kız ise tülbentinin üstüne tel takıp süslenir.⁵³⁰ 1950'ler ve öncesinde hatim merasimine giden tüm çocuklar âdet olarak fes takıp üstüne sarık sararlarmış. Fesler kalkınca bir parça bezden oluşan çevre ya da takke giyip gidilmeye başlanmış.⁵³¹ Eskiden hatim cemiyetlerine tüm civar mahallelerin öğrencileri davet edilmektedir. Hatim cemiyetleri çok kapsamlı olur ve bir-iki saatlik yürüme mesafesinden gelen insanların büyük katılımlarıyla gerçekleşir.⁵³² Hatim cemiyetleri havalanın düzelmesiyle Mart'ın sonuna doğru başlar ve civar mahallelerde hatim yapan öğrencilere sırayla hatim merasimi düzenlenir.⁵³³ Okulda birkaç öğrenci hatim yaptıysa aileler birleşip beraber de hatim ziyafeti verebilirler.⁵³⁴

⁵²⁹ Muhsine Nizam, 25.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵³⁰ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵³¹ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵³² Ali Genç Haseki, 23.07.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵³³ Ali Çilingir, 15.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme; Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵³⁴ Fatma Mustafa Paşa, 07.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Mehmet K r Hacı Hasan, hatim merasimlerinde okunan ilahiler ve çocukların diziliŖi ile ilgili açıklamalarda bulunarak hatim yapan çocuğun baŖının üzerinde bir rahle üstünde Kur'an-ı Kerim taŖıdığını ve hatim yapmış tüm çocuklar için toplu merasim yapıldığını belirtmiŖtir. Aslında toplu merasimler tüm hanelerin aynı yerde bulunduğu toplu yerleŖim yerlerinde düzenlenebilmektedir. Bazı bölgelerde ise haneler dağınık ve birbirinden uzaktır. Buralarda bireysel hatim yapma zorunluluğu doğmaktadır. BaŖka bir husus ise hatim merasimlerinde çocuğun rahle üzerinde Kur'an-ı Kerim taŖımasının sıbyan mekteplerinde  min alayları sırasında okula baŖlayacak  ocuğun *Elifba*'sının bir minder üzerinde taŖınmasıyla benzerlik arz etmesidir.

Merasimde  ocuklar ilk olarak Kur'an-ı Kerim'den aŖırlar okurlardı. Sonra hatim duası yapılır ve duadan sonra bizim Ŗarkı olarak adlandırdığımız Ŗiirler okurlardı. Hatim yaptıktan sonra çocuğun evine gidilirken “ya ilahi zati pakin” ilahisi okunur, çocuklar da beyit sonlarında hep beraber “ min” derlerdi. Bu ilahi aynı zamanda duadır. “Ya ilahiden” sonra “es-subhu beda min tal'atihi” ilahisi okunurdu. Buna kaside-i bürde denir. Hatimde  ocuklar ikili sıralara dizilir; önce erkekler sonra kızlar okur.  nde okuyanlardan biri gerekli yerlerde bir çubuk kaldırır ve arkadaki çocuklar hep beraber “ min” derler. Çocuklar çok olduğu için arkadakiler duyamazsa çubuğu takip ederler. Hatim yapan  ocuk okuldan evine gidene kadar baŖında rahle üzerinde Kur'an-ı Kerim taŖır. Sonra deėiŖerek hatim yapan çocuktan kimin evine gidiliyorsa Kur'an'ı o alır ve bu Ŗekilde hatim yapan kaç  ocuk varsa hepsinin evine gidilir. Evlere gidilince aileler öğrencilere ve misafirlere leblebi, kuru  z m, Ŗeker dağıtırlar. Ev gezmelerinden sonra hatim sahipleri misafirlere kuru fasulye ve Ŗekerli keŖkek yemeği ikramı ederler. Bazen on-on beŖ  ocuk aynı anda hatim yapardı. Hatimler sene sonunda yapılırdı.⁵³⁵

Hatim yapan çocuğun ailesi maddi durumlarına göre köylülere ya da mahallelilere bir ziyafet vermektedir Hatim merasimlerinde ikram edilen yemeğe “hatim aŖı” denmektedir.⁵³⁶ Mehrikoz bölgesinde hatim yemeğinde mutlaka helva olması gerekir. Ali Haseki bu konuda, 1948 yılında çocukluk çağında gittiği bir hatim merasiminde, İ  savaŖ ve Andartlık yılları olduğu için hazır helva satın alınamadığını,

⁵³⁵ Mehmet K r Hacı Hasan, 17.04.2019 Tarihinde Yapılan G r Ŗme.

⁵³⁶ Mehmet İmamoglu, 08.05.2019 Tarihinde Yapılan G r Ŗme.

ancak gene de kaçak yollardan şeker getirilerek ev yapımı kaşık helvası yapılarak ikram edildiğini belirtmiştir.⁵³⁷

Mehmet Efendioğlu ise hatim merasimlerinin Osmanlıdaki gelenekle sürdürüldüğünü; salavatlar, tevhitler ve ilahilerle evlerin dolaşıldığını ve sonra okulda tüm gün devam eden etkinlikler olduğunu belirtmektedir:

Ben 1963 yılında altı yaşında iken hatim yaptım ve hatim merasimim yapıldı. Hatim merasimi Osmanlıdan süregelen gelenek olarak Osmanlıdaki gibi yapılırdı. Hatim merasimi camide başlar bütün çocuklar sıraya dizilir; kaç kişi hatim yaptıysa hepsinin evine tek tek gidilirdi. Çocuklara ilahiler ve naatlar ezberletilirdi. Salavat getirilir, tevhit getirilirdi. Okunan ilahilerden bir tanesi Mevlid'in Tevhid bahrinin yan tarafındaki “sezadır zatına ancak risalet ya Rasulallah” naat*ı idi. Her mısra okunduktan sonra bütün çocuklar hep beraber “âmin” diye bağırırdı. Diğer bir ilahi ise şu anda da meşhur olan “es-subhu beda min tal’atihi” ilahisiydi. “Ya ilahi zati pakın hürmetine el emân ya Rabbena” duası da okunurdu. Evlerdeki merasim bittikten sonra okula dönülür. Merasim günü bütün köylüler okulda toplanır. Okulun merdivenlerinde bütün öğrenciler sırayla şiirlerini okur. Karşılıklı atışma şiirleri de olur. Hatim merasimi tüm gün devam eder. Hatim yapan çocukların aileleri ortak yemek hazırlar. Yemekler ise kuru fasulye, şekerli keşkek ve hoşaf veya şerbettir. Yıl sonunda tüm hatim yapan çocukların toplu merasimi beraber olur.⁵³⁸

İskeçe bölgesinde ise bir öğrenci hatim yaptığı zaman ya okulda öğrencilere pilav ikram edilir ya da ailenin bütçesine göre bütün köy yemeğe davet edilir. Eskiden imkânlar kısıtlı olduğu için hatim töreni bir düğünle beraber de yapılabilmektedir. Bir

⁵³⁷ Ali Haseki, 12.05.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

* Naat-ı Şerif

Sezadır zatına ancak / Risalet ya Rasulallah
Beşirsın şanına layık / Beşaret ya Rasulallah
Seni âlemlere rahmet / İçün gönderdi ol Bari
Bize bir merhamet kılmak / Mürüvvet ya Rasulallah
Yüzün görmeksın iman / Getürdün bize bilâ şüphe
Cenabından umarız / Şefaet ya Rasulallah
Sıraç nûru envarsın / Yüzün nur ile ey Sultan
Sıratından bizleri geçür / Selamet ya Rasulallah
Senin katında kasırdır / Lisanı cümle insanın
Seni medh eyleyen bilmez / Nihayet ya Rasulallah
Bir ismin Urvet’ul-vüskâ / Sana kim etse istimak
Eder ol rah-ı matluba / Hidayet ya Rasulallah
Rica eder bunu senden / Bu kemter Aşık Şakir
Ede bir kere kabrini / Ziyaret ya Rasulallah (Metnin orijinali için bkz. Ek14.b)

⁵³⁸ Mehmet Efendioğlu, 29.03.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

akraba evlenirken düğün yemeğiyle beraber hatim yemeği de ikram edilir. Öğrenci kısa surelerden ya da diğer dini bilgilerden bir sunum yapar ve bu şekilde bir tören düzenlenir. Hatim merasiminde öğrenciler Rodop ve Evros bölgesindeki ilahilerden farklı olarak “ya ilahi sen kerem kıl” şeklinde bir ilahi okurlar. Öğrenciler aynı şekilde cami ya da okuldan sıra halinde hatim yapan öğrencinin evine ilahi okuyarak giderler. Bu şekilde hatim yapan öğrencileri ev ev dolaşarak alırlar. İlahiler koro halinde okunur ve her beyitten sonra öğrenciler hep birlikte “âmin” diye bağırır.⁵³⁹ Sabri Hoca aynı bölgede hatim merasimlerinin uygulanışı ve kendi hatim merasimiyle ilgili şunları dile getirmiştir:

Eskiden hatim yapan çocuğun ailesi okul çocuklarını ve yakın akrabaları yemeğe davet ederdi. Evde ziyafet verilir. Çocuklar okuldan ikili sıra halinde ilahiler okuyarak eve gelirler. Burada hatim duası yapılır ve aile misafirlere pilav ve tarhana ikram eder. Hatim yapan çocuk hatim töreni için giyinip süslenirdi. Törende misafirler ona para verir, hatimci çocuğun ailesi de öğretmene bir kat elbise hediye ederdi. Ben de 1940’larda hatim yapınca çocukları eve götürmüştüm. Kur’an’ı hatmeden her çocuğa hatim merasimi yapılmazdı. İmkânı olan aileler ziyafet verirdi. Bazıları da okulda çocuklara bir şeyler ikram ederdi. O zamanda çocuklara kuru incir, elma kurusu, keçi boynuzu gibi şeyler dağıtılırdı. Çocuk *Amme*’yi ve *Yasin*’i bitirdikten sonra da okulda bu kabilden şeyler dağıtılırdı. Bu da okumaya teşvik niteliğindedeydi.⁵⁴⁰

Bilhassa Batı Trakya’nın Balkan kolunda Kur’an-ı Kerim’in öğrenilmesi ve hatmedilmesi hem aile hem de çocuk için büyük bir dönüm noktası kabul edilir. Bundan dolayı aile hatim merasimi düzenleyerek ziyafet verir ve davetlilere ikramlarda bulunur. Hatim merasimleri Osmanlıdan süregelen bir gelenektir. Dolayısıyla bu etkinlikler hem bu âdetin sürdürülmesini sağlar hem de öğrencileri Kur’an- Kerim’i öğrenerek hatim yapmaya teşvik eder. (Fergab ve hatim merasimlerinden fotoğraflar için bkz. Ek8)

⁵³⁹ Feyzullah Hasankâhya, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

⁵⁴⁰ Sabri Hoca, 28.06.2019 Tarihinde Yapılan Görüşme.

2.3.3. Hatim Duası/İlahisi

Batı Trakya'nın bazı köylerinde hatim merasimlerinde 2000'li yıllara kadar çocuklar tarafından makamla bu hatim duası okunmuş ve beyit sonlarında hep bir ağızdan "âmin" sesleri yükselmiştir.

Ya ilahi zatı pakin hürmetine el amân ya Rabbena

Kulların kapuna geldi çağrışurlar ya Rabbena

Ya ilahi ol Muhammed Mustafa'nın hürmetine el aman ya Rabbena

Gece gündüz ah edenler hürmetine el emân ya Rabbena

Ya ilahi ol (Ya ilahi bir) mübarek günde kıldık ibtida ya Rabbena

Rabbi yessir vela tüassir diyerek kıldık ibtida ya Rabbena

Ya ilahi Rabbi temmim ol Habibin hürmetiçün ya Rabbena

Bizi cahil koma ya Rabbi ilm-i nâfi ver bize ya Rabbena

Ya ilahi düşmüşem girdab-ı zenbe tut elimi ver necat dua ya Rabbena

Ol habibin hürmetine (hürmetiçün) geç günahımdan koru bizi ya Rabbena

Ya ilahi ondan eşref kimse yoktur cümle mahluk içre ya Rabbena

Gönderildi on sekiz bin âleme rahmeten li'l âlemin (âleme rahmet et) ya Rabbena

Ya ilahi ederiz sana münacat-ı dua ya Rabbena

Gelmesin bu beldeye hiçbir bela ya Rabbena

Ya ilahi çevresinde yatan mevtalara ya Rabbena

Sen Kerimsin rahmet et (rahmet eyle) ya Rabbena

Sen Rahimsin merhamet et ya Rabbena

Ya ilahi anamıza, babamıza, hocamıza, kalfamıza rahmet et ya Rabbena

Ya ilahi kılma bizi dâllin âmin ya Rabbena

Bu duaya cümleliz deyin âmin ya Rabbena⁵⁴¹

2.3.4. Hatim Merasimlerinde Okunan Manzumeler ve Şarkılar

Batı Trakya’da hatim merasimlerinde okul öğrencileri hatim evinde tüm misafirlerin önünde manzume, şarkı ve şiirler okurlar. Bu manzume ve şarkıların konuları genellikle ilim, din, ahlak, doğa, öğretmen ve anne-babayla alakalıdır. Hatimlerde okunan manzume ve şarkılardan birkaç örnek vermek uygun olacaktır:

Şarkı:

*Dinsin, yetişir o ölümlü sızı
Parlayacak artık gençlik yıldızı
Yurdumun hep okuyor çocuğu kıızı
Kardeşiz yok bizde bir başka kaygı
Dileğimiz bilgi, sevgi ve saygı
Yürekler okulda hep birden vurur
Bize kalkan eller neden durur?
Bilgi karşısında her hakkın durur
Kardeşiz yok bizde bir başka kaygı
Dileğimiz bilgi, sevgi ve saygı
Gelinlikler açar dolar bahar
Alçaklığı yurtta bilenler kovar
Hakikat güneşi okulda doğar
Kardeşiz yok bizde bir başka kaygı
Dileğimiz bilgi, sevgi ve saygı⁵⁴²*

⁵⁴¹ Ahmet Bekir, Hamdi Nizam ve Hasan Nizam’ın arşivlerinden derlenmiştir. (Orijinal belgeler için bkz. Ek12)

⁵⁴² Ahmet Bekir’in Not Defteri, s.2.

Manzume: Küçük Kuşlar

*Küçük kuşlar, minik kuşlar!
Ötüşünüz geldi bahar!..
Sizi ben âh, ne aradım,
Kışın sızdıramadım!
Gözlerim hep dallarda idi,
Bilmem o ay hangi ay idi.
Karlı bir fırtına vardı,
Yuvaları hep kar sardı.
Ben ağladım için için,
Sizin için, sizler için.
İşitin ki gülüyorum,
Yuvanıza geliyorum.
Hep beraber ötüşelim,
Çiçekler ile öpüşelim.
Küçük kuşlar minik kuşlar,
Ötüşünüz geldi bahar!..⁵⁴³*

Şarkı:

*Hoş geldiniz, hoş geldiniz!
Muhterem büyüklerimiz.
Bize şeref getirdiniz,
Bizleri memnun ettiniz!
Biz okulun çocukları,*

⁵⁴³ Ahmet Bekir'in Not Defteri, s.6.

*Teşrifinizle bahtiyar
Oldu tamam hubb-u mes'a
Tes'idle bu hayatları
Bu saygınıza bin teşekkür az bile!
Sevinç taşı göklere,
Döndü sanki bir Nil'e.
Bu mesut günü
Tekrar tekrar ediniz.
Sevinçler serpiniz,
Yine safa geldiniz!..⁵⁴⁴*

Manzume: Mektep

*Anne gibi şu mektep,
Güler, söyler bize hep.
Parlar sevinç orada,
Yok fenalık orada.
Herkes sever, sevişir
Mektep bir aile bir evdir.
Biz mektebi sevelim,
Her gün erken gidelim!
Mektebin şirin sözleri,
Yetiştirir küçük alimleri.
Öğretmenimizi sevelim,
Onu hep dinleyelim.*

⁵⁴⁴ Ahmet Bekir'in Not Defteri, s.7.

*Öğretmen bize bir babadır,
Bize her şeyi öğretir.⁵⁴⁵*

⁵⁴⁵ Ahmet Bekir'in Not Defteri, s.7. (Defterin ilgili sayfalarında daha fazla örnek için bkz. Ek13)

SONUÇ

Batı Trakya bölgesi, 14. yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra bölgede imar ve iskân da başlamıştır. Bölgenin Osmanlı idaresinde kaldığı yaklaşık 550 yıllık dönemde tüm şehir, köy ve mahallelerde küçük çocukların eğitimi için mektepler kurulmuş ve bu mekteplerde Osmanlı-İslam medeniyeti geleneğinde eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. Batı Trakya'daki sıbyan mekteplerinin Osmanlı Devleti tarafından kurulmalarının yanında işletimleri de devlet eliyle yapılmıştır. Osmanlı geleneğinde sürdürülen sıbyan mekteplerindeki eğitim, eğitim kültürü ve bazı gelenekler, bölgenin Osmanlı idaresinden çıkmasından sonra da yıllarca devam ettirilmiş ve günümüze kadar varlığını korumuştur.

Batı Trakya, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla Yunanistan'a bırakılmış ve bölgede yaşayan Türkler "azınlık" olarak tanımlanarak birtakım hakları güvence altına alınmıştır. Eğitim alanında; okul açma, öğretmenlerini seçme ve kendi dillerinde eğitim görme azınlığa tanınan haklardan bazılarıdır. Dolayısıyla Osmanlı idaresinden çıktıktan sonraki ilk yıllarda Batı Trakya'da okullarla ilgili çok fazla değişiklik yaşanmamış ve aynı şekilde kurulup yönetilmeye devam etmişlerdir. Ataması Yunan hükümeti tarafından yapılan Azınlık Okulları müfettişleri ise bu okulları denetlemek ve halkın anlaşma sağladığı öğretmenlerin onayını gerçekleştirerek göreve başlangıçlarını sağlamakla görevlidir.

İlkokullarda Osmanlı geleneğinde ve Osmanlıca yazı dilinde eğitim devam ederken, 1928 yılında Türkiye'de gerçekleşen harf inkılabının etkilerinin Batı Trakya'ya yansısıyla bölgede Osmanlıca-Latince tartışmaları başlamıştır. Bölgede Türkiye'deki inkılaplara ayak uydurmayı isteyenler ile devrimlere karşı tavır alan muhafazakârlar arasında uzun soluklu çatışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar inkılapçı-muhafazakâr gazete yazarlarının makaleleri vasıtasıyla tespit edilmektedir. Yenilikçi ve inkılapçıların çıkardığı *Yeni Ziya*, *Yeni Adım* ve *Ülkü* gazetelerinde inkılapların uygulandığı yeni harflerle eğitime geçişin gerekliliği savunulurken muhafazakâr grubun

çıkardığı *Yarın* ve *Müdafâ-i İslam* gazetelerinde ise inkılaplara ve yeni harflere cephe alınarak eski Türkçe taraftarlığı yapılmıştır. Bu tartışmalarda Batı Trakyalı inkılapçı öğretmen Mehmet Hilmi ile Türkiye'den Yunanistan'a firar ederek Batı Trakya'ya yerleşen ve muhafazakâr çizgiyi savunan Yüzellilikler arasından son şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ve de Türkiye'den firar etmiş Çerkezlerden olan Hafız Reşad'ın etkileri göz ardı edilemez.

Bu bağlamda, Batı Trakya'da şehirlerdeki bazı ilkokullar Türkiye'deki harf inkılabından sonra yeni Türkçeye geçse de birçok ilkokulda 1950'lere kadar eski Türkçe okutulmaya devam etmiştir. Ova bölgesindeki ilkokullarda 1950'lerden sonra yeni Türkçeye geçilmeye başlanmıştır. Balkan kolunda ise Osmanlıcadan yeni Türkçeye geçişin tamamlanması 1980'leri bulmuştur. Bunda, Balkan kolunun neredeyse 1990'lara kadar yasak bölge niteliği taşıması ve dolayısıyla dışarıyla ile irtibatın çok fazla sağlanamamış olması, Yüzellilikler ve Hafız Reşad'ın medreselerinde yetişen hocaların Latinceye cephe almaları doğrultusunda halkın bu propagandalardan etkilenmesi ve de dönemin hükümetlerinin politikası uyarınca müfettişliklerin bölgede eski Türkçeyi teşvik etmeleri büyük rol oynamıştır. Yunanistan hükümetlerinin Batı Trakya'daki eğitime bakışlarında ve azınlık eğitim politikalarıyla ilgili tutum belirlemelerinde, Türkiye ile mevcut ilişkiler ve dönemin siyasi konjonktürel gelişmeleri belirleyici olmuştur. Türkiye ile ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde Latince eğitim teşvik edilirken, Kıbrıs sorunu gibi anlaşmazlıkların bulunduğu zamanlarda ise ya tarafsız davranılmış ya da Osmanlıcadan yana taraf tutulmuştur. Balkan kolunda uzun yıllar boyunca eğitime Osmanlıca olarak devam edilmesi bir bakımdan gelenekle irtibatın sıkı bir biçimde sürdürülmesini sağlamış ve dinî derslerin işlenmesinde kolaylık teşkil etmiş olsa da; yeni harflere geçişin gecikmesi o dönemde halk ve öğrenciler tarafından güncel kaynaklara vakıf olunamamasına, süreli yayınların takip edilememesine, eğitimin izole bir biçimde sürdürülmesine ve bölge halkının Türkiye ve dolayısı ile yeni Türkçe ile olan irtibatının güçleşmesine sebep olmuştur. Bu bakımdan geleneksel eğitimin sahip olduğu avantajlarla birlikte birçok dezavantaj doğurduğu da söylenebilir.

Batı Trakya azınlık ilkokullarında öğretmenler, Lozan Anlaşmasında belirlendiği şekli ile 1970'lere kadar encümenler vasıtasıyla halk tarafından seçilmiş, halkla öğretmen arasında yapılan anlaşma Azınlık Okulları Müfettişliği tarafından onaylanarak resmîyet kazanmış ve maaşları halk tarafından karşılanmıştır. Bu bağlamda öğretmenler ilkokul, ortaokul, medrese ve öğretmen okulu mezunlarından oluşmaktadır. Ancak 1970'li yıllarda çıkarılan yasalarla bu haklar azınlığın elinden aşama aşama alınarak tayin yoluyla ve devlet memuru olarak Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu öğretmenler atanmaya başlamıştır. Batı Trakya'daki azınlık okullarında Türkçe ve Yunanca ikidilli eğitim verilmesi de Lozan Antlaşmasıyla belirlenen hususlardandır. Ancak uzun bir dönem az sayıda ilkokulda Yunanca öğretmenleri görev almış, İkinci Dünya Savaşı ve İç Savaş yılları sonrası bu konuda aşama kaydedilmeye başlanmış olsa da bütün ilkokullarda Yunan öğretmenlerin de eğitime başlaması 1970'li yılları bulmuştur.

Batı Trakya'da Osmanlı döneminde ve sonrasında mecburiyet olmasa da genellikle tüm çocuklar okula gitmektedir. Zaten eski eğitim sisteminde ilkokuldan kasıt daha çok dinî eğitimin verildiği yerdir. Aileler için çocuklarının dinî sorumluluklarını yerine getirip abdest alacak ve namaz kılacak kadar bir dinî eğitim ve temel düzeyde ilmiyal bilgisi almaları önem arz etmektedir. Bundan dolayı savaş yıllarında dahi eğitim aksamamış; bu dönemde ilkokula gidemeyenler ise daha sonra on sekiz-yirmi yaşlarına gelmiş olsalar dahi eğitim için ilkokula devam etmişlerdir. Batı Trakya'da eski sistemde beş yaşından yirmi yaşına kadar ilkokula devam eden öğrenciler bulunmakla birlikte belli bir sınıf taksimatı yoktur. Öğrencilerin derslere devam ya da devamsızlıkları da sıkı bir şekilde denetlenmemektedir. Kız öğrenciler her dönem ilkokula devam etmiş, kız ve erkek öğrenciler aynı sınıfta ders görmüş; ancak nadir de olsa bazı aileler kızların okulda yazı ve matematik gibi dersleri öğrenmelerine karşı çıkmışlardır.

Batı Trakya'da ilkokuldan mezuniyette öğrencilere diploma ya da şahadetname denilen bir belge verilmektedir. İlkokullardan mezun olanlara diploma ve şahadetname 1970'lere kadar düzenli bir şekilde verilmeyip sadece talep eden öğrencilere temin edilmektedir. Batı Trakya'nın Osmanlı idaresinde bulunduğu dönemde bu belgeler sadece Osmanlıca olarak düzenlenirken, Osmanlıdan sonra 1940'lara kadar bir tarafı

Yunanca bir tarafi Osmanlıca, Bulgar işgali sırasında (1940-1944) Bulgarca ve yeni Türkçe, sonrasında 1966'ya kadar ise Yunanca ve Türkçe olarak verilmiştir. 1967 Albaylar Cuntasından sonra ise ilkokul diplomaları sadece Yunanca olarak düzenlenmektedir. Dolayısıyla Batı Trakya'daki azınlık ilkokullarında eğitimde olan değişme ve gelişmenin, ilkokuldan mezuniyette verilen belge ve diplomalara da etki ettiği söylenebilir.

Batı Trakya'da 1970'li yıllara kadar ilkokullar hayvancılık (daha çok çobanlık) ve bağ bahçe işleri (daha çok tütüncülük) gibi ailelere yardım gereken sezonun kapanmasıyla ekim ya da kasım ayında başlayarak martın sonu ya da nisana kadar yaklaşık altı ay devam etmiş ve öğretmenlerle anlaşmalar bu tarih aralıkları için yapılmıştır. Dersler, perşembe günü öğleden sonra ve cuma tam gün tatil olmak üzere diğer tüm günlerde sabah erken saatlerde başlayarak ikindi ve hatta bazı ilkokullarda akşama kadar devam etmiştir. Eski sistemde sadece altı ay eğitim yapılabildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu şekilde tüm gün devam eden dersler makul karşılanmaktadır. Öğlende ise uzun bir yemek molası verilmektedir. Öğrencilerden evleri yakın olanlar evlerine yemeğe giderler, uzak olanlar ise yanlarında getirdikleri yemekleri yerler ve sonra derslere devam ederler. Öğle arasının dışında sabahtan öğlene kadar kısa bir teneffüs ve öğleden sonra da kısa bir teneffüs yapılmaktadır. Perşembe-cuma tatili, öğlende yemek molası verilmesi ve derslerin tüm gün devam etmesi Osmanlı sıbyan mekteplerinden miras alınmış geleneklerdir.

Milli Eğitim ve Mezhepler Bakanlığı'nın oluşturduğu azınlık öğretmenleri komisyonu 1958 yılında Batı Trakya Türk İlkokulları için müfredat programı hazırlamış olsa da sözlü tarih yöntemiyle görüşme yapılan kişilerden elde edilen verilere göre, özellikle geleneksel eğitime devam eden Balkan kolunda bu program 1970'lere kadar uygulanmamış ve eğitime eski usulle devam edilmiştir. Dolayısıyla bu tarihe kadar ilkokullarda düzenli bir müfredat programından söz edilemez. Tüm ilkokullarda yaklaşık olarak aynı derslerle eğitim verilse da belli bir program çerçevesinde değildir. Bu bağlamda tüm ilkokullarda Kur'an-ı Kerim, Mevlid, tecvid, ilmihal, İslam tarihi ve matematik gibi dersler bulunmaktayken 1970'lerden sonra devletin öngördüğü müfredat

programının uygulamaya konması ile coğrafya, fen bilgisi gibi dersler de ilave edilmiştir.

Batı Trakya'da geleneksel eğitim veren ilkokullarda okutulan kitaplar ise; ilmihal kitabı olarak *Dürr-i Sencide ve 54 Farz*, tecvid kitabı olarak *Tecvid-i Osmânî*, *Mevlid* risalesi ve kıraat kitapları olarak da 1920'li yıllarda basılan *Müntehab Kıraat* ve 1967-1972 yılları arasında basılan Osmanlıca Okuma kitaplarıdır. Osmanlıca Kıraat kitaplarının içeriğinde hikâyeler, masallar, şiirler, dualar, İslam dinini tanıtan yazılar ve Yunan tarihine dair metinler bulunmaktadır. Okuma kitaplarında dinî ve ahlakî metinlerle çocukların erdemli birer birey olarak yetişmeleri amaçlanırken, Yunan mitolojisi ve Yunan tarihi içerikli yazılarla ise vatan bilinci oluşturulması hedeflenmektedir. Okuma kitapları ilkokullara devlet tarafından gönderilmekte iken diğer kitapları öğrenciler kendi imkânlarıyla temin etmek mecburiyetindedirler. Bu kitaplardan *Elifba (Dereke)*, tecvid ve ilmihal kitaplarının Osmanlıdan kalma baskılar olmaları, Batı Trakya'da nadir bulunmaları ve Türkiye'de Latinceye geçilmesiyle Osmanlıca baskılarının tekrar yapılmaması dolayısıyla her öğrenci bu kitapları temin edememektedir. Bundan dolayı dersler genellikle öğretmenlerin kendi kitaplarından anlatması ve yazdırması yöntemiyle işlenmektedir. Bu kitapların dışında ise herhangi bir kitap bulunmamakta ve matematik, hendese gibi dersler öğretmenin tahtaya yazdıklarının geçirilmesiyle işlenmektedir. Dolayısıyla bölgede derslerde okutulacak kitap sorunu neredeyse her dönemde mevcut olmuştur.

Batı Trakya'da, özellikle Balkan kolundaki ilkokullarda eğitimin kalitesinin iyi düzeyde olmadığı söylenebilir. Yıllarca Kur'an-ı Kerim, tecvid, Mevlid, kıraat, ilmihal ve matematik dersleri dışında herhangi bir ders okutulmamıştır. Bu dersler için de öğrencilerde materyal ve kitap bulunmamaktadır. Derslerin çoğu öğretmenin sözlü anlatımı ve ezberletme usulüyle işlenmektedir. Öğretmenler ise 1950'lere kadar genellikle ilkokul mezunu ya da biraz medrese eğitimi görmüş kişilerden oluşurken; bu tarihten sonra 1970'lere kadar ise genellikle medrese mezunu öğretmenler görev yapmıştır. Tüm olumsuzluklara rağmen halkın her daim eğitime önem verdiği, öğretmenleri kendi cebinden maaş vererek tuttuğu ve Batı Trakya'da savaş yıllarında dahi özellikle dinî eğitimi aksatmamak için evlerde öğretmen tutarak eğitimi devam

ettirmeye çalıştığı da göz ardı edilmemelidir. Özellikle Balkan kolunda, Kur'an-ı Kerim ve dinî eğitime her dönemde ziyadesiyle önem verildiğini ve diğer derslerde eğitim yeterli seviyede olmasa da dinî eğitim kalitesinin iyi düzeyde olduğunu ifade etmek gerekir. Sonuç olarak bölgede eğitime verilen değer yüksek düzeyde olduğu; lakin eğitmen, eğitim materyali ve eğitim anlayışındaki eksiklikler sebebiyle eğitim seviye ve kalitesinin o dönemde istenilen düzeye ulaşamamış olduğu ifade edilebilir.

Azınlık eğitimi 1941-1944 yılları arası İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Bulgar işgali ve izleyen 1946-1949 yılları arası İç Savaş dönemlerinden oldukça olumsuz etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Batı Trakya'yı işgal eden Bulgarlar Balkan kolunda Türkçeyi kaldırarak sadece Bulgarca eğitim verme girişiminde bulunmuşlardır. İç Savaş yıllarında ise Balkan köylerindeki çetecilik ve mecburi göç neticesinde bölgede eğitimde büyük aksaklıklar yaşanmış, pek çok öğrenci düzenli bir eğitim alamamış ve okula gidememiştir. Bu durumun neticesi olarak, sözlü tarih çerçevesinde dönemin tanıkları ile yapılan görüşmelerden savaş ve işgaller sonrasında, bu karışık dönemde eğitim alamamış on beş yaşından yirmi yaşına kadar öğrencilerin ilkokula giderek eğitimlerini tamamlamaya çalıştıkları ortaya çıkmaktadır.

Batı Trakya'da ilkokullarda Osmanlı sıbyan mekteplerinden miras kalan birtakım gelenekler de uygulanmaktadır. Bu geleneklerden biri olarak fergab kültürü; Osmanlı sıbyan mekteplerinde uygulanmış ancak Osmanlı sonrası unutulmaya yüz tutmuş geleneklerden olsa da bölgede varlığını korumuş ve Batı Trakya'nın Balkan köylerinde günümüze kadar uygulanagelmıştır. Bölgedeki ilkokullarda *Rabbi Yessir* duasından başlanarak *Sübhanek* ve *Amentü* arasındaki dualar ve sonra da Kur'an-ı Kerim'in sonundan başlanarak *Nas-Duha* arasındaki sureler ezberlenmektedir. Bu sürecin tamamlanması ve öğrencinin *İnşirah* suresine kadar olan sureleri ezberlemesi bir aşama olarak kabul edilerek *İnşirah* suresinin son kelimesi olan "fergab" kelimesiyle isimlendirilir. Bu aşamayı tamamlamak öğrenci ve ailesi için mutluluk verici bir hadisedir. Dolayısıyla fergab yapan öğrencinin ailesi, fergab merasimi düzenleyerek okul öğrencileri, komşu ve akrabalarını davet eder ve onlara yemek ikramında bulunur. Ayrıca Osmanlı sıbyan mekteplerindeki fergab geleneğinde uygulanan başka bir âdet de Batı Trakya'da uygulanmaya devam etmiştir ki bu âdet şöyledir: Ezberini tamamlayarak

İnşirah suresinin sonunda bulunan fergab kelimesine gelen öğrenci, fergabı söylediğinde arkadaşlarından biri erkekse başındaki takkesini kızsız tülbentini kapıp saklar ve öğrencinin ailesi kendisine bahşış verene kadar iade etmez. Böylece çocuklar ve aileleri için hem teşvik hem şenlik vesilesi olan bu çok eski âdet yerine getirilmiş olur.

Osmanlı sıbyan mekteplerinde olduğu gibi Batı Trakya’da da eski zamanlarda çocukların ilkokula gönderilmelerinin başlıca amacı Kur’an-ı Kerim ve namaz dualarını öğrenmeleri ve dinî bilgilerini geliştirmeleridir. Dolayısıyla bir öğrencinin Kur’an-ı Kerim’i baştan sonra okuyarak hatim yapması, öğrencinin ailesi için büyük bir onur ve gurur kaynağıdır. Kur’an-ı Kerim’in hatmini tamamlayan öğrencilere aileleri Osmanlıdan kalan gelenekle hatim merasimi düzenler. Bu merasimde davetlilere ziyafet verilir ve “hatim aş” adıyla ikramlarda bulunulur. Hatim merasimi gününde hatim yapmış olan öğrenciye en güzel kıyafetler giydirildikten ve kızsız tülbenti tellerle süslendikten sonra kendisine okulda ezbere aşrlar okutulur, hatim duası yapılır. Sonra okul öğrencileri ikili sıra halinde hatim evine doğru yola çıkarlar. Eve yaklaşınca öndeki öğrenciler makamlı bir şekilde ilahiler okurlar ve arkadakiler her durakta “âmin” diye bağırırlar. Eve geldiklerinde ise çeşitli manzume ve şiirler okurlar. Hatim yapan öğrenci bütün davetlilerin ellerini öper ve onlar da para, bahşış vererek onu ödüllendirirler.

Batı Trakya’daki fergab ve hatim merasimlerinin Osmanlıdan süregelen gelenekle yapılmaya devam ettiği ve Osmanlıdaki uygulamalarla pek çok benzerliklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak Batı Trakya’daki bu merasimlerde öğrencilerin ikili sıra halinde âminlerle okuldan eve gelmeleri, Osmanlıdaki fergab ve hatim merasimlerinde bulunmamaktadır. Yine de bu gelenek Osmanlıdan miras edinilmiş olup sıbyan mekteplerinde çocuğun okula başlaması sırasında uygulanan âmin alayları niteliğindedir. Dolayısıyla Batı Trakya’da çocukların ilkokula âmin alaylarıyla başlaması geleneği bulunmasa da, uygulamada fergab ve hatim merasimlerinde âmin alaylarının mevcudiyeti söz konusudur. Buradaki farklılıkla sıbyan mekteplerinde çocuğun okula başlaması sırasında uygulanan âmin alaylarının bir benzerini de içerisinde barındıran ve gelenek olarak Osmanlı’ya; uygulanan yöntem olarak Batı

Trakya bölgesine özgü bu fergab ve hatim geleneğinin sözlü tarih çerçevesinde yapılmış görüşmelerle tespit edilebilmiş olması oldukça değerlidir. Bu merasimlerin günümüzde dahi devam ettirilmesi, Osmanlı geleneklerinin bölgede süregelen etkisini göstermektedir.

Bu tezde, sıbyan mekteplerinin Batı Trakya azınlık ilkokullarındaki tezahürü olarak eğitime yakın tarihe kadar Osmanlıca yazı dilinde devam edilmesi; fergab ve hatim geleneklerinin sürdürülmesi gibi Osmanlı kültürel mirasının bölgedeki izleri incelenmiştir. Tezin konusu sıbyan mektebi geleneğinin Batı Trakya'ya etkileri olduğundan incelemede sadece ilkokullar ele alınmıştır. Bölgede uzun yıllar boyunca eğitime Osmanlı geleneğinde devam etmiş medreseler de bulunmaktadır. Bu medreselerden bazıları son yüzyılda kapanmış ve bazıları da birleştirilerek tek çatı altında toplanmıştır. Gümölcine'de bulunan Medrese-i Hayriye ve İskeçe'de bulunan Şahin Medresesi günümüzde eğitimlerine ortaokul ve lise statüsünde devam ederek bölgedeki varlıklarını sürdürmektedirler. Yeni bir çalışma ile bu medreselerde eğitime hangi şartlarda ve ne kadar süreyle Osmanlı geleneğinde devam edildiği, zaman içerisinde eğitimde nasıl bir farklılaşma yaşandığı ve medreselerden mezun olanların bölge halkının kimlik inşasındaki rolleri araştırmaya konu edilerek Batı Trakya'da ilkokul sonrası eğitimde Osmanlı kültürünün izleriyle ilgili yeni açılımlar sağlanabilir.

EKLER

EK 1: Sözlü Tarih Yöntemiyle Görüşme Yapılan Kişilerin Listesi

Evros İli / Dedeğaç'ta Görüşülenler

Ali Haseki, 1942 yılı Atmezar yerleşkesi* doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Hasan Bostancı, 1942 Fırlıç yerleşkesi doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Hasan Nizam, 1955 Beşikli yerleşkesi doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Mustafa Çilingir, 1951 yılı Beşikli yerleşkesi doğumlu, Medrese-i Hayriye terk.

Rodop İli / Gümülcine'de Görüşülenler

Ahmet Bekir, 1931 yılı Örpek köyü doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Ali Çilingir, 1949 yılı Beşikli yerleşkesi doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Ali Genç Haseki, 1943 yılı Atmezar yerleşkesi doğumlu, Mehrikoz bölgesi imamı.

Ali Tikman, 1943 yılı Atmezar yerleşkesi doğumlu, ilkokul mezunu.

Fatma Mustafa Paşa, 1968 yılı Çuka yerleşkesi doğumlu, ilkokul mezunu.

Hamdi Nizam, 1949 yılı Beşikli yerleşkesi doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Hasan Paçaman, 1937 yılı Kozdere köyü doğumlu, Emekli Medrese-i Hayriye hocası, vaiz, yazar.

* Burada yerleşke olarak isimlendirilen bölgeler dönemin Mehrikoz nahiyesi sınırları içerisinde bulunan, her birinin ayrı ilkokul ve camiye sahip olduğu, mütevellî heyeti ve muhtarla temsil edildiği, aralarındaki mesafesinin üç yürüyüş saatini bulabildiği ve genellikle dağınık hanelerden müteşekkil ayrı yerleşim birimleridir.

Mehmet Efendioğlu, 1957 yılı Musacık köyü doğumlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı öğretim üyesi.

Mehmet İmamoğlu, 1939 yılı Hemetli köyü doğumlu, Emekli Celal Bayar Lisesi din dersi öğretmeni.

Mehmet Koca, 1951 yılı Hebiliköy doğumlu, Selanik Özel Pedagoji Akademisi mezunu, Evlâd-ı Fâtihan Dergisi sahibi.

Mehmet Kör Hacı Hasan, 1940 yılı Musacık köyü doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

Mersine Kasap, 1933 yılı Mehrikoz köyü doğumlu, ilkokul mezunu.

Muhsine Nizam, 1962 yılı Atmezar yerleşkesi doğumlu, ilkokul mezunu.

Ksanthi İli / İskeçe'de Görüşümler

Feyzullah Hasankâhya, 1965 yılı Demircik köyü doğumlu, İlahiyatçı, Millet Gazetesi kurucu üyesi ve yazarı.

Ramadan Küçük, 1959 yılı Paşevik köyü doğumlu, Kur'an kursu hocası.

Sabri Hoca, 1937 yılı Paşevik köyü doğumlu, Emekli Kur'an kursu hocası.

Salih Celep, 1938 yılı Paşevik köyü doğumlu, Emekli ilkokul öğretmeni.

EK 2: BATI TRAKYA'DA OSMANLICA EĞİTİM VERMİŞ AZINLIK İLKOKULLARINDA OKUTULAN KIRAAT KİTAPLARINDAN LATİNİZE EDİLMİŞ OKUMA ÖRNEKLERİ

EK 2.a: Müntehab Kıraat (1926)

3. Vatandaşlık, Müsavat: Aynı hükümet idaresinde ve aynı toprak üzerinde yaşayan her ferde vatandaş denir. Vatandaşlar tıpkı bir ailenin çocuklarına benzer ki: Bu çocuklar o ailenin evlatları ve birbirine de kardeşlerdir. İşte aynı toprak üzerinde yaşayan ve aynı havada teneffüs eden her fert de bir birbirinin kardeşi ve hepsi birden hükümetin evlatlarıdır. Bir milletin terakki ve tealisi ancak efradının birbirine karşı muhabbet ve emniyetle kabildir. Vatandaşlık hukuku pek büyüktür. Bir toprak ve bir hükümet idaresinde yaşayan her ferde hükümet hürriyet-i şahsiye, hürriyet-i kelam, hürriyet-i ictima, hürriyet-i iştirak bahşeder. Yendiklerinin hürriyet-i şahsiyesine hürmetkar, hürriyet-i kelamına müsadekâr olmak da vatandaşlık vazai fi cümlesindedir. Her vatandaş kendi meslek ve sanatı dahilinde yaşadığı muhit ve memleketin terakki ve temdidine çalışmakla muvazzaftır. Kanun herkese aynı suretle muamele eder. Hiçbirini diğerine tercih etmez.

- Geçen cuma günü Nezih Efendi bidayet mahkemesinde dinlediği davayı pederine anlatıyordu.

- Cuma tatilinde Nezih Efendi bidayet mahkemesine muhakeme dinlemek üzere gidip sâmi'in ile dolu olan salonun bir tarafında duruyordu.

Muhakeme Ali Efendi ile çiftlik ortağı Dimitro arasında cereyan ediyordu. Dimitro çiftliğin hesaplarını yanlış yapıp bu suretle beş on drahmi kendi hususuna fazla almak istemiş. Bunu anlayan Ali Efendi huzur-u hâkimde hesapların böyle olmadığını birkaç bin drahminin eksik olduğunu şahitlerle ispat ediyordu. Neticede heyet-i hâkime kabahatli olan Dimitro'ya fazla aldığı paralarının Ali Efendi'ye iadesini ihtar ve aynı zamanda şirkete hıyanet ve emniyeti suiistimal ettiğinden dolayı bir sene hapse mahkum ettiler.

Nezih Efendinin bu müşahedesi bize şunu ispat ediyor ki: Hükümetin kanunu bilâ tefrik-i cins ve mezhep bütün teb'aları hakkında müsavidir. Bu böyle olduğu gibi teb'anın da yekdiğerine karşı müsavat üzere hareket etmelerini âmir olan yine o kanundur. Binaen aleyh her vatandaş ezher cihet birbirine müsavi. Yekdiğerine de muavenet ve muhavenetle mükellef vatan evlatlarıdır.

Hülasa: Bir vatanda yaşayan fertler hukuk ve vezaif itibariyle müşterektir. Muhtelif-i din ve mezhebe salık bir vatan efradının yekdiğerinden katıyen farkı ve birbirine ruchaniyeti yoktur. Vatanı sevin ve onun terakki ve tealisini isteyin. Kanuna muti' ve hürmetkar olan vatandaşların en birinci vazifeleri ananat ve itikadat-ı batılayı; yekdiğerinin salık buldukları edyanı istihfaf gibi sui itibar ve hareketi terkle samimi bir surette el ele vermek vatandaşlığın ilk şartı ve terakki-i vatanın yegâne çaresidir. Bir vatanın efradı arasında ne kadar samimi tesanüt olursa vatan-ı müşterekin terakki ve tealisi de o kadar seri olur. Vatan, menafi-i müşterek keyi havidir. Menafi müşterek olunca tealit de müşterek olmak lazımdır.⁵⁴⁶

20. Saadet-i İctimaiyenin Esbab-ı Husulü: *Bir ailenin refahı, saadet ve selameti, ancak efradı arasındaki tesanüt ve hüsn-ü muaşeret ile kabildir.*

Bu gibi aileler saadet-i daimeye mazhar olup bahtiyarlıkla imrar-ı hayat ederler. Aralarında samimi bir tesanüte muvaffak olan aileler maddi, manevi saadet ve refahın yegâne timsalidir. Bunun aksine olarak bir aile efradı arasında nifak, şefak, âdem-i imtizaç gibi haller zuhur ederse o aile nihayetü'l-emr mahv ve nabud olur.

Heyet-i ictimaiye: Küçük, küçük birtakım ailelerin bir araya gelmesinden hasıl olmuş ve bu kütle-i ictimaiyeyi muntazam ve mükemmel bir surette idare edebilmek için bir heyet teşkil etmiştir ki buna da hükümet derler. Bir aile halkı için bir peder ne ise ailelerin icitma'ından hasıl olan kütle için de hükümet odur.

Bir aile efradı arasından vücudu lazımdır diye iddia ettiğimiz cemiyet ve tesanütün bir hükümet idaresinde yaşayan bilâ tefrik-i cins ve mezhep bütün halk için de daha ciddi ve daha samimi olarak tecelli etmesi elzemdir. Çünkü: hayat ailede

⁵⁴⁶ **Müntehab Kıraat: Bi'l Umum Mekatib-i İbtidaiyye-i İslamiyenin Devre-i Aliye İkinci Senesine Mahsustur,** Atina: Yıldız Matbaası, 1926, ss.7-9.

zikrettiğimiz muâşeret ihtiyacı büyük mikyasta bir aile teşkilatı demek olan bir hükümet ahalisi için de bariz bir surette hissedilmektedir.

Bir kütle-i ictimaiyenin terakki ve tealisi, refah ve saadet ile mazhar olabilmesi için fertler arasında samimi bir hiss-i muâşerenin vücudu muhabbet ve teavün-ü müteakabilenin teessüsü şarttır. Zira faaliyetin semeredar olabilmesi için ise hissiyattan ârî olarak faaliyeti vücuda getiren kuvay-i ictimaiyenin gayet samimi bir ittihat ve ittifaka merbut olması lazımdır. Bu fikr-i meşru'un ne kadar muhik olduğunu bize bize kütüb-ü mukaddese ve ulema-yı kadime aynı zamanda tarih de ispat ediyor.

Ulema-yı kadimeden birisi diyor ki: "Efradı arasında muhadenet ve samimiyet olan hükümetlerden korkmamalıdır". Bu söz bize bir memleket bir hükümet ahalisi arasındaki merbutiyetin derece-i kıymet ve ehemmiyetini ispat ediyor. Bu suretle saadet ve selamet-i umumiyetin husulü için efrada terettüp eden vazife-i ictimaiye her nokta-i nazardan tezahür ediyor.

Velhasıl: Her hükümette olduğu gibi adil hükümetimizin de müşfik himayesinde yaşayan milel-i muhtelif her türlü milli hislerden ve dinî taassuplardan ve daha buna mümasil haset ve garezkârlıktan tecerrüt ve tebâüt ederek selamet-i memleketi istihdaf ve saadet-i ictimaiyeyi gaye-i ittihaz ile yekdiğerine karşı hürmetkâr bir mefkûreye sahip ve malik bulmalıdır. Böyle mefkurenin temin edeceği beka-yı ictima-ı değil o ictimaiyyatı teşkil eden fertlerin saadet-i şahsiyeleri ve bekaları için de farzdır.

Bir hükümet idaresinde yaşayan fertler arasında din farkından mâadâ katiyen fark yoktur

Hükümet; efradının kanaat-ı dinîyesine hürmet eder ve dinine hürmetkâr olanı hükümet de sever.

İctimaiyatta anasır, milliyet farkları yoktur. Binaen aleyh şahsın anasır-ı muhtelif-yi yekdiğerinden tefrik edebilecek her türlü efkâr ve hissiyat batıladan kurtulup vatan-ı müştereke kendi şahsiyeti dahilinde nafi' bir uzuv olması gaye-i ittihaz edilmelidir.

*Daima hatırlamalıdır ki bu günkü Türkiyat-ı medeniye: milliyet ve anasır-ı efkâr-ı batılasından tecerrüt eden beşeriyetin faaliyet-i müttehida ve müşterekesinden hasıl olmuştur.*⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ **Müntehab Kıraat**, ss.56-58.

EK 2.b: Okuma Kitabı – İkinci Sınıf (1967)

2: Aliye'nin Kitabı. *Aliye Elifba kitabını okudu, bitirdi. Annesi ona ikinci okuma kitabı aldı. Aliye çok sevindi. Anneciğim, dedi, bundan sonra yalnız kaldığım vakit hiç sıkılmam. Kitabımı açar, içindeki resimlere bakarım, yazıları okurum. Annesi de ona:*

- Evet yavrum, bu kitap seni hem eğlendirir hem de doğruluk ve iyilik yoluna götürür; sen de kitabın kıymetini bil, onu temiz tut dedi.

Aliye'ye annesinin söylediği sözleri, biz de size tekrar ediyoruz: Okuma kitabınızı seve seve okuyunuz ve onu temiz tutunuz.⁵⁴⁸

23: Ramazan Bayramı. *Küçük Adil'in bayramlık elbiseleri akşamdan hazırlanmış, yatağının baş ucundaki minderin üzerine konmuştu. Adil erkenden yattığı için sabah ezanından evvel, gün doğmadan çıkan bayram davulunun sesi ile uyanmıştı. Davulcu kutlu tokmağı ile davulunu güm, güm öttürerek, sokaklardan geçiyor ve Müslümanları bayram namazı için uyandırıyor. Küçük Adil yatağından kalktı. Ev içinde bayram hazırlığı yapmak üzere daha erken kalkmış olan annesinin boynuna sarıldı:*

- Bugün bayram değil mi anneciğim?

Annesi küçük yavrusunu öperek cevap verdi:

- Evet yavrum, bugün Ramazan Bayramıdır. Şimdi cici elbiselerini giydireceğim. Baban camiden çıkınca yeni elbiselerle babanın elini öpeceksin.

Küçük Adil yarım saat geçmeden tertemiz ve yepyeni elbiselerini, parlak pabuçlarını giymişti. Babası camiden dönünce onu sokak kapısında karşıladı, elini öptü. Sonra annesinin elini öpmek üzere içeri girdi. O gün eve ne kadar çok misafir geldi.

⁵⁴⁸ **Okuma Kitabı – İkinci Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin İkinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır**, Komotini, 1967, ss.3-4.

*Bütün misafirlere güzel şekerler, çikolatalar, tatlılar dağıtıldı. Mektepler de dört gün kapandı.*⁵⁴⁹

45. İraklis (Eski Yunan hikayelerinden): *Eski Yunanlılar çok kahraman ve cesur bir millettir. Cesaretleri sayesinde çok memleketleri almışlar, her şeyde bütün milletlerden daha ileri gitmişlerdir. Eski Yunanlılarda birçok kahramanlar yetişmişti. Bu kahramanların en büyüklerinden biri de İraklis'dir. İraklis'in sayısız kahramanlıkları vardır. Burada size bu kahramanlıklardan birini anlatacağım:*

Eski zamanlarda şimdiki yeni adı Avdira'nın yanında Avdira adında bir şehir vardı. Bu şehrin kralı Diomidis adında birisi idi. Diomidis'in çok büyük ve azgın iki atı vardı. Bu atlar bildiğimiz gibi ot ile değil insan etiyle beslenirdi.

Bunun için hiçbir kimse bunların yanına yaklaşılamazdı. Bunların beslenmesi için birçok adam öldürülüyordu. Bu yüzden etraf köyleri hiçbir türlü rahat yaşayamazlardı. Bu atları tımarlayan devler, insan avlamaya çıkarlardı. Bu devler, şehirden bir saat uzakta bulunan denizden geçen bütün balıkçıları ve sair gemi efradını yakalayıp atlara yedirirlerdi. Artık o civardan kimse geçmez olmuştu.

*İraklis, bu fenalıkları iştince dayanamadı. Bütün memleket halkını bu beladan kurtarmak için atların bulunduğu yere geldi. Devlerle günlerce uğraştıktan sonra atları yakaladı ve oralardan uzaklaştırdı. Bu suretle zeka ve cesareti sayesinde İraklis milletini çok büyük bir beladan kurtardı. Aynı zamanda vatani için en büyük hizmeti yapmış oldu.*⁵⁵⁰

53: Yunanistan. *Bizim yurdumuz Hellas yurduudur. Hellas yurdu krallıkla idare olunur. Kral hazretleri Atina'da oturur. Atina hükümet merkezidir. Başvekil ve diğer nazırlar da Atina'da otururlar. Atina çok büyük ve çok güzel bir şehirdir.*

Atina'nın ortasında büyük bir tepe vardır. Bu tepeye (Akropolis) derler. Akropolis'te eski zamanda yapılmış birçok mabetler vardır. Bu mabetlerin en tanınmış

⁵⁴⁹ Okuma Kitabı – İkinci Sınıf, ss.34-35.

⁵⁵⁰ Okuma Kitabı – İkinci Sınıf, ss.74-75.

(Partenon) mabedidir. Bu mabetleri görmek için başka memleketlerden birçok seyyahlar gelir.

Atina'nın stadyumu, dünyanın en güzel stadyumlarından biridir. Atina'nın milli bahçesi de çok tanınmıştır. Bu bahçe çok büyük ve içinde her türlü güzel kuşlar vardır.⁵⁵¹

54: Batı Trakya. Batı Trakya Hellas yurdunun en güzel parçalarından biridir. Biz orada oturuyor ve yaşıyoruz.

Batı Trakya bizim sevgili memleketimizdir. Memleketimizin her tarafında iyi mahsuller yetişir. En çok tütün ve buğday çıkar. Üzümleri de çok iyi ve boldur.

Batı Trakya'nın merkezi Komotini'dir. Komotini büyük bir şehirdir. Ksanthi, kaza merkezidir; o da büyük bir şehir olup güzel ve kokulu tütünleri ile tanınmıştır.

Aleksandropolis, deniz kenarında bulunan çok güzel ve yazlık bir şehirdir, orada deniz banyoları vardır. Yazın yurdumuzun her tarafından oraya gezmeye giderler. Herkes yurdunu sever. Biz de yaşadığımız sevgili yurdumuzu çok severiz.⁵⁵²

⁵⁵¹ Okuma Kitabı – İkinci Sınıf, ss.87-88.

⁵⁵² Okuma Kitabı – İkinci Sınıf, ss.88-89.

EK 2.c: Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf (1968)

16. Ohi – Hayır: Çocuklar! (Ohi) kelimesinin ne demek olduğunu her halde hepimiz bilirsiniz. Ama Türkçe anlamını sizin de bildiğiniz bu kelimenin bir de tarihe geçmiş çok derin ve etkili başka bir anlamı daha vardır ki, ben size burada kısaca onu anlatacağım.

Biliyorsunuz ki, 28 Ekim günü tıpkı 25 Mart gibi vatanımız Yunanistan'ın her yerinde büyük şenlikler ve coşkunluklarla mukaddes bir gün olarak kutlanır. Çünkü u da yirmi beş Mart gibi tarihe geçmiş ve millete mal olmuş bir gündür. Şöyle ki:

1940 senesinin 28 Ekim'inde gece yarısından sonra uyusundan uyandırılan o zamanki başbakanımız, İtalyan hükümetinin namertçe bir isteği karşısında kalmıştı. İtalyan hükümeti, Arnavutluk'ta toplanmış olan ordularının Yunanistan'dan geçmesini istiyordu. İşte onun cevabını başbakanımız büyük asker (Gianni Metaksas), Yunan milletinin ortak bir sözü olarak (Ohi) diye vermişti. Ancak İtalyan orduları, Yunan başbakanının cevabını beklemeden vatanımızın topraklarına girmişlerdi bile. Ama, İtalyanların bu namertçe baskınına Yunan milletinin cevabı pek sert ve kahramanca oldu. Kendilerinden beş altı defa büyük ve kalabalık olan bu saygısız ve saldırgan İtalyanları ite kaka ta geldikleri yere kadar kovaladı.

İşte bu sebeple Yirmi Sekiz Ekim, tarihe (Ohi) günü olarak geçti.⁵⁵³

27. Tilki ile Tavşan: Bir tilki ile bir tavşan beraber geziniyorlardı. Kış olduğundan ne bir lahana ne de yiyecek başka bir şey vardı. Tilki taşana:

- Benim bağırsaklarım birbirine geçiyor, dedi. Tavşan buna karşı:

- Benim de öyle... o kadar ki, ağzım yetişseydi kendi kuyruğumu yemek isterdim, cevabını verdi.

⁵⁵³ Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Üçüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır, Komotini, 1968, ss.28-29.

Tilki ile tavşan böylece konuşarak giderlerken, karşıdan elinde sepet, bir köylü çocuğu görüldü. Sepetten tilki ile tavşanın burnuna taze ekmek kokuları geldi. Tilki arkadaşına dedi ki:

- Bak beni dinle, şimdi sen boylu boyunca ölü gibi yere yatarsın; çocuk seni yerden almak için, elinden sepeti bırakır, çünkü köylüler tavşan derisinin para ettiğini bilirler. Bu sırada ben de, sepeti kapar kaçırım. Sonra beraberce yeriz.

Tavşan tilkinin dediğini yaptı; ölü gibi yere yattı. Tilki bir kar yığınının arkasına saklandı. Çocuk yaklaşıp da tavşanı görünce, sepeti yere bıraktı. Ve tavşana eğildi; tilki ileri fırladı, sepeti kaptı, kaçmağa başladı. Tavşan da canlandı ve arkasından sıçradı. Tilki hiç durmuyor ekmekleri paylaşacağı yerde yalnız başına yemek istediğini gösteriyordu.

Tavşan bu işe kızdı. Küçük bir gölün kenarına yaklaşıncı tilkiye dedi ki:

- Burada ekmekle katık olarak balıkla bir yemek yesek nasıl olur? Sen kuyruğunu suya sarkıt, balıklar yiyecek bir şey bulamadıklarından senin kuyruğuna asılırlar. Haydi çabuk ol soğuk arttı, su donacağa benziyor.

Bu düşünce tilkiye parlak görüldü. Soğuktan donmak üzere bulunan göle gitti, kuyruğunu sarkıttı. Birkaç dakika sonra kuyruk kaskatı buzların içine sıkışmıştı. Tavşan, sepeti aldı ve ekmekleri tilkinin gözü önünde birbiri arkasından yedi, sonra dönüp tilkiye:

- Sen artık bekle, sıcak olup da buzlar çözülünceye kadar otur da bekle! dedi ve yürüdü. Tavşanın ardı sıra tilki, zincirde bağlı bir köpek gibi acı acı ölüyordu.⁵⁵⁴

40. 25 Mart İstiklâl Yortusu 1821: *Yirmi Beş Mart günü, her vatandaşın bütün kalbiyle kutladığı bir gündür. Çünkü Yunanistan (1861) senesinin Yirmi Beş Mart'ında düşmanlarına üstün gelerek hür ve başlı başına bir hükümet olduğunu tanıtmıştır. Her milletin böyle istiklâl bayramları vardır. Vatanımız Yunanistan'ın da millî istiklâl günü Yirmi Beş Marttır.*

⁵⁵⁴ Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf, ss.45-48.

Her sene Yirmi Beş Mart günü yurdumuzun en büyük şehrinden en küçük kasaba ve köyüne kadar her yerinde büyük şenliklerle kutlanmaktadır. Çünkü Yunan tarihinde bugünün manası pek büyüktür.

25 Mart millî yortusu, cins, din ve mezhep ayırmaksızın bütün vatandaşların müşterek bir bayramıdır ve her vatandaşın namus ve şerefi kadar saygı göstermesi lazım gelen büyük bir gündür.

Her sene olduğu gibi bu sene de Yirmi Beş Mart yürüyüşünü kutlamak için Müslüman mektepleri müfettişi Mehmetlerin mektebine bir davetiye ile bir de program göndermişti. Yirmi Beş Mart sabahı bütün talebe muallimleriyle beraber temizlenmiş ve yeni dua merasimi yapılırken Hristiyan ve Müslüman talebeleri kilisenin avlusunda edep ve terbiye ile bekliyorlardı.

Duadan sonra orada bulunan vazifelilerden biri bütün halka karşı çok güzel bir nutuk söyledi. Bu nutukta millî yorumun her Yunanlı için büyük bir gün olduğunu ve bu güzel vatani hepimizin sevmesi icap ettiğini çok açık sözlerle anlattı.

Kilise merasiminden sonra talebeler tekrar sıraya dizilerek muallimlerinin nezaretinde, kadın erkek büyük bir kalabalığın toplandığı şehrin ana caddesinden geçtiler ve şehir meydanında hazır bulunan büyük zatların önünde düzgün adımlarla resmî geçit yaptılar. Öğleden sonra da şehir meydanında millî oyunlar oynandı ve gece de fener alayları düzenlendi.

Mehmet bu günkü millî merasiminden pek memnun kalmıştı.⁵⁵⁵

⁵⁵⁵ Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf, ss.68-69.

EK 2.d: Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf (1970)

2. Kur'an-ı Kerim: *Cenab-ı Allah, yeryüzünde insanlara doğru yolu göstermek için vazifelendirdiği dört büyük peygambere nasihat olmak üzere birer kitap göndermiştir. Bunların adları şunlardır: 1- Tevrat, 2- Zebur, 3- İncil, 4- Kur'an-ı Kerim. Bunlardan Tevrat, Musa aleyhisselâm; Zebur, Davud aleyhisselâm; İncil, İsa aleyhisselâm; Kur'an-ı Kerim de bizim peygamberimiz Hazret-i (Muhammed Mustafa s.a.v.)'e gönderilmiştir. Biz Müslümanlar, bu kitapların dördüne de inanır ve dördünün de Allah'ın sözü ve dinlerin özü olduklarına iman ederiz. Çünkü bizim kitabımız olan Kuran-ı Kerim'de diğer üç kitabın da Allah kelamı oldukları yazılıdır.*

Peygamberimiz (Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem) Allah tarafından şu suretle insanları dine davete memur edilmiştir: Bir gün Hira dağında Hazret-i Cebrail aleyhisselâmın "Allah'ın adı ile oku!"sunu duymuş ve bu sesteki pek fazla telaşa düşerek evine dönmüştür. Hazret-i Peygamber efendimiz, eve gelir gelmez titreyerek titreyerek bir kenara yatmış ve: "Beni örtünüz, beni örtünüz!" diyerek üstünü örttürmüştür. O zaman Cebrail aleyhisselâm tekrar görünerek:

- "Ey örtülü adam, kalk vazifene başla!" diye bağırmış ve bu suretle Kuran-ı Kerim'in ilk ayeti "Oku!" Emriyle gökten inmiştir. Hazret-i Peygamber efendimiz de bundan sonra büyük vazifesine başlamış ve Cebrail aleyhisselâm sık sık kendisine Kuran-ı Kerim'in ayet ve surelerini getirerek yirmi üç senede tamamlamıştır.

Kuran-ı Kerim'in ayetleri Cenab-ı Hak tarafından Cebrail aleyhisselâm vasıtası ile gönderildikçe birtakım hafızlar bunları ezberler ve birtakımları da deri, kemik ve tahta üzerine yazarlardı. Bütün Kur'an-ı Kerim böylece hem hafızlar tarafından ezberlenmiş, hem de parça parça yazılmıştı. Fakat bir araya toplamamıştı. Müslümanlar çoğalıp dağılmağa ve komşuları ile, yani başlarındaki devletlerle muharebeye başlamışlardı. Kuran-ı Kerim'i ezberlemiş olan hafızlar da muharebelere gidiyorlardı. Hazret-i Peygamber'den sonra halife olarak yerine geçen (Hazret-i Ebu Bekir radiyallahu anh = Allah kendisinden razı olsun) zamanında bir muharebede bu hafızalardan pek çoğu şehid olmuştu. Bunun üzerine Hazret-i Ebu Bekir; hafızlar azaldıkça Kuran-ı Kerim'in de unutulacağı korkusuna düşmüş ve hemen bütün hafızları

toplayarak ve yazılı ayetleri de bir araya getirerek sırası ile dizdirmiş ve ilk Kuran-ı Kerim'i o, meydana getirmiştir. Bu ilk meydana gelen Kur'an-ı Kerim, muhafaza edilmek için Hazret-i Peygamber efendimizin zevcesi = hanımı ve Hazret-i Ömer'in kızı Hazret-i Hafsa'ya verilmiştir. Üçüncü halife olarak Hazret-i Peygamber'in yerine geçen (Hazret-i Osman) zamanında Kuran-ı Kerim'in şive bakımından da durumu sağlamaştırılmış ve Hazret-i Hafsa'daki Kuran-ı Kerim'in birçok benzerleri meydana getirilerek bütün İslam memleketlerine dağıtılmıştır. O zaman matbaa gibi kolaylıklar olmadığından Kuran-ı Kerim'in de el ile yazılıp çoğaltıldığını unutmamalıdır.⁵⁵⁶

35. Kumbara

Bir kumbara alayım

Sevincine dalayım,

Doldurayım para ile

Sonra zengin olayım.

Tutumluyum çocuklar

İstemem oyuncaklar

Drahmi olsun leptalar

Paramı saklayayım.

Götüreyim bankaya

Vereyim saya saya

Gitsin köylü amcaya

Kumbarayı severim.

1. *Damlaya damlaya göl olur.*
2. *Boş yere para harcama*
3. *Sakla samanı gelir zamanı*
4. *Ak akçe kara gün içindir.*

⁵⁵⁶ Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Dördüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır, Komotini, 1970, ss.5-7.

5. *Para biriktiren derde kalmaz.*
6. *Ayağını yorganına göre uzat.*
7. *Har vurup harman savurma.*
8. *Bugünün işini yarına bırakma.*
9. *Gençlikte taş taşı ihtiyarlıkta ye aşı.*
10. *Ekmek olmayınca yemek olmaz.*⁵⁵⁷

48. 25 Mart

25 Mart Yunanlı 'ya şanlı bir gün

Ey Yunanlı!. Bugün ile sen öğün

Istiklâle aşık millet eskiden

Sayılanlar içindesin bir de sen!.

İlk zamanda şanlı tarihin senin

Orta çağda siyasetin pek derin

Yavaş yavaş Roma 'yı ettin Yunan

Hâkim etti Bizans 'a seni zaman

Bir zaman da Osmanlı ile yaşadın

Kaybolmadı fakat tarihte adın

Yirmi Beş Mart, bin sekiz yüz yirmi bir

Dilediğin tam istiklâl günüdür

İşte bugün, o günüin devri günü

Sevin!. Bugün, hatırla ama dünü!.

Sana bunu kazandıranları an!.

*Onları anmakla şanlansın vatan.*⁵⁵⁸

⁵⁵⁷ Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf, s.62.

⁵⁵⁸ Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf, s.81.

EK 2.e: Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf (1971)

3. Yunan Vatanı

Her ülkeden daha nurlu güneşi

Her ülkeden daha ulu dağları

Bu vatanın bulunur mu hiç eşi?

Ne şirindir ovaları, bağları

Feyz yurdu her köşesi, her yeri

Sert dikenini al gülden güzeldir

Bulunur mu toprağının değeri

Tek bir taşı bin elmasa bedeldir

Bayrağının ne güzeldir gölgesi

Her dalgası parıldayan bir şevk

Helen Yurdu; çimen çiçek ülkesi

Kahramanlar hediyesi bir toprak

Şereflerin kaynağıdır tarihi

Faziletin lisanıdır öz dili

Evladının ne mesut bir darlığı

Vatanları bu güzelim Rum ili (Emin Ali Sipahi)⁵⁵⁹

34. Peygamberimiz: *Peygamberimiz güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Kimseye fena söz söylenmez, kimseye karşı kötü davranmaz, kimsenin sözünü kesmezdi. Yumuşak huylu ve mütevazı idi; sert ve kaba değildi; fakat heybetli ve ağır başlı idi. Boşuna söz söylemezdi. Gülmesi de tebessümdü. Onu ansızın gören kimse, heybetli görünüşünün tesirine kapılırdı. Onunla görüşüp konuşan kimse, onu candan gönülden severdi.*

⁵⁵⁹ Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Beşinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır, Komotini, 1971, s.7.

Fazilet sahiplerini, derecelerine göre sayar, akrabasına da pek ziyade ikram ederdi. Ama onları kendilerinden daha değerli olanlarda üstün tutmazdı. Hizmetçilerini pek hoş tutar, kendisine yer, ne giyer ise onlara da onu yedirir, onu giydirirdi. Cömert, şefkatli ve merhametli, cesur, aynı zamanda halim selim idi. Üzerine aldığı işten ve verdiği sözden dönmezdi.

Yemede, giymede ne kadarı zarurî ise o kadarla yetinir, fazlasından kaçınırdı. Bulduğunu yerdi, bulduğunu giyerdi ve tam doyuncaya, karnı doluncaya kadar yemezdi. Üzerinde yatıp uyuduğu döşek deriden yapılmıştı; içi de hurma lifi idi. Az vakit içinde bunca memleketler almış, Müslümanların gelirlerini çoğaltmış iken, dünya malında asla gözü yoktu. Ganimetlerden kendisine düşen malların çoğunu, layık olan kimselere sadaka olarak verir, kendi geçimi için pek az bur şey alıkoyardı. Ev halkının yedikleri, çok zaman arpa ekmeği yahut hurma idi. Vefatına yakın, zırhını birine rehin etmiş, bununla, ödünç olarak bir miktar arpa almıştı. Kısacası, ahlakının güzelliği ile akıl ve zekası ile bütün insanlardan üstün ve her zaman övülmeye layıktı.

Ey âlemin prensibi, varlıkların sebebi ve ey güzel ahlaklı yüce zat! İnsanlık seni övebilir mi? Çünkü vafında ayetler inmiştir.

Cennetlerin icadına yaratılışın sebeptir. Bizi “Oraya” sokmaya sebep inayetindir. Ey Resuller şahı, cürümlerimiz çokluğuna, sebep hep senin şefaatin arzudur.⁵⁶⁰

36. Ahlak: *Bence ahlakın bir kökü vardır. “Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma!”. Bu buyruğun doğru olduğunu içinize sindiriniz; Ona uyuyor musunuz? Artık korkmayın, ahlaklı bir insansanız, kimseye kötülük etmezsiniz.*

Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma! Kolay gibi gözükiir, ama kolay değildir bu... Size yapılmasını istemediğiniz işi siz de başkasına yapmayacaksınız, yani kendiniz onun yerine koyacaksınız, bencilliğinizden silkineceksiniz; sizin bir etiniz, kemiğiniz olduğu gibi onun da bir eti, kemiği olduğunu, onun da acılar duyabileceğini düşüneceksiniz. O kadar da değil; sizin size yapılmasını istemediğiniz birtakım şeyler var, siz de onları kimseye yapmayacaksınız, yetmez ki bu.

⁵⁶⁰ Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf, ss.96-97.

Belki o adam başka şeylerin de yapılmasını istemiyor, sizin aldırmayacağınız, bazı şeylerden de sinirleniyor, acısını düşüneceksiniz, artık o adama o işleri de yapmayacaksınız.

Siz yapmayacaksınız, ama sizin yapmamanız da yetmez. O adama başkalarının eziyet etmesine katlanıyorsanız “bana dokunmuyorlar ya, bana ne?” diyorsanız, kendinizi gerçekten onun yerine koymuyorsunuz demektir; çünkü siz bir haksızlığa uğrarsanız, başınıza bir sıkıntı, bir felaket gelirse, size istemediğiniz bir şeyin yapılmasına çevrenizdekilerin kayıtsız kalması gücünüze gider, bütün dünyada yalnız kalmış olursunuz. Öyle ise size yapılmasını istemediğiniz siz başkasına yapmamakla yetinmeyeceksiniz. Başkasının uğradığı, çektiği sıkıntıyı, sizin yüzünüzden olmasa dahi, gidermeye, hafifletmeye çalışacaksınız; hiç olmazsa onun acısını siz de duyup ona yapayalnız olmadığını bildireceksiniz.

Ahlak, sade kötülük etmekten çekinmek değildir; başkalarının edecekleri kötülükleri de önlemeye çalışmalıdır.⁵⁶¹

⁵⁶¹ Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf, ss.101-102.

EK 2.f: Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf (1972)

11. Menekşe

Bütün çiçekler güzeldir

Benim sevdiğim menekşe.

Yaprak altında gizlenir,

Hiç kapılmaz gösterişe

Ablamın bir giyeceği,

Gibidir tatlı, mor renkli.

Çiçeklerin içinde,

Yoktur kokusunun dengi.⁵⁶²

20. 25 Mart Nedir?: *Yirmi Beş Mart İstiklâl Bayramı günü, bütün vatan toprakları üzerinde yapılan coşkun şenliklerle biz mektepliler de hararetle katılırız. Geçen yıl, İstiklâl Bayramı münasebetiyle mektebimizde yapılan merasimde baş muallimimiz bize şu nutku söylemişti:*

“Çocuklar! Bugün, Yunan milletinin istiklâline kavuştuğu günün bayramdır. Hiç şüphesiz, istiklâl kelimesinin büyük manasını hepiniz biliyorsunuz. Bir millet için bu kelimenin ifade ettiği manadan daha mukaddes bir mefhum yoktur. Bir cemiyet için dinin manası ne kadar yüksek ise bir millet için de istiklâlin manası o kadar büyüktür. İstiklâle hak kazanan milletler, bu haklarını uzun ve çetin mücadelelerden sonra elde ederler. Yunan milleti de istiklâlini kazanmak için, böyle uzun ve çetin olduğu kadar da şerefli mücadeleler yapmıştır. Bu şerefli mücadelelerin tarihini, tabiidir ki, derslerinizde görüyorsunuz.

İstiklâle hak kazanmak ne demektir?. Bunu size kısaca anlatacağım:

⁵⁶² Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Altıncı Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır, Komotini, 1972, s.36.

Yunan milletinin, tarihlerin en parlak sahifelerini dolduran ve en eski devrelere kadar uzanan şerefli bir mazisi vardır. Atina ve Isparta, Bizans, Pontus ve İskenderiye dünya tarihlerinin en önemli sahifelerini teşkil eder. Akdeniz pek uzun seneler bir Yunan gölü halinde yaşamış ve medeniyet alemine pek parlak izler bırakmıştır. Yunan milleti, isimleri iftiharla anılan millî kahramanlar ve cihanı istilaya azmeden cihangirler doğurmuştur. Termopilon'da, milletinin istiklâlini koruyarak ölen Leonidas, Yunan kahramanlığını Asya ortasına, Çin sedaları önüne kadar götüren büyük Aleksandros (Büyük İskender) cihan tarihin en büyük isimleridir. Tarihin babası Herodot, ilmin ve filosofinin pîrleri sayılan Platon, Aristo ve Sokrates, sanatın en yüksek şahikasında parlayan Fidyas; devletçilik ve idareciliğin harikalarını göstermiş olan Solon ve Likorgos; Yunan milletinin insaniyete verdiği unutulmaz yadigârlardır. Bütün mazisi bu kadar sayısız büyükleri ihtiva eden bir millet için istiklâl sarih bir haktır. İşte Yunan milleti de bundan bir buçuk asır evvel, bu sarih hakkını elde etmek mukateleye atılmış ve yeniden sinesinden çıkarıp tarihe mal ettiği birçok kahramanların yardımları ile bu hakkını kazanmıştır. Bugün bu şerefli mücadele başlangıcının 153'üncü yıl dönümünü kutluyoruz. Size bu büyük günün manasını anlatmak, bu mücadele uğrunda dünya milletlerine örnek olacak bir azim ve imanla çalışmış olan millî kahramanların hatırlarını anmak için hepinizi buraya topladık. Yunan milleti bu şerefli gün için ne kadar öğünse haklıdır.

Yaşasın Yunan milleti!.. Yaşasın Yunan vatani!..⁵⁶³

28. Hicret: *Bu tek bir kelime ile anlatılan vaka bütün insanlık tarihinin ve Müslümanlığın en mühim bir dönüm yeridir. Bu vakayı Müslümanlar tarih başlangıcı olarak kullanılır. Bugün hicretin 1391. yılıdır dediğiniz zaman anlıyoruz ki, hicret vakası şudur:*

“Hazret-i Muhammed aleyhisselâm” efendimiz halkı dine davete başladığı zaman vatani olan “Mekke”dir ve hemen hemen bütün Arabistan’da insanlar bir takım manasız putlara taparlar, pek iptidai şeylere inanırlar, hatta kız evlatlarını bu putlardan ibaret olan yalancı “Allah”lara kurban ederlerdi. Daha birçok ahlaksızlıklar insanlığı kemirmekte idi. Peygamberimizin böyle yeni bir yol göstererek insanları bu

⁵⁶³ Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf, ss.64-66.

doğru yol üzerinde yürümeğe çağırması, Arapların asırlardan beri tapınmakta oldukları putları yalanlaması önceden, ileri gelen Mekkelileri güldürmüşse de daha sonra kızdırmaya başlanmıştı. Hele Hazret-i Muhammed'i himaye eden dedesi ve amcası gibi akrabalarından nüfuzlu birkaç zatın ölümü Mekkelilerin bu hiddetine bir de cesaret katmıştı. Mekke bütün Arabistan'ın merkezi sayılıyor, ba husus kâbenin bu kasabada bulunması şehre pek mukaddes bir mahiyet veriyordu. Hazret-i Muhammed'in, böyle kâbedeki putlara varıncaya kadar itiraza kalkması Mekke'deki ileri gelenleri galeyana getirdi. Peygamberimize ve Müslümanlığı kabul edenlere hakarete başladılar. Bir aralık Hazret-i Muhammed "Taif"e gidip yerleşmeye karar verdi. Fakat orada da pek fena muamelelerle karşılandı. Bundan sonra Müslüman olup da gördükleri hakarete tahammül edemeyenlerin Habeşistan'a gitmelerine Peygamber tarafından müsaade edildi. Birçok Müslümanlar Habeşistan'a gittiler.

Fakat, zaman geldi ki, Hazret-i Muhammed'in Mekke'deki hayatı pek müşkülleşti. Hatta sokaklarda gezemez oldu. Lâkin bütün bu müşküllere rağmen peygamberimiz büyük vazifesini yapmaktan bir dakika hâli kalmadı. Her sene kâbeyi ziyarete gelenlerin çok kalabalık teşkil ettikleri bir mevsim vardı. Bu mevsimde Mekke'de büyük bir panayır kurulurdu. Buna "Ukâz=Ukaz" panayırı derlerdi. İşte bu panayırdaki bütün Arabistan'ın her yerinden olduğu gibi Mekke ile Suriye arasında çok önemli bir yerde bulunan "Medine"den de pek çok kimseler Mekke'ye gelirdi. Hazret-i Muhammed ilk defa, peygamberliğinin onuncu senesi, Mekke'nin yanında "Akabe" denilen bir köyde Medinelilerin nüfuzlularından birkaçı ile görüştü ve Müslümanlığı onlara kabul ettirdi. Birkaç sene içinde Medine'de İslamiyet pek çok taraftar buldu. Hazret-i Muhammed de putperestlerden eziyet görenlerin hepsine Medine'ye hicret etmeleri için izin verdi. Pek az manada bütün Müslümanlar Mekke'den Medine'ye kalktılar. Bir zaman geldi ki Mekke'de Hazret-i Muhammed, Hazret-i Ebu Bekir es-Siddik ve Hazret-i Ali ile birlikte pek az Müslüman kaldı. Putperest Mekkeliler, Müslümanlığın, böyle, kandilleri için ticaret ve Pazar ülkesi sayılan Suriye yolu üzerindeki Medine gibi bir kasabada günden güne kuvvetlendiğine ve Hazret-i Muhammed'in de bir gün oraya gideceğini anladıklarından peygamberimizi öldürmeye kalktılar. Bu sırada Hazret-i Peygamber'e Medine'ye hicret için Cenab-ı Allah'tan emir geldi.

Peygamberimiz bir gece kendi yatağında Hazret-i Ali'yi bıraktı ve kendisini öldürmek için kapı önünde bekleyenlerin gözlerine, onlara doğru bir avuç toprak atmak suretiyle onları görmez ederek evinden çıktı. Ertesi günü Hazret-i Ebu Bekir'i de beraber alarak Mekke'den ayrıldı. Mekke'den bir saat kadar bir yerde (Sevr) dağındaki bir mağarada üç gece kaldılar. Hazret-i Muhammed'i arkasından takip edenler bu mağaranın önünden geçtiklerini fakat, Allah tarafından gönderilen bir örümceğin mağara kapılığına bir ağ ördüğünü; bir yabanî güvercinin de gelip kapı önündeki bir kovukta yumurtlamış olduğunu görünce, burada insan saklanmış olduğuna ihtimal veremediklerini meşhur İslam ananeleri tafsilatıyla anlatır. Hazret-i Muhammed mağaradan çıkınca birçok mucizeler göstererek uzun yolları geçti ve Medine'ye vardı. Orada bütün Müslümanlar kendisini bekliyorlardı.

Hicret vakası, peygamberimizin doğumlarından 54 ve İsa peygamberin doğumundan 622 sene sonra vuku bulmuştur. Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanlara (Muhacirîn) adı verilir. Bunların içinde zengin ve kendini bakmağa muktedir olanlar bulunduğu gibi yiyecek ekmeği olmayanlar da mevcut idi. Medine ahalişi bunları memnuniyetle kabul ettiler ve mallarını Muhacirîn ile kardeşçe paylaştılar. Böylece Muhacirîn ve İslam dinine yardım eden Medine Müslümanlara da "Ensar" nâmi verilmiştir.

Hazret-i Muhammed'in Medine'ye hicretinden sonra kazandığı muvaffakiyetler pek çabuk artmıştır. Derhal yakın yerlerdeki köylerin, kalelerin ve şehirlerin ahalişi Müslümanlığa davet edilmiş, kabul edenlerle sulh yapılmış, kabul etmeyenlerle de mücadele edilmiştir. Hicretten sonra yapılmış olan muharebelerin en mühimleri yine Mekkelilerle olan (Bedir), (Uhud) ve (Hendek) muharebeleridir. Müslümanlar bütün bu muharebelerin ekserisinde galip gelmişler. (Uhud) gibi bazılarında yenilemişlerse de hemen bu mağlubiyetler pek çabuk telafi edecek zaferler kazanmışlardır. Nihayet, peygamberimizin hayatındaki muzafferiyetlerin en büyüğü olmak üzere Mekke'yi de fethederek yavaş yavaş komşu ülkelerle, Suriye, İran ve Mısır üzerine de asker

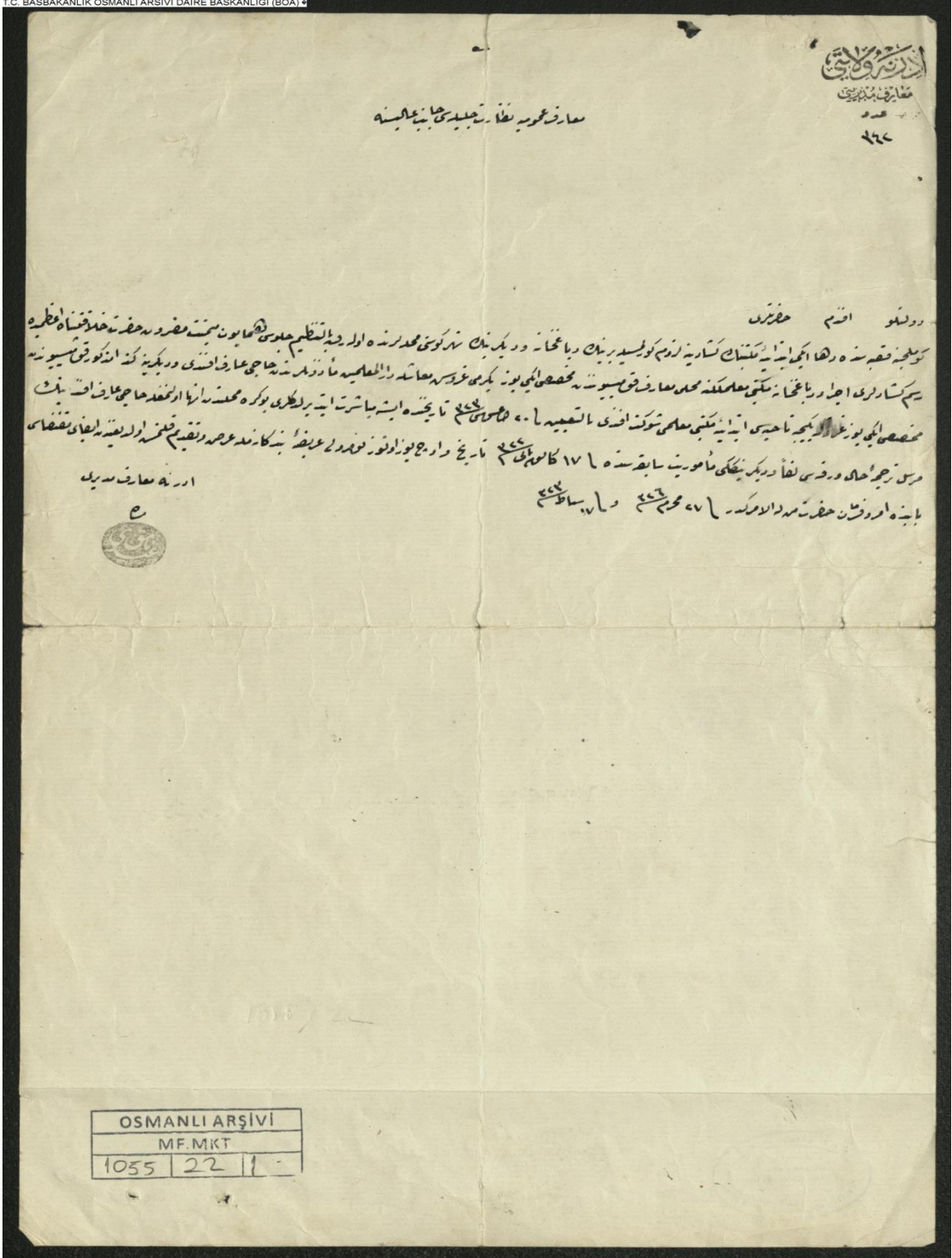
göndermeğe başlamıştır. Müslümanlığın ilk senelerinde gösterdiği bu inkişafın çabukluğu diğer dinlerin hiç birisinde görünmez.⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ **Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf**, ss.87-90.

EK 4.b: Gümölcine Kasabasında Debbağhane ve Kuş Mahalleleri Mekteplerine
Öğretmen Tayiniyle İlgili İşlemlerle İlgili Belgeler

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

MF.MKT.01055.00022.001

EK 5: BATI TRAKYA'DA 1920'Lİ YILLARDAN 1970'Lİ YILLARIN SONUNA KADAR ÇIKAN GAZETELERDEN ÖRNEK GÖRSELLER

EK 6: BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULLARI FOTOĞRAFLARI

EK 6.a: Ahrepınar Türk Mektebi

EK 6.b: 1960'larda Mehrikoz İlkokulu

EK 6.c: 1960'larda Derbent İlkokulunda Marshall Yemek Yardımı

EK 6.d: 1970'lerde Derbent İlkokulu

EK 6.e: 1970'lerde Mehrikoz İlkokulu

EK 6.f: 1975 Çuka İlkokulu

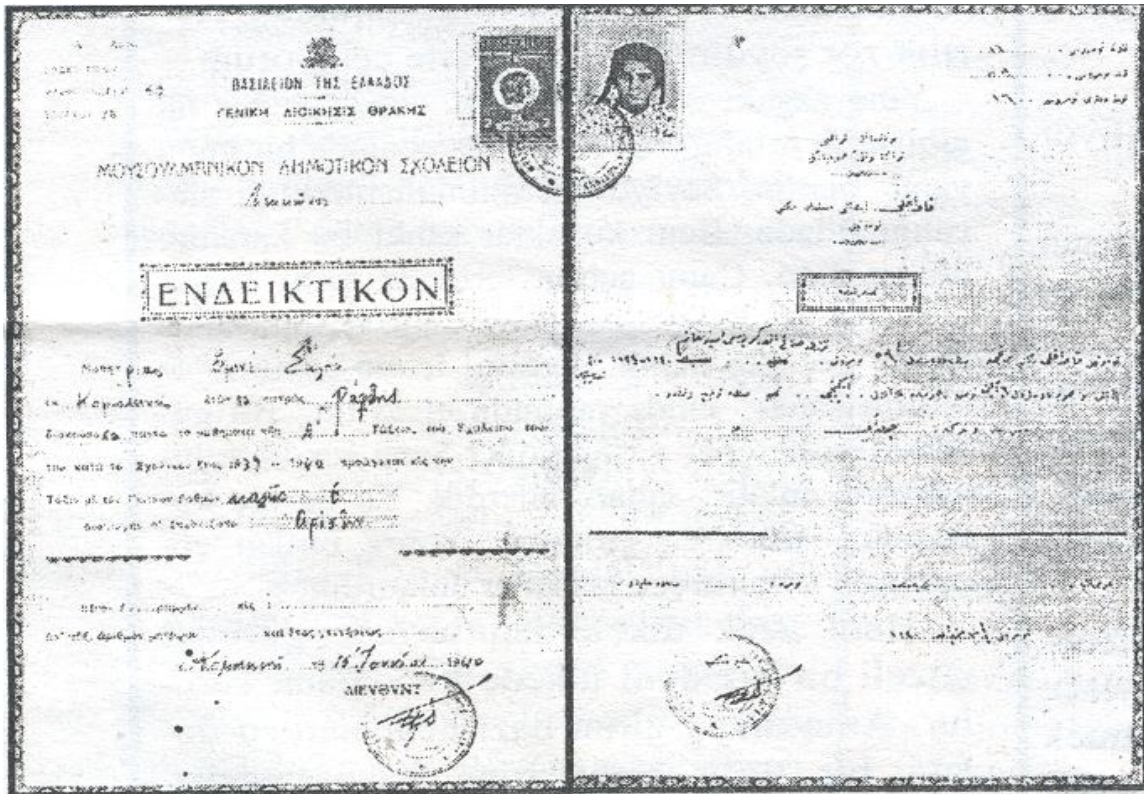
EK 7: BATI TRAKYA AZINLIK İLKOKULU DİPLOMALARI

EK 7.a: 1317(1899) Yılı Osmanlı Dönemi Şahin Türk İlkokulu Diploması

(Şerafettin Hürşit'in Arşivinden)

EK 7.b: 1940 Yılı Yunanca ve Osmanlıca Okul Karnesi (Şerafettin Hurşit'in Arşivi)

EK 7.c: 1942 Yılı Bulgarca ve Türkçe Tasdikname (Şerafettin Hurşit'in Arşivinden)

EK 7.d: 1957-1958 Dönemi Yunanca ve Türkçe Tasdikname

Αδφ. αριθ. Ενδεικτικού	9	Ετος Γεννήσεως	1943	Tasdikname No:	9	Δόγμαν γιλι	1943
Μαθητολογίου	24	Δήμου ή Κοινότη.	Κίχρου	Καγίτ Δεφτερί Ν.	24	Βελεδιγέσι	Κίχρου
Γεν. Έλέγγου	6	Αριθ. Μητρώου	20	Genel Not. Df. N.	6	Βελ. Sicil N.	20

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΕΧΡΟΥ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

YUNAN KIRALLIĞI
MEHİRİKÖZ TÜRK İLKOKULU
TASDİKNAME

Ουδὲ μαθηταὶ Γυμνασίου Ἀρχαίου
Χαλαρίν ἐκ Κίχρου ἐτῶν 15 πατρὸς
Γεωργίου διακούσας πάντα τὰ μαθήματα
τῆς Ε' τάξεως τοῦ Σχολείου τούτου κατὰ τὸ σχο-
λικὸν ἔτος 1957 - 1958 & προάγεται εἰς τὴν ΣΤ'
τάξιν μετὰ τὸν βαθμὸν Πενταβάθμιο (8)

Ὁ Διευθυντὴς τῆς ὑπηρεσίας Κομνητῆς
Ἐν Κίχρῳ τῆ 18-6-1958
Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Okulumuzun beşinci sınıf öğrencilerinden
yukarıda künyesi yazılı Tikunay H.
Halıcı in, 1957 - 1958
öğretim yılı sonunda güzel ahlak ve
5. (8) derece ile altıncı
sınıfa geçtiği tasdik olunur.

Mehmetoglu 18/6/1958
DİREKTÖR:

EK 7.e: 1963-1964 Dönemi Yunanca ve Türkçe Diploma (Mustafa Ali'nin Arşivinden)

Αδφ. αριθμός	Ἀπολυτηρίου Μαθητολογίου Γεν. Έλέγγου	1 4 1	Ετος Γεννήσεως	1949	Δίπλωμα Νο.	1	Δόγμαν γιλι	1949
			Δήμου ή Κοινότη.	Άρσινια τῶν	Καγίτ Δεφτερί Νο.	4	Βελεδιγέσι	Άρσινια
			Αριθ. Μητρώου	34	Genel Not. Df. No.	4	Βελ. Sicil No	34

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΦΩΛΕΑΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΡΙΟΝ

Ο μαθητής Χαλαρίν Ἀρσινια τοῦ Ἀρσινια
ἐκ Φωλαίας ἐτῶν 14 πατρὸς Γεωργίου
διακούσας πάντα τὰ μαθήματα τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ Σχολείου τούτου
κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1963 - 1963 ἀπολύεται μετὰ τὸν βαθμὸν

Ὁ Διευθυντὴς τῆς ὑπηρεσίας Κομνητῆς
Ἐν Φωλαίᾳ τῆ 24-6-1963
Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

YUNAN KIRALLIĞI
FOLEA TÜRK İLKOKULU
DİPLOMA

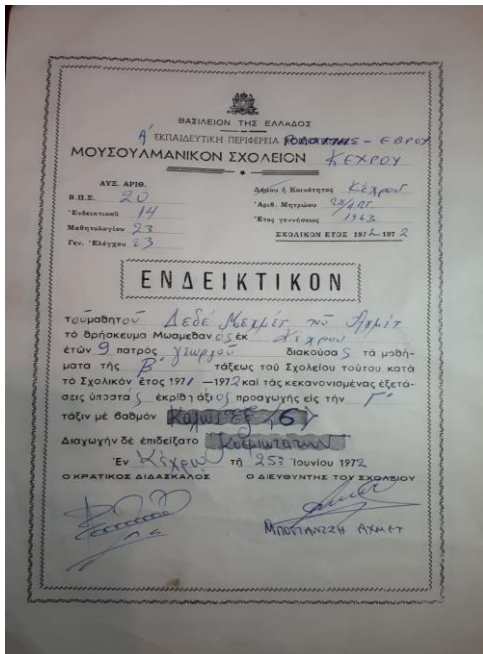
Yukarıda künyesi yazılı öğrenci Hasan
Abdullah 1962 - 1963 öğretim yılında
okulumuzun altıncı sınıfını çok iyi ahlak
ve çok iyi derece ile bitirmiştir.

24-6-1963
MÜDÜR
H. Hacıoğlu

EK 7.f: 1966-1967 Dönemi Türk İlkokulu Yazılmış Olarak Verilen Yunanca Tasdikname

EK 7.g: 1971-1972 Dönemi Müslüman İlkokulu Yazılmış Olarak Verilen Yunanca Tasdikname

EK 7.h: 1979-1980 Dönemi Müslüman veya Azınlık Anlamlarına Gelebilecek (M/ko) Kısaltmasıyla Verilen Yunanca Diploma

ΕΚ 7.1: 1955-1956 Δönemi Yunanca ve Türkçe Karne (Şerafettin Hürşit'in Arşivinden)

ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ		ΔΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1955 - 1956			
1955 - 1956 ÖGRETİM YILI SINIFI <u>V.B.</u>		155 N° LI ÖĞRENCİNİN NOT KARNESİDİR			
ΜΑΘΗΜΑΤΑ DERSLER	ΕΞΑΜΗΝΙΑ - YOKLAMA		ΦΟΙΤΗΤΗΣ - DİŞVAM	ΕΞΑΜΗΝΙΑ - Ders Yılı	
	A' - I'	B' - II'		I. Dönem	II. Dönem
Κοράνιον - Kur'an	8		'Ημέραι άπουσιών κατόπιν άδείας 1. Okula zelmediği günler izini		
Θρησκευτικά - Din dersi	5				
'Ελληνικά - Rumca			'Ανευ άδείας - İzinsiz		
Τουρκικά - Türkçe	5		'Ημέραι άργπορίας 2. Geç kaldığı günler		
'Ιστορία -Tarih	5				
Γεωγραφία - Coğrafya	4				
Πατριδογνωσία - Yurt Bilgisi					
Πραγματογ. - ^{Aile} Milliyet Bilgisi	5				
Φ. 'Ιστορία - Tabiat Bilgisi	4				
'Αριθμητική - Aritmetik	4				
Γεωμετρία - Geometri	4				
Καλλιγραφία - Güzel yazı	5				
Τυπογραφία - Resim iş	5				
Ώδική - Müzik	8				
Γυμναστική - Jimnastik	6				
Σύνολον Βαθμών T o p l a m	68				
Διαγωγή - Cidiş ve hâl	10				
Καθαριότης και ήθος Temizlik ve itilzam	10				

ΠΟΙΝΑΙ - CEZALAR		'Υπογραφή Διευθυντού Müdürün imzası		'Υπογραφή Κηδευόνος Öğrenci Egesinin imzası	
		13 <u>IV</u> 1955			

1 195

'Ο Διόδοκαλος τής Τάξεως
Sınıf Öğretmeni

'Ο Διευθυντής
Müdür

(Seal and Signature)

EK 8: FERGAB VE HATİM MERASİMLERİNDEN FOTOĞRAFLAR

EK 8.a: 1999 Yılı Örpek Köyünde Fergab Merasimi (Ali Çilingir'in Arşivinden)

EK 8.b: 2006 Yılı Mustafçova Köyü Hatim Merasimi (Ramadan Duban'ın Arşivinden)

EK 8.c: 2009 Yılı Basırlıköy Hatim Merasimi (Ali Çilingir'in Arşivinden)

EK 8.d: 2017 Yılı Mehrikoz Köyü Hatim Merasimi (Fotoğraf: Nebiye Raşit)

EK 10: 1957 Yılında Bir Öğretmen ve Encümenler Arasında İmzalanmış Anlaşma Örneği (Mustafa Çilingir'in Arşivinden)

'Εν Μεγαλειώ... τη 24. Οκτωβρίου 1957

ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Μεγαλου Φερειου
ΝΟΜΟΥ... 'Εβρου

Χαρτόσημον 3 δρχ.
buraya
3 drəhmlik pul
yapışacaktır.

Αίτησις του Διδασκάλου

Όνομα Δ/λου Öğretmenin adı ve soy adı	Τζιακιρ Μεχμέτ
Αριθμός άδειας του İzİN ruşarası	110
Διεύθυνσις κατοικίας Ev adresi	Μεγα Φερειον

Π ε ρ ι
προσλήψεως του ως διδασκάλου

Π ρ ο ς
τόν κ. 'Επιθεωρητήν Τουρκικών
Σχολείων Δυτικής Θράκης
Εις Κομοτηνήν

Λαμβάνω την τιμήν, ό υπό τά
έναντι στοιχεία διδάσκαλος νά αναφέρω,
ότι κατά τό σχολικόν έτος 1957 — 1958
προσελήφθην εις τό Τουρκικόν Σχολείον
Μεγαλου Φερειου Κοινότητος
Μικρου Φερειου από σήμερα
και νά παρακαλέσω διά την έγκρισιν.

Εύπειθέστατος
Ο Διδάσκαλος
Öğretmen
Mustafa Çilingir

Οι σχολικοί έφοροι του άνω Τουρκικού Σχολείου
προσπεριβεβαίωμεν τά άνωτέρω.
Οι Σχολικοί Έφοροι
Okul encümeni


~~~~~  
~~~~~  
Mustafasuzan

Bu dilekçeöğret menler vazifealmak üzere Köy maarif encümenleri ile anlaşmaları zaman
doldurulup müfettişliğe gönderilecektir.

EK 11: 1960'larda Öğrenci Olan Ayşe Sarı'nın Defterinden Örnek Sayfalar

Handwritten text in Turkish on lined paper, numbered 1 through 20. The text appears to be a list of questions or observations related to a religious scene, possibly the Virgin Mary with the Christ Child and sheep.

1) Bu resimdeki kadın kimdir? Bu kadın ne yapıyor?
 2) Bu resimdeki çocuk kimdir? Bu çocuk ne yapıyor?
 3) Bu resimdeki koyunlar ne yapıyor?
 4) Bu resimdeki köpek ne yapıyor?
 5) Bu resimdeki ağaçlar ne yapıyor?
 6) Bu resimdeki dağlar ne yapıyor?
 7) Bu resimdeki bulutlar ne yapıyor?
 8) Bu resimdeki güneş ne yapıyor?
 9) Bu resimdeki ay ne yapıyor?
 10) Bu resimdeki yıldızlar ne yapıyor?
 11) Bu resimdeki çiçekler ne yapıyor?
 12) Bu resimdeki kuşlar ne yapıyor?
 13) Bu resimdeki böcekler ne yapıyor?
 14) Bu resimdeki insanlar ne yapıyor?
 15) Bu resimdeki hayvanlar ne yapıyor?
 16) Bu resimdeki bitki örtüsü ne yapıyor?
 17) Bu resimdeki hava durumu ne yapıyor?
 18) Bu resimdeki zaman ne yapıyor?
 19) Bu resimdeki yer ne yapıyor?
 20) Bu resimdeki renkleri ne yapıyor?

Handwritten text in Turkish on lined paper, numbered 21 through 30. The text continues the list of questions or observations from the previous page.

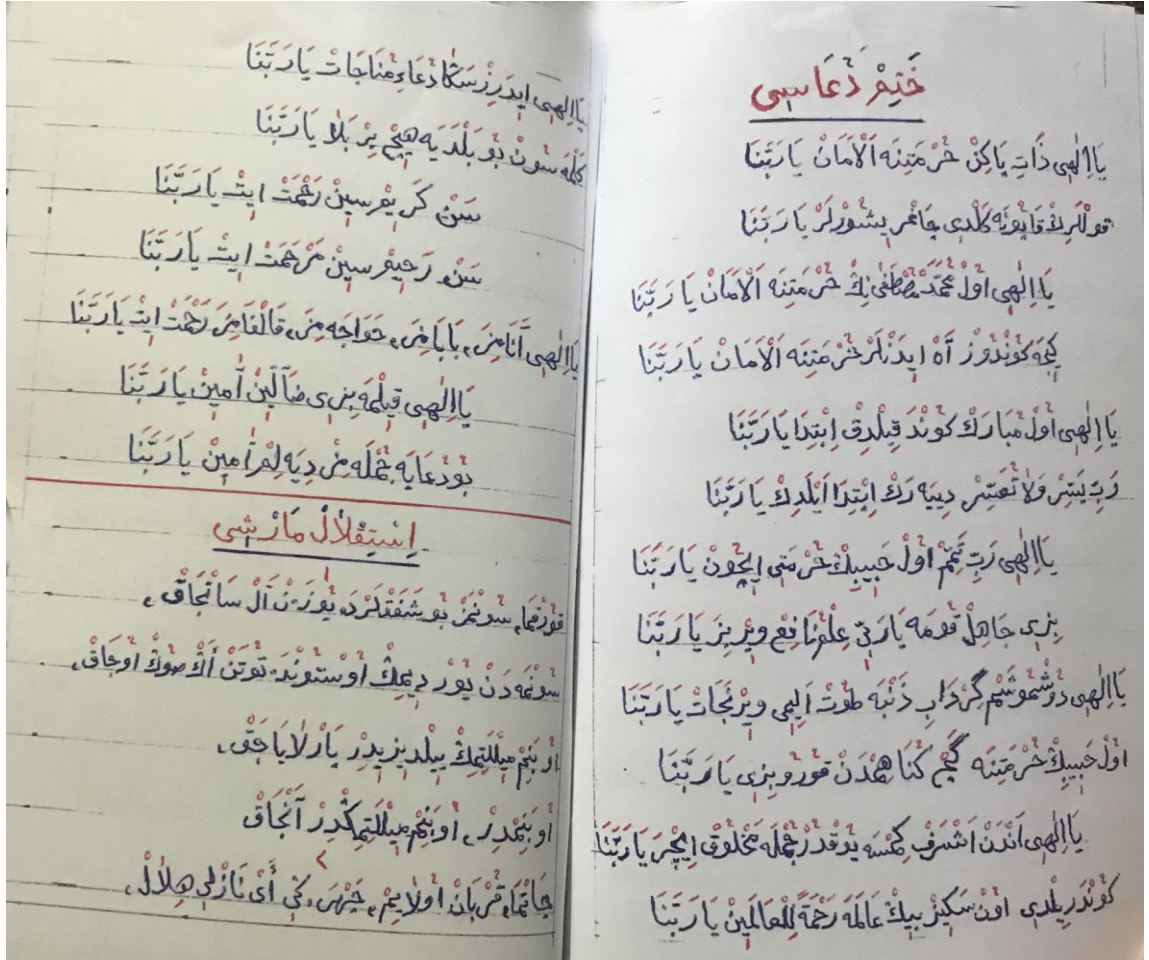
21) Bu resimdeki kadın kimdir? Bu kadın ne yapıyor?
 22) Bu resimdeki çocuk kimdir? Bu çocuk ne yapıyor?
 23) Bu resimdeki koyunlar ne yapıyor?
 24) Bu resimdeki köpek ne yapıyor?
 25) Bu resimdeki ağaçlar ne yapıyor?
 26) Bu resimdeki dağlar ne yapıyor?
 27) Bu resimdeki bulutlar ne yapıyor?
 28) Bu resimdeki güneş ne yapıyor?
 29) Bu resimdeki ay ne yapıyor?
 30) Bu resimdeki yıldızlar ne yapıyor?

Handwritten text in Turkish on lined paper, numbered 31 through 40. The text continues the list of questions or observations from the previous page.

31) Bu resimdeki kadın kimdir? Bu kadın ne yapıyor?
 32) Bu resimdeki çocuk kimdir? Bu çocuk ne yapıyor?
 33) Bu resimdeki koyunlar ne yapıyor?
 34) Bu resimdeki köpek ne yapıyor?
 35) Bu resimdeki ağaçlar ne yapıyor?
 36) Bu resimdeki dağlar ne yapıyor?
 37) Bu resimdeki bulutlar ne yapıyor?
 38) Bu resimdeki güneş ne yapıyor?
 39) Bu resimdeki ay ne yapıyor?
 40) Bu resimdeki yıldızlar ne yapıyor?

EK 12: HATİM DUASI/İLAHİSİ

EK 12.a: Ahmet Bekir'in Arşivinden

ختم دعاسی

- يا الهی ذات پاکک حرمتینه الءمان یاربنا ❁
قوللرک قابونه گلدی چاغردشورلر یاربنا ❁
يا الهی اول محمد مصطفی نك حرمتینه الءمان یاربنا ❁
گیجه گوندوز آه ایدنلر حرمتینه الءمان یاربنا ❁
يا الهی اول مبارک گونده قیلدق ابتدایاربنا ❁
رب یسر ولا تعسر دییه رك ابتدا ایلدیک یاربنا ❁
يا الهی رب تمم اول حبیب حرمتیچون یاربنا ❁
بزی جاهل قومه یا ربی علم نافع ویر بزه یاربنا ❁
يا الهی دوشموشم گرداب ذنبه طوت أیمی ویرنجات دعا یاربنا ❁
اول حبیبیک حرمتینه گچ گناحمدان قورو یاربنا ❁
يا الهی آندان اشرف کیمسه یوقدر جمله مخلوق ایچره یاربنا ❁
گونده ریلدی اون سکزیبیک عالمه رحمة للعالمین یاربنا ❁
يا الهی ایدرزسکا مناجات دعاء یاربنا ❁
گلمه سون بو بلده یه هیچ بر بلا یاربنا ❁
سن کریمسیک رحمت ایت یاربنا ❁
يا الهی آنامزه ، خواجه مزه ، قالفه مزه رحمت ایت یاربنا ❁
يا الهی قیلمه بزی ضالین آمین یاربنا ❁
بو دعایه جمله گز ده ییک آمین یاربنا ❁

NOT: 1954 yılında bu hatim duası Mehrikoz'da böyle okunuyordu.

EK 13: Hatimlerde Okunan Manzume ve Şarkılar (Ahmet Bekir'in Arşivinden)

		<p>شارتی :</p> <p>دنیای عشق پشیم او شد لولو صیغه بار لای جبه آرتمه کتبله یلوروی یور دونه هب او قویور یو بیخی تنی قارده نیر یوه بزده بر بکله قایقی دیا گن بیلی کوی و صایقی</p>
<p>رای رای رای روم رای رای رای روم</p>	<p>و پیدا ایله آبی کک هقایدن مکتب هایدن یورور جهرالتی کورلم کوی</p>	
<p>شارتی :</p> <p>کده دوندن ارفق بر فز یلله حوکلدی آغلدا نه چیقیمی رکدن ورد وار کونش غوجا نه خوبا نه کیشقلر دو کدی شهر ده حیات وار قیرر حیات وار قولر بیله کورده برورد اولمش ایشه جیو یلتیلر صایقی هریری شوقه شوقه او یونمانه بوی یلرجه قوش مکتبه ایستیدر آرتقه بزلسی</p>	<p>بهر مکتبلی هم و وجودوی بیانچقم ده مرکبی کوزومه قاندا بیلدی کی آن چکن جهرالتی هعب برابر آن چکن شرفانه نوری صایق جغز</p>	<p>شارتی :</p> <p>کابلینکلر عمار دهلر بشار آچماق قایقی بورتد بیلنلر قوروار حقیقت کونش او قولده دو غار قارده نیر یوه بزده بر بکله قایقی دیا گن بیلی کوی و صایقی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>بهر بر چو جقم با جقم قولم کوزوم دماغم هریم صاعلام حکومتیه یور دونه قولم کویومه قلبم بسار احترام کلینک غیره چوبیلک چو جقلر بزده استقبال خدمتار بکلر</p>	<p>شارتی :</p> <p>دایم بلانی دومان آلمش کوشوی دونه دورماز آفان کونش او قوققه شکدی دو غار یوروی لم آرق قوشلر رالا رالا رالا کیمیزی بر کولک دیکلر سیلک سرت آدیله هریر ایگلسین ایگلسین بو کورده کانه وار نیر ده بودا غلار غلار ؟ بدا ما چاک کوزل قوشلر یوروی لم آرق قوشلر رالا رالا رالا کیمیزی بر کولک دیکلر سیلک سرت آدیله هریر ایگلسین ایگلسین</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>
<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>	<p>شارتی :</p> <p>بهار اولدی ن باوه سیر ایدل ناصر کولادی بیایرلسی زومور دکی چایرلسی</p>

سور بیلده شویرلری! ...	طغار جنتی عسکر	بالکن، بورنده تالیرلرک دور مارا جملک کیتک گوسواس
اگ بیلده اکتیلری! ...	بلده بلوک کچر	بال قابدی کویله کجا سوزنده بر ویریر
قیض کلیدیور ... دی! ... ایاری!	ایماننده بریسی	اربابه یقار اؤمیدورلرک آیه ایلده بک کتیریر
منظومه:	قالدیرییه اؤردن بنی	آبریلرکجه بدلا جنسیبک اونوه اییلده قلبنده
(سرپ بچک)	هر برنده مندیاری	ارنو توغلاز عکتیلر اونو توغلاز شمتاس
بارجه بارجه یاغیور قارن	کوز ییلرکی سیرلر	برچوره زماه آنجا جقسیک او بختیار کویلیور
دینار بده فرطنه وار!	دیوم هر حالده بوزاس	بودای بختیارا در دوزنه عسکر
سرپ بچک زاوالی لیم	یاوردلرینی خاطر لاری	منظومه:
اوجار اوجار، تجمه گز آزار!	اونارنده بزم کچی	بسم الله الرحمن الرحیم
کلبر و دورور غافک ایله	یاوردلرینی قالمش کوی	یا ایها الناس قد جاءکم برهان من ربکم وانزلنا الیکم
شفیع شفیع بختیر	منظومه:	نوراً میناً
بقار.. بقار.. کدوگ!	دار اولسونار وار اولسونار	ای انسانلر! گدکیز، ریکیز ده تریجمک بک آچنده اولاراه
صکره دوزن کویبار شویله	مرد یوزنالی عسکرلری	نورلی بر شجرت کلیمت در
چیو.. چیو.. چیو.. کوزل ملک	عسکر ده کیل ارسله اولار	اولدری قیج حقدنه شمری
قار فرطنه کولدوره بک!	صابطلری نقرلی	اولدری شمرک قیج حقدنه اولماداه هدایت؟
قاج کوندر آچ کز مکله ایم	شانلی عسکر کویگسی کرستی	بدنداه بیوهه مراد اولماز اُبت
طانی علوزلر بیه ایسته جم!	طوب، توغنگ آلا ای	صانکی قدر تده برماکتیه بکزیور بر آلت
قرینتیلر کانی بجا!	فاش دورمان ده کیلدر تدرلی	قلبی طوتار بر بر آردنجه دیلی در کز در بو عجب؟
کوزل بوجوه قوگ امداده	وار اولسونار وار اولسونار	سه ای حفظ هر وقت بله لیلک قدر بنی!
منظومه:	مرد یوزنالی عسکرلری	براز دوشوه.. کور دیرلر کجا بکوز زهقی؟
(کدچولق قر)	عسکر ده کیل ارسله اولار	بر آت پارچه بوزهر انسانلرقلی!
به کدچولق برقرم	طابطلری نقرلی	نزه صفدر بربک آتی یلا آنتی یوز نقش آتی آتی؟
نکوم وار نه بیلدیم = یوقد کیم بیلدیم (منظومه)		ایشته اولماز بو، شقداه کله ده هدایت!
عاجار کلیدی؟	(کویلعتک عیان)	ده گنده نقش ایده حقدر آقچه...
آتم تده بیجی	بچلنده دو ماه تدرتک قلبی کوروشی؟	أبدی یادگار در کجا بودورلی شجرت...
فکرله کیدی بر	یله بختیار بکویلعتک او بختیلدر اوراک	حفظنده دقت آنه لیلک نایب
بنده دیرم آنه دیر	کویچولق قوگ املرا خنده جیم دور ماداه اوتور	عجب نه ده بیلنه کتاب از بر ابدی بلمز؟
عسکر کچر آکلارم	بر کول باچی کیدر عویسیلک یاراک	نه قدر دوشونلرک عقابک قیبه در ابرمز
مندیایی صالارم	یولک بر کوه بوزیرره دوشر آتوقداسی	حقدک حکمی اولمایدی قلبنده نقش ابدی بلمز

قرآنك قدريني بيلك عالم قرآن مجيد مستمع كره جانفس
 حله نه نذر چوه او اولدور اولدور حفظ قرآن اولدور
 ديكه ياد كور وچي هيچ اغز ندره نور صايبليبور
 دؤره او خله ديان نامل حليليز برر برر دو كورن
 ايشته قدرت قرآن كيمي حفظ قلمبلر نه محفوظ اولدور
 نيه عالم نجه عالم

نيه عالم به كئند قرآن ...
 عصر ليد پالتر لوق اولدور تامنه ...
 عقاله يه كوچوه عاجز قالمير بر حقل معكته
 يا لك عشقه ديكه ياد نامل اولدور ندرينه
 دو نادر قرآن اولدور اولدور ادا نازدي بد عالم
 قرآن ندر بنوه بو عالم نشار برل
 قرآن ندر بهران عالمي مسعود ايد
 قرآنك نوريد بنوه بو عالمي موجودان دو ندرل
 حفظ كلام الله بر كسه
 اغز ندره چقا كور سوز چقار
 عجب ظلم اتقري كندى نفسينه
 لغته لاييه ده كيا ليدور او كسه
 اغز ندره چقا كور معلوم! نه يه كيد يبور
 ا رواج نالم مقام علويه موجودند
 كنده بيلك بجه اوقود بيلك كله سني بكيبور
 صانه صاقيلك نه برونه ضايع اولدور!
 بر كاند بار چينه يازيلدور قرآن ...
 اوقودور بون بنوه عالم جهان ...
 حفظ لطف قلمبلر كنه يازيلدور حقه ...
 نه كئند بيليبور بون آنجه بزاره!
 دونا يله انجه ببولدور كچر وجدانه صاحبي اوله
 قندو قرآن ندر آنجه وجداندى باقلا يسه
 قرآن لاييه بولدى قرآن نور نور لاييه

انسان لاييه لاييه بولدى قرآن ندر كورلوق
 قرآنك حكمنه در بنوه بو عالم
 قرآن بيلك ده اولدور عجب عالم
 البته احكامنه واقف اولدور اولدور بلك ملام
 حفظ! دؤره بو حكمته كره! باجه دور ماره كور بيلك
 منظره

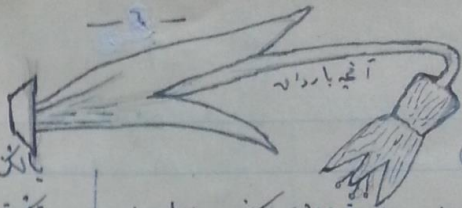
(آخ بو قارلار)

كوكله يوز ندر عجب نه وار?
 كچه كوندوز هيچ قار ياغار!
 يقيه يقيه دؤر قارلر
 هم او چار هم آغلار!
 بيامن باومه صولو قارلر!
 آخ بو قارلر آخ بو قارلر!
 بر كچه بلك ياغار قار
 كوكله سوزي ما نتم قايلا
 مكنب بولدى اوزار آرتار
 الريمز اوزار دنار!
 فقرآنك كوندو قنار!
 آخ بو قارلر آخ بو قارلر!
 كچه ياغار كوندوز ياغار
 فاه آنلار هيچ اودن سوزلر!
 كچر كوندوز كچر آيار
 هيچ اوكسيز چار ازان!
 بيامن باومه صولو قارلر!
 آخ بو قارلر! آخ بو قارلر!
 منظره
 شبل قيشك الله كس كيشي
 قندو مارتد قلاز كرى!
 صوغوه ييار جانم يقار!

كوكله روزگار وياغنه قار
 بنوله او شهرت بولور!
 بنوه آيار قورولور!
 بعضا او بر چوچه كچي
 كئدى آغلار كور كئدى!
 هم اوي در هم چوه فنا
 اينانماز قوجه مارت!
 بنوله او شهرت بولور!
 بنوه آيار قورولور!
 منظره

(كلسيك بهار)

كلده قيشك صولته كونلر
 اونونالم چيكنلر!
 بارو كونش اوقلا ده
 بيدوه آرتنه صوغو قارلر!
 مارت بيتيورن اريسك قارلر!
 كلسيك آرتنه صباه بهار!
 بهار كلسيك اريسك قار
 صاچاندره آقسيك صولر!
 لوروك اقسيك اريسك قار
 كولسوه آرتنه قنار!
 بيتيك بو قيش اريسك قار!
 اكلسك آرتنه صباه بهار!

منظومه:	آنجیه بار دانه	منظومه:
(کراز)	قیشقه یزید دور مادام!	قارتا قلیور، قارتا قلیور،
دوره صبح بزم با مام!	کوز لرم هید دالده ایدن...	بیاض، کوزل آنجیه بار دانه،
کندیک بازار، بیچکلار،	بالم او آی خانگی آی ایدی...	بایر لرد، سیور یاجله،
باقیز که صافه - صول،	قارلی بر خطله واردی...	بزه شر و در ویر، بجه!
کلدی برسی خولا غه:	یو والر، هید قار صاردی...	بوزلر، قارلر قالیقه کوردن:
بابا دیدم مشرد مشرد!	به آنلارم ایچله - ایچله:	آنجیه بار دانه دور ماز فضله.
پادشاهی نینه بجه:	سیراق ایچله، کیزلر ایچله...	قاری درلر، قنار، قیلار،
کراز کتیر سنی سینه ایلان:	ایشکندی کولو یوروم،	طای کسیرا فیصلدار:
کراز! دیور کله - کوله:	یو وارنه کلیبور دم...	شبه کیدی، حارت کیم بجه
شرده شرده بقتنی کراز:	هید برابر تو تو لم،	آرنامه وارنه بهار، بیچکه!
سویته لی آرته هر کس!	بیچکلار ایه او یو تو لم.	به یغنه دونور ماز قارا!
کراز ده یله، الله یاز ده یله:	کوجوه تو تو لم، مینک تو تو!	اینا نیکر: کلدی بهار!
هکیمیدر کویته یله؟!	تو تو تو نو ز کلدی بهار!	منظومه:
۷۰ کرازی بیوه سو ریم:	منظومه:	(نسانه)
کوندوز یرم، کیم یرم:	(صباح)	ماریت یغنه، کمر نسانه،
ویرم کراز! کراز! یرم،	کونشو آردونه کنار نسانه،	بر خفیلک دو یار نسانه.
هیچ مو سجادانه بهه آترم!	بیاضی - یوئی یو کسه لیور.	کدنش هر کوه ایشله حیاران
ینا کراز، وار اول کراز!	کویوه یو بجه دانلار ندنه،	قوزلر یله شوق او یچار لر!
سویا کیمی ایلسته مزه؟...	سیربه نغسلر کلیبور.	هر بر آنجیه بهار آچار
منظومه:	صاری، پینیل، حاون... رنگ رنگ	بغیه بغیه، قوتو صاچار!
(مایسی)	بیچکلار آیمش او واده.	نسانه کلدی ایلیوه نسانه
مایسی کلیر کولم - کولم	کلکلار بنده بنده،	سویتری بو شاکدی اسانه!
کونکته کویبول، لالان:	دولای بیور هواده.	منظومه:
نر، نر، نر او کتیر یر:	کجه یورنو آتانه ایرماجه،	(کوجوه تو تو)
یر یوزونه شلیک ویر یر!	طاق کسلر ایه بیو تو یور.	کوجوه تو تو، مینک تو تو!
بر مایسده، هم انسانلر،	آرته هر کس او یانارانه،	تو تو تو نو ز کلدی بهار!
هم بیچکلار بایرام ییار!	ایماننده لر	سینه کیم به آج، نه آرام:
اینا مایسی، وار اول مایسی!	ایماندار!	

کتابچه دو با ما این ...
 منظومه:
 (کتابچه نودی)
 قنادی - نیک - نیک
 او فاجیه بر کلبه
 قوتونو پالتیه ...
 پاپانیا یک عاشق
 برده بره بگندس
 او زود زود بیاید
 ابعلا تبه قنادی
 کلبه او جامادی
 بملادی جابه ویرمه
 بر آوی کچیوردی
 حاشه پیچیه کصورده
 نیک نولد ووده؟ دیه ...
 بنویسیب و سیله
 ادرسدون ایله کلبه
 کلبه او توننه قالدی
 امره ده ربه - ده ربه - ده ربه
 بدغلاوه کلبه
 انتقامی آدی !
 شارتی !
 (موتکله)
 قوشالم قمره
 نام صبره بوسیر
 حوک کلدی دیه لم
 نیم پیشیل بره
 حوک کلدی کوزل یاز
 شایه کولک بکنه ساز

اولدی تمام حجب مسا
 تسجدله بو حیواندی
 بو صایقکن بیله تشکر آید
 سوینج کلدی کولکده
 دونه صانگی بر نیله
 بو مسعد کوز
 تکرار - تکرار آیدکن
 سوینج کلدی بینه صفا کلدیکن !
 شارتی !
 خیر پیزاره والفانر قنادیه
 کوله بوزونه بیجا قهید مرادیه ؟
 کولکده جابه ویرمه ایستر اولادیه
 کلا سلام اوشانی بارانم !
 هر آیدم بکنه دیکم بو طیاره
 دکنده نیک آله دکر پیو ایرماه
 اینجه خند تایجه یه محقق
 کلا سلام اوشانی بارانم !
 منظومه:
 (مکتب)
 آنه کچی موتکلب
 کور کویار بزه هییه
 بار لار سوینج اوراده
 ایده ختالد اوراده
 هر کسی سوره سوینجیر
 مکتبیه برمانه بملودر
 بز مکتبی کوه لم
 هر کوه ایر کوه کیده لم !
 مکتبک شریک کوز لری
 پیشینیر کوه بوه عالمادی

او کتبه نزه کوه لم
 او کتبه نیکه یه لم
 او کتبه نزه بر یاز
 بز کتبه او کتبه
 (مکتب - منظومه)
 مکتبه ن کوزل صفال باغچه
 رنگارنگ چیمک دوله دوله
 کچی آبیلمی کیمی غنچه
 کیمی تازه فیدانه کیمی اوله
 آنایله صایله هر بریاکن
 یارای اوستیمک لیمه نییای
 کندی نذر ویرمه قویه کورک
 دکنک یوقدر دویار دکنک
 هم لرنجیم قوقوج بولغازکن
 جنتده صانگی اشرکی
 نه صقله ده کیمی بدراه درماه
 بویه بر باغچه بلبل اولان
 بدیرک بلبلون بیه جقار
 کوشتر کوه بر یاز وقین هم درماه
 اوزرندور بزم ایله بهارین
 اوسته اوسته تازدر قیتی اولادان
 کنایم دفترل رنگل چیمکده
 قوقوک لیز ق ایچندکی بیلکی
 نازه فیدانه در سر دیکدر
 فکر در (آلو) زنتق ده منکی
 قنقه باغچه بولکویورن
 ایرماعی آقانه او کوشرکی
 آوصیر یلقیدانه سسی او کتبه
 بلبلده کیمی کچلک اشری

ارضا فاینهائی بزرگه بیلیکن، کوندوز بیک حاضر لر،
 بزوبله ره وکیالی ادرگه نغز، بیار بجا کاخته کولک کئی،
 منظومه: چوه کوه دم نیزی،
 (یکیری کز اکم) (منظومه - استغاثه)
 شریف الله یوردوز قورویا له توند، طولانده قورل کئی،
 آل الله وری آهرمانان (او) یانی مازی کیم، بو دیوار اوتمه گول،
 ۲۴ اکم ۱۹۴۵ بیله طوقوز یوز قورمه، بیگه تکی ناغه مزه،
 موصولتی یی طوندن خنابر بیخیمه، قورل کلهتی کوهگی،
 واطانزه یاه بنابه کلمبستاره، کوردیوه قصفا نیستنه،
 (اوشی) دیه جوباب وری دیکه موصولتی یی، بن بهار صانستار،
 قوربا بیلر ارینده کوردی کله رویا، (منظومه - چوبابه)
 دومان سوزگی ایله آیشله دی قهرماه چولیا، به بر کوجوله چوبانم،
 بش ادره کیند دوشور انا ووتلوه قوینجه، الله ننه اول زه مانم،
 یونا آهرمانان دومان صایدن صیجه، صیسه کئی قوتول قیررد،
 موصولتی یی ده تم رله ایستکجه کند، بیچیک ایبرارد،
 سوزگی و الله دیه ره آندنی تیه الله، قونلی چالارانه،
 (او) یانی مازی کیم، دومان سر دیل بو صنتی، دوشونجه دی اولاره

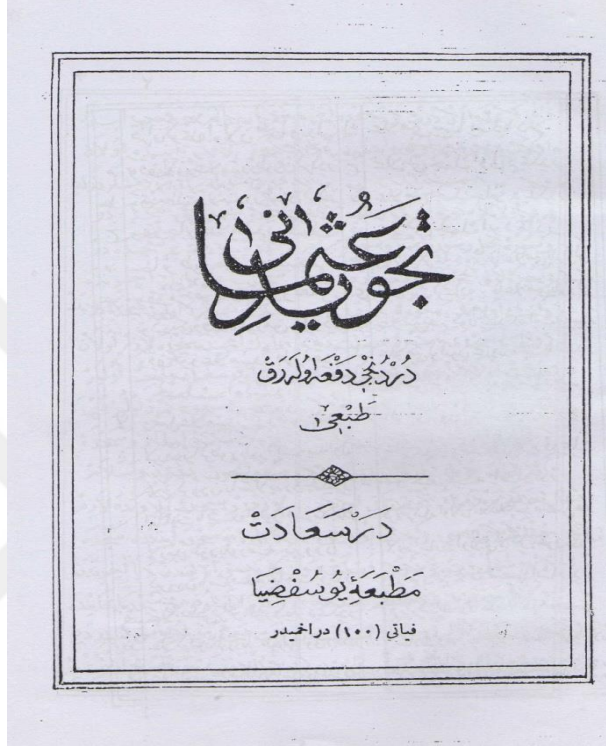
زیتوت... بکلیله قورمه - یونا و دوشونگی!... هیه برده زیتوت!... دولا دوشونجه نه ساندی،
 منظومه: قیرلر بجا واطاندر،
 (سودیکرم) نلا و صانک آرتانک، دوی، دوی، دوی، بییه لم کل،
 به کوجو کله قونداغی باغلامنی، اکلنی دویونجه یه... هله هله نگر دیه لم کل،
 قوجانده صا اوشی، شور رانک آرسودینی، (منظومه - دنیا)
 هر طرفان اونی آرار کوزلم دم، قابوشنی سو یونجه یه... یلاه دنیا - فان دنیا!
 اننی چوه کوه دم، هایدی بول بول بییه لم کل، انسانل ایچیک بر حلیا،
 چالشاده نزم ایچک یوردولور، میسی قوقدیور - دیه لم کل، صد نوز پالنه ساجنده،
 بز بییه بیک، کیه بیک بولور، ناری کدیوه قار بوزینه، هر کس قز انغا کیند،
 صیرتمز باه، قز نغز طوله، رو فایجه قاوننده...!، ای انسانه...! دوشونجه بر آه به،
 سعورم بابایی چوده، دویولوری کز سوبه یلک!...! کارلا ندر بو قز انجندره،
 سوبه کیم بجا طانی مهالارن، بیشارک اولغوننده...!، سلیله ایله بر دغم حال،
 بوردور آنجه نلاسه قنار یول...!، ایشندن ائی دوشونجه عایف اوله...!

(منظومه - صولفه بهار) کزیم بونک بر غایه ایله،
 بر بلوط آغلا بییه کیم، معنی قز انج بر جوش،
 طولی راه بو بیلاری ایچر...! بیله لیسه سه بوزن سکرنا،
 موکیم او صیدینه سته درن، ماریه حلیا قورماه بوشور،
 بتونه طبعان حسته در...! چو کئی کورونزه کله کور،
 صولفه بیچیک کوزوغای، صاصیه آغلا بییه کیم،
 بنار اولک، الحاق...! بو حیلده آلدانه صایتم،
 روزگار آغا چاری بوکر، یانن آلمتی ایله قییمه،
 دالار بایراغنی دوکر...! وار بر شاه بری سکا...،
 شیشله صاللا قیلنجی، صیل الله ملک فان دونیا،
 کونتر بر بنوه شنجی...! دونیا بر آخرت تارلاک،
 چاقار کورلر، بز مسکه اولماز بو کای،
 کورلر چاقار...! بو دوشونجه قنارمه عقلمنده،
 کورده بر، چالنه کئی بیل، اول عمر فانه،
 لاله آقار...! واصیه تم اولسوه بو سکا،
 کیم کوزله باقمه بر انسان...!،
 ایشندن ائی دوشونجه عایف اوله...!

بوردور آنجه نلاسه قنار یول...!
 (میللی شاریجیز)
 جتده آجیهه آله اولیله هر حوشه،
 او بیله او نیش میلبونه کچی یاننده هر یکه،
 ابلن بنوه درنیانک صایدنیق بلی قوماندانه،
 ده میر آنلارم نوره آتا یوردور دوشونجه،
 قور کوزنجه حوریه تله کوه کوهی یز طونج سپه ری،
 نوره کیشمان تدره اوندنه، قورده ایبری،
 ای انسانه...! دوشونجه بر آه به،
 قز انجلیغک اوتون کونش کئی طوغارین،
 کارلا ندر بو قز انجندره،
 سلیله ایله بر دغم حال،
 بوردور آنجه نلاسه قنار یول...!

EK 14: BATI TRAKYA'DA OSMANLICA EĞİTİM VERMİŞ AZINLIK İLKOKULLARINDA OKUTULAN KİTAPLAR

EK 14.a: Tecvid-i Osmânî

EK 14.b: Mevlid-i Şerif

ذکره سن عدده و سیزده صاف و نیا نده قبلیه
 غیرین اول کنه بدین بیله لاله الا الله
 بیلدنا اول عرفانی بودی حمله نیک جان
 بیله سیکل استیلا ایاتی لاله الا الله
 مقصود بیله ایزد برین معبود بیله بیلدیری
 کوشکله شغه ذوق تدبیر لاله الا الله
 حال ایدیه کوز سن آن طوطی نیک نمل مکان
 بولدی بر سن ذوق سخاوت لاله الا الله
 بیله ذوق کون نوبی لامر وجود سزوری
 الا هو ذوق حضوری لاله الا الله
 عارفین عاز آنله ذکر می انگاز آنیکله
 بیله نخب تاز آنیکله لاله الا الله
 در زمان آکا از سن زده ذکر ایست حق مزبور
 قائل از اوده پزده لاله الا الله
 قضا ایلدیتوزا بایشین هر صبار فکر اولایشین
 چال کس زده نیره باشین لاله الا الله
 ذوق بیله غنچه قمع اولوز حجاب کهنه قمع اولوز
 جینه و جات قمع اولوز لاله الا الله
 حشک بزه ایحسان و لده ذوق کله آبی
 درت لولیک در مانی لاله الا الله
 برون بیزده سینه با بدین سننده حشری

Handwritten marginal notes in Persian script on the right side of the page.

نویس

فهرست

حکایه مولد	قصیده مولد	قصیده توحید
الحی ابراهیم حقی	مولد شریف	قصیده عربی
۱۳	۱۸	
وفات فاطمة الزهراء رضی الله عنها ۲۱	حکایت نیکبخت ۲۸	
حکایت کور کعبین ۳۲	حکایت ابراهیم علیه السلام ۳۱	
حکایت نیکبخت باشر ۳۸	حکایت ایلانم بهود ۴۲	حکایت دوه ۴۰
نعت شریف کارند ۴۵	الحی کنارند ۴۴	دعای مولد شریف ۴۳

بوزده مولد شریفی کمال و قنایله تصحیح و طبعه
 اعنا و اهتمام اوله دن ایشوبیک اوچیوز اولوز
 سنده مطبعه عثمانیه ده طبع
 اولوشد ۱۲۹۸

یزیل و فاندن عسیری لاله الا الله
 نوبی بیله شوله سان و صفتین نونا ایله
 حوایله حضور اوست لاله الا الله

ابراهم حقی حضرت نیک

حکایت سندن او کون کعبه اشوش
 نه کعبه ایدر سه ویرد و عشاوش
 کلین تکی کعبه حزنش و ال غنچه
 چک افسوس سسک ایلدیتاشوش
 نسک فرود غم ایت عزت آکا کعبه
 کیده سندن عشا به عسرت بلاوش
 نر و لایک نر خواطر قلبه حشکدن
 قیول ایت حشکله یه دی مزج کاشوش
 سبی غم کوز مسون ایا که حشکدن
 صفتین دد اینه دندی بیلد و اشوش
 جکان کاججه تا کسره اولمه حقی
 جکان کسره حقی بولیش صفت اشوش

تمت
 ۱۲۹۸

Handwritten marginal notes in Persian script on the left side of the page.

كُور ديك شنبه دين وملت ديزلز شريعت
پيغمبرميزخونق اليدن اعماله متعلق كوزديك
شنبه شريعت ديزلز ودخا ايمانك فرضلري
وشروطلري التيدر اولكيسي امت بالله ايجي
وملايكته اوچجي وكنيه دزدنجي ورسوله
بشنجي واليوم الاخر النبي وبالقدر خيره وشتره
من الله تعالى بونك معنا سي اولدركه امت بالله
بن ايتاندم الله تعالى واردير وبردر وجميع
مخلوقاتي يوقدن ورايدن انجى اولدر وجملة
مخلوقاتي تربيه ايدن اولدر عبادته لائق ومستحق
انجو الله تعالى ايدن اندن غيري عبادته لائق
ومستحق بركات يوقدر ونقصان صفتلردن
مزهدر وكال صفتلري له موصوفدر ودخا

علاجان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ أَمَّا بَعْدُ
إِيْمَانٌ وَإِسْلَامٌ إِيكِي سِي بَرْدِرْ قَلْبِلَه اِيْتَانُوبٌ وَدِيلِ
اِيْلَه اِقْرَارِ اِيْتَمَكْدِرْ نَصِلْ شَيْلِرِي بِيغْمِبْرِيْمِزْ حَضْرَتِ
مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَقِّقْ اَلْيَدْنَ هَرَنَه كُور دِيْسَه
جَمْلَه سِنِي حَقْدِرْ دِيُوبٌ قَلْبِلَه اِيْتَانُوبٌ وَدِيلِ اِيْلَه
اِقْرَارِ اِيْتَمَكَه اِيْمَانٌ وَاسْلَامٌ دِيْرْ دِيْنٌ وَمِلْتٌ
وَدَخِيْزٌ وَمِلْتٌ اِيكِي سِي بَرْدِرْ بِيغْمِبْرِيْمِزْ عَلَيْهِ
السَّلَامُ حَقِّقْ اَلْيَدْنَ اِعْتِقَادَه يَعْنِي اِيْتَانْمَه مُتَعَلِقٌ

EK 14.d: Dürr-i Sencide

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم حال : مسلمانانك اعتقاد و عمده دائر او كرتي بولي
لازم اولان مسيائتي بيلمه ليريدز . دلمك افضل علم حال
و عملك افضل حفظ خالدر .

حفظ حال : مسلمانان و قتلارني بيرونه و بوش بيره
كچير ميبوب دالما جناب حنك رضاسي نيرافي اوقش بيه
بذل و سي ايله مه ليريدز .

« خالق عالم »

جناب حق كندي وارلفني و برلكني و عظمت و قدرتي
بيلديرمك ايمون برلري و كوكلزي قورده و دكزده كي
محيواناني اء سوكره بتون حيوانانك اتم و اكل و نطق
ايله ممتازي اولان حضرت « آدم » عليه السلامي طوبرافدن
خالق بيورمشدر .

جناب حق از ليدر = و از لئنك ابتداعي بوقدر .
ابديدر = و از لئنك نهائي بوقدر . ۱ هو الاو و الاو
آيت كريمه سي بو كا دالدر .

درنجيده

جامعي

مردمركز رشديه مكتي مدني زعفرانبولي
حسن حلمي بن عثمان نوري

تلفات ندرعه هيتنك تصديقه طبع اولمشدر

كار و تدبيرك ايكنجي و اوچنجي صنفارنده اوقونق
اوزره قبول اولمشدر

مكرر طبعي مؤلفنه عالميدد . مهرسز نسخهل ساخته در .
مقادرلي قانونا مؤلدر .

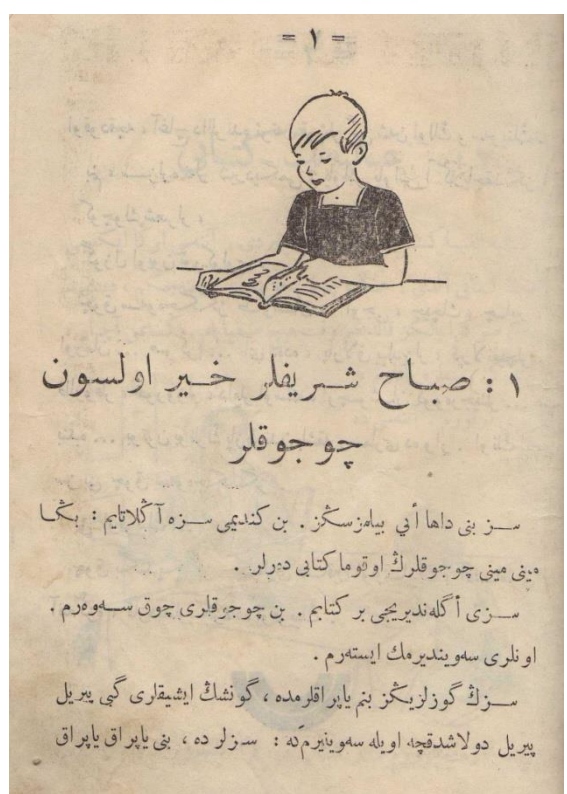
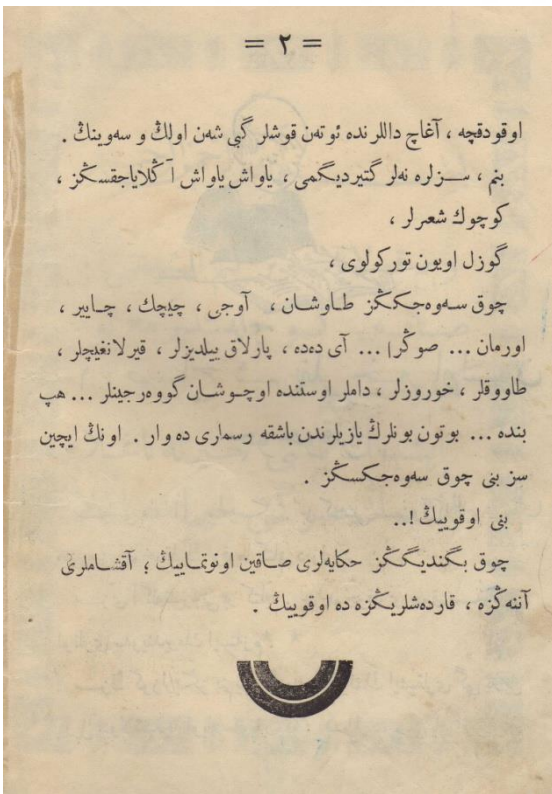
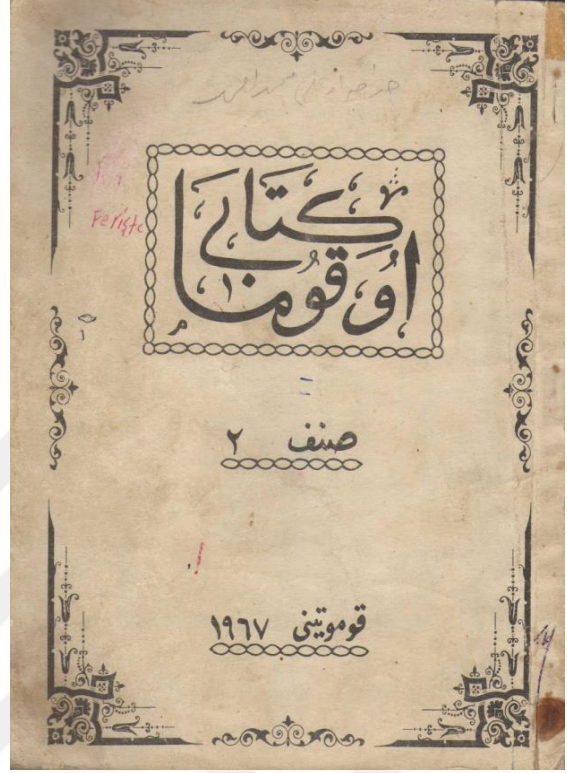
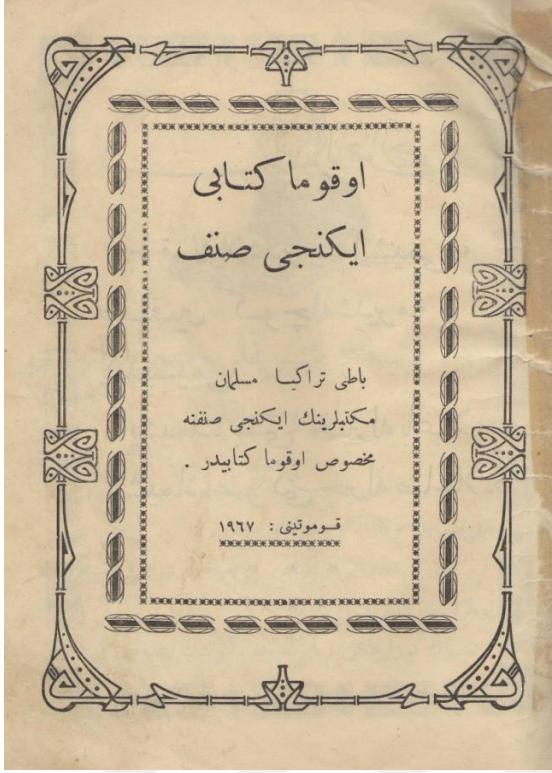
برنجي طبجي

درسهادت

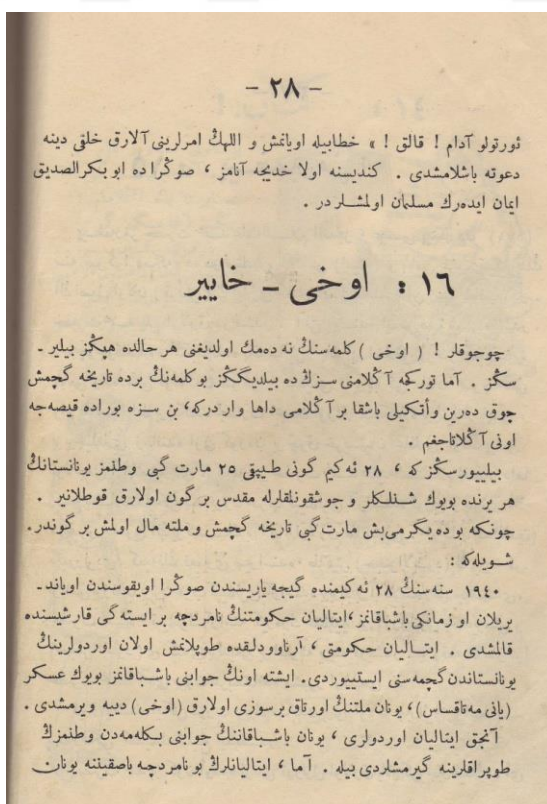
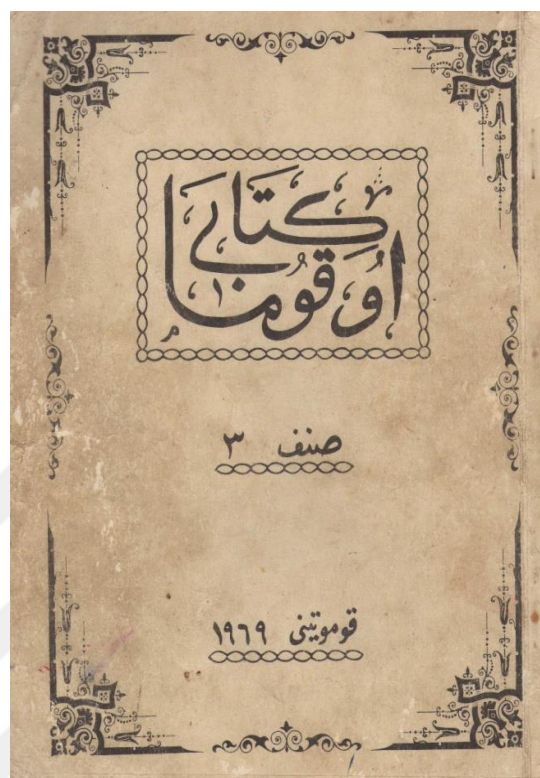
ابوالعود حاده سنده ۵۶ نومرولي مطبعهده طبع اولمشدر

۱۳۲۷

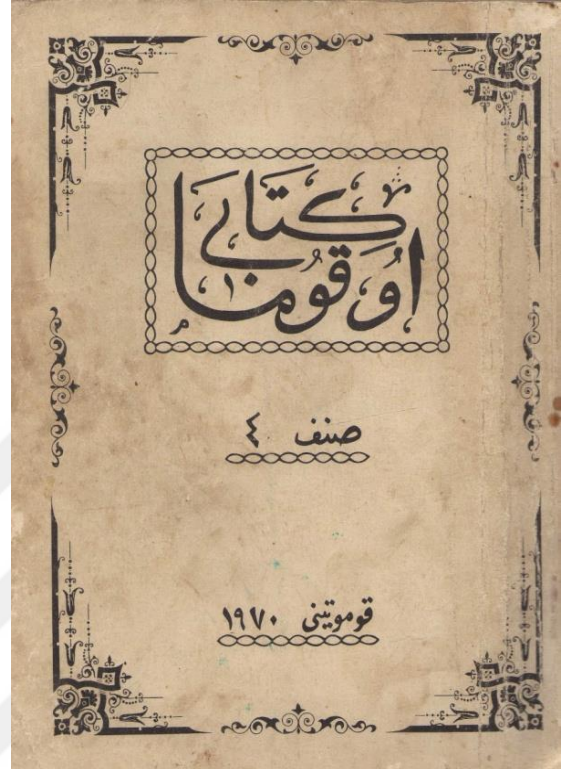
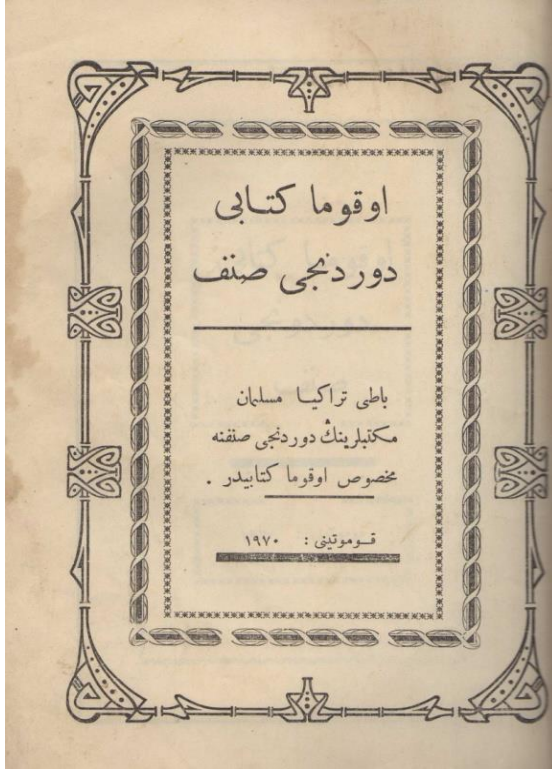
EK 14.g: Okuma Kitabı – İkinci Sınıf

EK 14.h: Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf

EK 14.1: Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf

(۶)

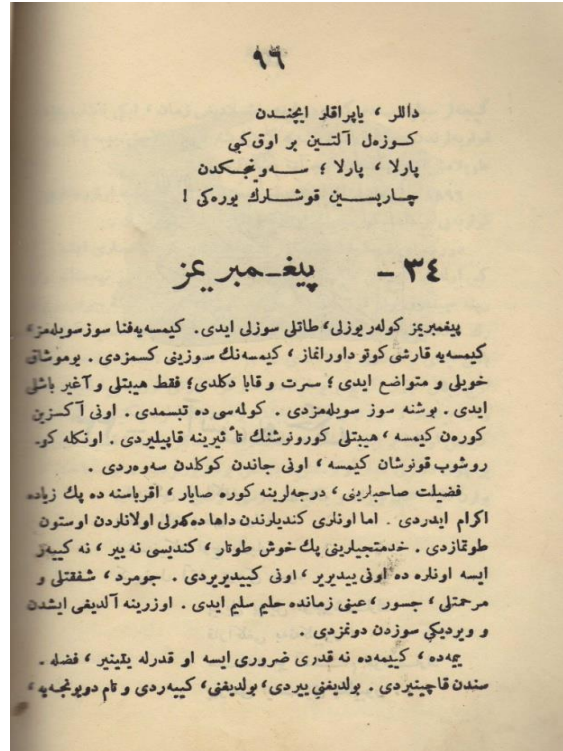
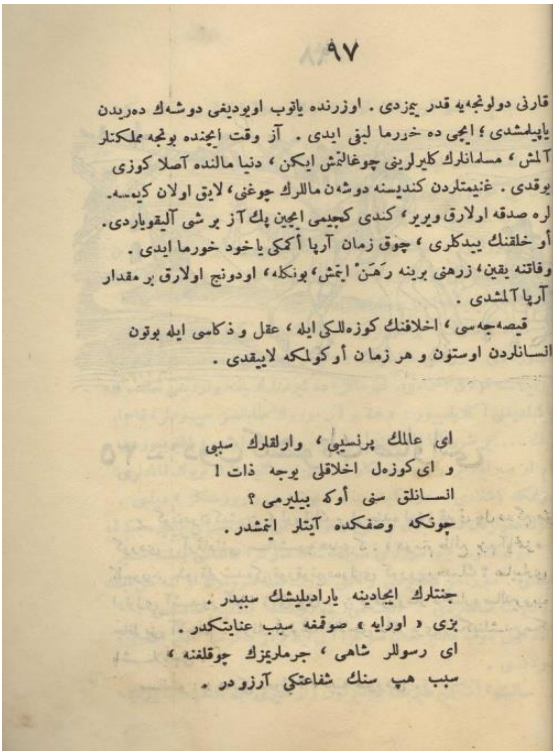
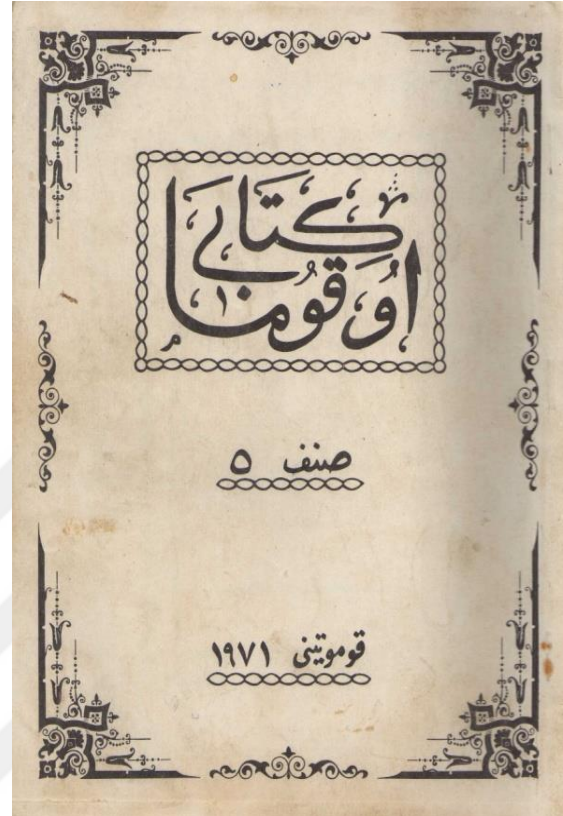
و جبرائیل علیه السلام صیق صیق کندیسنه قرآن کریمک آیت و سوره لرینی
 گتیره رک یگرمی اوچ سنه ده تاملامشدر .
 قرآن کریمک آیتلری جناب حق طرفندن جبرائیل علیه السلام وامطسی
 ایله گوندهریلدکچه بر طاقم حافظلر بونلری اوزرلره و برطاقلری ده دری ،
 کیمک و تحته اوزرینه یازارلردی .
 بوتون قرآن کریم بویلهجه م حافظلر طرفندن ازیرلنیش ، م ده پارچه پارچه
 یازیلشدی . فقط بر آرایه طولانامشدی .
 مسلمانلر چوغالوب داشیلغنه و قومشولری ایله ، یانی باشلارنده کی دولتارله
 محاربه به باشلامشلردی . قرآن کریمی ازیرلشمش اولان حافظلر ده محاربه لره
 گیدیورلردی . حضرت پیغمبردن سوگرا خلیفه اولارق برینه گچن (حضرت
 ابوبکر رضی الله عنه = الله کندیسندن راضی اولسون) زماننده بر محاربه ده
 بو حافظلردن پک چوغی شهید اولمشدی .
 بونک اوزرینه حضرت ابوبکر ؛ حافظلر آزالدکجه قرآن کریمک ده اونور .
 تیلایجفی قورقوسنه دوشمش وهمان بوتون حافظلری طولایارق و یازیلی آیتلری
 ده بر آرایه گتیره رک صیرامی ایله دیزدیرمیش و ایلك قرآن کریمی او ، میا انه
 گتیرمیشدر . بو ایلك میدانه گلن قرآن کریم ، عافظه ایدیلمک ایچین حضرت
 پیغمبر ایتدیزلک زوجہ سی = خانمی و حضرت عمرک قیزی حضرت حفصه به
 وریلمشدر .
 اوچنچمی خلیفه اولارق حضرت پیغمبرک برینه گچن (حضرت عثمان)
 زماننده قرآن کریمک شیوه باقیمندن ده دورومی صاغلاملاشدیریمش و
 حضرت حفصه ده کی قرآن کریمک بر چوق بکزه درلری میدانه گتیریلرک بوتون
 اسلام مملکتلرینه داغیتلمشدر . او زمان مطبعه کی قولایقلار اولما دیغندن

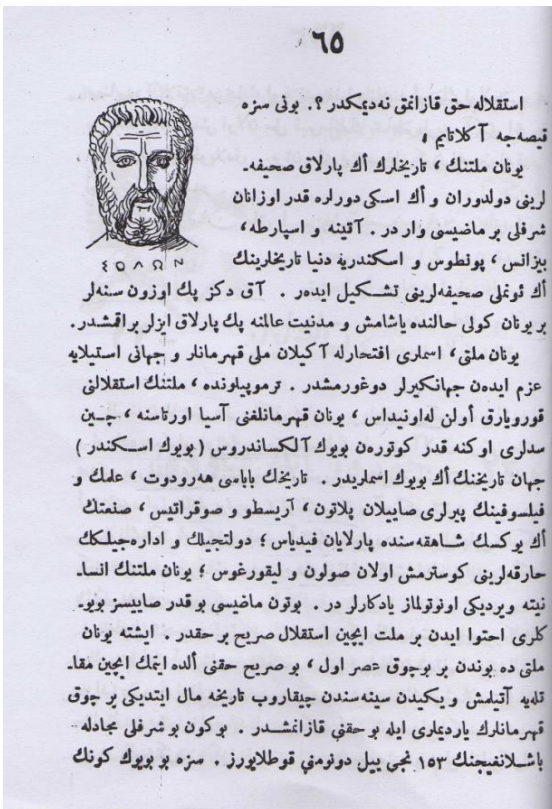
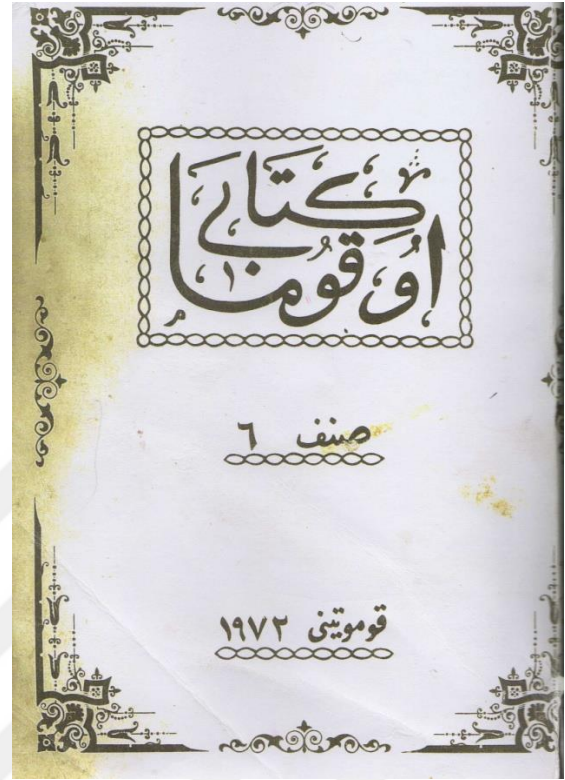
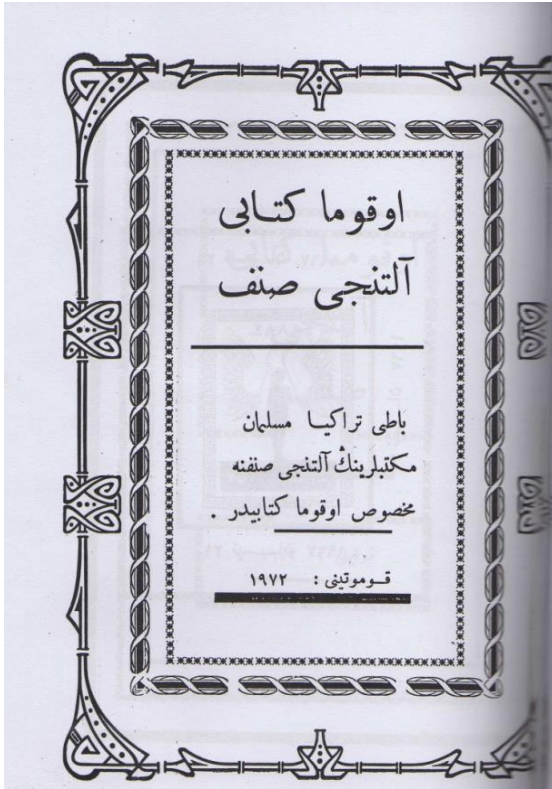
(۵)

۲ - قرآن کریم

جناب الله ، بر یوزنده انسانلره دوغرو یولی گوسترمک ایچین وظیفه .
 لئدیردیگی دورت بویله پیغمبره نصیحت اولوق اوزره بر کتاب گوندرمشدر .
 بونلرک آدلری شونلر در : ۱ - قورات ، ۲ - زیور ، ۳ - انجیل ،
 ۴ - قرآن کریم . بونلردن قورات ، موسی علیه السلامه ؛ زیور ، داوود
 علیه السلامه ؛ انجیل ، عیسی علیه السلامه ؛ قرآن کریم ده بزم پیغمبرم حضرت
 (محمد مصطفی ص . ع . و س .) ه گوندهریلشدر . بزمسلمانلر ، بو کتابلرک
 دوردونه ده اینانیر و دوردوونک ده اللهک سوزی و دینلرک اوزی اولدقونیه
 ایمان ایدهرز . چونکه بزم کتابلر اولان قرآن کریمه دیگر اوچ کتابک ده
 الله کلامی اولدقلری یازیلیدر .
 پیغمبرم (حضرت محمد ﷺ) الله طرفندن شو صورتله انسانلری
 دینه دعوتو مأمور ایلمشدر : بر گون حیرا داغنده جبرائیل علیه
 السلامک ؛ « اللهک آدی ایله اوقو ! . سنی دویش و یو سسدن پک فضله
 تلاشه دوشه رک اوینه دوئمشدر . حضرت پیغمبر ایتدیز ، اوه گلیر گلیر
 تیرمه یه رک بر کناره باتش و : « بنی اورتیکوز ، بنی اورتیکوز ! . دینه رک
 اوستقی اورتدورمشدر . او زمان جبرائیل علیه السلام تکرار گورونه رک :
 - « ای اورتولو آدام ، قانتی وظیفک باشلا ! . » دینه باغیرمیش و بو
 صورتله قرآن کریمک ایلك آیتی « اوقو ! . » امریله گوکدن انجشدر .
 حضرت پیغمبر ایتدیزم ده بوندن سوگرا بویله وظیفه سته باشلامش

EK 14.i: Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BOA. BEO, nr.239.

BOA. BEO, nr.2734.

BOA. BEO, nr.4058.

BOA. C..MF., nr.114.

BOA. DH.MKT, nr.1718.

BOA. DH.MKT, nr.1901.

BOA. DH.MKT, nr.977.

BOA. İ..AZN, nr.82.

BOA. İ..DH., nr.891.

BOA. İE.EV, nr.53.

BOA. MF.MKT, nr.1007.

BOA. MF.MKT, nr.1055.

BOA. MKT.DV, nr.8.

BOA. MKT.MHM, nr.528.

BOA. MMF.MKT, nr.494.

Çalışmalar

- Aarbakke, Vemund, “The Muslim Minority of Greek Thrace”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Bergen Üniversitesi, 2000.
- Abdurrahman, Sebahattin. **Lozan’dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları**. İstanbul: Tarih Vakfı, 2019.
- Abdülaziz Bey. **Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri: Âdât ve Merasim-i Kadime, Tabirât ve Muamelât-ı Kavmiye-i Osmaniye**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Aksel, Malik. **İstanbul’un Ortası**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.
- Ali Rıza Bey, Balıkhane Nazırı. **Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı**. İstanbul: Kitabevi, 2001.
- Ali, Rahmi ve Hüseyinoğlu, Tevfik. **(1946-1949) Yunan İç Savaşı’nda Batı Trakya Türk Azınlığı**. Gümölcine: Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ) Yayınları, 2009.
- Ali, Rahmi. **Ebced’li Yıllardan Günümüze Batı Trakya Türkleri’nde Eğitim (İnceleme-Yorum-Anı-Belge)**. Gümölcine: BAKEŞ Yayınları, 2015.
- Alp, İlker. **Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)**. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 2008.
- Alsan, Zeki Mesud. “Aydın’da Mahalle Mektebi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.149-180.
- Altuntaş, Halil ve Şahin Muzaffer. **Kur’an-ı Kerim Meâli**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Askuni, Nelli (Ασκούνη, Νέλλη). **İ Ekpedefsi tis Mionotitas sti Thraki (Η Εκπαίδευση της Μειονότητας στη Θράκη)**. Atina: Aleksrandria Yayınları, 2006.
- Bal, Mehmet Akif. **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Meşhurların Okul Anıları (1870-1940)**. İstanbul: Özgü Yayınları, 2003.

- Balkan Metel, Ali. **Lozan Barış Antlaşması ve Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığın Yunanistan'daki Durumu**. İstanbul: Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, t.y.
- Baltalı, İbrahim. **Bir Efsane Sona Ererken – Emekli Öğretmenlerle Yapılan Röportajlar**. Gümölcine: Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği Yayınları, 2012.
- Batı Trakya Türk İlkokulları Müfredat Programı**. Gümölcine: y.y., 1963.
- Batıbey, Kemal Şevket. **Ve Bulgarlar Geldi: Batı Trakya'da Teneke ile Alârm**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, t.y.
- Bilmen, M. Sıtkı. **Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf veya Dahil Olduğu Kültür Anlaşmaları**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Birinci, Ali. "Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mekteb İlâhileri", **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.23-41.
- Boratav, Pertev Naili. **Türk Halkbilimi II: 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.
- Bostantzi, Chousein. "Lozan Antlaşması Sonrası Batı Trakya'da Din Eğitiminin Problemleri", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2014.
- Celal, Musahipzade. **Eski İstanbul Yaşayışı**. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946.
- Cihan, Ahmet. **Osmanlı'da Eğitim**. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2014.
- Cin, Turgay. **Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği (Müftülük Meseleleriyle İlgili Yunan Yargıtay ve Danıştay Kararları ve Diğer Belgeler)**. Ankara: Orion Kitabevi, 2009.
- Clogg, Richard. **Modern Yunanistan Tarihi**. Dilek Şendil (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Copeaux, Etienne. **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993): Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**. Ali Berktaş (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

Çavuşoğlu, Asım. **Yunanistan Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı'nın 23 Mayıs 1925 Tarihli Kararına İstinaden Özel Komisyonlar Tarafından Azınlık İlkokullarında Okutulmak Üzere Eski - Yeni Harfler ile Tertip ve Tanzim Edilen Ders Kitapları.** Gümölcine: y.y., 2011.

Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi (Edirne İl Yıllığı) – H.1319- M. 1901. haz. Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe ve Musa Öncel. Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2014, c.1.

Edirne Merkez Vilâyet Sâlnâmesi (Edirne İl Yıllığı) – H.1319- M. 1901. haz. Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe ve Musa Öncel. Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2014, c.2.

Eren, Halit. **Batı Trakya Türkleri.** İstanbul: Rebel Basım, 1997.

———, Halit. “Yunanistan – Batı Trakya Türkleri”, **Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar Sempozyumu.** İstanbul, 9-10 Mayıs 1998, ss.197-230.

Ergin, Osman. **Türkiye Maarif Tarihi.** İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1939.

Evlîya Çelebi. **Seyahatnâme.** haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, c.8.

Gökman, Muzaffer. **Ahmet Rasim: İstanbul’u Yaşayan ve Yaşatan Adam: Hayatı ve Eserleri.** İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1989, c.1.

Gramatikas, Hristos. (Γραμματικός, Χρήστος). “İ Sigkrotisi kai Litourgia tis Miktis Morfotikis Ellinoturkikis Epitropis kai i Simasia tous Gia ti Mionotiki Ekpedefsi stin Ellada kai tin Tourkia (Η Συγκρότηση και Λειτουργία της Μικτής Μορφωτικής Ελληνοτουρκικής Επιτροπής και η Σημασία τους Για τη Μειονοτική Εκπαίδευση στην Ελλάδα και την Τουρκία (1951-1974))”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Selanik Üniversitesi, 2018.

Hacısalihoglu, Mehmet. “Yunanistan”, **TDV İslam Ansiklopedisi.** İstanbul: İsam Yayınları, 2013, Cilt: 43, ss.586-595.

Hacı Şeyhoğlu, Hasan. “Çankırı’da Çocuğun Mektebe Verilişi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler.** İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.314-318.

Halaçoğlu, Yusuf ve Eren, Halit. “Batı Trakya”, **TDV İslam Ansiklopedisi.** İstanbul: İsam Yayınları, 1992, Cilt: 5, ss.144-147.

- Hurşit, Şerafettin. **Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türkleri Eğitim Tarihi**. Gümölcine: y.y., 2006.
- Hüseyinoğlu, Ali. "The Development of Minority Education at the South-esaternmost Corner of the EU: The Case of Muslim Turks in Western Thrace, Greece", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Sussex Üniversitesi, 2012.
- , Ali. "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin 'Kalanlar'/ 'Bırakılanlar' Boyutu: Yunanistan'daki Batı Trakya Türkleri ve Geçmişten Günümüze Azınlık Eğitimi", **Bir Zamanlar Balkanlar: 6. ve 7. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri**. Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları, 2014, ss.239-256.
- İzeti, Metin. "Rumeli İnsanında Peygamber Sevgisi ve Mevlid Geleneği", Mustafa Kara ve Bilal Kemikli (ed.). **Süleyman Çelebi ve Mevlid: Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri** içinde. Bursa: Osman Gazi Belediyesi Yayınları, 2007, ss.345-351.
- Kara, İsmail. **Aramakla Bulunmaz**. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- Kelağa Ahmet, İmpraim. "Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2005.
- Keskioğlu, Osman. "Bulgaristan Türkleri Kocabalkan Köyleri Folkloru", **Türk Kültürü Araştırmaları III-IV-V-VI**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1973, ss.215-251.
- Koçu, Reşad Ekrem. "Sıbyan Mektepleri", **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.408-416.
- Kodaman, Hulusi. "Mahalle Mektebi", **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.377-388.
- Kurtuluş, Ümit. **Batı Trakya'nın Dünü Bugünü**. Ankara: Sincan Matbaası, 1979.
- Kuru, Selim Sırrı. "Sünbülzâde Vehbî", **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 2010, Cilt: 38, ss.140-141.
- Memişoğlu, Hüseyin. "Pomaklar", **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 2007, Cilt: 34, ss.320-322.

- Onay, Ahmet Talat. **Eski Türk Edebiyatında Manzumlar ve İzahı**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Oran, Baskın. **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986.
- Öcal, Mustafa. “Âmin Alayı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 1991, Cilt: 3, s.63.
- Öksüz, Hikmet. **Batı Trakya Türkleri**. Çorum: Karam Yayınları, 2006.
- Özgüç, Adil. **Batı Trakya Türkleri**. İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974.
- Pakalın, Mehmet Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III**. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Panagiotidis, Nathanail M. (Παναγιωτίδης, Ναθαναήλ Μ.). **To Mionotiko Ekpedeftiko Sistima tis Elladas (To Meionotiko Ekpaidevutikó Σύστημα της Ελλάδας)**. Dedeoğaç: Gnomi Yayınları, 1996.
- Pehlivan Ağırakça, Gülsüm. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mekteplerde Ahlâk Eğitim ve Öğretimi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2012.
- Pekolcay, A. Necla. “Mevlid”, **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 2004, Cilt: 29, ss.485-486.
- Rasim, Ahmet. “Mektep ve Falaka”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**, İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.84-110.
- Sağlam, Tevfik. “Mahalle Mektebinde”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.296-300.
- Sakaoğlu, Necdet. “İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları”, **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları: 1994 Buca Sempozyumu**. haz. Salih Özbalan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, ss.135-144.
- Sema, Sadri. “Mektebe Başlama ve Âmin Duaları”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.301-313.
- Sezer, Sennur ve Özyalçın, Adnan. **İstanbul’un Taşı-Toprağı Altın: Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.

- Süleyman Çelebi. **Mevlid-i Şerif – Vesiletü'n Necat**. Mehmet Akkuş ve Uğur Derman (drl). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013.
- Sülün, Murat. **Türk Toplumunun Kur'an-ı Kerim Kültürü**. İstanbul: Ayışığıkitapları Kitabevi, 2005.
- Tahiru'l-Mevlevî. “Ananât-ı Kadîmemizden Mektebe Başlama Merasimi”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.345-351.
- Tonguç, İsmail Hakkı. **Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy**. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 1998.
- Tsioumis, Kostis A. (Τσιούμης, Κωστής Α.). **Leptes İsorropies: Mionotika Zitimata kai Ekpedefsi Glossikon Mionontiton sti Metapolemiki Ellada (Λεπτές Ισορροπίες: Μειονοτικά Ζητήματα και Εκπαίδευση Γλωσσικών Μειονοτήτων στη Μεταπολεμική Ελλάδα)**. Selanik: Ekdotikos Oikos Ant. Stamouli Yayınları, 2009.
- Tsitselikis, Konstantinos (Τσιτσελίκης, Κωνσταντίνος). **İ Mionotiki Ekpedefsi tis Thrakis (Η Μειονοτική Εκπαίδευση της Θράκης)**. Atina: Atina Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Türkoğlu, Sabahattin. “Osmanlı Sarayında Çocuk”, **Çocuk Kültürü: 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**. haz. Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1997, ss.105-123.
- Ulucan, Mehmet. “Muvakkit-zâde Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Fırat Üniversitesi SBE, 2005.
- Uşaklıgil, Halid Ziya. **Kırk Yıl**. İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri, 1969.
- Uzun, Mustafa. “Mektep İlâhisi ve Gülbangi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 2004, Cilt: 29, ss.10-11.
- Ünver, İsmail. “Aynî, Ayıntablı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 1991, Cilt: 4, ss.270-271.
- Wilson, Howard E. ve Başgöz, İlhan. **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**. Ankara: Dost Yayınları, 1968.

Yaşaroğlu, Kâmil. “İnşirâh Sûresi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İsam Yayınları, 2000, Cilt: 22, ss.345-346.

Yücel, Hasan Âli. **Geçtiğim Günlerden**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Zühdi, İsmail. “Konya’nın Eski ‘Mahalle Mektepleri’ Hayatından”, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri: Hatıralar-Yorumlar-Tetkikler**. İsmail Kara ve Ali Birinci (drl.). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.317-341.

Batı Trakya İlkokullarında Okutulan Kitaplar

Dede Süleyman Çelebi (826/1423). **Hikâye-i Mevlid = Mevlid-i Şerif**. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1311(1893).

Hasan Hilmi b. Osman Nuri. **Dürr-i Sencide**. Dersaâdet: Ebussud Caddesi 56 Numaralı Matbaa, 1327(1909).

İlmihal – 54 Farz. 1303(1886).

Müntehab Kıraat: Bi'l Umum Mekatib-i İbtidaiyye-i İslamiyenin Devre-i Aliye İkinci Senesine Mahsustur. Atina: Yıldız Matbaası, 1926.

Okuma Kitabı – İkinci Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin İkinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır. Komotini, 1967.

Okuma Kitabı – Üçüncü Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Üçüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır. Komotini, 1968.

Okuma Kitabı – Dördüncü Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Dördüncü Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır. Komotini, 1970.

Okuma Kitabı – Beşinci Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Beşinci Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır. Komotini, 1971.

Okuma Kitabı – Altıncı Sınıf: Batı Trakya Müslüman Mekteplerinin Altıncı Sınıfına Mahsus Okuma Kitabıdır. Komotini, 1972.

Tecvid-i Osmânî. Dersaâdet: Matbaa-i Yusuf Ziya, 1339(1920).

Yeni Elifba. Gümölcine: Müdafaa-i İslam Matbaası, 1934-1935.

Dergiler

- Alp, İlker. “Batı Trakya Türkleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. Sayı.33, Kasım 1995, ss.613-650.
- Ayna, Galip. “Batı Trakya’da Türk Azınlığı Eğitimine Yapılan Baskı”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.3, Temmuz 1967, ss.9-13.
- Bağdatlı, Mustafa İsmail. “Osmanlı Eğitim Geleneğinde Eğitici Drama”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.24, 2011, ss.79-102.
- Batı Trakya Dergisi. “Batı Trakya Türklerinin Korktuğu Tek İsim “Minaidis””. Sayı.6, Ekim 1967, ss.8.
- Batı Trakya Dergisi. “Batı Trakya’da Eğitim”. Sayı.41, Eylül 1970, ss.4-5.
- Boussiakou, Iris Kalliopi. “The Educational Rights of the Muslim Minority under Greek Law”, **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)**. Sayı.6(1), 2007, ss.1-25.
- Çelik, Abbas. “Hatıralarla Sıbyan Mektepleri”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.27, 2007, ss.125-135.
- Erdem, Nilüfer. “Mehmet Hilmi’nin Yeni Adım Gazetesi’nde Batı Trakya Türkleri’nin Yeni Türk Alfabeti’ne Geçmesi İçin Verdiği Mücadele”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.14, Sayı.2, Aralık 2012, ss.157-177.
- Erhan, Çağrı. “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. Cilt.51, Sayı.1, 1996, ss.275-287.
- Kara, İsmail. “Mahalle Mektepleri”, **1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**. Sayı 16, 2013, ss.20-25.
- Kardelen Dergisi. “Asırlarca Gönüllerde Çağlayan Bir Ses: Mevlid-i Şerif”. Sayı.68, Haziran 2011. <http://www.kardelendergisi.com/yazi.php?yazi=1197> (Erişim tarihi: 03.05.2019)
- Kayıhan, Ahmet. “Batı Trakya Türkleri ve Lozan Anlaşması”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.8, Aralık 1967, ss.17-19.
- Saçmalı, Ayşe Seyyide. “Evlerden Saraylara Osmanlılarda Çocuk Eğitimi (XV.-XVII Yüzyıllar)”, **Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni**. Sayı 68, 2008, ss.59-80.

- Şenyurt. “Batı Trakya’da Türk Azınlığın Kültürel Durumu Nasıl Olmalıdır?”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.3, Temmuz 1967, ss.25-26.
- Üstün, İsmail Şahap. “Gümölcine Hususî Okulu Nasıl Açıldı”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.56, Aralık 1971, ss.3-5.
- Yelbaşı, Caner. “Bir Muhalifin Portresi: Hafız Ali Reşad”. Mayıs 2015. <http://ajanskafkas.com/gorus/bir-muhalifin-portresi-hafiz-ali-resad/> (Erişim tarihi: 23.07.2019)
- Yıldız, Selahattin. “Okullar Açılırken”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.101, Eylül 1975, ss.3-6.
- Yılmaz, Nuran. “Kültürümüzden Atasözlerimize Yansıyan İslam Dininin İnanç Esasları: ‘Âmentü’”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. Sayı 2/4, 2007, ss.1077-1094.
- Yücel, Mestan. “Batı Trakya’da Son Olaylar”, **Batı Trakya Dergisi**. Sayı.3, Temmuz 1967, ss.23-24.

Gazeteler

Akın. “Maarifimiz Yeniden Çok Şiddetli Bir Sarsıntı Geçiriyor – Okullarda Türkçe Kitap Yasak”, 1 Ekim 1966.

Akın. “Çocuklarınızı Eski Harflerle Öğretim Yapan Okullara Göndermeyiniz”, 4 Eylül 1966.

Akın. “Toplanan Kitaplar Geri Veriliyor”, 25 Kasım 1966.

Akın. “Okullarda Öğrenci Kayıtları”, 7 Eylül 1971.

Arif, Mehmet. “Çocuklarınızı Eski Harflerle Öğretim Yapan Okullara Göndermeyiniz”,
Akın. 4 Eylül 1966.

Azınlık Postası. “Kültür İşlerimiz – Protokol: Türk-Yunan Kültür Komisyonu Ankara ve Atina Toplantıları”, 27 Ocak, 12 Şubat, 26 Şubat 1969.

Azınlık Postası. “Özellikle Azınlığımızı İlgilendiren Kanunlar – 3065 Sayı ve 1954 Tarihli Kanun”, 27 Ocak, 12 Şubat 1969.

Azınlık Postası. “Batı Trakya Azınlık Okullarını İlgilendiren Yeni Kanun İradesi”, 21 Şubat, 29 Şubat, 14 Mart, 29 Mart, 11 Nisan 1972.

Fettahoğlu, Nuri. “Batı Trakya Türkleri Üzerindeki Manevi Baskının Başlıca Amilleri – 6”, **Trakya.** 20 Mart 1962.

———, Nuri. “Batı Trakya Türkleri Üzerindeki Manevi Baskının Başlıca Amilleri – 7”, **Trakya.** 29 Mart 1962.

Gündem. “Batı Trakya Türk Azınlığının Azınlık Okullarına İlişkin 694/1977 Numaralı Yasa”, 4 Kasım 1997.

Gündem. “Azınlık Okulları ile Özel Pedagoji Akademisi Öğretim ve Denetim Görevleri Sorunlarının Düzenlenmesine İlişkin 695/1977 Numaralı Yasa”, 9 Aralık, 23 Aralık 1997.

Gündem. “1109 Numaralı Eğitim Kanunu”, 24 Mart, 31 Mart 1998.

Haliloğlu, Asım. “Harf İnkılâbı ve Okullarımız”, **Akın.** 1 Kasım 1957.

———, Asım. “Okullar Açılırken Bir Sohbet”, **Akın.** 4 Eylül 1966.

———, Asım. “Yolun Neresindeyiz?”, **Akın**. 30 Kasım 1971.

Hilmi, Mehmet. “Yeni Türk Yazısını Niçin Alıyoruz?”, **Yeni Adım**. 3 Teşrin-i Evvel 1928.

———, Mehmet. “Hükümet Müdahale Etmemiş Edemez – Maarif Müfettişliğinin Vazifesi – Türk Harflerini Okutmak Mecburiyeti – Mustafa Sabri Neler Diyor”, **Yeni Adım**. 6 Teşrin-i Evvel 1928.

———, Mehmet. “Yeni Harfler ve Hocalar”, **Yeni Adım**. 6 Nisan 1929.

———, Mehmet. “Gümölcine’de Maarif Hayatı”, **Yeni Ziya**. 27 Teşrin-i Sâni 1925.

İleri. “Bir Bildiri Üzerine”, 15 Eylül 1976.

İleri. “Çocuklarımızın Eğitimi ve Thesaloniki Özel Akademi Mezunu Öğretmenler Meselesi”, 3 Ocak 1977.

Müdafa-i İslam. “Aile Terbiyesi ve Mektep”, 15 Nisan 1935.

Müdafa-i İslam. “Medrese ve Mektep 2”, 27 Nisan 1935.

Müdafa-i İslam. “Medrese ve Mektep 3”, 6 Mayıs 1935.

Müdafa-i İslam. “Medrese ve Mektep 4”, 20 Mayıs 1935.

Müdafa-i İslam. “Mektep Meselesi Garbî Trakya Müslümanlarının En Ön Safta Gelen, En Mühim Dertlerinden Biridir – 1”, 19 Ağustos 1935.

Müdafa-i İslam. “Mektep Meselesi Garbî Trakya Müslümanlarının En Ön Safta Gelen, En Mühim Dertlerinden Biridir – 2”, 26 Ağustos 1935.

Müdafa-i İslam. “Mektep Meselesi – 3”, 2 Eylül 1935.

Müdafa-i İslam. “Mektepler Hakkında”, 5 Ağustos 1935.

Müdafa-i İslam. “Kur’an ve Şeriata Nazaran Şapka Latince ve Hakikat”, 9 Teşrin-i Sâni 1936.

Müdafa-i İslam. “Ders Senesi”, 29 Eylül 1939.

Sabri, Mustafa. “Latin Harflerin Tahribatı”, **Yarın**. 18 Kanun-i Sâni 1929.

Trakya. “Yeni Ders Yılına Giriyoruz!”, 6 Eylül 1948.

Trakya. “Cemaatler- Okullar – Halk”, 1 Ekim 1951.

- Trakya.** “Türkiye’den Gelecek Öğretmenler İşi”, 13 Ekim 1952.
- Trakya.** “Öğretmenler Yakında Gelecek”, 20 Ekim 1952.
- Trakya.** “Türkiye’den Öğretmenler Geliyor”, 14 Kasım 1952.
- Trakya.** “Batı Trakyalı Öğretmenlerle Başbaşa”, 5 Ocak 1953.
- Trakya.** “Türk Teb’alı Öğretmenler”, 9 Şubat 1953.
- Trakya.** “24üncü Türkiyeli Öğretmen” 13 Nisan 1953.
- Trakya.** “Köy Okullarımız Hakkında”, 23 Mart 1954.
- Trakya.** “Türk Okullarında”, 20 Eylül 1954.
- Trakya.** “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 2”, 8 Kasım 1954.
- Trakya.** “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 3”, 15 Kasım 1954.
- Trakya.** “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 6”, 3 Ocak 1955.
- Trakya.** “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 7”, 10 Ocak 1955.
- Trakya.** “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 8”, 17 Ocak 1955.
- Trakya.** “Ekalliyetin Eğitim ve Öğretim Meselesi Ne Demektir? - 9”, 24 Ocak 1955.
- Trakya.** “Batı Trakya Türklerinin Bilgi Seviyeleri – 11”, 7 Şubat 1955.
- Trakya.** “Okul, Öğretmen ve Öğrencilerimiz Hakkında Önemli Bir İstatistik – 14”, 28 Mart 1955.
- Trakya.** “Sahtekarlık”, 25 Temmuz 1955, s.1.
- Trakya.** “Azınlığımızın Muhtelif Yönlerden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 9”, 29 Aralık 1958.
- Trakya.** “Batı Trakya Türklerinin Her Yönden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 19”, 25 Mart 1959.
- Trakya.** “Kültür Durumu: Batı Trakya Türklerinin Her Yönden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 20”, 31 Mart 1959.
- Trakya.** “Kültür Durumu: Batı Trakya Türklerinin Her Yönden Durumu Hakkında Görüşlerimiz – 21”, 14 Nisan 1959.

- Trakya.** “Eski Köye Yeni Âdet – 48”, 25 Ocak 1960.
- Trakya.** “Eylül Ayı Münasebetiyle: Azınlığımızın Kültürel Kalkınması”, 2 Eylül 1963.
- Ülkü.** “Gümülcine’nin Maarifperver Türk Halkına”, 26 Kanun-i Evvel 1933.
- Ülkü.** “Hafız Galip İrtica Bayrağını Açtı”, 5 Kanun-i Sâni 1934.
- Ülkü.** “Köy Muallimlerimiz Okusun”, 21 Ağustos 1934.
- Yarın.** “Latin Harflerinin Dine Zararı Var Mı?”, 26 Teşrin-i Evvel 1928.
- Yarın.** “Yeni Türk Harflerinin Muzırratları”, 9 Teşrin-i Sâni 1928.
- Yarın.** “Latin Harfleri ve Müslüman Efkâr-ı Umumiyesi”, 9 Teşrin-i Sâni 1928.
- Yarın.** “Müslüman Yazısı, Ankara Yazısı!”, 21 Kanun-i Evvel 1928.
- Yarın.** “Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası”, 22 Mart 1929.
- Yarın.** “Maarif Meselesi”, 12 Temmuz 1929.
- Yeni Adım.** “Köylerde Mektepler”, 25 Kanun-i Sâni 1927.
- Yeni Adım.** “Gümülcine Köylerinde”, 29 Kanun-i Sâni 1927.
- Yeni Adım.** “Mektep Tatili Yaklaştı. Muallimler Uyumasınlar”, 20 Mayıs 1927.
- Yeni Adım.** “Muallimlerimiz Zaruret İçinde Çırpınıyorlar”, 30 Haziran 1928.
- Yeni Adım.** “Geri Kalmak Lazım Değil Midir?”, 8 Eylül 1928.
- Yeni Adım.** “Mustafa Sabri Hoca Neler Söylüyor”, 15 Kanun-i Evvel 1928.
- Yeni Adım.** “Yeni Harflere Müsaade Edilmiştir”, 21 Şubat 1929.

Sözlü Tarih Yöntemiyle Görüşme Yapılan Kişiler

Bekir, Ahmet. 17.07.2017 ve 29.05.2019 Tarihlerinde Örpek Köyünde, Evinde Yapılan Görüşmeler.

Bostancı, Hasan. 12.05.2019 Tarihinde Çilingir Mahalle’de, Evinde Yapılan Görüşme.

Celep, Salih. 28.06.2019 Tarihinde Paşevik Köyünde, Cami Ofisinde Yapılan Görüşme.

Çilingir, Ali. 15.05.2019 Tarihinde Evrenköy’de, Evinde Yapılan Görüşme.

Çilingir, Mustafa. 12.05.2019 Tarihinde Derbent Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Efendioğlu, Mehmet. 29.03.2019 Tarihinde İstanbul’da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Yapılan Görüşme.

Genç Haseki, Ali. 23.07.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

Hasankâhya, Feyzullah. 28.06.2019 Tarihinde Demircik Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Haseki, Ali. 12.05.2019 Tarihinde Kartunça Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Hoca, Sabri. 28.06.2019 Tarihinde Paşevik Köyünde, Cami Ofisinde Yapılan Görüşme.

İmamoğlu, Mehmet. 08.05.2019 Tarihinde Gümülcine’de, Evinde Yapılan Görüşme.

Kasap, Mersine. 13.06.2019 Tarihinde Mehrikoz Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Koca, Mehmet. 26.06.2019 Tarihinde Mail Yoluyla Yazı İletmiştir.

Kör Hacı Hasan, Mehmet. 17.04.2019 Tarihinde Musacık Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Küçük, Ramadan. 28.06.2019 Tarihinde Paşevik Köyünde, Cami Ofisinde Yapılan Görüşme.

Mustafa Paşa, Fatma. 07.06.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

Nizam, Hamdi. 14.07.2017 Tarihinde Kozlukebiri Köyünde, Evinde Yapılan Görüşme.

Nizam, Hasan. 29.05.2019 Tarihinde Çilingir Mahalle'de, Evinde Yapılan Görüşme.

Nizam, Muhsine. 25.06.2019 Tarihinde Beşikli Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.

Paçaman, Hasan. 08.05.2019 Tarihinde Gümölcine'de, Ofisinde Yapılan Görüşme.

Tikman, Ali. 04.05.2019 Tarihinde Atmezar Yerleşkesinde, Evinde Yapılan Görüşme.